

Murray Bookchin

Devrimci Halk Hareketleri Tarihi

Spartakistlerden İspanya İç Savaşına

Üçüncü Devrim 4

dipnot

Murray Bookchin

DEVRİMCİ HALK HAREKETLERİ TARİHİ

Spartakistlerden İspanya İç Savaşına

(Üçüncü Devrim/Cilt 4)

*dipnot yayınları

Kitabın Özgün Adı
The Third Revolution (Volume Four): Popular Movements in the Revolutionary Era
© Continuum, 2005
© Dipnot Yayınları, 2010
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Dipnot Yayınları'na aittir.

Dipnot Yayınları 198
ISBN: 978-605-4412-55-6 (tk.)
978-605-4878-14-7 (4.c)
Sertifika No: 14999

Editör: İbrahim Yıldız
Çeviri: Akın Sarı
Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer
1. Baskı: 2014 / Ankara

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Paz. Ltd. Şti.
Baskı: Sözkesen Matbaacılık (Sertifika No: 13268)
İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No:2/40
Yenimahalle/ANKARA ••Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları
Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32
e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitap.com

Murray Bookchin

Devrimci Halk Hareketleri Tarihi

Spartakistlerden İspanya İç Savaşına

İngilizceden çeviren
Akın Sarı

*dipnot yayınları

Murray Bookchin

14 Ocak 1921'de New York City'de Rus göçmeni Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğdu. 1930'da Genç Öncüler'e ve ardından Genç Komünist Birliği'ne girerek Komünist gençlik hareketine katıldı. 1939'da Komünistler "Troçkist-anarşist sapmalan" nedeniyle onu uzaklaştırdılar. Bunun ardından Troçkistlerin Sosyalist İşçi Partisi'ne katıldı. 1940'tan 1944'e kadar Bayonne, New Jersey'de dökümhanede çalıştı. Burada işçileri kitlesel endüstri işçileri sendikası, Congress of Industrial Organisations'a (CIO), girmeleri ve onlan Troçkistlerin II. Dünya Savaşı'nın sonunda kesinlikle gerçekleşeceğini düşündükleri proletarya devrimi yolunda örgütlemek için çalıştı.

1944'ten sonra General Motors'da işe girdi, sonra en radikal Amerikan sendikası olan United Auto Workers'a (UAW), girdi. 1946'daki büyük General Motors grevine katıldı, bu grev işçiler için yalnızca küçük kazançlar sağladı. Fakat 1948'de GM yönetimi işyerinde huzur sağlanması karşılığında büyük stratejik imtiyazlar teklif etti; UAW anlaşmayı kabul etti. Bookchin, Marx'ın analizlerine ve beklentilerine karşın endüstriyel işçi sınıfının doğası gereği devrimci olmadığını gördü. Devrimi değil ama Marksizm'i terk etti,. 1950'lerde bir grup radikalle yakın bir ilişki halinde post-Marksist, otoriter-olmayan bir komünizmin ne şekilde kurulabileceğine ilişkin arayışlara girdi. Bu grup *Contemporary Issues* dergisini yayımladı, Bookchin (takma isimle) burada ilk makalelerini yazdı. 1952'de yazdığı uzun bir makale olan "Gıdalardaki Kimyasal Maddeler Sorunu"nda, büyük-ölçekli, endüstriyel tanımın getirdiği gıda koruyucularının ve pestisitlerin insan sağlığı için muhtemel olumsuz etkilerini tartıştı. Bu sorunun çözümünün kent ve kın birleştiren, , yurttaş meclisleri tarafından yönetilen küçük-ölçekli desantralize bir toplum olduğunu söyledi.

Bookchin 1962'de *Our Synthetic Environment*'ı (Sentetik Çevremiz) yayımladı; bu kitap kanser dahil hastalıklann kaynağı olarak pestisitleri, yiyeceklerdeki katkı maddelerin ve diğer çevre sorunlannı ele alıyordu. *Crisis in Our Cities*'de (1965), devasa şehirlerin ayrılmaz bir parçası olarak fosil yakıtlann kullanımının küresel ısınmaya yol açabilecek bir sera etkisi yaratacağı konusunda uyanda bulundu; bu krizi aşmak için toplumun fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçmek – ve desantralize olmak– zorunda olduğunu söyledi. Anarşizmi kucaklayarak, özgürlükçü ekolojik fikirlerini birçok yenilikçi ve etkili makaleyle yaygınlaştırdı. "Ekoloji ve Devrimci Düşünce"(1964), radikal politik ekolojinin ilk manifestosuydu. "Towards a Liberatory Technology"(1965) alternatif, yenilenebilir enerji kaynaklannın ve mikroteknolojilerin özgürlükçü toplumun altyapısı olarak kullanılması çağrısında bulundu. "Forms of Freedom"da devrimci hareketlerde, 1793'teki devrimci Paris'in seksiyon meclislerinde olduğu gibi meclis demokrasisini geliştirdi. Bütün bu makaleleri genç radikalleri ekolojik anarşizm doğrultusunda çok etkilemiş olan *Post-Scarcity Anarchism* (1971) adlı antolojide toplandı.

1970'lerin başında eko-anarşist fikirlerine "toplumsal ekoloji" adını verdi. 1974'te Plainfield, Vermont'ta Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nün kurucu ortağı ve yöneticisi oldu. Enstitü, toplumsal tepki, alternatif teknoloji ve organik tanm konusundaki üç aylık kurslan nedeniyle uluslararası bir itibar kazandı. Aynca 1974'te Ramapo College of New Jersey'de ders vermeye başladı, burada kısa sürede profesör oldu. *The Limits of the City* (1974) kitabında radikal toplumsal düşüncede kenti keşfetti. *The Spanish Anarchists* (1977), başlangıcından 1930'lann ortalanna kadar İspanyol anarşist hareketinin bir tarihiydi. 1976-1978 arasında Dimitrios Roussopoulos ile Montreal'deki sol özgürlükçü belediye hareketinin şekillendirilmesinde işbirliği yaptı. 1977-78'de Seabrook (New Hampshire)'daki nükleer santrale karşı çıkmak için Clamshell Alliance'a katıldı. 1970'lerdeki makaleleri *Toward an Ecological Society* (1980) isimli antolojide toplandı.

Büyük çalışması *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy* (1982)'de kabilesel "organik toplumu", hiyerarşinin ve devletin yükselişini ve ardından doğayı egemenlik

altına alma düşüncesinin ortaya çıkışını sergiledi. Bu anıtsal çalışma politik, antropolojik, psikolojik ve bilimsel temaları iç içe işler. *The Rise of Urbanization and the Decline of Citizenship* (1986)'da, sivillerin kendilerini yönetmesini, meclis demokrasisini ve konfederalizmi anlatır. Bu tarihe kadar politik projesini, belediyede, kasabada ve mahallelerde halkın demokratik meclisleri ile sivil politik alanın yeniden yaratılması arayışındaki özgürlükçü belediyecilik olarak adlandırdı. Daha geniş bölgelerde bu meclisler konfederasyon oluşturabilir ve güç kazandıklarında merkezi ulus-devlete meydan okuyabilirdi. Bu fikirlerin bazıları makalelerin bir araya getirildiği *The Modern Crisis* (1986)'de geliştirildi.

1983'te Ramapo'dan emekli olduktan sonra Burlington'a (Vermont) yerleşti. 1980'lerin ortalarında Avrupa'ya seyahat etti. Yeşillerin özgürlükçü belediyecilik ile desantralize bir ekolojik demokrasi yaratabileceklerini iddia etti. 1980'lerin sonunda Burlington Yeşilleri'ni kurdu ve kentin yönetim organlarının demokratikleştirilmesi için çağrıda bulunan bir yerel seçim kampanyasına katıldı. Bookchin 1990'da politik yaşamdan emekli oldu. Emekli yönetici statüsünde Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nde ders vermeye devam etti.

1987'de insandışı doğanın insanların üzerinde olduğunu söyleyen doğa mistisizmini savunan derin ekolojistlerle bir tartışma başlattı. Bu gerici ideolojiye karşı seküler, humanist ve toplumsal bir ekolojiyi savundu. 1994'te anarşizm içindeki mistik ilkelci eğilimlerin benzer bir eleştirisini *Social Anarchism or Lifestyle Anarchism?*'de yaptı. İki yıl sonra postmodernizmin, humanizm karşıtlığının genel bir eleştirisi olan *Re-enchanting Humanity* (1986)'yi yazdı. Destekleyici dünya görüşü ekolojik düşüncenin hizmetindeki bir diyalektik türüydü. Bu "diyalektik doğalcılığı" *The Philosophy of Social Ecology* (1990, yeniden basım 1994)'de geliştirdi.

Bookchin, anarşistlerin özgürlükçü belediyecilik ile -anarşistler oy vermeye ve bütün seçim politikalarına karşıydılar- ilgilenmediklerinin farkına vardı. Zaman içinde bireyden ziyade toplumsal özgürlüğe yönelen komünalizm lehine anarşizmden koptu. 1992 ile 2003 arasında dört büyük ciltten oluşan, devrimci halk hareketleri tarihini anlattığı *The Third Revolution* (1996-2005)'ı yazdı.

Fikirleri hakkında daha fazla şey öğrenmek isteyenlere, her zaman giriş niteliğindeki *Remaking Society*'yi (1989) ve Janet Biehl tarafından hazırlanan *The Murray Bookchin Reader* (1997)'ı tavsiye etti.

30 Haziran 2006'da Burlington'daki evinde kalp krizinden öldü.

Kitapları

Post-Scarcity Anarchism (1971 ve 2004)
The Limits of the City (1973)
The Spanish Anarchists: The Heroic Years (1977 ve 1998)
Toward an Ecological Society.(1980)
The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy (1982 ve 2005).
The Modern Crisis (1986)
The Rise of Urbanization and the Decline of Citizenship (1987 ve 1992)
The Philosophy of Social Ecology: Essays on Dialectical Naturalism (1990 ve 1996)
To Remember Spain (1994)
Re-Enchanting Humanity (1986)
The Third Revolution: Popular Movements in the Revolutionary Era (1996-2003)
Social Anarchism or Lifestyle Anarchism: An Unbridgeable Chasm (1997)
The Politics of Social Ecology: Libertarian Municipalism (1997)
Anarchism, Marxism and the Future of the Left. Interviews and Essays, 1993-1998 (1999)

İçindekiler

ÖNSÖZ 11

1. KISIM
ALMAN DEVRİMİ

1. BÖLÜM
ALMANYA VE SAVAŞ KARŞITI SOL 17
Alman Savaş Karşıtı Hareketinin Yükselişi 17
Alman Sosyal Demokrasisinde Bölünmeler 20
Savaşa Karşı Halk Muhalefeti 23
Reich'ın Sonu 27

2. BÖLÜM
1918 ALMAN DEVRİMİ 29
Kiel Ayaklanması ve Akıbeti 29
Berlin: 9 Kasım 34
Ebert-Groener Paktı 42

3. BÖLÜM
KONSEYLER Mİ YOKSA CUMHURİYET Mİ? 45
Karşılaştırmalı Alman ve Rus Devrimleri 45
Konseyler mi Parlamento mu? 50
Aralık Krizleri 55
İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi 60

4. BÖLÜM
"SPARTAKÜS HAFTASI"NDAN KAPP DARBESİNE 67
Alman Komünist Partisi'nin Kuruluşu 67
Freikorps'un Oluşumu 70
Ocak Ayaklanması 72
1919 Kalkışmaları 81
Trajik Son 86

5. BÖLÜM
TUNA'NIN İKİ YAKASINDA DEVRİMLER 95
İki Dünya Savaşı Arasında Paradokslar 95
Bavyera "Sovyet Cumhuriyeti" 98
Macar "Sovyet Cumhuriyeti" 100
1934 Avusturya Ayaklanması 104

2. KISIM
İSPANYOL DEVRİMİ

6. BÖLÜM
İSPANYA: DEVRİMİN ARKA PLANI 113
Bilinmeyen İspanya 113
Devrimin Kökleri 115
İspanyol Liberteryanizminin Yükselişi 118
İspanyol Sosyalizmi ve Sendikalizminin Yükselişi 122

7. BÖLÜM
SENDİKALİST ÖRGÜTLENME VE ANARŞİST *ATENTADOS* 133
Sindicatos Ûnicos 133
Bolşevik Üç Yıl 136
Pistolero Savaşı 139
Diktatörlüğün İlerleyişi 141
FAI'nin Oluşumu 143

8. BÖLÜM
İKİNCİ CUMHURİYET 149
Diktatörlüğün Sonu 149
Muhafazakâr Tepki 157
Sola Kayış 159
FAI ve "Ayaklanmalar Döngüsü" 161
Komünistler ve Muhalif Komünistler 167

9. BÖLÜM
HALK CEPHESİ VE GENERALLER AYAKLANMASI 173
Azaña Koalisyonu'nun Çöküşü 173
El Bienio Negro 176
Asturias'da Ayaklanma 180
Halk Cephesinin Yükselişi 183
Devrimci Kriz 189
Generallerin Komplosu 193

10. BÖLÜM
İKTİDAR MÜCADELESİ 197
Askeri Ayaklanma 197
Barselona'da Ayaklanma 205
Kriz Anı 209

11. BÖLÜM
SİYASAL VE TOPLUMSAL DEVRİM 219
Civic Boyut 219
Devrimci Hükümet 221
Sanayi Kolektifleri 225
Tarım Kolektifleri 232

12. BÖLÜM
CNT-FAI HÜKÜMETE KATILIYOR 239
Caballero Hükümetinin Oluşumu 239
Katalonya: Özerk Yönetim İktidarı Geri Alıyor 241
PCE ve PSUC'un Yükselişi 245

Katalonya: CNT-FAI, Katalon Özerk Yönetimine Katılıyor 248
CNT-FAI Caballero Hükümetine Katılıyor 250
Madrid Muharebesi 252
Katalonya: POUM'un Dışlanması 254
Aragon Konseyi 256
Komitelerin Baskı Altına Alınması 260

13. BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ DEVRİM – VE YENİLGİ 263
Polis Gücü Üzerine Mücadele 263
Militarizasyon Üzerine Mücadele 265
Durriti'nin Dostları 269
1 Mayıslar 272
Devrimin Bastırılması 281
Devrimden Savaşa 284

SONUÇ 289

YARARLANILAN ESERLER HAKINDA 297

ÖNSÖZ

Bu kitabın yayımlanmasıyla birlikte dört ciltlik devrimci halk hareketleri tarihi tamamlanmış oluyor. Elinizdeki eser Alman Devrimi ile Bavyera, Macaristan ve Avusturya'daki ayaklanmaları anlattıktan sonra İspanyol Devrimi'nin tartışılmasıyla son buluyor.

1918 Alman Devrimi'nde Rosa Luxemburg'un amaçlarının diğerlerinin arasındaki en asili olduğunu fark ettim ve onun anısına yakamda bir çiçek taşıyorum. Fakat Alman devrimci sosyalizmi açısından Rosa'nın stratejisi bir felaketti. Alman işçi sınıfının —ve genel olarak Avrupa işçi sınıfının— muhafazakâr mahiyeti düşünüldüğünde, Rosa'nın proletaryanın mahut devrimci itkilerine gizemli bir hava vermesi, gerçekliğe ters düşer. Son derece yetenekli bu liderin Alman işçi sınıfının ne kadar gerici ve hiyerarşik Alman toplumuna ne kadar entegre olduğunu algılayamamasını anlamak güçtür —nitekim bu, Rosa'nın Sosyal Demokrat muhaliflerinin kurnaz bir biçimde kullandığı bir olguydu.

İspanyol Devrimi'ne gelince; üzerinden yetmiş yıl kadar bir süre geçtikten sonra bile kendinden sonraki daha taze olayların hatırasını geride bırakmış olan bu devrim, söz konusu parlak döneme ilişkin anıları canlı kalan yaşlı bir adamın yüreğini halen sızlatır. Devrimci tarihteki hiçbir işçi sınıfı bilinci İspanyol proletaryasının ve hatta İspanyol köylülüğünün sınıf bilinciyle kıyaslanamaz. Hiçbir halk, güçlü bir devrimci önderliği —önderliğe epey muhtaç ve rehberliği kabullenmeye istekli olduğunu bilen— İspanyol işçi sınıfından daha fazla istememişti. İspanya, dünyaya devrimci düşünürlerin uzun zaman önce yalnızca en çılgın fantezi anlarında sahiplendiği ütopyacı bir proleter vizyon sağladı.

Potansiyel liderler mevcuttu, fakat proletaryanın saygısını kazanmak için daha fazla zamana ihtiyaçları vardı. Güçlü liderlerin olmamasından ötürü İspanyol proletaryasının fena halde donanımsız liderleri oldu. Federica

Montseny, Juan García Oliver ve Diego Abad de Santillán elbette idealist ve kimi zaman soyluca hareket ettiler; fakat tarihsel anlayış, teorik adanmışlık ve stratejik yeteneklerden muazzam ölçüde yoksundular. Önderliklerinin sonuçları korkunçtu: devrimci olmayan 1930'ların başlarında bu "nüfuzlu militanlar" ayaklanma yolunda seslerini yükselttiler ve her grev bir ayaklanmanın başlangıcıymış gibi hareket ettiler. Fakat sonunda 1936-37'de devrimci bir durum ortaya çıktığında, kapitalizmi özgürlükçü komünizmden ayıran dikenli teli geçme cesaretini gösteremediler. İktidarın doğası hakkında kafası karışık olan bu liderler —iktidarın buharlaşıp bir şekilde ortadan kaldırılabileceğine inanıyorlardı—, kitleler en sonunda iktidarı onların eline verdiğinde, bu iktidarı nasıl kullanacakları konusunda hazırlıksızdılar. Bunun yerine olayların kendilerini liberallerden bir parça daha fazla dönüştürmesine müsaade ettiler.

İspanyol Devrimi yirminci yüzyıl devrimci döngüsünün —ve pek çok açıdan on yedinci yüzyılda başlayan devrimci çağın— doruk noktasıydı. Bu olayların birçoğu hakkında güçlü duygular hissetsem de, konuyu ele alırken —özellikle tarihsel kanıtlar bir zamanlar dokunulmaz olduğunu ileri sürdüğüm görüşleri yalanladığında— alabildiğine nesnel olmaya çalıştım. Zaman, bana sınama ayrıcalığını tanıdı ve gençken bana sorgulanamaz gibi görünen fikirleri yeniden gözden geçirmeme imkân verdi.

Bir kez daha, daha önceki üç ciltte olduğu gibi bu cilt için de aynı vazgeçilemez yardımı sağlayan Janet Biehl'e en içten şükranlarımı sunarım. Kate Sharpley Kütüphanesi, José Peirat'nın CNT-FAI'nin tarihsel hikayesinin İngilizce çevirisini bana göndererek yardımcı olurken, Barry Pateman, García Oliver'ın *Ecos de los pasos* pasajlarından oluşan bir broşürü bana temin etti.

CNT-FAI'nin vazgeçilmez tarihçisi José Peirat'ın yanı sıra, devrim sırasında kendini gösteren CNT kolektiflerinin önde gelen tarihçisi Gaston Leval'e de çok şey borçluyum. Ağustos 1967'deki Paris ve Toulose ziyaretlerim boyunca, her ikisi de bana vakit ayırdılar ve ancak İspanyol anarkosendikalist hareketine tam anlamıyla katılanların bilebileceği bir ayrıntı bolluğu sağladılar. Hareketlerinin hatıratlarını paylaşma nezaketi göstermenin yanı sıra benimle röportajların ötesine geçen bir dostluk kurdular. Ayrıca, 1967'de Paris'te kendisini ziyaretimden sonra benimle yazışmaya devam eden Durruti'nin Dostlarının askeri kolunun lideri Pablo Ruiz'e de çok şey borçluyum. Bana göre Pablo ve Dostları'nda yer alan mücadele arkadaşları

İspanyol anarko-sendikalizminin birçok tarihçisi tarafından layıkıyla ele alınmamıştır.

Bana gönderilen çeşitli akademik çalışmalar için en içten şükranlarımı sunuyorum: özellikle Ian Grimmer'in Bavyera Konsey Cumhuriyeti çalışması ile Myrna Breitbart'ın kallavi (ve maalesef halen yayımlanmamış) çalışması "The Theory and Practice of Anarchist Decentralism in Spain: 1936 to 1939" için. Hollanda'dan Peter Zegers, Birleşik Devletler'de ulaşamadığım kitap ve yayınları bana temin etti.

Her zamanki gibi Vermont Üniversitesi Bailey-Howe Kütüphanesin'deki Wesley Eldred ve June Treyah'a ve Burlington'daki Fletcher Free Library'deki Fred G. Hill'e müteşekkirim.

Murray Bookchin
Toplumsal Ekoloji Enstitüsü Onursal Yöneticisi,
Plainfield, Vermont
Onursal Profesör
New Jersey
Ramapo Devlet Üniversitesi
Manwah, N. J.

1. KISIM

ALMAN DEVRİMİ

1. BÖLÜM

ALMANYA VE SAVAŞ KARŞITI SOL

Alman Savaş Karşıtı Hareketinin Yükselişi

Dağınık pasifistler ve bağımsız solcular Birinci Dünya Savaşı'nın başında, her ne kadar savaş başladıktan dört ay sonra da olsa, savaşa karşı seslerini yükselttiler; Kaiser'in güçleri Belçika ve Prusya'daki Müttefiklerle çarpıştığında az sayıda Alman Marksist *Die Internationale* başlıklı kışkırtıcı, yeni bir süreli yayında, Batı Avrupa'da Sosyal Demokrasiye hakim olmaya başlayan ulusalcı görüşlere açıktan karşı koydu ve savaşı açıkça emperyalist diye niteleyerek lanetledi. Savaştan önce işlenmiş siyasal bir suçtan ötürü hapsedilen Luxemburg'un cezaevindeyken yayıma hazırladığı dergi çok geçmeden yasaklandı. Ama yine de dergi, el altından sosyalist çevrelere geniş ölçüde dağıtıldı, derginin militan fikirlerini ortaya koymak üzere gayri resmi bir Enternasyonal Grup (Gruppe Internationale) kuruldu.

Hemen hemen aynı zamanlarda, Nisan 1915'de, tutuklu Luxemburg, Almanya'nın tam anlamıyla bir savunma savaşı verdiği iddiasını muazzam bir şekilde yıkan son derece etkileyici bir broşürü, *Alman Sosyal Demokrasisinin Bunalımı*'nı yazdı. Luxemburg, savaşın tamamen emperyalist bir nitelik taşıdığını, çatışmada hiçbir tarafın işçilerin desteğini hak etmediğini ileri sürüyordu. Broşür, çarpışmaların başlamasıyla enternasyonal sosyalist hareketin çöküş nedenlerini analiz ederek devam ediyordu. Luxemburg, broşürü "Junius" müstear ismiyle imzaladı. Junius, III. George'a karşı İngiliz Anayasasını savunan bir on sekizinci yüzyıl İngiliz polemikçisinin kullandığı isimdi. Luxemburg'un İsviçre'de düzenlenecek olan Zimmerwald konferansına bir görüş bildirimi olarak yazdığı Junius Broşürü'ne, herkesçe bilinen "Uluslararası Sosyal Demokrasinin Görevlerine Dair Tezler" şeklinde etkileyici bir liste iliştirilmişti. İkinci Enternasyonal'e savaşa teslim olmasından dolayı onarıl-

maz bir şekilde gölge düşmüştü, Luxemburg, "dünya emperyalizmine karşı devrimci sınıf mücadelesinin önderliğini ve koordinasyonunu üstlenecek yeni bir işçi enternasyonaline" ihtiyaç olduğunu yazıyordu.

Federasyon şeklinde yapılanmış olan İkinci Enternasyonal'e karşı Luxemburg, merkezi bir şekilde örgütlenecek, ulusal bileşenleri örgütün aldığı kararların gerçekleştirilmesi bakımından katı disipline tabi olacak yeni bir enternasyonal çağrısında bulundu. Luxemburg, kendisine bazen atfedilen anarşistçe görüşlerin aksine, "Bu yeni Enternasyonal'in üyelerinin örgütün kararlarını gerçekleştirme zorunluluğu başka her şeyden önce gelir" diye vurguluyordu. Luxemburg'un bu görüşü Lenin'in fikirlerine çok da yakın değildir. Broşür, hapsedilmeyi göze almaya gönüllü bir yayıncı bulmanın güçlüğünden ötürü 1916'ya kadar yayımlanmadı. Yine de bu süre zarfında broşür, Luxemburg'un savaşa karşı yürekli duruşunu destekleyen ve sayıları hızla artan sosyalistler arasında elyazması biçiminde gizlice dolaştı.

Bir başka önde gelen savaş karşıtı Alman, Karl Liebknecht, Reichstag'da SPD vekiliydi. Wilhelm Liebknecht'in oğlu olan Karl, Aralık 1914'te başlayan savaşı şiddetle kınadı ve ilkeli savaş karşıtı duruşuyla, Berlin işçilerinin yanı sıra SPD içerisindeki diğer savaş karşıtı muhalifler arasında da kendisine dikkate değer bir destek sağladı. Haziran 1915'de küçük bir grup Enternasyonalist, kısa süreliğine tahliye edilmiş olan Luxemburg dahil, Liebknecht'in dairesinde bir araya geldi ve SPD yönetimine, parti önderliğinin savaş yanlısı ve sınıf işbirlikçisi politikalarını protesto eden açık bir mektup yazdı. Muhalifler ayrıca ulaşabildikleri kadar çok sendikacı ve parti görevlisine -bir bildiri olarak yaygın bir şekilde dağıtılan- bu mektubu yolladı.

Mektubun lehindeki yaygın tepki ve Eylül'deki Zimmerwald konferansıyla desteklenen SPD'deki çatlak 29 Aralık'ta öyle bir noktaya geldi ki, Reichstag'ta savaş kredilerinin oylanması sırasında, SPD'den 20 milletvekili red, 22 milletvekili ise çekimser oy kullandı. Liebknecht ve arkadaşları 1 Ocak 1916'da savaş karşıtı delegelerden oluşan bir konferans çağrısında bulundu. Liebknecht'in bürosunda gerçekleştirilen konferans, kendisine yeni bir örgüt kurma ve yeni bir parti programı hazırlama görevi belirledi. Konferans gizliydi ve açık mektubu imzalamış olanların yanı sıra, Berlin, Hamburg, Frankfurt, Stuttgart, Dresden, Leipzig ve diğer kentlerden temsilcileri kapsıyordu. Güvenlik nedeniyle hiçbir not veya zabıt tutulmadı; fakat daha sonra yapılan yorumlar, toplantının kendi sosyalist örgütlenmeleri için olası bir program olarak Luxemburg'un Junius Broşürü'ndeki "tezleri" tartıştığını doğruluyor.

İlk zamanlar güçlü ahlaki özgürlükçü görüşler ileri süren Liebknecht, böyle katı bir enternasyonal disiplinin halkçı kendiliğindenliği engelleyeceğini ileri sürerek, "tezlerde" savunulan merkeziyetçilik fikrine itiraz etti. Liebknecht işçi sınıfının kendiliğindenliği fikrine adanmış olmanın yanı sıra, proleter partisinin proletaryaya önderlik etmeye değil, yalnızca onu eğitmeye çalışması gerektiğini düşünüyordu. Proletaryanın, insanlığın tinsel yenilenmesinin peşinden koşmanın aşkıyla tutuştuğuna ve kendi devrimini ahlaki anlayışların rehberliğinde gerçekleştirmesi gerektiğine inanıyordu. Luxemburg son derece kararlı bir şekilde bu yeni-Kantçı motife itiraz etti ve grup kendi programı olarak "tezleri" benimsedi.

Yeni örgüt, adını eski Roma'da büyük bir köle isyanı liderinden alan ("Spartaküs") illegal bir savaş karşıtı bülten yayımlamaya devam etti. Bu *Spartakusbriefe* (Spartaküs bültenleri) emperyalist savaşı ve onu destekleyen SPD'yi eleştiriyor ve aynı zamanda SPD içerisinde savaş karşıtı düşüncenin büyümesine ilişkin haberler veriyordu. İlk mektubu yazan Liebknecht'i Luxemburg takip etti ve her ikisi hapsedildikten sonra, diğer Spartakistler onların yerini aldı. Grup yeterince cesur bir matbaa bulduğunda, mektupları aralıksız olarak SPD muhaliflerine ve diğer savaş karşıtlarına ulaştı.

Son olarak Spartakistler, Alman proletaryasından yalıtılmışlığının üstesinden gelmek için, 1 Mayıs 1916'da Berlin Potsdamer Platz'da bir savaş karşıtı gösteri tertip etti. (SPD önderliği, yüz kızartıcı bir tutumla, savaş boyunca 1 Mayıs kutlamalarını "iç barış" adına boykot etti.) Miting yine de Liebknecht'i şevkle dinleyen 10.000 kadar destekçiyi peşinden sürükledi —söz konusu şartlarda olağanüstü bir rakamdı bu—, diğer konuşmacılar da büyük bir kararlılıkla işçi sınıfının kendi kardeşlerini katletmesini kınadı ve proletarya enternasyonalizmi çağrısında bulundu. Polis gösteriyi dağıttı, Liebknecht'i gözaltına aldı ve "Kahrolsun Savaş! Kahrolsun Hükümet!" diye bağırırken onu sürükleyip götürdü. SPD Reichstag parti yönetimi Liebknecht'i ceza kovuşturmasına maruz bırakarak onun parlamenter dokunulmazlığını kaldırdı.

Alman kamuoyunun Spartakistler'i fark etmesini sağlayan bir şey varsa o da Liebknecht'in duruşması ve onun "savaşta vatana ihanet ve devlete ihanet"ten suçlu bulunmasıydı. 28 Haziran 1916'da başlayan yargılama, onun zehir zemberek konuşmalarının geniş bir kesime ulaşmasını imkânsız kılan gizli bir askeri mahkemede gerçekleşti. İki buçuk seneye mahkum edildi, bu mahkumiyet daha yüksek bir askeri mahkeme tarafından dört yıl bir aya çıkarıldı. Hükümlülüğünü protesto etmek için Liebknecht'in sempatizanları çe-

şitli sanayi kentlerinde Almanya'nın savaşa karşı ilk büyük ölçekli grevini örgütledi.

Ardından sıra diğer Spartakist liderlerin tutuklanmasına geldi. 10 Temmuz'da, Ocak'ta salıverilen Luxemburg için süresiz "ihtiyati tutuklama" kararı çıkartıldı. Grubun liderlerinin tutuklanması ve gözaltına alınması örgüte ağır bir darbe vurdu. Hareketin literatürü sınıf bilincine sahip işçiler ve askerler arasında revaçta olsa da, Spartaküs 1916'nın geri kalan aylarında ve 1917'nin büyük kısmında görece atıl kaldı.

Alman Sosyal Demokrasisinde Bölünmeler

Ölü ve yaralı sayısı cephede hızla arttığı için kısa süreli bir çatışma ihtimali, cephede sürekli bir siper harbi ve ülkede artan açlık gerçekliği karşısında tutunamadı. 1915 ve 1916'ya gelindiğinde SPD savaş meselesi nedeniyle gruplara bölünmeye başladı. Parti açıktan açığa neredeyse birleşik bir savaş yanlısı duruşu sürdürdü, Reichstag'daki SPD Fraktion'un (parti grubu) savaş kredileri hakkında gizli oy kullanma vakti geldiğinde parti disiplinine uydu ve oybirliği ile hükümetten yana oy kullandı. (Liebknecht, Otto Ruhle ve Eduard Bernstein göze çarpan istisnalardı.) Fakat Fraktion'un partinin Reichstag oylaması için pozisyonunu belirlemek için düzenlenen iç oylama bir başka meseleydi. 3 Ağustos 1914'te parti üyeleri savaş kredilerini 14'e karşı 78 oyla destekledi. Bir yıl sonra 17 Ağustos 1915'te savaş yanlısı SPD taraftarları 68'e düşerken, muhaliflerin sayısı 31'e yükseldi. Aynı yıl 14 Aralık'ta sonuç 58 evete karşı 38 hayır oyuydu. 24 Mart 1916'da —hükümetin Spartakistlere göz açtırmadığı yıl— savaş yanlıları 44'e düşerken, muhalefet 36 oy aldı. Bu iç oylamanın sonuçları kamuoyuna ilan edilmedi ve tırmanan iç kavga sessizliğe boğuldu; oylamanın sonucu yalnızca Spartakistlerin gazetesinde haber olarak verildi.

Muhaliflere karşı, elinin altında muazzam kaynakları olan SPD Çoğunluk, "parti birliği"ne yönelik demogojik çağrılarda bulundu ve asi eğilimleri işçi sınıfı davasından dönüş olarak lanse etmeye çalıştı. Bununla birlikte 24 Mart 1916'da SPD'nin birlik miti en sonunda 18 SPD milletvekili parti disiplinini hiçe sayıp açıktan Reichstag'daki savaş yanlılığına karşı oy kullandığında yerle bir oldu. Disiplin ihlalinden dolayı korkuya kapılan SPD Çoğunluk, milletvekillerini (partiden olmasa da) parlamentodaki Fraktion'dan uzaklaştırdı. Fakat uzaklaştırılanlar Reichstag milletvekilleri olarak kaldı ve bu sıfatla Sosyal Demokrat İşçi İttifakı olarak (Sozialdemokratische Arbeitsgemeinschaft ya

da SAG) adlandırdıkları, kendilerine ait bir blok oluşturdular. SAG'ın başlıca figürleri Karl Kautsky, Georg Ledebour ve Hugo Haase idi. Bu ılımlılar savaşa karşı çıkıyorlardı —fakat sosyalist hareketin İkinci Enternasyonal'den kökten ayrılmasını isteyen Spartakistleri de hiç tasvip etmiyorlardı. SAG üyeleri devrimci değildi —asıl kaygıları, tarihçi A. J. Ryder'in belirttiği gibi, "sosyalist enternasyonalizm enkazından mümkün olduğunca çok şey kurtarmaktı."

Bununla beraber Spartakistler, açıkça SAG'ı kitlesel eylemliliğinden çok, parlamenter faaliyet üzerinde durmakla eleştiriyorlardı. Spartakistler, bastırılmalarından sonra arka plana çekilirken, SAG savaş karşıtı sosyalistler açısından siyasal kale olarak ön plana çıktı. SAG geniş halk kitleleri içerisinde savaş karşıtı bir kampanya yürüterek, gelecek parti kongresinde çoğunluğu elde etmek için SPD'nin yeterli sayıda yerel şubesini kendi tarafına çekmeyi ümit ediyordu. Ne var ki çoğu SPD yerel şubesi SAG'ı hedefiyle baş başa bırakarak yola Çoğunluk ile devam etmeye karar verdi.

1916 sonbaharında parti içi bölünme, SAG üyeleri ve sempatizanları, parti yayının kontrolü üzerine SPD'nin yürütme organı ile ciddi bir çatışmaya yol açacak şekilde birkaç yerel parti süreli yayınında editoryal kontrolü ele geçirdiğinde genişledi. Çoğunluğa bağlı olan bölgesel parti yürütme komiteleri, muhalifleri editoryal kontrolü bırakmaya ve hatta hükümet sansürcülerini "sakıncalı" sözcükleri çıkarmaya ve yazıları makaslamaya zorladı. Çatışma, SPD organı *Vorwärts*, partinin savaş yanlısı politikasına eleştirel bakan makaleler yayımladığında zirveye tırmandı. Ekim 1916'da, askeri yetkililer, derginin ancak parti yürütme organı yeni bir editör atadığı takdirde yeniden çıkmasına müsaade edileceğini bildirerek, dergiyi kapattı.

Çoğu SAG üyesi SPD'den hepten ayrılma konusunda isteksizdi. Tam bir ayrılığın kendilerini SPD kaynaklarından mahrum edeceği ve parti üyeleri üzerindeki etkilerini azaltacağı düşüncesindelerdi. Resmi ayrılık gelip çattığında, ironik bir şekilde, buna zemin hazırlayan şey SAG'ın kendisi olmadı. 7 Ocak 1917'de SAG, Çoğunluk Sosyal Demokratların bir provokasyon olarak nitelediği ve SAG hizbinin partiden ihracı için bir bahane olarak kullanılan fikir ve stratejileri tartışmak üzere ulusal bir konferans düzenledi. 16 Ocak'ta SPD, SAG'a katılan parti üyelerinin artık bir parti mensubu olarak görülemeyeceğini ilan etti. Bu karar yalnızca Reichstag'daki parlamenterlere değil, fakat Almanya'nın her yanındaki sıradan üyelere de uygulandı.

Bölünmenin ardından SAG açısından yegâne gerçekçi alternatif, kendisini yeni bir parti olarak tanımlamasıydı, ki SAG liderleri buna hiç de razı değildi.

Bu yüzden SAG liderleri "mücadelelerini, bu halen parti içi bir mücadeleymiş gibi, parti yürütme organının taraftarlarına karşı vermeye devam etti" diyordu David W. Morgan Bağımsızlar'la ilgili olarak ve şöyle devam ediyor-du:

> Çok geçmeden SAG bir ayrılığın yaşanmış olduğu gerçekliğiyle yüzleşmek zorunda kaldı. (...) Parti yürütme organı bütün Leipzig örgütünü ihraç ettiğinde, Berlin seçim bölgelerinde peş peşe kendi örgütlenmelerini oluşturduğunda, Braunscheweig, Bremen, Erfurt, Königsberg ve diğer önemli kentlerde varolan örgütlenmelerle ilişkilerini gerdiğinde, hizipçilik bir olgu haline geldi.

6 ve 7 Nisan 1917'de ihraç edilen SAG milletvekilleri ve onların destekçileri sembolik olarak Gotha'da toplandı ve Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'yi (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands, USPD) kurdular. USPD'nin liderleri arasında Kautsky, Haase ve Ledebour'un yanı sıra Bernstein, Kurt Eisner ve Joseph Herzfeld de vardı. Parti, savaşa karşı bir pozisyon aldı fakat içinden çıktığı örgütün ideolojik ve örgütsel diğer bütün değerlerini korudu. "İhracın kadar bağımsız bir yol arayışının da ürünü olan yeni parti, hayatına savunmada kalarak başladı" diye yazar Mortan. Karakteristik bönlüğüyle hükümet, parlamenter bir Fraktion olarak taşıdıkları yasal statülerine rağmen bocalayan Bağımsızları polis şiddetine ve yasal kovuşturmaya maruz bıraktı.

USPD'nin önemsiz bir hizip olmadığının vurgulanması gerekir: Mart 1917'de (Çoğunluğun 240.000 üyesine karşın) yaklaşık 100.000 üyesi vardı; diğer birçok bölge ve belediyelerle birlikte Berlin, Leipzig, Halle, Erfurt, Brunswick ve Frankfurt'daki belediye meclislerinde çoğunluğa sahipti. Buna karşın Spartaküs'ün, olsa olsa birkaç yüz üyesi vardı; hapsedilmemiş çoğu Spartakist 1916'da USPD'ye katıldı ve görüşleriyle Bağımsızları kendi saflarına çekme umuduyla onun sol-kanat hizbi haline geldi.

Bununla birlikte SPD Çoğunluğu, parti üyelerinin büyük bölümünü, 80 adet günlük gazetenin 66'sını, çoğu yürütme organı ve kadrosunu ve hatırı sayılır derecede mali kaynağı elinde tutuyordu. Görünüşte Çoğunluğun başlıca liderleri parlamenter ve sendikacıydı. 1913'te (SAG'a katılmak için bulunduğu mevkiden ayrılan Hugo Haase ile birlikte) parti eşbaşkanı olan uyanık bir işçi lideri ve bürokrat Friedrich Ebert; 1917'de SPD eşbaşkanı olan bir örgüt adamı Philipp Scheidemann; ve askeri meselelerde kendini partinin uzmanı sanan ve Prusya askeri elitiyle fazlasıyla özdeşleşmiş bir milletvekili olan Gustav Noske. Bu insanların hepsinin aynı zamanda bir işçi sınıfı geçmişi vardı, fakat temel olarak Bernstein'ın sosyalizmin, devrimden farklı olarak,

reformlarla adım adım gerçekleştirileceği yolundaki görüşünü kabul ettikleri için Marksist teoriye karşı tuhaf bir ilgisizlikleri vardı. Savaş devam ettikçe, ateşli milliyetçi, hatta monarşinin hürmetkâr kulları oldular. Sonunda devlet iktidarından pay elde etme ve kendilerini Alman toplumuna entegre etme arzuları giderek açıklık kazandı. Bu insanların kendilerini sosyalist olarak görmesi —parti bürokrasisinde edindikleri kariyer bir yana— Alman sosyalizminin otoriteye itaate kendini ne derece kaptırdığını gözler önüne serer.

Aslında SPD'nin Marksizm hakkındaki yorumları, objektif güçlerin kapitalizmi kendiliğinden sosyalizme doğru harekete geçireceğini, böylece partinin proaktif bir devrimci hareket yaratma ihtiyacını ortadan kaldıracağını vurguluyordu. Karl Kautsky gibi Bağımsız liderler de SPD'nin bu işlevsizlik nosyonunu bir kenara atmadı. Kautsky 1918 tarihli *Proletarya Diktatörlüğü* kitapçığında Almanya'nın henüz sosyalist bir topluma hazır olmadığını çünkü ileri bir ekonomik düzeye ulaşmasına rağmen liberal bir cumhuriyet olmadığını iddia etti. Emek hareketi parlamenter çoğunlukla siyasal iktidarı aldığında ancak, sosyalist bir ekonomi kurulabilirdi. SPD ve USPD savaş hakkında münakaşaya girmelerine rağmen, bu kutsal Sosyal Demokrat nosyona sadakatte ortak davranıyor ve her ikisi de Alman kültürüne ve toplumsal koşullarına yabancı olarak gördükleri Bolşevizm'e yönelik ortak bir korkuyu paylaşıyordu.

Savaşa Karşı Halk Muhalefeti

1917'ye gelindiğinde savaş karşıtı eğilim Almanya'da yükselişteydi. Batı cephesinde İmparatorluk Ordusu korkunç kayıplar verirken, Britanya'nın denizden uyguladığı blokaj Alman sivillerin her birine düşen gıda miktarını açlık sınırı olan günlük bin kalori düzeyine düşürmüştü. Çocuklar arasındaki ölüm oranı 1913 yılında yüzde ellinin üzerine çıktı. Nisan 1917'de Birleşik Devletler savaşa dahil oldu; Amerikan hükümeti genç nüfusu askere alıp onları eğitirken, Avrupa'ya muazzam miktarlarda gıda ve mühimmat yolladı ve çatışmanın dengesini Müttefik güçlerin lehine kati surette değiştiren mali destek sağladı.

1917 yazında Reichstag ilhaklardan vazgeçen bir barış kararı aldı, fakat Alman Genelkurmayı diğer barış girişimlerinin yanı sıra bunu da engelledi. 1916'da Başkomutan Erich von Ludendorff'a Kaiser'i görevden almanın ve yerine meclisi, kendisini ve Genelkurmay başkanı mareşal von Hindenburg'u

getirmenin dışında, Alman ekonomisi, iç ve dış politika konusunda da diktatoryal yetkiler verildi.

Ancak gıda kıtlığı, enflasyon ve işgünündeki uzamalar giderek Alman işçilerini, "iç huzurun" yalnızca bu ümitsiz savaşı uzatmaya hizmet ettiğine ikna etti. Mayıs ve Haziran 1916'da Reich'ın çeşitli bölgelerinde gıda isyanları patlak verdi. 1916'daki savaş yorgunluğu artık düpedüz muhalefete dönüşüyordu. 1917 baharında hükümet yurt çapında kişi başına düşen ekmek miktarında kesintiye gitti; bunun ardından Berlin, Leipzig, Magdeburg, Halle ve Brunswick'de kitlesel protesto grevleri patlak verdi. Grevciler yeterli miktarda gıda dağıtılmasını, sıkıyönetime son verilmesini, Prusya'ya özgü üç sınıflı oy verme sistemi yerine özgür ve eşit oy kullanma hakkı talep etti. Leipzig işçileri grevlerini Rusya'da ortaya çıkan sovyetlere öykünen Almanya'nın ilk işçi konseylerinin himayesinde organize etse de bu taleplerin hiçbirinde bir isyan havası yoktu.

Temmuz 1917'de Donanma'nın ana üssünün bulunduğu yer olan Kuzey Denizi limanındaki Wilhelmshaven'de, bahriyeliler, yiyeceğin eşit şekilde dağıtılması için komiteler seçerek, berbat olan günlük yiyecek miktarlarını protesto etmeye karar verdi. Bu eylem basit bir gıda protestosu değildi; aynı zamanda bir barış talebi olacaktı. Bahriyeliler arasında epeyce nüfuz sahibi olan Bağımsızlar, bahriyelilere sükunetle hareket etmelerini tavsiye etti. Kararlaştırılan Temmuz günü yüzlerce bahriyeli gemi yükleme işini bıraktı ve kente doğru yürüyüşe geçti. Bazıları tutuklandı ve daha sonra alelacele Kolonya'ya çıkarılıp kurşuna dizilen iki bahriyeli de dahil olmak üzere askeri mahkemede isyana teşebbüs etme suçundan yargılandılar. Deniz komutanının aleni bir infazın geniş çapta bir ayaklanmayı başlatacağından korkmuş olması muhtemeldir.

Büyük mühimmat fabrikalarında işçiler savaş karşıtı bir emek muhalefeti oluşturmaya başladı. Özellikle metal işkolundaki sendikalar sendika liderlerinin savaşın başında dayattığı endüstriyel mütarekeye itiraz etti. Mart 1916'da SPD kontrolündeki metalurji sendikası —Almanya'daki en büyük sendika— iki kanada bölündü. Bu kanatlardan biri endüstriyel ateşkesi destekledi, diğeri ise sınıf işbirliği adına ona karşı koydu.

İşçiler arasında huzursuzluk başgösterdiğinde sendikalar genelde bu hoşnutsuzlukları dillendirir ve hükümetle müzakere ederek bir çözüm bulmaya çalışırdı. Ne var ki savaş zamanı "iç huzur", sendika liderlerinin işçilerden yana hareket etmelerini önledi, ki bu da fabrika hoşnutsuzluğun işçi temsilci-

lerinin (yani üretim birimi düzeyindeki sendika görevlilerinin) görev alanına girmesi demekti. Sendikaların işverenlere teslimiyetinin yolunu açan boşluğu şimdi kapatacak olan bu temsilcilerdi. Sanayi kentlerinde, özellikle silah fabrikalarında illegal olarak toplanan işçi temsilcileri, Stuttgart, Bremen, Brunswick, Düsseldorf, Leipzig, Halle ve en göze çarpacak şekilde Berlin'e kadar uzanan bir ilişki ağı oluşturdu. Bunlar açıkça savaşa karşıydı ve çoğunlukla da Bağımsızlarla özdeşleşmişti, fakat birçok yerde bu temsilcilerin toplumsal görüşü onları USPD'nin solunda konumlandırdı; Stuttgart, Brunswick ve Düsseldorf'da Spartakistlerden yana tavır koydular.

Özellikle Berlin'deki işyeri temsilcileri, sendikaları etki bakımından gölgede bırakmaya başlayan, Büyük Berlin'in Büyük Fabrikalarının Devrimci İşçi Temsilcileri (Die revolutionäre Obleute und Vertrauensmänner der Grossbetriebe Gross-Berlins) adında bir hareket kurdu. Fabrika temelli kadrolarla yapılanan bir yürütme kurulunun önderliğindeki hareket, USPD üyesi Richard Müller'in girişimi sonucu oluşturuldu (hükümet Müller'den öylesine çekiniyordu ki onu 1917 Nisanında askere aldı; oysa daha öncesinde Müller'in askerlik yapmaya fiziksel olarak elverişli olmadığı söylenmişti). İşyeri temsilcilerine hem Spartakistler hem de USPD kulis yaptı; fakat bu temsilciler ihtiyatlı davranarak politik ilişkilerinde tarafsız kaldılar. Daha sonra açıkça Spartakistlerin çok dikbaşlı olmaları yüzünden işçileri kendilerinden uzaklaştırdıkları sonucuna vararak, USPD'ye daha fazla yaklaştılar.

İşyeri temsilcileri, çoğunlukla birer aile babası olan orta yaşlı insanlardı, çok faydalı becerilere sahiptiler ve savaş endüstrisine hayati önemdeki insan gücünü sağlamaları için askerlikleri tecil edilmişti. Yine de devrimci harekete katılmaları, doğrudan mecburi askerliğe ve cephe görevlerine karşı onları savunmasız bıraktı. Üstelik liderleri ateşli savaş taraftarı olan ve Çoğunluk Sosyal Demokratları destekleyen sendikalardan herhangi bir yardım bekleyemezlerdi. Ancak 1918 baharında Brest-Litovsk görüşmeleri ve Bolşeviklerin Batıdan proleter destek almak için çağrıda bulunmaları, Alman generallerinin Bolşeviklere empoze ettiği talepler yüzünden çileden çıkan Mihver Devletlerdeki işçiler arasında savaş karşıtı duyarlılığı arttırdı. Bu işçiler Troçki'nin savaşa ve onun faillerine ilişkin keskin eleştirilerinden etkilendiler. Brest-Litovsk anlaşmasına karşı çıkan Sol Komünistler ve Sosyalist Devrimciler Almanya'nın Ukrayna'ya doğru ilerlemesini şiddetle eleştirdiklerinde, sesleri Orta Avrupa çapında yankılandı. 14-20 Ocak'ta Avusturya ve Macaristan'da dramatik bir savaş karşıtı genel grev patlak verdi. Aynı ay Richard Müller or-

dudan terhis edildi, Müller vakit yitirmeden benzer bir grevi Almanya'da örgütlemeye girişti. Bağımsızlarla birlikte çalışan işyeri temsilcileri, on bir işçi ve üç Bağımsızdan (Ledebour, Haase ve Wilhelm Dittmann) oluşan bir grev komitesi oluşturdular. Belki de reddedecekleri ümidiyle Çoğunluk SPD'yi bile komiteye davet ettiler. Ebert, Scheidemann ve Gustav Bauer, sırf metal işçileri üzerindeki nüfuzlarını yitirmemek için, ince hesaplı bir davranışla, komiteye katıldılar. Spartakistleri kimse kaale almadı.

Alman işçilerinin hepsinin ilhak ya da tazminat olmaksızın barıştan yana greve katılmalarını, belirlenen günlük yiyecek miktarının biraz daha yeterli olmasını, sıkıyönetime son verilmesini, siyasi mahkûmların salıverilmesini, ve Prusya'da eşit oy kullanma hakkının tanınmasını isteyen bir broşür dağıtıldı. 27 Ocak 1918'de Berlin ve çevresine ait bütün büyük sanayilerin delegeleri bir araya geldi ve Müller'in etkisiyle oybirliği ile ertesi gün genel greve gitmeye karar verdiler. Ertesi gün, Pazartesi günü, Hamburg, Kiel, Brunswick, Colognei Breslau, Nuremberg ve diğer endüstriyel merkezlerde olduğu gibi, 400.000 Berlin işçisi fabrikalarını terk etti. Bağımsızların bir milyon işçinin katıldığını tahmin ettiği grev en çok Berlin ve kuzey tersane kentlerinde etkili oldu. Almanya'da, savaş zamanı bir yana, bu büyüklükte bir grev daha önce asla olmamıştı.

Genelkurmay buna 31 Ocak'ta yüzlerce grevciyi kuşatan ve onları askere alan askeri ceza kanununu yürürlüğe koyarak yanıt verdi. Binlerce yedek askere birliklerine katılmaları yönünde talimat verildi. Hükümete iyi hizmet etmiş olan *Vorwärts*, provokatif bir şekilde yürürlükten kaldırıldı. Bu yeni uyuşmazlıkla birlikte hükümet, bırakın müzakere etmeyi, grev komitesiyle görüşmeyi bile reddetti. Alfred Rosenberg'in belirttiği gibi, politik mahiyeti olan bir genel grev "siyasal iktidar için ya zafer ya da yenilgi ile sonuçlanan açık bir mücadeleye dönüşür, ya da grevcilerin para ve yiyecek sıkıntısı çekmelerinden dolayı hüsranla sonuçlanır." USPD'den Hugo Haase grev komitesini hükümetin ağır şartlarını kabul etmeye sevk etmesine rağmen, Spartakistler, tamamıyla muhalefetle karşılansa bile, komiteye grevi devam ettirme çağrısında bulundu. Berlin Askeri Bölgesi 4 Şubat sabahı grevcilerin çalıştıklarını beyan etmemelerini askeri suç saydı. Bu emirlerle karşı karşıya kalınması ve grevin başkentin dışında zayıflamasıyla birlikte (grev komitesinde çoğunlukta olan) işyeri temsilcileri 3 Şubat'ta greve son verdi.

Grev, proleter savaş karşıtı duyarlılığın önemli bir göstergesiydi, fakat hükümetin savaş siyasetini değiştiremedi. Müller yeniden askere alındı; işyeri

temsilcileri yürütme komitesinin başkanı olarak Müller'in yerini alması için militan ve zeki genç bir adamı seçti. Bu kişi enerjisini tamamen devrimi örgütlemeye hasretmiş olan Emil Barth idi.

Reich'ın Sonu

1918 baharında Alman İmparatorluk Ordusu tarihsel bir kumara girdi. 21 Mart'ta artık fiilen Almanya'nın diktatörü ve onun ordu başkumandanı olan Ludendorff, Paris'i ele geçirmek —ve böylece kayda değer sayıda Amerikan birliği Avrupa'ya varmadan önce kesin bir zafer elde etmek— için yoğun bir saldırı başlattı. Muazzam saldırı esnasında Alman ordusu orta-kuzey Fransa'da 14 millik bir gedik açmayı başardı. Hazirana gelindiğinde uzun menzilli ağır silahlarını Paris'e taşımıştı. Bu erken başarılar Reich'ın içerisindeki birçok savaş karşıtını susturdu.

Fakat Müttefikler hiç de yenilgiye uğramış değildi. Mareşal Ferdinand Foch'un komutasındaki Müttefik orduları 18 Haziran'da Alman siperlerini yardı. Bu eylem zafer yolunda belirleyici oldu. Eylül'de Müttefik orduları yoğun saldırı altındaki yarı aç Alman birliklerinin savunmasını düşürmek üzere son kez saldırıya geçti. Amerikalılar, Müttefik siperlerine yeni askerler getirdi ve Müttefik ordu depolarını muazzam miktarda cephane ile doldurdu. Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan derhal barış istedi, buysa Almanya'nın güney kanadında geniş bir boşluk açılması ve Kaiser imparatorluğunun geniş çaplı bir Müttefik istilasına maruz kalması demekti. Almanya sonunda Müttefik güçlerini durdurma kabiliyetine olan güvenini kaybetti. Neticede Reich, başarısız saldırısında 600.000 zaiyat verdi. Hayatta kalan asker ve siviller moral açıdan çöktü, çünkü askerler savaşın kesinkes kaybedildiğini anlamaya başlamıştı. Sivillerin çektiği yokluk tahammül edilemez boyuttaydı. Almanya her yönüyle tükenmişti.

Alman Başkumandanı daha önceden Doğu'da konuşlandırılan askeri birliklerinin şu ya da bu derecede Ruslar tarafından "Bolşevikleştirileceği"nden korkmasına rağmen, bu büyük ölçüde temelsiz bir korkuydu. Cephedeki çoğu asker anavatana sadık kaldı. Askeri birlikler arasında sıkça görülen kızıl bayrak, bir devrim çağrısından çok bir protestonun ifadesiydi. Disiplin ve vatanseverlik sıradan Alman askeri üzerinde hâlâ güçlü bir etkiye sahipti. Alman ordusunun çoğunluğu aslında isyancı bile değildi –şaşırtıcı şekilde Ren nehri boyunca düzenli bir şekilde geri çekildi ve esas itibarıyla disiplin ve askeri bağlılığını muhafaza etti.

Başkumandan Almanya'nın savaşı kazanamadığını gördüğünde, Ludendorff ve onun görünüşteki amiri Hindernburg, Belçika Spa'daki karargâhlarına kaçtılar. Orada Kaiser'e çıplak gerçeği anlattılar ve onu 24 saat içinde Müttefiklerle bir ateşkes sağlama yolunu bulmaya zorladılar. Ludendorff Amerikalılarla iyi barış koşulları sağlama ümidiyle, Almanya'nın egemen bir yasama organı nezdinde anayasal monarşi olması gerektiğinde ısrar etti. Şu veya bu sebepten Kaiser buna razı oldu. 3 Ekim 1918'de Kaiser ve Başkumandan, Prens Max Baden'i şansölye olarak atadı. Bu son derece ılımlı prens Çoğunluk Sosyalistlerinin kabinesine girmesi şartıyla görevi kabul etti. Baden, hükümetinin ayakta kalması için geniş halk tabanına sahip SPD'nin katılımının gerektiğini fark etmişti. Baden'in şartı kabul edildi.

Uzun reformist yolculuğunun zirvesindeki SPD bu açıkça burjuva hükümete katılmayı kabul etti. 4 Ekim'de oluşturulan koalisyon, üç burjuva partisinin (İlerici, Merkez ve Ulusal Liberaller) mensuplarıyla birlikte üç Çoğunluk Sosyal Demokrat'ını —Scheidemann, Gustav Bauer ve Eduard David— içeriyordu. Yeni hükümet önüne başlıca iki hedef koydu. İlki Alman yönetim sistemini reformdan geçirmekti. Ludendorff'un diktatörlüğünü tanımayan ve Kaiser'in ulu lider ve başkomutan olduğu imparatorluk rejimini fesheden yeni bir anayasa hazırlandı. Anayasa, Reichstag'ın iç ve dış politikada her açıdan söz sahibi olduğu parlamenter bir monarşi kurdu. Son olarak, şansölye ve bakanlar yetkilerini, Kaiser ya da herhangi bir monarşiye değil, Reichstag'a borçluydular. Yeni anayasa 28 Ekim'de yürürlüğe girdi.

Hükümetin ikinci işi savaşa son vermekti. Birkaç saat içerisinde şansölye olan Max Baden Amerikan başkanı Woodrow Wilson'a ateşkes talep eden bir nota yolladı. Wilson, Almanya'nın Fransa ve Belçika'dan çekilmesini isteyen bir yanıt verdi. 23 Ekim tarihli üçüncü bir notada Wilson, ateşkesin önkoşulu olarak Kaiser'in çekilmesini istedi; diğer Müttefikler gibi Wilson da milyonların yaşamına kast eden ve Prusya militarizminin simgesi olan Kaiser'i, felaket getiren savaşın kışkırtıcısı olarak görüyordu.

Almanların çoğu, neredeyse her koşulda barışa hazırdı; monarşistler bile olası bir ateşkesten önce Kaiser'in çekilmesi gerektiğini anlamışlardı. Prens Max, Wilhelm'i kendi isteğiyle çekilmeye ikna etmeye çalıştı, fakat Wilhelm ayak diredi ve çekilmeye katiyen razı olmadı. İlgili tarafların hepsi, Kaiser bütün haklarından vazgeçmediği takdirde, onun bir şekilde buna zorlanacağından emindi.

2. BÖLÜM

1918 ALMAN DEVRİMİ

Kiel Ayaklanması ve Akıbeti

Yeni şansölye, Kaiser'den çekilmesini rica ederken bir başka sorun ortaya çıktı. Prens Max, Wilson'a ateşkes isteyen bir nota yollar yollamaz —daha önce ateşkeste ısrar etmiş olan— General Ludendorff eski tutumuyla tersleşerek farklı bir tavır aldı. Ludendorff şimdi Alman halkını çaresiz bir eylemi (1793 Fransız devrimci ayaklanmasından farklı olarak, anavatan savunmasında kitlesel bir seferberlik) gerçekleştirmeye çağırması için orduyu sıkıştırıyordu. Başkomutanlık bu pervasız öneriyi reddetti ve ordunun başı olan Ludendorff'u görevinden alarak yerine Rusya işgali sırasında genelkurmay başkanı olan General Wilhelm Groener'i getirdi.

Ancak Ludendorff'un kafasındaki bu plan bulaşıcı hastalık gibi yayıldı; onun dikbaşlı tutumu, Kiel'in Baltık limanında bulunan Donanma karargâhlarında yankı buldu. Savaşın büyük kısmında Almanya'nın büyük savaş gemileri Kiel, Wilhelmshaven ve Hamburg'da demirlemişti; bu gemilerin Britanya'nın üstün deniz kuvvetleriyle girişilecek bir savaşta heba edilemeyecek denli pahalı olduğu düşünülüyordu. Üstelik bu üç kuzey liman kenti donanmanın en büyük, en hoşnutsuz ve en huzursuz mürettebatını barındırıyordu.[1]

---

[1] Donanma komutasının Britanya filosu korkusuyla oyaladığı bahriyelilerin gemilerine kızıl bayraklar çekmesi sürpriz değildir. Bu bahriyelilerin çoğu işçilerle yakın ilişki içerisinde oldu, bunlar mecburi hizmetten muafmış gibi davranıyorlardı. Buna karşın, denizaltıcılar ve savaş gemisi personeli gibi muharip deniz kuvvetleri, denizde karşılaştıklan ciddi risklere rağmen, savaş boyunca kumandanlarına itaat ettiler.

Ludendorff'un bu büyük hareketine sempati duyan Kiel'deki deniz komutanı, Britanya filosuyla çarpışmak için planlar yapmaya başlamıştı. Savaşın halihazırda kaybedildiğinin farkında olduklarından Müttefiklerin dikte ettiği her türlü barış anlaşmasının donanmanın gemilerini onursuzca düşmana terk etmeyi gerektireceğini biliyorlardı. Donanmanın onurunu bu şekilde lekelemektense, ne denli ümitsizce de olsa, savaşarak onurlarına sahip çıkma düşüncesindelerdi; düşman İngilizlerle böyle bir çatışmaya girmek intihar niteliğinde olacaksa da, planlarını uygulamaya koymaya ve gemilerin Fransız ve İngiliz kuvvetleri arasındaki haberleşmeyi bozmak üzere İngiliz Kanalı'na gönderildiği iddiasıyla gemicileri bir araya toplamaya başladılar.

Gerçeklik payı olmayan bu zokayı, görevlerinin "ölüm mangası" olacağını gayet iyi anlayan bahriyeliler yutmadı. İmparatorluk hükümetinin üç haftadır ateşkes müzakere ettiği ve bir ateşkesin çok yakında ilan edileceği aslında pekâlâ biliniyordu. Hayatlarının tehlikeye düşeceğini bilen bahriyeliler sorumsuz komutanlarına karşı tavır aldılar. Ocak 1918 grevi sırasında bahriyelilerin kolektif belleğinde direniş aracı olarak kalan bir bahriyeli konseyi oluşturdular. 30 Ekim'de Amiral von Hipper gemilere denize açılma emrini verdiğinde emri yerine getirmeyi reddettiler, ateşçiler kazanlarındaki ateşi söndürdüler. Bu uzlaşmazlık karşısında donanma komutanı emrini geri çekmek zorunda kaldı, fakat 800 kadar asi bahriyeliyi tutukladı ve kıyıda askeri mahkemeler kurarak onları hapse attı.

Birkaç gün sonra, 3 Kasım'da, başını Karl Altelt ve Arthur Popp'un çektiği limandaki diğer donanma gemilerinden bahriyeliler, Donanma Akademisinin bulunduğu Kiel Talim Sahası'nda bir toplantı düzenlediler. Yerel işçilerle birleşmiş olan bahriyeliler dinlerken, konuşmacılar hapsedilen yoldaşlarının derhal salıverilmesini, isyancıların tümünün affedilmesini ve subayların erlere yönelik aşağılayıcı hitabet biçimlerine son vermelerini talep etti. Askere alınan insanların subayların askeri planlarını onaylama yetkisine sahip olmasını istediler ve yangına körükle giderek Kaiser'in çekilmesini, bir Alman cumhuriyetinin kurulmasını, sıkıyönetime son verilmesini, kadın ve erkekler için eşit oy hakkı tanınmasını istediler. Göstericiler taleplerini dayatmak için bir işçi ve bahriyeliler konseyi olan *Rat*'ı kurdu, daha sonra devrimci şarkılar söyleyerek ve kızıl bayraklar açarak Kiel'de yürüdüler.

Bu Alman bahriyeliler aslında mizaç bakımından çok devrimci değildi; yürüyüşleri, geride altı ölü ve yirmi dokuz yaralı bırakacak şekilde, bir görev-

li devriyenin ateşiyle kolayca dağıtıldı. Fakat rastgele açılan ateş Kiel'de politik tansiyonu yükseltti, ertesi gün 4 Kasım'da bahriyeliler gemilerin cephaneliklerine girdi ve elde silahlarla Kiel sokaklarına çıktı. Alternatif bir gücün olmamasından ötürü, yetkililer onlara karşı sıradan askeri birlikleri yolladı; tahmin edileceği gibi askerler bahriyeli yoldaşlarına ateş açmayı reddetmekle kalmadı, onların safına geçti. Bahriyeliler cezaevine zorla girip yoldaşlarını kurtarırken, Kiel işçileri genel greve gitti ve kent çok geçmeden işçi ve bahriyeliler konseyinin eline geçti. Kentteki hükümet yetkilileri panik içerisinde kaçtılar.

Bu bahriyelilerin ve askerlerin herhangi bir sosyalist partiye yakınlık duyup duymadıklarını kesin bir şekilde kestirmek güçtür. Kızıl bayrakları coşkuyla sallıyorlardı, fakat bu bayrakların sosyalist bir düzenin kurulması kadar burjuva bir cumhuriyet ve gelişmiş yaşam koşullarını temsil etmesi de muhtemeldi. Açık olan bir şey varsa o da Kasım 1918'deki Kiel ayaklanmasının —birçok tarihçinin gözünde Avrupa'nın kaderinin tehlikede gibi göründüğü— 1923'e kadar devam edecek olan Orta Avrupa'daki yoğun bir toplumsal karışıklık döneminin ilk kıvılcımı olmasıydı. Başarılı bir devrimci hareket kıtayı boydan boya katederek bir dünya devrimini başlatabilir miydi?

Almanya'da —partileri Prens Max hükümetinin artık bir parçası olan— Çoğunluk SPD liderleri bu müşkül duruma çözüm bulma konusunda isteksizdi. SPD önderliği —hem ilkesel olarak hem de pratikte— aktif bir şekilde proleter bir ayaklanmaya karşı çıktı ve Kiel ayaklanması, partinin başkanı Friedrich Ebert'in yanı sıra Kaustky ve Haase'yi de telaşlandırdı. Savaşın sonu yaklaştıkça, sağ-kanat Bağımsızlar ile Çoğunluk Sosyal Demokratlar arasındaki —savaş kredileri üzerine kopmuş olan— eski tartışma yeniden alevlendi. Üstelik bu sırada Rusya'dan kaçan Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler Almanya'ya geldiler ve ayaklanma konusundaki eski korkuları pekiştiren Bolşevik baskısına dair hikâyeler anlattılar. Spartakistlerin Almanya'da Bolşevik-tipi bir devrimi gerçekleştirebilecekleri —bir tür "diktatörlük" yaratma— fikri, Çoğunluk SPD ve USPD sağ kanat üyelerinin yüreklerine korku salmıştı. Alman sosyalistler, proleter devrimin işçi sınıfındaki —bir sınıf olarak bile Alman halkı içerisinde bir azınlık oluşturan— isyancı unsurları iktidara taşıyacağından korkuyordu. Böyle bir durumda, sosyalist bir toplumun yaratılmasında vazgeçilmez teknik deneyime ve uzmanlığa sahip olan orta sınıfların hiçbir politik ya da idari rolü olmayacaktı. Almanya'nın politik ve

ekonomik yapısının, yalnızca azınlıkların oluşturduğu bir proletarya diktatörlüğü tarafından değil, Alman halkının çoğunluğu tarafından desteklenen liberal parlamenter bir hükümete barışçıl geçişi sağlayacak kurucu bir meclis tarafından belirlenmesi gerektiği ileri sürülüyordu. Sosyalizm, sözcük SPD açısından ne anlama gelirse gelsin, sorunların daha az olduğu ve düşünmek için zamanın bol olduğu bir vakte ertelendi.

Bu yüzden Ebert'in başında olduğu hükümet, Kiel ayaklanmasını haber aldığında, bahriyelilerin çizmeyi aşmaması için SPD başkanı Gustav Noske'yi limana yolladı. Noske 4 Kasım'da kente ulaştı ve isyanın —kafası karışık, bununla beraber silahlı 40.000 isyancının— zor yoluyla bastırılmaması gerektiğini kavradı. Noske, muhtemelen isyanı kontrol etme ve ehlileştirme maksadıyla, akıllılık ederek isyana "katılmaya" karar verdi. Bahriyeliler onu coşkuyla karşılayıp Kiel bahriyeli konseyinin eş-başkanı yapmayı önerdiğinde Noske bunu derhal kabul etti ve hatta kente vali oldu. Noske, bahriyelilerin ve işçilerin Berlin'i ikna etmek için (radikal talepleri bir tarafa bırakan) ılımlı bir talepler listesi hazırlamasına yardımcı oldu. A. J. Ryder'in belirttiği gibi, Bağımsızların başkanı Hugo Haase USPD bahriyelilerinin isteği üzerine Kiel'e vardığında "Noske'nin yaptıklarında itiraz edilecek bir husus görmüyordu." Gelgelelim Kiel'de Noske ile Haase arasında hüküm süren uyum, "tek başına [ayaklanma] gerçekten politik bir devrim olmadığı için mümkün olmuştu. Aslında Bahriyelilerin umursadıkları tek şey, yalnızca hayatlarını kurtarmak ve savaşa son vermekti."[2]

Kiel ayaklanması, hükümetin yatıştırması gereken bir dizi önemli olayı tetikledi. İlerleyen günlerde silahlı bahriyeli gruplar Kiel'i terk ettiler ve ayaklanma haberlerini yayarak, daha fazla yöre sakininin kendilerine katılmasını sağlamak üzere kentten kente dolaştılar. 4-8 Kasım tarihlerinde, Almanya'nın dört bir yanında, Rus sovyetlerinden esinlenen işçi ve askerler, kansız bir şekilde ayaklanarak binlerce konsey oluşturdu.

İlk ayaklanmalar kuzeydeki Bremen, Cuxhaven ve Hamburg gibi kentlerde patlak verdi ve daha sonra güneye doğru, cephe hatlarına ulaşarak Cologne, Frankfurt, Kassel, Hanover ve Stuttgart'a sıçradı. Peş peşe gelen olaylar her kentte hemen hemen aynıydı. Bir bahriyeli ayaklanması ya da işçi grevi, ateşkes çağrısında bulunuyor ve Ludendorff'un askeri diktatörlüğüne

---

[2] A. J. Ryder, *The German Revolution of 1918: A Study of German Socialism in War and Revolt* (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), s. 142.

son verecek isyancı liderleri seçerek eski bürokratları görevden alıyordu. Çok korkan ve dikkate değer bir direniş ortaya koyacak ordunun askeri yenilgisinden ötürü demoralize olan muhafazakâr güçler bir kenara çekildi. Garnizon birlikleri birbiri ardınca topluca isyan saflarına geçti.[3] İsyancılar önceden varolan kurumları konseylere ya da *Räte*'e dönüştürdü: bahriyelilerin gıda komiteleri çoğunlukla bahriyelilerin kurduğu konseylerden oluşacaktı; işçilerin grev komiteleri ise işçi konseylerinden oluşacaktı. Görece mücadeleci bir mizaca sahip olan konseyler ayaklanmalara önderlik etmeye yatkındı, fakat çok geçmeden onların yerini SPD bürokratları, sendika liderleri, eski hükümet memurları ve hatta ordu subaylarından oluşan daha ılımlılar alacaktı. İşçiler bırakın devrimci olmayı hiçbir anlamda radikal olmadıklarında bile birçok *Räte*'nin kendileri adına konuşmalarını onaylamışlardı.

Bu geniş kapsamlı model birçok yerel varyasyona tanık oldu. Hamburg'da Sol Radikaller bir Kızıl Muhafız Birliği —işçilerin taleplerine destek olacak silahlı bir güç sağladığı için potansiyel olarak çok ciddi bir hareket— kurdular ve kentin en büyük gazetesi *Hamburger Echo*'nun adını, *Die rote Fahne* (Kızıl Bayrak) olarak değiştirip, baş editör olarak komünist Paul Frölich'i seçtiler. Hamburg'un işçi ve asker konseyleri bir genel grevin sonucunda doğdu ve 8 Kasım'da kendisini kentteki tek otorite olarak ilan etti. Yerel SPD örgütü bu devralışa karşı çıktı ve eski belediye yönetiminin kentteki yetkisinin geri verilmesini talep etti. Gelgelelim Sol-kanat Bağımsızların yardımıyla eski belediye yönetimi bir hafta sonra eski görevine kısmen iade edildikten sonra bile, konsey Hamburg'un kontrolünü elinde tuttu. Hamburg şimdi ikili bir iktidarla karşı karşıya idi; sırası gelince iki bileşenden biri diğerini kabullenmek zorunda kalacaktı. Brunswick'de çok radikal bir yönetim —konsey— bir Kızıl Muhafız Birliği kurmakla kalmadı, aynı zamanda mahkemeleri de ortadan kaldırdı ve hatta yerel dükün birçok fabrika ve gayrimenkuluna el koyacak kadar ileri gitti.

Muhafazakâr siyasete desteğiyle bilinen Münih kentinde geniş çaplı bir konsey yönetiminin ve Bavyera'da bir konsey cumhuriyetinin ortaya çıkması belki de en kayda değer gelişmeydi. Bu değişimlerin başını estet ve bohem

---

[3] Ayaklanmaların en önemli paradokslarından biri, en savaşçı askerlerin Batı Cephesi'ndeki savaş birlikleri değil, arka plandaki insanlar olmasıydı. Kasaba ve kentlerde konuşlandırılan birlikler, askeri birlikler arasında savaş karşıtı söylemi yaymak için aralıksız ve planlı bir çabaya girişen ya da izindelerken onlara ulaşmaya çalışan sivil devrimci propagandacılarla bağlantılıydı.

bir Bağımsız olan Berlinli Yahudi Sosyal Demokrat Kurt Eisner çekiyordu. Fakat —Yahudi estetlere genellikle pek de sempati duymayan— bölge köylüleri eski rejime inançlarını tamamen yitirmişlerdi. Keza eski rejim çok sayıda köylünün oğlunu boğazlansınlar diye savaşa yollamış ve köylülerin yüklü miktarda tahılına zorla el koymuştu. Yetenekli bir gazeteci ve karizmatik bir lider olan Eisner, Münih'de dikkate değer sayıda taraftar kazandı ve çok sayıda köylüyü etrafına topladı.

Württemberg, 7 Kasım'da bir konsey cumhuriyeti kurdu. Sosyal Demokratlar ise yalnızca Eisner ve Spartakistlerin etkisi altına girmesini engellemek için bu cumhuriyete dahil oldu. Bağımsızlar 8 Kasım'da Leipzig'de, Petrograd Sovyeti'nde olduğu gibi, birbirine ortak bir yürütme organı ile bağlı olan işçi ve asker konseylerini kurdu. 14 Kasım'da Dresden, Leipzig ve Chemnitz işçi konseyleri, bir proleter devriminin gerçekleştiğini ilan eden ve üretimi toplumsallaştırmayı, haksız kazancı kaldırmayı, halkı silahlandırmayı ve mevcut mahkemeler yerine daha proleter bir adli sistem getirmeyi vaat eden bir manifesto yayımladı. Alman ayaklanması sırasında Komünist bir rejim kurmak üzere girişilen en iddialı girişimlerden biriydi bu. Fakat ömrü çok kısa sürdü: Dresden konseyi yalnızca bir hafta sonra, sonuçları devrimciler açısından felaket olan, serbest seçim çağrısında bulundu. Kentin seçmenleri yalnızca üç Bağımsıza karşılık konseye Çoğunluk SPD'den 47 üye seçti. Ortaya çıkan bu sonuç, 1918'de Alman işçilerinin devrimci olmayan mizacına dair bir örnekti.

Berlin: 9 Kasım

23 Ekim'de siyasi mahkûmlara çıkarılan genel afla, artık bir efsane figür haline gelmiş olan Karl Liebknecht cezaevinden tahliye edildi. Berlin'e varışının aynı günü, çiçeklerle süslü arabasını yeni Sovyet elçiliğine çektiğinde 20.000 insanın sevinçli gösterisiyle karşılanmıştı. Orada Rus Devrimini temsilen Almanya'daki ilk Sovyet büyükelçisi olan Adolf Joffe ve Nikolay Buharin tarafından bizzat karşılandı. Keza bu ikili, Almanya'nın pek yakında Rusya'daki Ekim 1917 devrimine benzer bir devrim yaşayacağını düşünen Lenin'in iyimser beklentisine katılıyordu. Sovyet hükümetinden Lenin, Sverdlov ve Stalin imzalı bir mesaj geldi. Mesaj "Almanya'nın devrimci işçilerinin temsilcisinin —Liebknecht'in— cezaevinden serbest bırakılmasının hem Almanya hem de bütün dünya açısından yeni bir çağın, muzaffer sosyalizm ça-

ğının habercisi olduğunu" ilan ediyordu.[4] Buharin, bir gözlemciye göre, Liebknecht ile konuştuktan sonra onun "kendileriyle tamamen hemfikir" olduğu zehabına kapılmıştı.[5] Fakat devrimci kendiliğindenlik taraftarı ve merkeziyetçi partiye karşı olan Liebknecht Bolşeviklerle nadiren aynı fikirde olacaktı. Liebknecht'in doğrudan eylem, beklenmedik taktikler ve maceracılıktan yana olması, onu bir Leninist'ten çok bir Bakuninist yapacaktı.

İki hafta sonra, 8 Kasım'da, devrimin "kızıl dalgası" Reich'in başkentini yutacak gibiydi —Liebknecht ve diğer Spartakistler kadar Devrimci İşyeri Temsilcileri ve Bağımsızların sol kanadını da sevindiren bir gelişmeydi bu. Berlin proletaryasının radikal itibarına karşın, yine de başkentin işçi kitleleri arasında en çok taraftarı olan SPD idi. Ebert ve Scheidemann'ın (Noske halen Kiel'deydi) korktuğu gibi, anlaşılan Berlin ve aslında Almanya'nın tamamı Bolşevizm uçurumuna düşme tehlikesi içerisindeydi. SPD liderleri, sol radikallerin sosyalist bir cumhuriyet kurmasını engellemek için işe yarayacağı düşünülen bir karar aldı. "Devrimle mücadele etmek için demokrasi fikrinde", yani burjuva bir cumhuriyetin kurulmasını akıllara sokma fikrinde Prens Max ile anlaştılar.[6] Aslında SPD kızıl bayrağa bürünmüş liberal bir parti gibi çalışıyordu.

Bu arada Prens Max, Berlin'in sokaklarını dolduran coşkulu kalabalığa rağmen, Kaiser'i tahtan çekilmeye hâlâ ikna edememişti. Hükümdarlık vaadi bile istenen sonucu yaratmadı —Aslında Max'ın canını sıkan şey, monarşinin açıkça yeni bir savaş girişiminden bahsetmesiydi. 7 Kasım'da şansölye aklı başından gitmiş halde, Kaiser ile doğrudan yüzleşmek üzere Spa'ya gitmeye karar verdi karar verdi. Yine de ayrılmadan önce yeni bir hükümetin oluşturulması hususunda Sosyal Demokratların desteğini aradı. Hatıralarında belirttiği gibi Ebert'e bizzat şunu sormuştu:

> "Eğer Kaiser'i [tahtan çekilmeye] ikna etmekte başarılı olursam, Toplumsal Devrime karşı savaşta desteğinize güvenebilir miyim?" Ebert'in yanıtı tered-

---

[4] Lenin, "Telephone Message to A. A. Joffe (23 Ekim 1918), *Collected Works* (Moskova: Foreign Languages Publishing House, 1963), s. 35: 371.

[5] J. P. Nettl'den aktaran Karl Radek, *Rosa Luxemburg* (Londra: Oxford University Press, 1966), s. 2: 710.

[6] Prince Maz[imilien] of Baden, *The Memoirs of Prince MAx of Baden*, çev. W. M. Calder ve C. W. H. Sutton (New York: Charles Scribner's Sons, 1928), s. 2: 310.

dütsüz ve açıktı: "Kaiser tahtan çekilmedikçe Toplumsal Devrim kaçınılmazdır. Fakat ben devrime hiç bulaşmam; onu günahım kadar sevmem."[7]

Toplumsal devrim alt kademedeki bir SPD görevlisi tarafından değil, Almanya'nın en büyük sosyalist partisinin başkanı tarafından —bir Alman prensinin huzurunda!— lanetleniyordu. Ebert'in cevabıyla tatmin olan Max şu sonuca vardı: "Yalnızca birkaç günlük bir Anlaşmaya vardığıma değil, fakat ülkeyi devrime karşı koruyacak ortak bir azının desteğiyle bir İttifak anlaşması yaptığıma inanıyordum."[8]

Aynı gün Max'ın kabinesindeki Sosyal Demokratlardan oluşan hizip kendilerini müşkül bir durumda buldular. SPD o gece 26 kitlesel miting planlamıştı; Kaiser'in çekilmesi yönünde genel bir fikir birliği vardı; mitinglere katılanların talebi kuşkusuz bu olacaktı. Sosyal Demokratlar halkın desteğini sürdürmek ve kitlelerin Bağımsızlara bağlanmasını engellemek için kendilerini Kaiser'in çekilmesinden yana göstermek zorunda kaldılar. Bu yüzden 7 Kasım'da SPD parti yönetim kurulu, Prens Max'a resmi bir ultimatom yazdı: Eğer Wilhelm 8 Kasım günü öğlene kadar çekilmez ise, Sosyal Demokratlar Max hükümetinden istifa edecekti —böylece hükümet derhal düşecekti. Bu ultimatom, planlanan bütün kitle mitinglerinde yüksek sesle okunacaktı. Ebert ve Scheidemann öğleden sonra belgeyi Spa'ya gitmeden öce Max'a ulaştırdılar. Max verilen süreden önce Kaiser'i tahttan çekilmeye ikna edemeyeceğini bildiği için, SPD kabine üyelerinden daha fazla zaman istemek üzere Berlin'de kaldı. Sonunda kabine üyeleri verilen mühleti 9 Kasım sabahı saat dokuza kadar uzatmayı kabul ettiler.

8 Kasım'da Compiègne'deki Alman ateşkes komisyonu, Müttefiklerin ateşkes şartlarını kabul etti. Öte yandan Almanya'nın birçok kısmında muhtemelen ateşli Bolşeviklerin ya da onların Alman muadillerinin önderliğinde zafere ulaşan konsey devrimleri hakkındaki haberler Berlin'e ulaşmıştı. Berlin'de devrime destek olmak için kendilerini Halkın Donanma Birliği olarak adlandıran radikal bahriyeli gruplar kuzey liman kentlerinden başkente giden trenlere bindiler. 8-9 Kasım'da Berlin'e vardıktan sonra, bu tam teçhizatlı adamlar, daha sonraki gelişmeleri beklemek üzere Kaiser'in Sarayına ve onun bitişiğindeki büyük eve (Marstall'a) çekildi.

---

[7] A.g.e., s. 2: 312.

[8] A.g.e., s. 2: 313.

Orada daha fazla beklemek zorunda kalmadılar. Ertesi gün, 9 Kasım'da, cumhuriyet meselesini gündeme sokan genel grev en sonunda Alman başkentine kadar ulaştı. En önde kadınların ve çocukların olduğu onbinlerce çelimsiz Berlin işçisi, evlerini, fabrikalarını terk etti ve kortejler halinde yürüyüşe geçti. Ellerinde kızıl bayrakları, garnizon birliklerine "Kardeşler, ateş etmeyin!" afişleriyle seslenen işçiler, büyük caddeleri ve alanları doldurarak belli başlı hükümet binalarını, özellikle Reichstag ve Sarayı kuşattıkları kent merkezine doğru yürüdüler. Hükümetin kalabalıkları püskürteceğine inandığı garnizon askerlerinin birçoğu, kızıl bayraklarla süslü kamyonetlere binerek göstericilerin safına geçti. Yürüyüşçüler coşkuyla haykırıyor ve kitlelerden alkış alıyorlardı, fakat Almanya'nın bir savaş kaybettiği ve aşırı sıkıntılar çektiği düşünüldüğünde sevinç çığlıklarında bir bayram havası yoktu. Ne USPD ne de Spartakistler grevin ya da gösterinin örgütlenmesinde belirleyici bir rol oynamıştı; bu halk ayaklanmasından Emil Barth ile onun yoldaşları olan işyeri temsilcileri sorumluydu.

Sabah dokuzda, tahttan çekilmeye dair hiçbir şey ilan edilmediği için Çoğunluk Sosyal Demokratlar, ultimatomlarına göre hareket ederek hükümetten istifa ettiler (bu olay, genel grevi sosyal demokratların gerçekleştirdiği ve kitlelerin sadakatle onların güdümünde hareket ettiği yanılsamasını yarattı). Bu arada Spa'daki Başkomutanlık, en sonunda, Kaiser'i hiçbir Alman birliğinin —onun hükümranlık hakkını savunmak bir yana— yeni bir askeri saldırıya sürüklemeyeceği konusunda ikna etmeyi başardı. Kaiser baskı altında olmasına rağmen yine de tahttan inmedi: artık imparator olmasa bile, diğer unvanını, Prusya kralı unvanını taşımayı sürdüreceğini söylüyordu. Berlin'de öğle civarı Spa'dan haber almamış olan Max şartları zorlamaya karar verdi: "Kaiser ve Kralın tahttan çekilmeye karar verdiğini" alenen ilan etmişti, ki bu aslında doğruydu. Kaiser'in "çekilmesi" asla resmi olarak gerçekleşmese de, Max bunu ilan eder etmez fiilen gerçeklik kazandı. Alman Reich'ının sonu gelmişti. Max, şansölyenin "Şansölyeliğe Herr Ebert'in atanması ve Alman Kurucu Ulusal Meclisi için ... bir yasa tasarısı sunma" niyetinde olduğunu ekliyordu.[9]

Max, öğlen vakti duyurusunu yapar yapmaz, Ebert Sosyal Demokratlardan oluşan bir delege eşliğinde hükümet devrini sağlamak üzere Başbakanlığa çıktı. Ancak Max ilkin ona birkaç soru yöneltti: Kuracağı hükümet,

[9] A.g.e'den alıntı, s. 2: 353.

düzeni sağlayacak mıydı? Kurucu bir meclis çağrısında bulunacak mıydı? Ebert her iki soruya da tatmin edici şekilde yanıt verdi ve Max bunun üzerine onu başbakanlığa atadı. Öğleden sonra Max, Baden'e geri dönmeye hazırlanırken, Alman İmparatorluğunu kendisinin ellerine bıraktığını söyleyerek Şansölye Ebert'e veda etti. "Sosyalist" Ebert buna savaşta Reich için iki oğlunu verdiğini söyleyerek karşılık verdi.

Ancak Ebert'in başbakanlığı meşruiyet kazanma problemiyle karşı karşıyaydı. Max'ın kendi halefini atama hakkı yoktu; eski anayasaya göre yalnızca Kaiser böyle bir atama yapabilirdi. Bakanların hepsi istifa ettiler, Reichstag —Şubat 1917'de Petrograd'daki Duma gibi— neredeyse dağılmıştı. Başbakanlık ve Reichstag binalarının boşalmasıyla birlikte kurumsal iktidar boşluğa düştü. Ebert bu boşluğu doldurmaya çoktan hazırdı, fakat Şubat 1917'de Rusya'da olduğu gibi, onun sözde hükümeti ilk önce meşruiyet kazanmanın bir yolunu bulmak zorundaydı.

Kitlesel mitingler ve gösteriler Berlin'e kadar uzandığı için, generaller defalarca savunma birliklerini ve hatta seçkin birlikleri gösterileri bastırmaları için harekete geçirmeye çalıştı. Fakat bu girişimler her defasında başarısız oldu: neredeyse her askeri birlik, monarşinin pohpohladıkları bile, artık halka ateş açmayı reddediyordu; askerler ya kendi kendilerini terhis ediyorlar ya da isyancı halka silahlarını bağışlayarak onların saflarına geçiyorlardı.

Sol radikal eğilimlere gelince, onlar da çeşitli biçimlerdeki siyasal boşluk problemine işaret ediyorlardı. Spartakistler işçi ve asker konseylerinin talebini değerlendirdi: 8 Kasım'da ülkedeki bütün fabrikalar ve askeri birliklerde konsey seçimleri için çağrıda bulunan bir broşür yayımladılar ve Bolşeviklerin izinden giderek "bütün iktidar konseylere" tarzında yönetim yetkilerini tümden üstlendiklerini vurguladılar. 9 Kasım günü öğleden sonra, Spartakistler yerel bir gazete olan *Berliner Lokalanzeiger*'in bürolarını ele geçirdi, editörleri kovdu ve kendi günlük gazetelerini kurdu. Breslau'daki cezaevinden yeni salıverilen Rosa Luxemburg, o gün Berlin'e geldi ve ayağının tozuyla bu gazetenin editörlüğünü üstlendi. Devrimci sosyalistleri, SPD de dahil olmak üzere, her türlü hükümeti boykot etmeye çağıran *Die rote Fahne*'nin ilk sayısı o akşam çıktı. Fakat Berlin'de sayıları yaklaşık 50 adanmış insanı bulan Spartakistler, 9 Kasım olaylarını önemli ölçüde etkileyecek kadrolardan ve askeri güçten yoksundular.

Devrimci İşyeri Temsilcileri, konseylerin güçlendirilmesi amacına katılıyordu ve çok daha etkililerdi. Aynı gün öğleden sonra, Emil Barth ve diğer

işyeri temsilcileri Reichstag binasında toplandı ve "Berlin Geçici İşçi ve Asker Konseyi"ni kurdular. Ertesi gün, Zirkus Busch malikânesinde sol-eğilimli işçi ve asker konseylerinden oluşan bir kongre örgütlemeye giriştiler. Konseylerin kongreye delege seçmesine yardımcı olmak üzere —SPD'yi dışarıda bırakacak yeni bir hükümet yaratacağını umdukları— Spartakistler ve sol Bağımsızlarla birlikte gece boyunca çalıştılar.

İsyancıların emrinde bir silahlı güç bile bulunuyordu. Sol bir USPD militanı olan Emil Eichhorn bir grup işçiyi Berlin polis merkezine yönlendirdi, işçiler binaya girdiler ve Eichhorn kendisini başkentin yeni polis şefi olarak ilan etti. Göstericiler çok sayıda silaha el koydu. Eichhorn, proleter bir muhafız birliği ya da Sicherheitswehr oluşturmaya başladı. Bir başka potansiyel güç, Saraya ve hemen yanı başındaki Marstall'a yerleşen Halk Donanma Birliği idi. 3.500 ila 4000 kişiden oluşan Birlik, kentteki yegâne en büyük silahlı devrimci gücü meydana getiriyordu. Birlik kendini yeni cumhuriyetin askeri muhafızı olarak tayin etti.

Bu arada Çoğunluk Sosyal Demokratlar, Reichstag binasının ve eski devletin ana binalarının denetimini ele geçirdi. Öğleden sonra iki civarında bir grup sosyal demokrat işçi ve asker, Liebknecht'in çok yakında bir sovyet cumhuriyetini ilan etme niyetinde olduklarını söylemek için içeri daldıklarında Scheidemann, Reichstag'ın restoranında yemek yiyordu. Scheidemann (olayı anlatırken) büyük bir ihtiyatla kaşığını bırakıp balkona çıktı ve muazzam bir kalabalığa hitap etti. Şansölye Ebert'in bir cumhuriyet kurma sürecinde olduğunu söyledi. Konuşmasını "Yaşasın Alman Cumhuriyeti!" haykırışıyla bitirdikten sonra masasına döndü ve yemeğini bitirdi. Ebert, Scheidemann'ın ne yaptığını öğrendiğinde öfkeden köpürerek ona yaklaştı, masaya hiddetle yumruğunu vurup "Cumhuriyet ilan etme hakkın yok! Almanya'nın ne olacağına —ister cumhuriyet ister başka bir şey— kurucu meclis karar verir" diye bağırdı.[10] Fakat Scheidemann'ın cumhuriyet ilan ettiği haberi Berlin'e yayılmıştı ve artık bir slogandan gerçeğe dönüşüyordu.

İki saat sonra, öğleden sonra dört civarında, Karl Liebknecht imparatorluk otoritesinin sembolü Saraya girdi, balkona çıktı. Orada, bir kısmını aşağıda verdiğimiz bildirisini okudu:

---

[10] Bakınız Philipp Scheidemann, *The Making of the New Germany* (New York: D. Appleton, 1929), s. 2: 261-62.

> Devrim günü gelip çattı. Onları barış yapmaya zorladık. Bu andan itibaren barış sağlanmış durumda. Eski düzen artık yok. Yüzyıllardır bu sarayda varlığını sürdürmüş olan Hohenzollerns hükümdarlığı sona erdi. Şimdi özgür Almanya sosyalist cumhuriyetini ilan ediyoruz.[11]

Fakat Liebknecht'in bildirisinin içi boştu. Spartakistler yalnızca ufacık bir gruptu, Liebknecht yalnızca kendi şöhretine güvenerek bu açıklamayı yapmıştı. Öte yandan Ebert yalnızca iktidarı alacak bir iradeye değil, fakat elle tutulur bir örgüte de sahipti. 9 Kasım sabahı Ebert geçici bir koalisyon hükümeti oluşturmak üzere derhal USPD'yi SPD'ye katılmaya davet etti. Görüşmeler ertesi gün devam etti. USPD Sol, savaş sırasında yaltaklanmacı tutumuyla sınıf birliğini lekelemiş olan kendi ana örgütüyle her türlü işbirliğine karşı çıktı. USPD Sol yine de kendisinin bir azınlık olduğunu gördü: Parti bir bütün olarak, koalisyon hükümetine katılım için altı koşul belirleyerek, SPD'nin davetini kabul etti:

1. Almanya sosyalist bir cumhuriyet olmalıdır.
2. Bu cumhuriyette bütün yürütme, yasama ve yargı erki, yalnızca emekçi ve asker nüfusun [yani, işçi ve asker konseylerinin] seçilmiş temsilcilerinde toplanmalıdır.
3. Bütün burjuva milletvekilleri hükümetten ihraç edilmelidir.
4. Ateşkes kararı alacak bir hükümetin oluşturulması için geçici bir önlem olarak USPD yalnızca üç günlüğüne katılacaktır.
5. Bakanlar, kararları alacak kabineye yalnızca teknik yardımda bulunacaktır.
6. İki kabine başkanı eşit haklara sahip olmalıdır.[12]

SPD, USPD'nin şartlarına tek tek yanıt verdi:

1. Bu talep bizim güttüğümüz politikanın da hedefidir. Ne var ki halk bu karara kurucu meclis aracılığıyla karar vermelidir.
2. Eğer bu taleple halkın çoğunluğunun desteğine sahip olmayan tek sınıfın diktatörlüğünü kast ediyorsanız, o zaman bu koşulu reddetmek zorundayız, çünkü bu bizim demokratik ilkelerimizle çelişir.

---

[11] *Vossiche Zeitung* (10 Kasım 1919); Riddell'de yeniden basıldı, *German Revolution*, s. 42-43.

[12] USPD'nin talepleri *Illustrierte Geschichte der deutschen Revolution* içerisinde sıralanır (Berlin: Internationaler Arbeiter-Verlag, 1929), s. 210.

3. Bu koşulu reddetmek zorundayız, çünkü bunu yerine getirmek halkı besleme kapasitemizi, imkansız kılmasa da, ciddi bir şekilde zora sokacaktır.
4. Bu koşulu kabul ediyoruz.
5. Bütün kabine üyelerinin aynı statüye sahip olmasından yanayız. Yine de buna karar verecek olan kurucu meclistir.[13]

SPD liderleri bütün can alıcı kararları kurucu meclise havale ederek, siyasal bir devrimin beraberinde getirdiği radikal hedefleri etkin bir şekilde baltalayabileceklerinin açıkça farkındaydılar. Gerçekten de kurucu bir meclis ilân edildiğinde, Kasım ayındaki radikal eğilimin muhtemelen gerileyeceğini, burjuva partilerinin isyancılara karşılık verecek güçleri seferber edebileceğini biliyorlardı.

USPD, SPD ile her türlü işbirliğini reddederek görüşmeleri oracıkta kesmiş olsaydı, olaylar radikaller ve Almanya açısından daha elverişli bir hal alabilirdi. Fakat USPD devrimci bir tavır alamadı. 9 Kasım'ı 10 Kasım'a bağlayan gece Hugo Haase, Kiel ve Hamburg'dan döndü; USPD başkanının şimdi karşı karşıya kaldığı popüler hissiyat kendisini o kadar sinirlendirmişti ki —hiç zorlanmadan— güvenilir bir hükümetin hızla kurulmasına girişti. Görüşme masasına varmasıyla birlikte derhal (parti üyelerine danışmaksızın) USPD'nin görüşünü aksi istikamete çevirdi ve birkaç son derece uzlaştırıcı koşul üzerine Ebert'in hükümetine katılmayı kabul etti. Öncelikle:

> Kabine Sosyal Demokratlardan meydana gelmelidir. (...) Bu sınırlama bakanlar için geçerli değildir. Onlar kararları alan kabine için yalnızca teknik yardımcılardır.

Bu stratejik taviz burjuva partilerin eski yönetim aygıtlarını burjuva bürokratların ellerine bırakıp, Alman cumhuriyetinin sosyalist olmamasını garanti eden bakanlıkları ellerinde tutmalarını sağladı. USPD'nin hükümete katılımı geçici de olmayacaktı; üç gün sınırlamasından vazgeçildi, böylece USPD'nin sağ kanadının sol kanada üstünlük sağlamasına imkân tanınıyordu. "Siyasal iktidar işçi ve asker konseylerinin yönetiminde [olmalıdır]" talebi, konseylerin iktidarı hakkındaki muğlak bir ifadeye indirgendi; Haase'nin kurucu bir meclise yeşil ışık yakması böyle bir iktidarı geçersiz kılmıştı:

---

[13] SPD Yürütme Kurulu, "SPD Reply to USPD Conditions for Coalition Government" (9 Kasım 1918), Riddell, *German Revolution*, s. 45-46.

> Kurucu meclis sorunu ancak devrimin kazanımları konsolide edildikten sonra ortaya konulmalıdır; dolayısıyla kurucu meclis daha sonraki tartışmaların konusu olmak durumundadır.[14]

Kurucu meclis çağrısında bulunulduğunda bu az çok elbette işçi ve asker konseyleri hükümeti olasılığını dışarıda bırakacaktı. Üstelik askeri seferberliğin bitmesinden sonra işçi hükümetine yapılacak bir "asker" eklentisi anlamsız olacaktı.

USPD en önemli şartlardan ödün verdikten ya da onları hasıraltı ettikten sonra, SPD ile bir hükümet oluşturmaya geçti. Altı kişilik kabine her partiden alınan üç üyeden oluşacaktı: Ebert (eş-başkan), Scheidemann ve Otto Landsberg SPD'yi temsil ederken, Haase (eş-başkan), Barth ve Dittman USPD'i temsil edecekti. Barth katılmayı kabul etti böylece gözünün SPD üyelerinin üzerinde olacağını söylüyordu.

Yeni kabine üyelerinin altısı da Marksist oldukları iddiasındaydı, bununla birlikte Marx'ın eski devlet aygıtının parçalanması gerektiği yönündeki uyarısına hiçbir şekilde kulak asmadılar. Arthur Rosenberg'in belirttiği gibi, "her bir bakan var olduğu haliyle kendi bakanlıklarını sürdürdü. Bu bakanlıklarda Merkez ve Liberal partilere mensup orta-sınıf siyasetçiler bulunuyordu."[15] Junker kastı, subaylar ve büyük sermayedarlar hâlâ Alman toplumuna hükmediyordu. Fakat dışarıda sokaklarda yükselen halk ayaklanması, sözel düzeyde bile olsa kabullenilmek zorundaydı. Bu yüzden iki Sosyal Demokrat Parti, kabinelerini Bolşevik çağrışımları olan yeni biri isimle, Halk Komiserleri Konseyi (*Volksbeauftragte*) olarak adlandırmakta anlaştı.[16] Bununla birlikte Konsey, Rusya'daki emsaline bariz biçimde hasım olacaktı.

Ebert-Groener Paktı

Savaştan önce SPD, liderlik ilkesine ve parti hayatının bütün özelliklerine hükmeden düzen fikrine saygı duymasına rağmen, göründüğü kadarıyla,

---

[14] The Executive Committee of the Independent Social Democratic Party, "USPD Enters Government" (10 Kasım 1918), Riddell içerisinde, *German Revolution*, s. 47.

[15] Arthur Rosenberg, *A History of the German Republic*, çev. Ian F. D. Morrow ve L. Marie Sieveking (Londra: Methuen & Co., 1936), s. 1.

[16] Alman Devrimi üzerine birçok İngilizce kitap, konsey üyelerini "komiser" olarak ifade eder. Fakat Almanca *Beauftragte* aslında "delegeler" olarak çevrilmelidir, "komiser" *Kommissar* olacaktır. Bu uyarıyı yaptıktan sonra, genel eğilimi takip edecek ve karmaşıklıktan kaçınmak için "komiser" sözcüğünü kullanacağım.

Prusya militarizminden ve ordunun subay kadrolarından tiksiniyordu. Bu antipati her türlü açıklamanın ötesinde gibi görünüyordu. Ne var ki Kasım 1918'de, SPD liderleri ve Alman subayları daha yumuşak bir ilişki geliştirdiler. Her iki taraf da işbirliklerinin kilit taşını Almanya'nın Bolşevik olmayacağının temin edilmesinde görüyordu, nitekim bu yumuşak tutum karşılıksız işbirliği düzeyine yükseldi.

10 Kasım akşamı Reichstag binasında gece yatıştırılan bütün muhalif seslerden sonra, yeni başbakan ve halk komiseri Ebert, yakın zamana kadar selefi, Baden Prensi Max'ın işgal ettiği karanlık bürosunda tek başınaydı. Bu yabancı ortamı dikkatle incelerken birden telefon çaldı. Ahizeyi kaldırdı, hattın diğer ucunda General Groener vardı. Bu hat aslında ordunun Spa'daki Geneykurmay ile Başbakanlık arasındaki gizli bir telefondu; bu telefonun varlığını başbakan ve yüksek generallerin dışında kimse bilmiyordu.

Groener, avam ve Kaiser ile aynı şekilde rahatlıkla dirsek teması olan yumuşak başlı bir adamdı. Richard Watt'ın da söylediği gibi Groener, Kaiser'in yakında ordunun bütün kumandasını General Hindenburg'e bırakarak Ebert'i Hollanda'ya sürgün edeceğinden kendisini haberdar etmişti.

> Groener, açıkça söylemeden, kendisinin ve Hindenburg'un yeni [SPD-USPD] hükümeti meşru görüp tanıyacaklarının işaretini verdi. Hatta yeni asker konseylerinin "dostane bir havada" ele alınacağına dair talimat vermişlerdi.

Ebert bu haberlerden pekâlâ memnun kalmış olabilirdi; fakat pratik bir yaklaşımla, Groener'a Baş Komutanlık karşılığında kendi hükümetinden ne umduğunu herhalde sormuştu. Watt'a göre Groener'ın yanıtı şöyledi:

> "Mareşal [Hindenburg], hükümetin orduda disiplinin ve mutlak düzenin sağlanması hususunda subay kadrolarını desteklemesini bekliyor. Mareşal, ordunun yiyecek stoğunun temin edilmesini ve demiryolu trafiğinin aksamasının önlenmesini umuyor."

Groener ayrıca halk komiserlerinin Bolşevizmle mücadele etmeleri beklentisi içerisindeydi, bu ortak mücadelede subay kadrolarını hükümetin emrine verilmesini önermişti. Watt şöyle bitiriyordu:

> Ebert'in desteği o kadar büyüktü ki, Groener'den yalnızca "hükümetin Mareşal'e olan şükranlarını iletmesini" isteyebildi. Ve sonra konuşma sona erdi. Bu nihai uzlaşma gizli bir şekilde karara bağlandı.[17]

---

[17] Richard M. Watt, *The Kings Depart: The Tragedy of Germany: Versailles and the German Revolution* (New York: Simon & Schuster, 1968), s. 199-200. Ebert ile Groener arasındaki ilk

Ebert ve Groener'in bu konuşma esnasında daha fazla şeye temas etmeleri pek mümkün değildir; iki adam bundan sonra, bir süre her gece onbirde, düzenli özel sohbetler gerçekleştirecekti. Ancak bu ilk sohbet esnasında Başbakan Ebert, General Groener ile birlikte daha sonra Groener-Ebert Paktı olarak adlandırılacak gizli bir anlaşma yaptı: halkın hoşnutsuzluğunu dizginlemek ve onu kontrol altına alma anlaşması. SPD işçiler arasında ciddi desteğe sahip olsa da, Ebert'in iktidarın dizginlerini elinde tuttuğu kuşkuluydu ve birkaç hafta bu şekilde devam etti. Ebert'in partisi eğer ciddi bir hata yaparsa iktidarı kaybedebilirdi. Hükümetinin varlığını sürdürmesi için işçi kitlelerinin desteğini alması gerektiğini biliyordu, bu nedenle USPD ile sallantıda olan koalisyon çok önemliydi.

Ebert, ayaklanmanın bittiğini düşünse de, Almanya'nın dört bir yanındaki sol radikaller ve devrimci sosyalistler devrimin daha yeni başladığını düşünüyorlardı. Aslında SPD'nin iktidar oluşunu, kolaylıkla boşa çıkarılabilecek kısmi bir devrimin sonuca bağlamışlardı. Almanya'daki gelişmeler hakkında birçok Bolşevikten çok daha iyi bir kavrayışa sahip olan Troçki, Alman ayaklanmalarını, göreceğimiz gibi, 1923'de başarısızlıkla sonuçlanmadan önce çeşitli doruk noktaları olacak "emekleyen bir devrim" olarak betimleyecekti.

---

konuşmanın tarihi bilinmiyor: Bazı tarihçiler görüşmeyi ayın dokuzunda, diğerleri onunda yapılmış sayar; gece yarısı gerçekleşmiş de olabilir.

3. BÖLÜM

KONSEYLER Mİ YOKSA CUMHURİYET Mİ?

Karşılaştırmalı Alman ve Rus Devrimleri

1918 yılının Kasım ayında Almanya'nın dört bir yanında kurulan konseyler, 1917 Şubat ve Mart aylarında Rusya'da kurulan sovyetleri bir hayli hatırlatır. Fakat Alman devrimleri, Rus emsallerinin 1917'de yaptığı gibi, olaylara yön verecek kadar stratejik bir pozisyona asla sahip olmadı. Yüzeysel benzerliklere rağmen, 1917'de Lenin ve Troçki —1918'de olağanüstü bir kişisel popülariteye sahip Liebknecht ve Luxemburg'un aksine— muazzam politik kazanımların yanı sıra çok sayıda konsey ve askeri birliğin desteğine ve sağlam bir örgütlenmeye de sahipti.

Konseyler Rus ve Alman işçiler açısından çok farklı anlamlara sahipti. 1905 Devriminden bu yana Rus işçiler özel devrimci kurumlar olarak konseylerle birlikte önemli deneyimler kazanmıştı. İşçiler, konseyleri nasıl kuracaklarını ve politik zeminlerde konseyler vasıtasıyla nasıl faaliyette bulunacaklarını öğrenmişlerdi. 1917'de Rus işçi, asker ve köylüleri, konseyleri yalnızca grev komiteleri olarak değil, fakat kalıcı idari kurumlar olarak da kullandı. Sovyetlerin köyde, kasabada, mahallede, ilçede ve eyalet düzeylerinde politika üreten demokratik işlevleri vardı.

Almanya'da durum böyle değildi. Burada işçilerin daha önce bu tür deneyimleri olmamıştı; 1918'de Rus sovyetlerini bilinçli bir şekilde örnek alan *Räte*'yi oluşturmalarına rağmen, onları çoğunlukla özel sorunlarla başa çıkmanın araçları olarak görmüşlerdi. Spartakistler, sol Bağımsızlar ve işyeri temsilcileri gibi radikaller, *Räte*'leri burjuva devletin kurumsal temsilcileri olarak düşünürken, çoğu işçi *Räte*'yi geçici, yerini daimi bir yasama organının

alacağı özel topluluklar olarak görüyordu. Birçok Alman Sosyal Demokrat açısından *Rat*, imparatorluktan burjuva cumhuriyete geçişi sağlamanın bir aracı olarak hizmet veren ödünç bir formdu.

1918'deki *Räte*, doğası gereği devrimci falan da değildi: Rus sovyetlerinde görülenin aksine güçlü bir sınıf tabanına sahip değildi. Bazı Alman konseyleri elbette çok köklü önlemlere imza attı, fakat SPD bu konseylerin yönetiminin önemli bir kısmını elinde tutuyordu. USPD ise azınlık muhalefet olarak kaldı. USPD, yalnızca Stuttgart gibi birkaç yerde yerel konseyi kontrolü altına aldı. Toplumsal bakış açıları bakımından esas itibarıyla muhafazakâr olan Alman sendikaları da konseylerde çok etkiliydi ve daha sonra profesyonellerin yanı sıra kapitalistler ve subaylar da onlara katıldı. Asker konseyleri cephe hattına çoğunlukla subayları, hatta yüksek rütbeli olanları yerleştirdi. Werner T. Angress'in gözlemlediği gibi:

> Konseylerin çoğunluğu, yalnızca Sosyal Demokratlar ve Bağımsız Sosyalistleri değil, ayrıca orta sınıf temsilcileri de içine alan ılımlılardan meydana geliyordu. Konseylerin amacı genelde pratik, dolayımsız bir doğaya sahipti. Özgül amaçları bakımından yerelde farklılık gösterseler de asıl dertleri, varolan düzenin devam etmesi, yiyecek stoklarının düzenlenmesi, ulaşım sisteminin idaresiydi. Kısacası, yerel yönetimin işleyişini devraldılar ve genel anlamda İmparatorluğun çöküşüyle ortaya çıkan yönetsel boşluğu doldurmaya çalıştılar. Fakat bütün siyasal iktidarın konsey sistemine (*Räte Sistemi*) verilmesini talep eden çok az sayıda konsey, Rus örneğine öykünen radikallerin kontrolündeydi. Bu nedenle yasal bakımdan kurulu politik otoriteye er geç bir geri dönüşü muallakta bırakan konseylerin ezici çoğunluğu kendi varlıklarını geçici diye görürken, radikal bir azınlık, konseylerin politik otorite olmasını ve öyle de kalmasını istedi. Radikal bakış açısı elbette Spartakistler tarafından propaganda ediliyordu.[1]

Almanya'daki gelişmeler başka nedenlerden ötürü, Rusya'daki gelişmelerden daha az devrimciydi. Partileri bile yasadışı ilân edilen Rus işçilerinin aksine Alman işçilerinin, ayaklanmadan uzun zaman önce, onyıllardır kendilerini adadıkları ve pragmatik amaçlarının onlar için iyi olduğunu düşündükleri yasal bir partileri vardı. SPD, Alman işçi sınıfına (İkinci Cilt'de gördüğümüz gibi) Avrupa'da başka hiçbir sosyalist partininkiyle karşılaştırılamayacak politik bir kültür kazandırmıştı ve SPD'nin toplumsal değişime

[1] Werner T. Angress, *Stillborn Revolution: The Communist Bid for Power in Germany, 1921-1923* (Princeton, N.J. N.J.: Princeton University Press, 1963), s. 18.

müdahalesi aslında ayaklanmacı ve mücadeleci olmaktan çok seçim ve parlamento endeksliydi. Çoğu SPD liderinin ve hatta çoğu işçinin kafasında parti ve devlet kavramsal olarak birbirinin yerini alabilirdi; bu nedenle SPD'nin görevi, Marx'ın vurguladığı gibi devletin yapısal olarak yerini almak değil, onu kullanmaktan ibaretti. Merkezi, planlı ve ulusal bir ekonomiden ibaret olan sosyalist toplum liberal bir cumhuriyete benzeyecektir, ancak yerine getirmesi gerekecek ekonomik işlevlerden ötürü çok daha otoriter olacaktır. Kasım 1918'de devrimci bir durum ortaya çıktığında, Sosyal Demokrasi bu durumu öncelikle askeri bir yenilginin can sıkıcı sonucu —Alman toplumunu kökten değiştirmeyen, ama yakında üstesinden gelinecek geçici bir kriz— olarak değerlendirdi.

Fabrikalardaki Rus işçiler fabrika komiteleri kurmuştu; buna karşın Alman işçiler asli işyeri kurumları olarak halihazırda güçlü bürokratik sendikalara sahiptiler. Bu sendikalar ile SPD arasında su sızmıyordu. Partiden çok daha üyeye sahip olan ve işçileri daha etkili bir şekilde seferber eden köklü Özgür Sendika hareketi işçiler üzerinde bir hayli etkiliydi. Nitekim Alman işçiler, iktidarı, konseyler ve milisler bazında değil, hiyerarşik partiler ve sendikalar bazında düşünmeye yatkındılar. Onların gözünde sosyalizm, savaştan önce SPD ve sendikaların güdümünde kazanmış oldukları yaşam ve çalışma koşullarındaki kalıcı ilerlemelerin sürekliliği anlamına geliyordu.

Alman işçiler ülkelerindeki değişik sosyalist eğilimler arasındaki farklılıklar hakkında bilgi sahibi değildi. Rus işçiler 1917 Şubat'ından Ekim ayının sonuna kadarki yaklaşık sekiz aylık süreyi sosyalist partilerin birbiriyle kapışmalarının nedeni olan ciddi farklılıkları sınıflandırmakla ve farklı programlarıyla kendilerini ortaya koymakla geçirirken, Kasım 1918'de Alman işçilerinin çoğu SPD ve USPD'nin her ikisinin de sosyalist oldukları ve ortak amaçları güttüklerini zannediyordu. Aralarındaki tartışma önemsenmeyecek bir aile münakaşası olarak görülüyordu. (Provokatif davranış ve sözleriyle Sosyal Demokrasinin tam da varlığını tehdit eden Spartakistlere gelince, onlar yıkıcı unsurlar —ya da daha deneyimli büyükleri tarafından disiplin altına alınması gereken maceraperest çocuklar veya anarşistler— olarak değerlendiriliyordu.) 1918-19'da Almanya'daki olaylar öyle hızlı gelişti ki, işçiler partiler arasındaki farklılıkları anlayacak zaman bulamadılar: Kasım'daki ayaklanmanın başlaması ile Ocak ayında karşı-devrimci katiller tarafından en yetenekli işçi liderlerinin öldürülmesi arasında yalnızca iki ay vardı.

Rus ve Alman devrimcileri de örgütlenme konusunda çok önemli farklılıklar gösterdiler. Bolşevikler örgütün önemine fazlasıyla inanıyordu ve Şubat Devrimi Petrograd'da patlak vermeden önce hem yeraltında, hem de yurtdışı sürgünde oldukça iyi koordine olmuş öncü kollar oluşturmuşlardı. Buna karşın, 9 Kasım'da Almanya'da Bolşeviklerin rolünü oynayabilecek tek grup, bocalayan USPD'nin içine yerleşmiş muhalif aydınların oluşturduğu, küçük bir fraksiyon olan Spartaküs idi.

Spartaküs'ün örgütlenme eksikliği kendi bilinçli politikasının ürünüydü. Kasım ayında Spartakistler, gördüğümüz gibi, öncü bir örgüt kurup kitleleri harekete geçirme çabasının bilerek aleyhinde karar aldılar; daha doğrusu ajitasyon ve eğitime öncelik verdiler. Disiplinli bir harekete duyulan ihtiyacı reddeden Liebknetch, katı ve disiplinli önderliğin aksine, anarşist, kendiliğinden devrimci eylem görüşüne fazlasıyla inanıyordu; Luxemburg aynı şekilde devrimcilerin kitlelere öncülük etmek değil, onlara fikir vermek, propaganda ve ajitasyon yoluyla onların sosyalist bilinçlerini yükseltmek, onlarla kaynaşmak zorunda oldukları kanısındaydı —ki bu kaynaşma düşüncesi çok da açık değildi.

Spartaküs'ün başarılı bir ayaklanmadan sonra yönetim erkini ele geçirme gibi bir amacı da yoktu: Luxemburg 14 Aralık'ta "Spartaküs Birliği, tüm Almanya'daki proleter kitlelerin büyük çoğunluğunun açık, net iradesi dışında yönetim erkini asla devralmayacaktır" diye yazıyordu.[2] Kitlelerin sosyalist militanlığı canlandığında, iki önde gelen lider, bu canlanışın eski düzeni amansız biçimde silip süpüreceğini iddia ediyorlardı. Bu yaklaşımın Spartaküs içinde merkezi bir otoritenin gelişimini önlemek bakımından faydalı bir etkisi olsa da, grup Kasım 1918 siyasal krizine karşı tamamen hazırlıksız yakalanmıştı. Bu görüş ve pratikler Spartaküs'ün işçiler arasında —özellikle de işçiler büyük şevkle örgüt ve önderlik arayışındayken— kayda değer bir etki elde etmelerinin önüne geçti. Liebknecht'in sarayın balkonundan "sosyalist bir cumhuriyet" ilan ettiği gün, coşkulu kitleleri yönlendirebileceği hiçbir adres yoktu. Konuşması yalnızca retorik düzeydeydi ve bunun olayların akışında neredeyse hiç etkisi olmadı.

Sonuçta Lenin'in aksine, Luxemburg, karşı hizipte yer alan hasımlarıyla bağlarını koparmaya yanaşmadı. Geriye dönüp bakıldığında, SPD'nin refor-

---

[2] Akt. David W. Morgan, *The Socialist Left and the German Revolution* (Ithaca ve Londra: Cornell University Press, 1975), s. 131. Luxemburg pratikte işin doğrusu bir pasifistti.

mizmi aslında 1914'den çok evvel gözle görülür hale geldiğinde, Luxemburg ve Leo Jogiches'in (savaş öncesinde Polanya'da birlikte geçirdikleri günlerden beri Luxemburg'un yakın ve becerikli yoldaşı) SPD'den ayrılması ve muhtemel destekçileriyle birlikte ayrı ve şüphesiz devrimci bir örgüt kurmaları gerektiği ileri sürülebilir. Böyle yapmış olsalardı, Kasım 1918'den çok önce örgütlenmeleri gerekirdi ya da militan işçileri etkilemeleri yıllar alırdı. Bunun yerine kitlelerden izole olma korkusuyla SPD içerisinde kaldılar –ki bunun aslında halk desteğini arttırma ya da tabanlarını genişletme açısından hiçbir katkısı olmamıştı. Bu yıllarda bir kadro yaratmış olsalardı, kendileri cezaevindeyken bu kadro onların yerini alabilirdi.

Her halükârda Alman işçilerin SPD'ye olan bağlılığının gevşemesi, partinin soyut eleştirisinden çok daha etkili olacaktı. Bundan ötürü işçiler Spartaküs'e şüpheyle yaklaştı: 9 Kasım'dan sonra grubun geçici hükümete lafını esirgemeden eleştiri yöneltmesi, sadakatsizlik ve hatta düpedüz düşmanlık olarak görüldü. Daha da kötüsü, birkaç ayakları yere basmayan aşırı solcu ve anarko-sendikalist Spartaküs'e katılıp onu maceracı, puçist* taktik eğilimlere soktuktan sonra, grup hakkında başıboş ve sorumsuz bir hizip imajı oluştu.

Alman devrimciler dağınıktılar, fakat onların hasımları çok iyi örgütlenmişlerdi. Bu bakımdan Alman devrimciler Rusya'daki yoldaşlarının karşılaştığından çok daha farklı bir durumla karşı karşıyaydı. Rusya'da Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler Şubat 1917'de sovyetlerin kontrolünü ele geçirdikten sonra aylarca bir krizden bir başkasına sürüklenmiş, örgütsel olarak çok müşkül durumda kalmışlardı. Buna karşın Almanya'da SPD, işçilerin sadakatini kazanmak için onyıllarını vermişti. Özellikle Ebert müthiş bir liderdi. Bu hazırlık 1918'de SPD liderleri Alman proletaryasını manipüle ettiğinde ve onu ezici şekilde kontrolleri altına aldıklarında meyvesini verdi.

Gelgelelim, asıl mühim olan Alman proletaryasının kendi muhafazakâr mahiyetiydi. Avrupa kıtasındaki en fazla sanayi işçisi Alman işçi sınıfı içerisinde bulunuyordu. Ülkenin demiryolu sistemi dünyadaki en organize ağdı; çelik fabrikalarının üretimi ABD'ninkinin ardından ikinci sıradaydı, kimya fabrikaları hepsinden iyiydi. SPD ve Özgür Sendikaların bu muazzam boyu-

---

* Askeri darbe ve silahlı kalkışma yoluyla varolan iktidan devirme girişimine verilen ad. Komplocu, darbeci, ayaklanmacı tanımları yer yer anlam karışıklığına yol açtıkları ve açıklayıcı olmaktan uzak oldukları için bağlama göre puçist sözcüğü veya diğerleri tercih edilmiştir (ç. n.).

tuna rağmen tam tersi bir durum ortaya çıktı. Modern sanayi yalnızca büyük bir proletarya oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda işçi bürokratlara ve reformist siyasal partilere tabi olan, görece ehlileştirilmiş bir proletarya yaratmıştı. Alman sanayi işçilerinin büyük bölümü rasyonelleştirilmiş, hiyerarşik ve düzenli çalışma yöntemlerini gururla benimsemişti. Otoritenin çok despot olmadığı yerde itaat, aslında disiplinin kanıtı olarak takdir ediyordu. Bu itaat ve disiplin ethosu fabrikadan sendikalara ve partilere ve son olarak gündelik hayata kadar yayılmıştı.

Böylesi bir bakış açısı nedeniyle Reich'daki işçi sınıfı talimatlara neredeyse çok kutsal bir görev gibi uydu. Bu kuralın her zaman isyancı istisnaları oldu, fakat savaş sırasında Alman askerler akıldışı emirlere nadiren isyan ettiler, 1918 yazına kadar neredeyse hiç tereddütsüz cephede savaşmaya devam ettiler. Fabrika, kendi hiyerarşisi ve verimlilik kültüyle birlikte, Marx'ın anladığı şekilde yalnızca "klasik" bir proletarya yaratmadı; işçileri, Marksistlerin ve anarşistlerin yıkmayı düşündüğü sistemin tam da tamamlayıcı bir parçası yaparak ruhsal, psikolojik ve ideolojik olarak kuşattı. Paradoksal bir şekilde bir ekonomi ne kadar kapitalist olduysa —cephe hattı ya da gerisindeki yaşam kesinlikle katlanılmaz olana kadar— onun proletaryası da burjuva normları davranış kalıplarını o kadar özümsedi.

SPD ve onun burjuva müttefiklerinin aslında 1918-19'da radikal Sol'dan korkması için çok az neden vardı. Angress, "kitle gösterileri ve işçi ve asker konseyleri oluşumunun, Almanya'nın belirleyici bir politik dönüm noktasına vardığı izlenimi uyandırdığı" gözleminde bulunur. Ancak:

> Kopan hengame ve gürültünün, kızıl bayraklar ve *ad hoc* devrimci komitelerin arkasında normal koşullara geri dönüşü öngören güçlü bir hissiyat vardı. Friedrich Ebert'in Sosyal Demokratlar ve Bağımsızlardan oluşan Geçici Hükümeti, düzeni restore etmeye söz verdiğinde, çoğu Alman bunu desteklemeye hazırdı. En azından şimdilik politik tercihler ve hoşnutsuzluklar hasıraltı edilmişti; afallamış ve kafası karışmış bir ulus, otoritenin başlıca kaynağı haline gelen birkaç Sosyalist liderin arkasına isteksizce dizilmişti.[3]

Konseyler mi Parlamento mu?

Ebert 9 Kasım öğleden sonra iktidara yürüme gayreti içindeyken, Devrimci İşyeri Temsilcilerinden Emil Barth, ertesi gün Zirkus Busch'da Berlin işçi ve

[3] Angress, *Stillborn Revolution*, s. 13-14.

askerlerini temsil eden delegeleri toplantıya çağırmayı planlıyordu. Barth ve diğer sol radikaller geçici alternatif bir hükümet yaratmakla kalmayıp SPD'yi dışlama arzusundaki delegeleri seçmeleri için işçileri ikna etme uğraşı içerisindeydiler.

Katılma hakkı bulunan SPD liderleri toplantıyı kendi lehlerine çevirmeyi planladı: Halk Komiserleri Konseyi'nin (CPC) meşrulaştırılmasını destekleyecek ve kurucu bir meclis çağrısı yapacak delegeleri seçmeleri yönünde işçileri zorlayarak karşı bir seferberliği örgütlediler. SPD liderleri kurnazca, sosyalist anlaşmazlığın kışkırtıcısı olarak algıladıkları her türlü grubun aleyhinde oy vereceği hesaba katılan askerlerin bir gövde gösterisi yapmalarını sağlamaya çalıştı.

10 Kasım sabahı erken saatlerde sanayi işçileri ve garnizon askerleri kendi temsilcilerini seçmek üzere fabrikalarda ve kışlalarda toplandı. Temsil, her bin işçi başına bir delege ve her ordu taburu için bir delege usulüne dayalıydı. Seçimlerden sonra delegeler topluca Zirkus Busch'a ilerlediler, gün ortasına gelindiğinde çok az ya da hiç politik deneyimi olmayan ve çoğunluğu askerlerden oluşan 3.000 kişi bir araya gelmişti. Emil Barth toplantıya başkanlık etti, ilk konuşmacılar Ebert ve Haase idi. Delegeler, özellikle askerler, Ebert ve Haase'nin sözlerini sıcak karşıladılar. Resmi bir delege olmamasına rağmen Liebknecht'in konuşma yapmasına müsaade edildi. Liebknecht dinleyicilerinin devrimci eğilimine olan naif bir inanç ve büyük bir coşkuyla, devrime yönelik tehdidin yalnızca gericiler —Junkerler, büyük toprak sahipleri, kapitalistler ve soylu sınıf— değil, "bugün devrimi destekleyen, fakat evvelki gün ona yine de karşı çıkanlar" olduğu uyarısında bulundu. Ebert'i böyle bir tehdidin simgesi ve "karşı-devrimin" kişileşmiş hali diye niteledi. Delegelerin duymak istediği şey bu değildi. Ebert'in SPD'ye iyi hizmet ettiği kanısındaydılar. Nitekim Liebknecht'in sözleri, SPD liderlerinin kaygı verici ikazları, onun bölücü hatta provokatif olduğu yönündeki iddiasını doğrular gibi görünüyordu. Delegeler kulakları tırmalayan yuhalama ve "Birlik!" sloganlarıyla Liebknecht'in sözünü kesti.[4] Daha sonra radikallerin tüm çabalarına karşın kongre, CPC'yi geçici hükümet olarak onaylamak ve onu Almanya'daki bü-

[4] Karl Liebknecht, "Enemies Surround Us," John Riddell (ed.) içinde, *The German Revolution and the Debate on Soviet Power: Documents 1918-1919: Preparing the Founding the Congress* içinde (New York: Pathfinder, 1986), s. 48, 50.

tün yürütme erkinin toplandığı yer yapmak için büyük bir çoğunlukla lehte oy kullandı.

Sol radikaller (yani, Spartaküs, Devrimci İşyeri Temsilcileri, sol Bağımsızlar ve onların destekçileri) bu yenilgiyi yaşadıktan sonra, Emil Barth'ın kongrenin İşçi ve Asker Konseyleri Yürütme Kurulu'nu (*Vollzugsrat*) oluşturması gerektiği yönündeki yeni bir öneri ile ortaya çıktılar; bu kurul CPC üzerindeki kontrol makamı olacaktı. Barth SPD üyelerinin bu konseyin dışında tutulmasını önerdi. Ebert kurnazca kendisi açısından böyle bir komitenin gerekli olmadığını, fakat kurulacak olursa SPD'nin dahil olmasının yanı sıra, sol radikal gruplarla tam eşitliğe de —eşit üyeliğe— sahip olması gerektiğini söyledi. Barth karşılık olarak yalnızca önerisini tekrarladı: hiçbir SPD üyesi Yürütme Kurulu'nda olmayacaktı. Bunun üzerine kongrede kıyamet koptu. Askerler Ebert'den yana "Birlik!" ve "Eşitlik!" diye haykırıyorlardı; bir grup asker kürsüye çıktı, SPD'nin diğer gruplarla eşit temsil ile Yürütme Kurulu'na dahil olmasına izin verilmezse, kendilerinin —askerlerin— askeri bir diktatörlük kuracaklarını ilan etti.

Askerlerin tutumunun —özellikle kürsüyü işgal eden grubun— SPD tarafından yönlendirilmediğine inanmak zordur. Ne olursa olsun bu muhtemel fiziki zor gösterisi solcuların SPD'yi dışlama ısrarlarından vazgeçmelerine neden oldu. Zirkus Busch meclisi CPC üzerinde üst makam olarak bir Yürütme Kurulu oluşturulması için oylama yaptı. (Özellikle Berlin'den getirilmiş bir grup insanın bütün ulusu yönetmeyi iddia eden bir yapı oluşturup seçtiğini çok az insan fark etmiş ya da önemsemiş gibi görünüyordu). Zirkus Busch meclisi daha sonra yeni konsey için vekillerin seçilmesine geçti. Başlangıçta USPD ve İşyeri Temsilcilerinden yedi, SPD'den de yedi olmak üzere on dört işçi seçildi —böylece SPD ve karşıtları arasında tam eşitlik sağlandı. Askerler konseyde kendilerinin de temsil edilmesini talep ettiler; on dört askerden oluşan bir grup seçildi ve konseyin toplam üye sayısı on dört işçi ve on dört asker oldu. Askerler tarafsız olduklarını iddia ediyorlardı, fakat çoğu açıkça SPD'nin güdümü altındaydı. Üye sayısı ağırlıklı olarak SPD'den yana olan Yürütme Kurulu, CPC'ye eşit güç olmak bir yana, anlaşılan SPD'nin maşası haline gelme yolundaydı.

Bundan sonra hasım sosyalist partiler ve fraksiyonlar arasındaki çekişme, parlamenter yönetim mi yoksa konsey yönetimi mi meselesi üzerinde cereyan etti. SPD liderlerine göre devrim 9 Kasım'da son bulmuştu; Ebert ve di-

ğerlerinin başını çektiği geçici hükümetin asıl görevi kurucu bir meclis için genel oy hakkı temelinde seçim çağrısı yapmaktı. Karl Kautsky (başkalarının yanı sıra), yalnızca genel oy hakkının kurucu meclise Almanya için yeni bir siyasal düzen kurmada moral yetkeyi vereceğini ileri sürdü. *Freiheit*'de "partimiz her zaman ... genel, eşit oy hakkını proletaryanın bir silahı olarak savundu", genel oy hakkı "halkın çoğunluğunun nerede durduğunu diğer yöntemlerden çok daha açık bir şekilde gösterir" diye yazıyordu. Kautsky bu tür bir oy hakkının sosyalist bir çoğunluk için bir garanti olmadığını teslim ediyordu. "Fakat elbette bundan, seçim kampanyasında çoğunluğu elde etmek için bütün güçleri seferber etme zorunluluğu çıkar."[5] Bileşeni ne olursa olsun kurucu meclis bir Alman cumhuriyeti, —burjuva partileri dahil— bütün partilerin serbestçe katılabildiği bir parlamenter devlet yaratmak zorundaydı. Yeni burjuva-demokratik devlet, ordunun, bürokrasinin ve Junkerlerin gücünü azaltacak ve belli başlı sanayilerin millileştirilmesi yolunu açacaktı.

Diğer taraftan radikaller —Spartaküs, sol Bağımsızlar ve Devrimci İşyeri Temsilcileri— devrimin gerçek özünün işçi ve asker konseyleri olduğunu ve bu nedenle yeni siyasal ve toplumsal düzenin yapısını onun kurması gerektiğini ileri sürüyordu. Monarşiyi deviren 9 Kasım devrimi yalnızca bir başlangıçtı —deyim yerindeyse liberal burjuvazinin "ilk devrimi"ydi. Öte yandan işçi ve asker konseylerinden oluşan bir hükümet, işçi sınıfının kapitalizme karşı zaferini beraberinde getirecek ve sosyalist bir ekonomi ve toplum yaratacaktı. 10 Kasım tarihinde *Die rote Fahne*'de Spartaküs; Reichstag'ın ve Almanya'daki bütün parlamentoların feshi, ulusal çapta işçi ve asker konseylerinin haberleşme ağının kurulması, bütün yasama ve yürütme erkinin konseylere geçmesi, milli bir ekonomi, halkın silahlandırılması, bütün silah depolarına konseylerin el koyması, ve —konseyler temelinde— birleşik sosyalist bir Alman cumhuriyetinin yaratılması çağrısı yaptı.[6] Spartakistler bu programın devrimin bir sonraki aşamasını oluşturacağını ileri sürüyorlardı. Daha ileride kendilerini SPD işçilerinden uzaklaştıracak olan birçok greve öncülük ederek, kitlesel mitingler düzenleyerek ve çoğu isyancı gösteriyi örgütleye-

---

[5] Karl Kautsky, "National Assembly and Council Assembly" (5-6 Aralık 1918); Riddell, ed., *German Revolution*, s.. 94-105.

[6] Bkz. Eric Waldman, *The Spartacist Uprising of 1919* (Milwaukee: Marquette University Press, 1958), s. 102-4.

rek, Kasım ve Aralık aylarında aralıksız olarak konsey cumhuriyetinin propagandasını yaptılar. Bilhassa Liebknecht, her yerde SPD'yi eleştirirken ve bir konsey cumhuriyeti için işçi sınıfının silahlanması ve kapitalizmin yerine sosyalist bir ekonominin geçirilmesi yönünde yorulmak nedir bilmeden nutuk çekerken görülüyordu.

12 Kasım'da Halk Komiserleri Konseyi liberal reformların dökümünü içeren bir bildiri yayımladı. Bildiri, askeri yönetime son veriyor, sıkıyönetimi ve sansürü kaldırıyor ve savaş öncesi iş yasalarını geri getiriyordu. Nitekim bildiri, bütün oylamanın genel, eşit, gizli ve doğrudan olacağını; toplanma ve ifade özgürlüğü gibi temel sivil özgürlüklerin garanti altına alınacağını; sekiz saatlik çalışmanın, işsizlik sigortasının ve genişletilmiş sağlık sigortasının resmileştirileceğini söylüyordu. Gerçekten de kurucu bir meclisin Almanya'nın gelecek idari yapısını belirlemek üzere bir araya geleceği belirtilmişti.

Radikaller derhal harekete geçti. Hemen ertesi gün, 13 Kasım'da, Ernst Däumig (İşyeri Temsilcileri ile USPD'nin üyesi), kurucu meclis planını bir hırsızlık edimi olarak kınayan Yürütme Kurulu'na yönelik bir taslak program yazdı: "Burjuva çevrelerin mümkün olduğunca çabuk ulusal bir meclis çağrısında bulunma çabaları, işçilerin devriminin meyvelerini çalma maksatlıdır." Däumig asıl gerekli olanın "proleter demokrasisinin ilkeleri uyarınca" yeni bir anayasa ortaya koyması gereken bir işçi konseyleri kongresi olduğunu ileri sürüyordu.[7] 18 Kasım'da Luxemburg kurucu bir meclis yerine, "bir sınıf, yekpare bir siyasal güç, devrimin siperi ve itici gücü olarak tüm Almanya'yı örgütlemek" için derhal "işçi ve askerlerden oluşan ulusal bir parlamento" çağrısında bulunmak gerektiği üzerinde durdu.[8] İki gün sonra Luxemburg kurucu meclis taraftarlarını hedef aldı:

> Bütün "halkın", bütün "ulusun" devrimden sonraki kaderine oy çoğunluğuyla karar vermeye çağrılıyor. (...) [SPD liderleri] insanlık tarihindeki en güçlü toplumsal devrim hareketinin, farklı toplumsal sınıfların biraraya gelip —belki de eskisi gibi parlamento kapılarını aşındırarak— birbirleriyle hoş, sakin ve "vakur" tartışmalar geliştiren bir biçim alacağını ve daha sonra bir oylama yapılacağını hayal ediyor. (...) Bu allame Marksistler sosyalizmin ABC'sini unuttular.

---

[7] Däumig, akt. Morgan, *Socialist Left*, s. 133. Muhtemelen radikal Vollzugsrat, Däumig'in taslak programını reddetmiştir.

[8] Rosa Luxemburg, "The Beginning" (18 Kasım 1918), Riddell, *German Revolution* içinde, s. 80.

> Burjuvazinin parlamenter bir parti değil, ekonomik ve sosyal iktidar araçlarını haiz bir egemen sınıf olduğunu unuttular. (...) Devrimden endişeyle uzaklaştırmaya çalıştıkları "iç savaş" zihinlerden çıkarılamaz. Zira iç savaş sınıf mücadelesinin diğer adıdır ve parlamenter çoğunluk kararıyla sınıf mücadelesine dayanmayan bir sosyalizm önermeye çalışmak saçma bir küçük-burjuva yanılsamasıdır.[9]

Ne işçiler ne de küçük burjuvazi, Rus iç savaşının ülkeyi harap ettiği şekilde Almanya'yı da yakıp yıkabilecek bir iç savaşı ateşleme heveslisiydi.

25 Kasım'da Berlin'de toplanan Alman eyaletleri (Länder) başvekillerinin konferansı, radikallerin korktuğu gibi, kurucu meclis çağrısında bulunan bir önergeyi kabul etti. Konu karara bağlandı; gerisi delege seçimleri yapıldığında belirlenecekti. Radikaller, konseylerin ve sosyalizmin önemi hakkında kitleleri eğitmek için birkaç aylığına seçimleri ertelemek istedi. Çoğu Alman işçinin parlamenter yönetim ile konsey yönetimi arasındaki farklılıklar hakkında hiç de net olmadıklarını biliyorlardı. Ancak SPD hiç şüphesiz mevcut kargaşaya son vermek için erken seçim talebinde bulundu.

29 Kasım'daki CPC toplantısında Bağımsızlar seçim tarihinin ertelenmesini istediler, fakat sonunda Ebert ve diğerleri baskın çıktı: Konseyin çoğunluğu (Barth'ın anlamsız bir şekilde çekimser kalmasıyla birlikte) seçim tarihi olarak 16 Şubat'ta karar kıldı. Bir sonraki adım bütün Alman işçi ve asker konseyleri kongresinin düzenleneceği tarihi onaylamaktı; 16 Aralık'ta Berlin'de toplanılması kararlaştırıldı. Ebert mümkün olduğunca hızlı bir şekilde kalıcı bir cumhuriyetçi sisteme doğru ilerlemesi gerektiğini anlamıştı, ne var ki Kerensky halen bunu anlamamıştı.

Aralık Krizleri

"Bolşevik tipi devrim" ve iç savaş korkusu Almanya'da özellikle aristokrat ve militarist Sağ'da yaygındı. SPD liderleri ve Ebert'in destekçileri; konseyleri, Almanya'yı o zamanlar Bolşeviklerin Rusya'da kurduğu gibi otoriter bir "savaş komünizmi" rejimine dönüştürecek fesat bir girişim olarak lanse eden Sağa katıldıkları için, bu korkuları istismar etmeye karşı değildi. Radikaller, Bolşevik tipi bir yönetim değişikliğinin olası olduğu izlenimini yaratarak, istemedikleri halde, onlara yardımcı oldu: Özellikle Liebknecht'in konuşmaları

---

[9] Rosa Luxemburg, "The National Assembly" (20 Kasım 1918), akt. Riddell, *German Revolution*, s. 91.

böyle bir izlenim bıraktı, nitekim *Rote Fahne* 18 Kasım'da Kızıl Muhafız birliği oluşturmak için çağrıda bulunduğunda tansiyon yükselmişti.

Aslında SPD'nin ve ordunun Almanya'da Bolşevik tipi devrim korkularının çok az dayanağı vardı. Alman sol radikaller son derece örgütsüzdü; Spartaküs liderleri ise iktidarı almak için darbe yönetimine başvurmaya kesinkes karşıydı. Berlin'deki devrimcilerin hepsi askeri bakımdan zayıftı —aslında örgütlü bir askeri gücü yenmek şöyle dursun, çok azı ona meydan okuyacak eğitim ve disipline sahipti. İki istisna vardı. Görünürde radikal ve zaman zaman Spartakistlere bile, özellikle Liebknecht'e, yakın olan olan 3.000 bahriyeli, Halk Donanma Birliği; USPD lideri Emil Eichhorn'un 9 Kasım'da kendisini Berlin emniyet müdürü yaptıktan sonra kurduğu genç solcuların oluşturduğu küçük grup, Güvenlik Kuvveti (Sicherheitswehr), Donanma Birliği ve Eichhorn'un Sicherheitswehr'i birlikte ele alındıklarında, Spar-takistlerin ve sol Bağımsızların bir ayaklanma esnasında emirlerinde kullanacakları yeni bir Kızıl Muhafız birliği olduğu yanılsamasını yaratmıştı. Halk Donanma Birliği, birliğin asıl fikirlerini paylaşmayan, bahriyeli olmayanlarla birlikte giderek nüfusunu arttırırken, Eichhorn'un Sicherheitswehr'i istekli olmalarına rağmen, yeterince eğitilmemişti ve askeri yeterlilikleri şüpheliydi.

Ebert'in hükümetine karşı gerçekten tehlike oluşturabilecek şey halkın kendisiydi ve halk sürekli olarak silahlanıyordu. 9 Kasım'da bazı silah depoları yağmalandı, isyancı birlikler kitlelere binlerce tüfek ve tabanca dağıttı. Huzursuz kalabalıklar, birliklerle hemen hemen her karşı gelişlerinde devrimci bir milisin ilk adımları olabilecek tüfekleri, mitralyözleri ve el bombalarını ele geçirmişlerdi. Kasım ayının sonuna gelindiğinde Berlin halkı artık silahlanmış bir halk olmuştu. Sebat ve metanetle önderlik edilip dikkatli bir şekilde talim yaptırılmış olsalardı, karşı-devrimi alt edebilecek muazzam bir savaş gücü oluşturabilirlerdi.

Karşı-devrimin güçleri yine de sınırlıydı: Ebert'in elinin altında güvenebileceği, organize bir askeri kuvveti yoktu. General Groener, ordunun Ebert'in isyancı işçi ve asker konseylerinin ve özellikle de radikal Solun bastırılmasında kendisini destekleyeceği yönünde teminat vermişti. Fakat ordu hızlı bir çözülmeden geçiyordu; hatta sadık diye bilinen askeri birlikler kışlalarına vardıklarında gözden yitip gitmişlerdi sanki. Terhis edilen askerler silahlarını halka veriyordu. Cepheden dönenler ise subaylarını umursamıyor, hatta onların apoletlerini kesecek ve rütbe nişanlarını sökecek kadar tehditkâr

davranıyorlardı. Groener'in yardım sözü bu nedenle anlamsızdı: Aralık'ta Başkomutanın devrimcilerin karşısına çıkaracak ordusu kalmamıştı.

Fakat birlikler dağılsa da, subay ve astsubay kadroları dağılmamıştı. Ebert hükümeti bu kadroları ortadan kaldırabilir, böylece Almanya'yı ve aslında Avrupa'yı bu tehlikeli ve gerici katmandan kurtarabilirdi. Gerçekten de Ebert ve diğerlerinin subay birliklerini sahiplenmeleri ve hatta onları stabilize etme hevesinde olmaları, beylik sosyal demokrat ilkeler açısından bile en iğrenç ihanetlerden biri olarak belleklere kazınmıştır. Başkomutanlık CPC'den subayların otoritesini yeniden tesis etmesini istediğinde konsey buna uydu: 12 Kasım tarihli bir mektupta CPC, subaylara yalnızca orduda tam komuta yetkisini ve en yüksek otorite olma özelliğini iade etmekle kalmadı, asker konseylerine de askerleri yatıştırma ve saflarda ayaklanmayı önleme rolünü verdi.

Ebert'in Başkomutanlığa verdiği şaşırtıcı ödünle afallayan Barth, başlangıçta bunu eleştirdi. Buna karşın iktidarın işçi ve asker konseylerinde olmasını temin etmek için geçici hükümete katıldı. Gelgelelim USPD, birliklerin terhisi için subayların uzmanlığına gerek olduğu yönünde SPD'nin zorlama gerekçesini yansıtan yasa tasarısından yana oy kullanır duruma geldi. Birkaç gün sonra, 16 Kasım'da kendi inisiyatifiyle hareket eden Başkomutan, halen savaş alanında olan subaylara, birlikleri Almanya'ya geri döndüğünde konseylerle değil, imparatorluk rejiminin memurlarıyla işbirliği yapmalarını öğütledi. Fransa ve başka yerlerde bulunan subaylar, askerlerine göstere göstere karşı-devrimci söylevler vermeye başladı ve ülkedeki koşullara dair fena halde çarpık bir fotoğraf sundular. Aslında askerlerin Almanya'ya dönüş yolundayken ayaklanma hakkında edindiği tek bilgi kaynağıydı bu. Askerler Rhineland'e varıp yerel devrimci yetkililerle karşılaştığında, bazen onlarla doğrudan çatışmaya girdiler ve belediye binalarında sallanan kızıl bayrakları indirdiler. Ne ki, sivillerle doğrudan temasa geçtikçe gerçekte durumun ne olduğu hakkında daha fazla şey öğrendiler ve böylelikle pek çok asker radikal bir tavır alarak halk hareketine destek verdi.

1 Aralık'ta Ems'de General Groener ve Başkomutanlık, savaş alanında delegeleri de içine alan "Sahra Ordusu Asker Konseyleri Kongresi"ni toplantıya çağırdı. Groener kongreye bütün işçi ve asker konseylerinin bastırılması ve bütün silahlı halk güçlerinin dağıtılması çağrısında bulunan bir önerge sundu. Ems kongresi önergeyi tartışırken, Emil Barth aniden lafa girdi ve açıkça

subayların ikiyüzlülüğüne meydan okudu. Genarellerin sebepsiz yere kongrede durumu çarpıttığını ve monarşiyi geri getirmek üzere birlikleri kullanabilmek için konseyleri şeytanlaştırdığını ileri sürdü. Askerler Barth'ı dikkatli bir şekilde dinledikten sonra Groener'in önergesine yüksek sesle karşı çıktılar. Toplantı, işçi ve asker konseylerinin "halkın iradesinin ve siyasal iktidar aracının doğrudan ve sorgulanamaz temsilcileri" olduklarını tasdikleyen bir bildiriyi yayımlamak zorunda kalan generaller açısından bir fiyasko oldu.[10]

Yine de subaylar geri adım atmadılar. Birkaç gün sonra, 5 Aralık'ta Başkomutan, General von Lequis'in liderliğinde Berlin'in dışında yeni bir askeri karargâh kurdu. Bu karargâhın görünürdeki amacı geri dönen birliklerin seferberliğinin kaldırılmasına yardımcı olmaktı, fakat asıl amacı devrime karşı olan birlikleri saptamak ve daha sonra onları radikallere karşı harekete geçirmekti. Lequis, başkentteki farklı devrimci örgütlenmeleri ortadan kaldırması için yapılması gerekenleri —bu geçici hükümetin istekleriyle çelişse bile— gizli talimatlar alarak yapıyordu.

6 Aralık günü öğleden sonra, yaklaşık otuz kadar gerici bir grup asker, Vollzugsrat'ın toplandığı Prusya parlamento binasına girip orayı işgal etti. Bir çavuş bir adım öne çıktı ve meclis üyelerinin tutuklandığını bildirdi. Bir kere daha Barth ansızın ortaya çıktı ve CPC'nin bir üyesi olarak askerlere eylemlerinden vazgeçmelerini emretti; öyle de yaptılar ve Vollzugsrat askerleri tutukladı. Birkaç saat sonra —yüzlerce askerden meydana gelen— bir başka müfreze Başbakanlık'ta görüldü ve Ebert'i Almanya'nın "başkanı" ilan ettiler. Ebert askerlere, diğerlerine danışmadan —darbe yaparak— bu pozisyonu kabul edemeyeceğini bildirdi ve askerler sessiz bir şekilde geri çekildi.

6 Aralık akşamı Spartaküs, kurucu meclis çağrısını protesto etmek ve bir proletarya diktatörlüğü talep etmek için Berlin'in kuzey banliyösü Wedding'de bir miting düzenliyordu. Kalabalık, Vollzugsrat'ın tutuklandığına ve Ebert'in başkan "ilan edildiğine" dair bir söylenti duydu. Öfkeyle dönüp kent merkezine doğru yürüdüler. Berlin garnizonunun SPD yöneticisi Otto Wels'in kontrolündeki askerler gereksiz yere göstericilerin yolunu kesti. Arbede sırasında —faili bilinmeyen— bir ateş açıldı ve askerler makineli tüfekle karşılık verdi, 16 Spartakist öldü, 14'ü yaralandı. Spartakistlerin silahlı olduğuna dair hiçbir kanıt yoktu.

---

[10] Aktaran Richard M. Watt, *The Kings Depart: The Tragedy of Germany: Versailles and the German Revolution* (New York: Simon and Schuster, 1968), s. 209.

Çok az işçi bütün bu olayların tek bir günde meydana gelmesini tesadüf sayabilirdi. Ebert'in kendisini başkan yapmaya çalışan birliklerle gizlice dolap çevirdiğinden şüphelenen Sol öfke seline kapıldı. 7 Aralık'ta büyük bir politik mitingte konuşan Liebknecht, Ebert ve Scheidemann'ın görevden alınmasını istedi. Aynı gün uzun, ıstıraplı bir toplantıda Vollzugsrat, her gün açıkça giderek daha tehlikeli hale gelen siyasal Sağın artan etkinliklerini sınırlamak üzere CPC'nin güçlü önlemler alması gerektiğinde ısrar etti. Fakat halk komiserleri harekete geçmekten kaçındı. Vollzugsrat üyeleri komiserlerin bilinçli ya da bilinçsiz karşı-devrime yardım ettikleri kanısıyla toplantıyı terk etti. Ertesi gün, 8 Aralık'ta, Liebknecht, Başbakanlığın önünde büyük bir kalabalığa seslendi ve komiserleri hainlikle suçladı. (Komiserlerin altısı gergin biçimde hemen yukarıda karanlık bir pencereden gösteriyi izliyordu.) Liebknecht, Spartaküs'ün hükümeti devirme gücü olduğunu sakınmadan söyleyerek, kalabalığın coşkuyla karşıladığı ayaklanma çağrısında bulundu. Proleter bir konsey hükümetine verilen halk desteği giderek artıyordu, Spartaküs'e verilen destekte olduğu gibi.

Elbette o gün en rahatsız olanlar, geçici hükümete katılımları ve Ebert ile ilişkileri son derece tehlikeye giren üç Bağımsız CPC üyesiydi. 15 Aralık'ta Berlin USPD toplantısında (halen Bağımsızlar içerisinde bir fraksiyon olan ve bu nedenle toplantıda bulunma hakkı olan) Spartakistler, USPD'den üç halk komiserinin konseyden istifa etmesini, kurucu bir meclisin toplanmasına karşı çıkmalarını ve kurucu meclisin seçimlerinden çekilmelerini talep etti. Haase bu talepleri reddetti ve partinin kurucu meclis seçimlerine aktif bir şekilde hazırlanmasını isteyen bir önerge sunmaya kalkıştı. Toplanan Bağımsızlar, Haase'nin önergesini 485'e karşı 195 oyla kabul ederek Ebert'in ekmeğine yağ sürdüler. Oyların üçte birinden fazlasını alan Spartakistler USPD'den kopmayı ve başlı başına bir parti kurmayı ciddi bir şekilde tartışmaya başladı. Fakat altı hafta süren şiddetli dalgalanmadan sonra bile Spartakistler halen işçi sınıfı içerisinde acınacak bir azınlık durumundaydı.

Bu arada 8 Aralık'ta, Hindenburg asker konseylerinin yetkisini daraltılması ve konsey yönetiminin ilgası için çağrı yaptı. Üç gün sonra General von Lequis, Berlin'i geri alma umuduyla, yakın zamanda "seferberliğin sona ermesi" için biraraya gelen dokuz sahra tümenine doğru yürüyüşe geçti. Lequis'in başkente fiili saldırısı Başkomutanlığın rızası olmadan gerçekleşemezdi. Askerler Brandenburg Kapısı'na doğru, Unter den Linden'e ilerlerken, halk, sadece dağınık gruplar halinde onlara tezahüratta bulunuyordu.

Yürüyüş aralıklı olarak üç gün sürdü ve askerleri karşılayan halkın sayısı gittikçe azaldı. Askeri birlikler bu nedenle daha da demoralize oldular ve kent merkezine ulaştıklarında yerel askeri konsey onlara terhis olup evlerine dönmelerini tavsiye etti. Askerler tavsiyeye uydu. Hükümet darbesini amaçlayan bu abuk sabuk girişim dağıldıkça, askerler komutanlarına yöneldi, onların rütbe ve nişanlarını söktü. Kasımın başında garnizon askerlerinin yaptığı gibi, geri dönen bu sahra askerleri silahlarını sivillere devretti. Başkomutanlık açısından, eski ordunun halka karşı etkisiz olmakla kalmayıp kendi kaybolan otoritesine de bir tehdit oluşturması, artık acı da olsa açık bir gerçekti. Almanya'nın yeni bir orduya ihtiyaç duyduğu aşikârdı.

İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi

Almanya'nın yeni politik kurumlarının mahiyeti üzerine güç gösterisi, bütün Alman İşçi ve Asker Konseyleri Kongre delegeleri Berlin'de toplandığında, 16-20 Aralık tarihlerinde, gerçekleşti. Sol, haftalardır bir konsey cumhuriyeti kurma umuduyla bu "konsey parlamentosu" lehine propaganda çalışması yürütmüştü. Ebert taraftarları, kendi paylarına, bir kez daha parlamenter bir devlet yaratmak için kongreyi ikna etmeyi planladılar. Her iki taraf da duygudaş delegeler seçmek için güçlerini seferber etti.

Ne yazık ki sola göre, muhtelif SPD il örgütlerinin, karşıtları üzerinde yalnızca seçmenlerini arttırma ve örgütlenme yetisi açısından değil, hiç çekinmeden onları aldatma hususunda da muazzam üstünlükleri vardı. Teknik olarak bir sivil delegenin 200.000 seçmeni, bir asker delegeninse 100.000 askeri temsil ettiği varsayılıyordu. Ancak John Riddell'in de gözlemlediği gibi:

> Seçim prosedürü ağırlıklı olarak SPD'nin güçlü olduğu bölgeleri kayırmak içindi. 489 delegeden yalnızca 187'si ücretli veya maaşlı işçiydi. 195'in üzerinde delege, büyük çoğunluğu SPD çizgisinde olmak üzere, tam zamanlı parti ve sendika görevlisiydi. Delegelerin 71'i iktisatçı, yazar, doktor, avukat ve diğer mesleklerden olan kişilerden oluşuyordu. On üç delege subaydı. Yalnızca iki delege kadındı.[11]

Parti üyeliği bakımından, delegelerin yüzde 60'ı SPD'liydi, yalnızca yüzde 20 USPD'dendi; geriye kalanlar küçük radikal gruplara bağlı veya bağımsızdılar. Yalnızca yüzde 2'si Spartakistti. Spartakistler, SPD'nin epey dudak

---

[11] Riddell, *German Revolution*, s. 141.

uçuklatan bir çoğunluk elde etmek için delege seçimlerine hile karıştırdığını iddia ettiklerinde muhtemelen haklıydılar, fakat adil bir seçimde bile Bağımsızların ve Spartakistlerin Aralık 1918'de delegelerin çoğunluğunu elde edebileceği tartışmalıydı. İşçi sınıfının çoğunluğu yıllardır yaptığı gibi, alışkanlık sonucu, SPD'ye oy verdi. Çoğu savaş sırasında iyi birer vatansever olarak Kaiser'e hizmet etmiş olan delegeler, toplandıklarında, Liebknecht ve Luxemburg'un onursal delege ya da gözlemci olmalarını bile reddetmişlerdi.

Kongre, parlamento binasında toplanırken, çeyrek milyon Berlin işçisi bir konsey cumhuriyeti talebiyle bir araya geldi. İlk gün delegeler kongrenin ana gündem maddesini (gelecek kurucu meclis seçimleri tarihini) konuşmak üzere toplandı. Fakat bu daha konuşulmadan önce bir grup radikal, dışarıdaki tahminen 250.000 gösterici adına içeri girdi ve kongre delegelerinin bütün iktidarı işçi ve asker konseylerine vermesini, Vollzugsrat'ı Almanya'daki üst yürütme ve yasama erki olarak ilan etmesini, "Ebertci" Halk Komiserleri Konseyi'ni feshetmesini ve "karşı-devrimi silahsızlandırmak, proletaryayı silahlandırmak ve Kızıl Muhafızları örgütlemek" üzere bir Merkezi Konsey (Zentralrat) oluşturmasını istediler.[12]

Ebert, parlamenter bir yapı çağrısında bulundu ve Vollzugsrat'ı eleştirdi. Çileden çıkan Richard Müller Yürütme Kurulu'nu savunmaya geçti ve 6 Aralık sağ kanat puçistleriyle ortaklık eden CPC'nin üyelerini karşı-devrimci olmakla itham etti. Bunun üzerine Däumig, Sol adına son bir çağrı yapmak için araya girdi. İşçi sınıfı kurucu bir meclise ille de sosyalist delegeleri seçemeyebileceği için, konseyler proleter demokrasisi açısından kaçınılmazdır, diyordu. Konsey sisteminde en yüksek yetkiyi verecek bir Alman anayasası düzenlemek için konseylerden oluşan yeni bir kongrenin ısrarla seçilmesi gerektiğini belirtti. Däumig, anayasanın temeli olarak delegelerin "'işçi' konseyleri sistemini devam ettirmesini önerdi."[13] Önerge büyük çoğunluk tarafından reddedildi (344'e 98). Delegeler sosyalist bir anayasaya ilgi göstermediler; delegeler ve onların tabanı istikrar, düzen ve cumhuriyet istiyordu.

SPD, kurucu meclis toplanana kadar bütün yasama ve yürütme erkini CPC'ye verecek tartışmalı bir karar önerdi; CPC'yi "denetlemek" üzere — yani daha radikal ve proleter Vollzugsrat'ın yerini alacak— yeni bir Merkez

---

[12] Talepler *Illustrierte Geschichte der deutschen Revolution* (Berlin: Internationaler Arbeiter-Verlag, 1929), s. 251'de sıralanmıştır.

[13] Riddell, *German Revolution*, s. 144.

Konsey (Zentralrat) oluşturulacaktı.[14] Bu önerge hiçbir engel olmadan kongre tarafından kabul edildi. Merkez Konsey'in yetkileri ne olacaktı? Halen çaresizce CPC'yi idare etmenin yollarını arayan kongredeki Sol Bağımsızlar, özel kanun koyma yetkisi ve halk komiserlerinin eylemlerini veto etme gücünü haiz bir parlamento olması gerektiğinde ısrar ettiler. Fakat bu adım, kendi partisinin hassasiyetlerine karşı, Merkez Konsey'in yalnızca danışma yetkisine sahip olması ve anlaşmazlık durumunda CPC'nin denetimi elinde tutması gerektiğini öneren Haase'yi tatmin etmedi. Merkez Konsey'i etkili bir şekilde yalnızca bir dekora indirgeyen Haase'nin önergesi 115'e karşı 290 oyla kolayca geçti. Haase'nin bütün Bağımsız yoldaşları kendi asıl liderlerinin kararı aleyhinde oy kullandı.

Sağ kanat SPD üyesi Max Cohen-Reuss, bunun üzerine kurucu meclis seçiminin önerilen tarihten daha önce, yani 19 Ocak'ta yapılmasını önerdi. Alman işçilere propaganda yapmak için daha fazla zaman isteyen sol radikallere karşılık vermek üzere planlanmış stratejik bir hareketti bu. Cohen'in önergesi, büyük bir çoğunlukla, 50'ye karşı 400 oyla geçti. İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi aslında Ebert'in kendisinden yapmasını istediği her şeyi yapmıştı.

Däumig'in söylediği gibi, delegeler tam da temsil ettiklerini iddia ettikleri konsey yapısının "idam fermanını" imzalamıştı. Yine de kongrenin, konseylerin nihayetinde istediği şeyi dile getirme ihtimali daha yüksektir. Aralık 1918'de Alman işçilerinin çoğunluğu konseylerin, cumhuriyetçi kurumların yerini alana kadar ülkeyi birarada tutacak, geçici belediye organları olarak faaliyette bulunmalarını umuyordu. Konseylerin kendi kendini yok etmesine öfkelenen Bağımsız milletvekilleri Merkez Konsey seçimlerini boykot etti — bu, olayların seyrini değiştirmekten başka bir sonuç yaratmadı. Sonuçta hepsi ya SPD üyesi ya da asker olan 27 üyelik bir heyet oluştu. Rusya'daki Menşeviklerin her şeyi hiçe sayan boykotları gibi bu Alman boykotu da Bağımsızlar açısından fevkalade yanlış bir hesaptı: Merkez Konsey şimdi yalnızca bir dekor değil, aynı zamanda halk komiserleri için de bir maşa haline gelmişti.

Radikal solcuların kongrenin ikinci günü umutlanmaları için bazı nedenler vardı: Hamburg ve Berlin garnizonlarından askerlerin oluşturduğu bir delegasyon, Halk Donanma Birliği ve Eichhorn'un güvenlik kuvveti, ordunun demokratikleşmesi için bir dizi talebi seslendirmek üzere müzakereleri engel-

[14] Karara, Riddell'in *German Revolution* s. 143'de ve *Illustrierte Geschichte* s. 251'de "SPD Resolution to the Congress of Councils" olarak yer verilmektedir.

ledi. Hamburg Maddeleri olarak bilinen, Berlin halk ordusu ve deniz filosu erleri tarafından desteklenen bu talepler, bütün ordu ve deniz kuvvetleri ve tek tek garnizonlar ve yerel asker konseyleri üzerinde ortak yargı yetkisi için (tuhaf bir şekilde!) Başkomutanlıkla bir arada var olacak bir Yüksek Askeri Konsey çağrısında bulunuyordu. Askerler bundan böyle kendi subaylarını (yeni isimleriyle "liderlerini") seçmekte özgür olacaktı. Bütün rütbeler kaldırılacak, üniformasızken silah taşımak yasaklanacaktı. Daimi ordunun yerini mümkün olduğunca hızlı bir şekilde milis kuvvetleri alacaktı.[15]

Bu önlemlerin nasıl uygulanabilmiş olduğunu kestirmek zordur. Her halükarda bu durumda toplantıyı ertelemek ve ertesi gün Hamburg Maddelerini değerlendirmek için girişimde bulunuldu. Askerler öfkeyle harekete geçtiler ve inatla tam da o gün seçilmekte ısrar ettiler. Cesareti kırılan kongre bunun üzerine Hamburg Maddelerini ezici bir çoğunlukla kabul etti. Bu, kongrenin benimsediği yegâne devrimci önlemdi. Bu maddelerin kabul edilmesi, Reich'ın başına bela kesilen askeri eliti feshederek, Rusya'da Bir No'lu Kararın* yaptığından çok daha fazlasını başaracaktı. Ancak Rus sovyetlerinin aksine konsey kongresi ordunun demokratikleşmesi için yasa çıkarma yetkisine sahip değildi; yalnızca CPC bunu yapabilirdi, ve bu konsey Ebert'ın gizlice anlaştığı generalleri yetkisiz kılmakta isteksiz Ebert ve diğerleri tarafından kontrol ediliyordu.

Kongrenin Hamburg Maddelerini kabul etmesinden hemen sonra, Başkomutanlık, Savaş Bakanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Ateşkes Heyeti istifa tehdidini savurdular. Ordunun başı olan Hindenburg, bütün subaylara kararı dikkate almamalarını emreden gizli bir telgraf yolladı. Groener, Maddeler hakkında Ebert'e itiraz ettiğinde Ebert, subaylarının savundukları şeyi sunmak üzere Groener'in bizzat Berlin'e gelmesini önerdi. Bunun üzerine 20 Aralık'ta Groener, Binbaşı Kurt von Schleicher ile birlikte

---

[15] Hamburg Maddeleri, aşırı radikalizm ile nefret edilen subayların askeri uzmanlığına naif güvenin hayret verici bir karışımıydı. Yüksek Askeri Konsey var olsaydı, entrikacı üst komuta ile bir arada var olma imkânı olmayacaktı. Askeri Konsey, Hindenburg ve Groener gibi generallerin radikal birlikler çıkarmaya çalıştıkları ve en sonunda Wiemar Cumhuriyeti askeri kuvvetinin gerici altyapısı haline gelen orduyu idare etmekten tek kelimeyle acizdi. Hamburg Maddeleri, aslında Alman Devrimi'ndeki pekçok çarpık ve karmaşık şeyi ve konsey hareketi içerisindeki Alman birlikleri ve siviller arasında neyin pekâlâ yetersiz olduğunu gözler önüne seriyordu.

* Petrograd İşçi ve Asker Konseyleri'nin 1917'de yayımladığı kararname (ç.n.).

(apoletler, rütbeler ve madalyalarla dolu) resmi üniformalarıyla Berlin'e geldi. Burada CPC ve Merkez Konsey ile ortak bir toplantıya katıldılar. Üzerine basa basa Maddelerin iptal edilmesi gerektiğinde ısrar ettiler.

Konseydeki üç SPD üyesi onlarla uzlaşmaktan mutlu olacaktı, fakat üç USPD üyesi buna fırsat vermedi. Aslında Barth hemen oracıkta iki subayı tutuklamak istemişti. Hükümet bir açmaz içerisindeydi. Bunun üzerine Ebert kurnazca bir "uzlaşma" önerdi: Hamburg Maddelerinin sahra ordusuna değil, yalnızca garnizon birliklerine uygulanacağını duyurdu. Barth'ın protestosu üzerine Maddelerin bu seçici uygulamasına katılma kararı aldı. Nitekim bu uygulama Başkomutanlığın seçtiği bütün birlikleri sahra birlikleri olarak tanımlamasına müsaade etti ve Maddeleri büsbütün geçersiz kıldı. Barth, kongrenin Hamburg Maddelerini koşulsuz destekleyecek bir kararı oybirliğiyle aldığını söyleyerek Ebert'i suçladı, Ebert'in Maddeleri başından savma hakkı olmadığını belirtti. Oylamadan sonra Barth ve Dittmann konsey konsey gezerek, hepsine Ebert'in nasıl yalnızca devrime değil, aynı zamanda konsey kongresine de ihanet ettiğini açıkladılar.

Bu arada kendilerini Devrimin muhafızları ilan eden Halk Donanma Birliği, 9 Kasımdan itibaren Kraliyet Sarayını ve hemen yanıbaşındaki Marstall'ı işgal ediyordu. Hükümet görünüşte Sarayı koruma hizmetlerinin, fakat aslında silahlı kuvvetlerinin korkusundan bunların ücretlerini ödüyordu. Ebert ve yakın arkadaşları Donanma Birliği'nin daha sade olan Marstall'a taşınmasını tavsiye etti. 23 Aralıkta —aralarında paralı askerlerin de olduğu— birlikler Saraydan taşınmaya başladığında, bahriyeliler 80.000 mark "Noel ikramiyesi" istedi. Hükümet, belirsiz kalan nedenlerden ötürü, birlikler Sarayı terk edene kadar ek ödeme yapmayı reddetti. Aslında Berlin ordu kumandanı olan SPD lideri Otto Wels'e anahtarları teslim etmişlerdi.

Bahriyeliler gelinen noktayı kabul edilemez buldular ve Wels'in ofisinin olduğu elçiliği kuşatıp işgal etmek üzere bir müfreze gönderdiler. Telefon santralini kapadılar, kapıları kitlediler ve binaya giriş ve çıkışlara müsaade etmediler. Aslında bütün geçici hükümeti rehin almışlardı. Bir başka bahriyeli grup, Wels ve iki yardımcısını tartaklayarak Sarayın bodrumundaki hücreye kapattı. Elçilik bürosuna kurulan Ebert (santrale bağlı olmayan) gizli telefonunu açtı ve başkomutanla yaptığı konuşmada ondan hükümeti destekleme sözünü yerine getirmesini ve pazarlık konusu olan Wels'i kurtarmasını istedi. Subaylar yardım etmeye çok istekliydiler. Bu tam da bekledikleri çağ-

rıydı —Halk Donanma Birliği'ni yok etmek için altın bir fırsattı. Halen Berlin'in dışında konuşlanan General Lequis'in Wels'i kurtarmak için İmparatorluk Ordusunun bir birimi olan Atlı Süvarilerini yollaması emredilmişti. Lequis, emrindeki 2000 kadar asker ve atlı süvari ile, bahriyeli güruhu olarak gördüklerini silip süpürmeye hazır bir şekilde Berlin'e girdi.

Bu arada Ebert, bahriyelilere, eğer elçiliği terk ederlerse 80.000 markı alacaklarını bildirdi. Nitekim bu seçme "devrim muhafızları" çekilmeye başladı. Ebert daha sonra Groener'i aradı ve bahriyelilerle bir anlaşmaya vardığını ve birliklerin geri çekilmesini istediğini söyledi. Fakat generaller kabul etmedi. Lequis gibi generaller, isyan yayılmadan önce bir şarapnel kokusunun yaklaşan isyanı ortadan kaldıracağına inanmış gibi görünüyorlardı. Gece boyunca Süvari Birlikleri Sarayın önündeki meydana vardılar ve makineli tüfeklerle sarayı kuşattılar. Yalnızca tüfekli erlere ve az mühimmata sahip olan Halk Donanma Birliği, Lequis'in birlikleriyle başa çıkmayacağını anladı ve sabah beşte Wels'i ve diğer iki rehineyi barış yapma umuduyla serbest bıraktı. Sabah yedide, bu zayıflık belirtisinden kendine büyük pay çıkaran Lequis, Donanma Birliğinin on dakika içerisinde teslim olmasını istedi. Saraydan hiçbir yanıt gelmedi, bunun üzerine Süvari Birlikleri binayı bombaladı ve otuz bahriyeliyi öldürdü. Geriye kalan bahriyeliler sabah dokuz buçukta yirmi dakika ateşkes istediler, sonra da beyaz bir bayrak dalgalandırdıkları Marstall'dan bir yeraltı geçidi vasıtasıyla kaçtılar.

O sabah Spartakistler, Sarayda monarşist bir karşı devrimin ilerlemekte olduğu tehlikesine dikkat çekerek, işçiler arasında hummalı bir ajitasyon çalışması yürütüyorlardı. Ne proletarya ne de orta sınıflar askeri bir yönetime geri dönüşü desteklemeye hazırlıklıydı. Böylece halk kitleleri ateşkes esnasında alana koştu ve bahriyelileri savunmak için devasa bir kalabalık meydana geldi. Çoğu silahsız olan bu siviller Süvari Birliklerinin arasına girdiler; süvarilerin bahriyelilere saldırmalarını durdurmak için onlara yalvardılar. Saldırıya uğrayan Muhafızlar çaresizdi. Silahsız sivilleri vurmak istemedikleri için tüfeklerini yere attılar. Birisi bir subaya ateş etmesine rağmen askerler karşılık vermediler ve kalabalığın içerisinde kayboldular. Korkak subaylar koruyucu gruplarla alandan aceleyle uzaklaştı. Bir kez daha İmparatorluk Ordusunun kaymak tabakasının bir ayaklanma karşısında güvenilmez olduğu kanıtlanmıştı. Alman İmparatorluk Ordusunun artıkları, açıkçası kararlı bir halk hareketini bastırmak için kullanılamazdı.

Saray'daki çarpışma sol açısından Ebert'in karşı-devrimle gizlice anlaştığını su götürmez bir şekilde kanıtlamıştı. SPD liderinin de (SPD'nin yayın organı *Vorwärts*'daki 27 Aralık tarihli bir makalede) kabul ettiği gibi, bahriyelilere karşı güç kullanma emrini kendisi vermişti. İşçiler, sosyalist bir toplum için barışçıl çalışma yapma iddiasındaki başbakanın eylemlerini proletaryaya ölçüsüz bir saldırı olarak görüyordu.

Ebert de yalnız başına hareket etmeye kalkışmadı. SPD'den diğer iki halk komiserini operasyondan ötürü suçladı, fakat bundan USPD'deki çalışma arkadaşlarına bahsetmedi. Bu seçicilik açığa çıktığında, SPD-USPD koalisyonun birliğine olan bütün güven dağıldı ve daha ileri bir işbirliği imkânsız hale geldi. 29 Aralık'da üç Bağımsız —Dittmann, Barth ve Haase— Halk Komiserleri Konseyi'nden istifa edince koalisyon çöktü. Onların yerini derhal savunma konseyi görevi üstlenen, başta militarist Gutav Noske olmak üzere, SPD üyeleri doldurdu.

Alman ayaklanmasının bir sonraki aşaması, sol radikallerin —Spartaküs, Devrimci İşyeri Temsilcileri, Sol Bağımsızlar— cesaretini sınayacak ve Marx'ın uzun zaman önce toplumu dönüştürebilecek özne olarak tanımladığı Alman proletaryasının mahiyetini ortaya serecekti.

4. BÖLÜM

"SPARTAKÜS HAFTASI"NDAN KAPP DARBESİNE

Alman Komünist Partisi'nin Kuruluşu

29 Kasımda USPD kurucu meclis çağrısını desteklemeyi kabul ettikten sonra Rosa Luxemburg, parti önderliğinin SPD ile uzlaşmasına açıktan saldırmıştı. Spartaküs'ün halen bağlı olduğu parti hakkında şöyle yazıyordu, "Bağımsız Sosyal Demokrasi, başından itibaren güçsüzlüğün çocuğudur."[1] Bundan sonra Rosa ve taraftarları aleni saldırılarını arttırdı. USPD'nin üyelerinin çoğunluğunun kendilerini parti önderliğine karşı destekleyeceği kanısında olan Luxemburg, yürütme organının bir parti kongresi çağrısı yapmasını istedi; orada kurucu meclise karşı ve konsey hükümetinden yana olan radikal güçleri Almanya'nın her yanında yeniden bir araya getirmeyi umdular. USPD yönetimi, parti üyelerinin Spartaküs'ün pozisyonunu destekleyeceği ve de bu hususun bir sınamadan geçirileceği korkusuyla buna razı olmadı. Haase ve diğer parti liderleri, Spartaküs'ün 9 Kasımda monarşinin devrilmesinden bu yana, hem savaşkanlık hem de sayı bakımından hızlı bir şekilde geliştiğinin gayet farkındaydı. 15 Aralıkta USPD lideri Hugo Haase, Spartakistlerin kendi programlarının mantığını takip ederek topyekûn partiden ayrılmalarını istedi. 22 Aralıkta yürütme organı Spartakistlerin son parti kongresi talebini reddetti.

Bunun üzerine Spartakistler, USPD'den bağımsız, açıkça devrimci bir programı rehber alan yeni bir parti oluşturulması arayışı içerisinde kendi

---

[1] David W. Morgan, *The Socialist Left and the German Revolution: A History of the German Independent Social Democratic Party, 1917-1922* (Ithaca ve Londra: Cornell University Press, 1975), s. 206.

kongrelerini örgütlemeye odaklandılar. Kongre, oturumlarını 29 Aralık'ta Prusya Eyalet Meclisi binasında toplam 46 bölgeden gelen temsilciyle açtı. Delegeler aslında USPD'den ayrılma konusunda açıkça ayrışmışlardı. Liebknecht ayrılma yanlısı bir konuşma yaptı, fakat Luxemburg ve onun yakın yoldaşı Leo Jogiches'in epeyce endişesi vardı. Savaş yıllarında SPD'den ayrılmaya direnen Luxemburg, bir kez daha, giderek Spartaküs'ün programıyla hemfikir olan USPD'deki birçok radikal işçiyle bağları koparmaktan korkmuştu. En sonunda Luxemburg ayrılmaya rıza gösterdi, fakat parlak bir genç avukat olan Paul Levi ve İşyeri Temsilcilerinden Richard Müller, yeni bir partinin zamansız olup kendilerini kitle hareketinden yalıtıcağı korkusuyla ayrı bir parti oluşumuna muhalefet etme noktasında Jogiches'e katıldılar.

Onların yeni partinin mahiyeti konusunda da şüpheleri vardı. Bu eğitimli Marksist Spartakistler iktidarı almak için herhangi bir girişimde bulunmadan önce, nüfusun çoğunluğunu kendi saflarına kazanmanın zorunluluğu üzerine uzun süre tartıştılar. Gelgelelim, Kasım ayaklanmasından bu yana Spartaküs grubuna aşırı radikaller, devrimci romantikler, ateşli gençler, işsiz asker kaçakları, puçistler ve diğer güvenilmez unsurlar katılmıştı. Aralık ayında Spartaküs'ün eski tayfasının şaşkın bakışları arasında "ultralar" —daha sonra terk etmeye zorlanacakları— Vorwärts bürolarını işgal ettiler. Jogiches ve taraftarlarına göre yeni alt kademe Spartakistler ne yazık ki toy, deneyimsiz ve anarşist puçizme fazlasıyla meyilli gibi görünüyordu. Ne var ki yeni katılanlar Spartaküs'ün kurucularından sayıca fazlaydı ve kongre delegeleri büyük bir çoğunlukla USPD'den ayrılma ve yeni bir parti oluşturma yönünde oy kullandı. Ertesi gün, 30 Aralıkta, kongre resmi olarak Alman Komünist Partisi'ni (Kommunistische Partei Deutschlands ya da KPD) kurdu. Delegeler eski Spartaküs liderliğini devam ettirmek üzere oy kullandı ve Liebknecht, Luxemburg, Jogiches, Levi ve diğerlerinden oluşan bir Merkez Komite oluşturdular. Kongre ayrıca Spartakist günlük gazete *Die rote Fahne*'i KPD'nin resmi organı olarak benimsedi.

Yeni partinin karşı karşıya kaldığı ilk sorun, yaklaşan seçimlerde kurucu meclise katılıp katılmayacaklarıydı. Bütün üyeler karşı-devrimci bir kurum olarak meclise karşıydı, fakat parti içerisindeki fevri unsurlar KPD'nin seçimleri boykot etmesi gerektiğinde ısrar ettiler. Eski tayfa —özellikle Luxemburg, Liebknecht, Jogiches ve Levi— KPD'nin katılımını mutlak bir zorunluluk olarak görerek itiraz etti. Kurucu meclisin gelecek birkaç ay boyunca siyasal ha-

yatın temel odak noktası olacağını ileri sürdüler: Parti hem seçimleri hem de meclisi, kitleleri hükümete karşı harekete geçirecek propaganda forumları olarak kullanmalıydı. Seçimleri boykot etmenin yalnızca KPD'yi daha da izole etmeye hizmet edeceği ve meclisi SPD ile USPD'nin eline bırakmak anlamına geleceği uyarısında bulundular. Yine de seçim gelip çattığında aşırı radikal boykotcular parti önderliğine (23'e karşı 62 oyla) hâkim oldular. KPD kurucu meclis seçimlerinden çekildi.

Devrimci İşyeri Temsilcileri yeni partiye katılmaları için davet edildi, fakat onlar bu noktada katılmamaya karar verdiler. KPD programının çoğuna katılmalarına rağmen, partinin seçimlere girmesi gerektiğine inanıyorlardı. Spartaküs'ün sol kanadının toparlanmaya hazır gibi görünen USPD'den ayrılmasına bile üzülmüşlerdi; yeni puçist üyelerin bakış açısının maceraperestliğe yol açacağından korkuyorlardı. Bu nedenle temsilcilerin KPD'ye katılmayı reddetmesi eski tayfaya derinden bağlı bir meseleydi; partinin işçi sınıfı içerisindeki çoğu önemli radikal öğeden yalıtılması demekti bu.

Kongre, parti örgütlenmesine yönelik tartışmalara yer verdi. Aşırı solcu Hugo Eberlein, SPD'de hakim olan merkeziyetçi yapıya karşı net bir tepki koyarak, KPD'nin ademi merkeziyetçi bir yapısı olması gerektiğinde ısrar etti: Merkez Komitenin önceden onayı ve hatta bilgisi olmadan eylemleri kendi başlarına başlatma hakkı da dahil olmak üzere yerel konseyler ve fabrika komitelerinin parti merkezinden özerk olması gerektiğini savunuyordu. Eberlein, "tek tek yerelliklerin kendi örgütlenmelerinin seçiminde tamamen özgür bırakılmaları gerektiğini, yukarıdan dikte etmenin hoş görülebilir yanı olmadığını" söylüyordu.[2] Bu farklılıklardan ötürü kongre örgütlenme hususunda hiçbir karar almadı ve incelenmesi için sorunu bir komisyona havale etti.

Rosa Luxemburg'un 31 Aralıktaki kongre konuşması —yapacağı son önemli konuşma— KPD'nin Sosyal Demokrasi'nin uzlaşma ve ihanetlerinden koparak ayrı bir hareket olarak ortaya çıkmasını övdü. Fakat yeni partinin üyeleri arasında görülen sabırsızlıktan ötürü adamakıllı kaygılanıyordu da. Sosyalizmin hükümeti ya da iktidarı alan bir azınlık tarafından değil, kit-

---

[2] Eric Waldman, *The Spartacist Uprising of 1919 and the Crisis of the German Socialist Movement: A Study of the Relation of Political Theory and Party Practice* (Milwaukee, Wis.: Marquette University Press, 1958), s. 156. KPD 1919'da Eberlein'in anarşist görüşlerini yansıtan bir tüzüğü kabul etti.

lelerin çoğunluğu tarafından kurulacağını söylüyordu: "Biz siyasal iktidarı yukarıdan değil aşağıdan, konseyler ve kitle grevleriyle fethederiz." Konseyler henüz devrimci değilse, işçiler henüz sosyalist bir konsey cumhuriyeti kurmaya hazır değillerse, o zaman devrimciler onları beklemek durumundaydı: "Yoldaşlarımızın ve proletaryanın eğitime ihtiyacı var." Ateşli genç dinleyicilerine şöyle hitap ediyordu: "Kapitalizmi devirme süreci —bir ayaklanmaya önderlik eden bir azınlığın— tek seferlik bir operasyon değil, süreklilik arz eden bir süreçtir."[3]

Eski tüfekler KPD'nin Alman proletaryası içerisindeki başarı şansı konusunda son derece endişeliydi. Proletaryanın, partinin parlemento boykotunu, onun örgütsel gevşekliğini ya da darbe yatkınlığını kabul etmeyeceğini biliyorlardı. İşçilerin, partinin sendikalara uzak duran tutumunu pek de hoş karşılamaması muhtemeldi. Sonraki birkaç hafta içerisinde Jogiches ve diğerlerinin korktuğu şey başlarına geldi, KPD'nin işçi sınıfı içerisindeki cazibesi sürekli olarak azaldı. Alman işçilere göre, içerik bakımından ne kadar boş olursa olsun özellikle SPD ve USPD devrimci çağrıları dillendirmeye devam ettikleri için, partinin davranışı provokatif ve anlamsız görünüyordu. Belki de Avrupa'da hiçbir proletarya "birlik" ve "düzen" çağrılarına karşılık verme konusunda Alman proletaryası kadar hevesli olmamıştı. Ebert ve müttefikleri KPD'yi izole etmek için büyük bir gayretle bu eğilimi kullandı.

Freikorps'un Oluşumu

Spartaküs Birliği kendisini KPD'de içerisinde (Spartaküs'e) dönüştürürken, ordu ve hükümet Halk Donanma Birliği'ni bastıramayan Süvari Birliklerinin bu başarısızlığının nedenlerini anlamaya çalışıyordu. Generaller, İmparatorluk Ordusundan devralınan askeri güçlerin hiçbirisine solcu bir ayaklanmayı ya da Bolşevik (Spartakist) bir gücü bastırmada güvenemeyeceklerini anlamışlardı. İktidarın zapt edileceği korkusu Alman işçilere dair hayli abartılı bir algılamaya dayanıyordu. Alman işçilerinin devrimciliği burjuvazinin ve gericilerin algıladığından çok daha ılımlıydı. Fakat bu kesimlerin içlerindeki korku giderek arttı. Geçici hükümet böyle bir olayı önlemeyi istese bile, gördüğümüz gibi, tamamen yeni bir askeri kuvvet yaratmak zorundaydı. Geçici

[3] Rosa Luxemburg, "Report on Our Program and the Political Situation" (31 Aralık 1918); John Riddell, ed., *The German Revolution and the Debate on Soviet Power: Documents 1918-1919* (New York: Pathfinder, 1986), s. 195, 196.

hükümette kalan yegâne parti olan SPD bu inancını ordu ve sivil gericilerle paylaştı.

26 Aralık gecesi Groener, Ebert'i özel hattan arayarak geçici hükümetin radikalleri "kontrol altına alması" için "güçlü bir adam"ın devreye sokulmasını istedi. Ebert, Kiel ayaklanmasını başarılı bir şekilde etkisiz kılan ve bahriyelileri kontrol altında tutan Noske'yi önerdi. Goroener kabul etti ve Noske Kiel'den çağrıldı. Çok sevdiği ordudan çok SPD'de vakit geçiren, ayan beyan milliyetçi ve militarist olan Noske, ertesi gün yeniden Berlin'de boy gösterdi. (Hatırlanacağı gibi, 29 Aralık'ta Bağımsızların geri çekilmesi, onun Halk Komiserleri Konseyi'ndeki boşluğu doldurmasına yol açmıştı).

Bu arada, savaş sırasında tümen komutanı olan General von Maercker, Aralık ortasından bu yana, gerici subaylar ve askerlerin sivilleri yola getirecek bir güç yaratması için Berlin kışlalarını arşınlıyordu. Maercker'in çabası çok geçmeden meyvesini verdi. Maercker, seferberliği sona eren birlikler arasından savaşmaya hazır, bakış açısı kışlalardaki hayatla ve cephedeki faaliyetle biçimlenmiş, farklı rütbelerden profesyonel askerler buldu. Yenilgiden sonra bu askerler hem işsiz kalmışlardı, hem de ayaklanmaya yüz çevirmişlerdi. Bu askerler Kasım ayaklanmasından sonra toplumsal konumlarını yitiren subaylar ve astsubaylardan —ateşli vatanseverlikleri ve cephe deneyimlerinin kendilerini yalnızca savaş ve mücadele arkadaşlığı için elverişli kıldığı, bir ailesi olmayan genç adamlardan— oluşuyordu. Von Maercker bu adamları fırtına birlikleri adıyla özel bir seçme kuvvet içerisinde topladı; bunların ücreti, "düzeni" eski haline getirmeleri karşılığında, hükümet ve iş çevreleri tarafından ödenecekti. Aralık ayının sonuna gelindiğinde bu iyi eğitimli askerlerin sayısı 4.000'e yükseldi.

4 Ocak günü öğleden sonra General von Maercker, Noske ve Ebert'i "Gönüllü Piyade Alaylarını" teftiş etmeleri için Berlin'e 30 mil kadar uzakta bir garnizon kasabası olan Zossen'e davet etti. İki SPD lideri paltolarına sarınmış, karla kaplı tören alanında dururken, parlak botlu, gıcır gıcır üniformalı, miğferli askeri birliklerin geleneksel şekilde kırmızı, siyah ve sarı bayrak altında bandoyla uygun adım yürüdüğü bir geçit töreniyle karşılaşınca afalladılar. Askerler tam teçhizatlı tüfeklerini, makinelilerini ve ağır silahlarını kuşanmışlardı. Söylenenlere göre Berlin Askeri Bölgesinde böyle birliklere hiçbir yerde rastlamak mümkün değildi.

SPD liderlerinin teftiş ettiği güç, aslında Freikorps olarak adlandırılan birliklerin ilk örneklerinden biriydi. Freikorps, "Bolşevik" tehdidini geri püskürtmek ve geçici hükümeti istikrara kavuşturmak üzere Almanya'nın çeşitli yerlerinde kurulmuştu. Resmi olarak doğuda Polonya'nın saldırılarına karşı Reich'ı korumak üzere oluşturulmuşlardı. Tam bir sağgörü adamı olan Maercker, ihtiyaç duyarlarsa kendi birliklerinin hizmetlerinde olacağını halk komiserlerine bildirdi. Karşı-devrim, elde silah, hazır bekliyordu. Ebert ve Noske, ilk defa, devrimci kalkışmayı en sonunda kökten yok edebileceklerinden emindiler.

Ocak Ayaklanması

Bu arada kendini polis şefi ilan eden Emil Eichhorn, birçoğu KPD'nin kendisine olmasa da Spartakistlerin görüşlerine sempati duyan 2000 sosyalist işçiden oluşan bir Sicherheitswehr oluşturmuştu. Sol Bağımsız Eichhorn, özellikle radikal işçiler arasında popülerdi ve Bağımsızlar hükümette olduğu müddetçe Ebert ona tahammül etmek zorundaydı. Fakat Bağımsızlar istifa eder etmez, 1 Ocak'tan itibaren, hükümet önemli bir makamda bulunan son Bağımsıza karşı —*Vorwärts*'ın öncülüğünde— basında bir kampanya başlattı. 4 Ocak'ta SPD harekete geçmeye karar verdi: Berlin polisi üzerinde baskı kuran Prusya hükümeti Eichhorn'un (Halk Donanma Birliği olayları sırasında) hükümet karşıtı faaliyetlere kalkıştığı için görevinden alınması ve yerine SPD yürütme kurulunun bir üyesi olan Eugen Ernst'in getirilmesi emrini verdi.

Eichhorn, görevinden ayrılmayı kesinlikle reddederek tepkisini koydu. Eichhorn'un görevinin iadesini talep eden USPD önderliği, Devrimci İşyeri Temsilcileri ve KPD Merkez Komitesi, ertesi gün —5 Ocak Pazar— Eichhorn'un görevinden alınmasını protesto etmek üzere polis merkezinin önünde kitlesel bir gösteri çağrısında bulunan ortak bir bildiri yayımladı. İşçiler, şaşkın bakışlar arasında, büyük kalabalıklar halinde tepki gösterdiler: polis genel merkezinin bulunduğu Alexanderplatz'ı 300.000 civarında bir kalabalıkla doldurdular, alana sığmayıp bitişikteki sokak ve caddelere taştılar. Polis merkezindeki bir balkondan Liebknecht, Däumig, Ledebour ve diğerleri ateşli konuşmalar yaparken, kalabalık coşkuyla haykırıyordu. Eichhorn balkonda görüldüğünde onu çılgınlar gibi alkışladılar. Hatiplerin uzağına düşen işçiler konuşmaları yeterince işitemediler ve akşama kadar yerlerinde kaldılar.

Bu arada polis merkezinin içerisinde 70 kadar İşyeri Temsilcisi, USPD ve Komünist lider, atılacak bir sonraki adıma karar vermek üzere toplantı yapıyordu. Eichhorn'un uzaklaştırılmasına karşı gösteriyi bir isyana dönüştürmeye yeltenmeliler miydi? İşyeri Temsilcileri toplanan liderlerin genel grev ilan etmelerini ve gerekirse Eichhorn'un zorla görevde kalmasını sağlamalarını temin etmeyi önerdi; daha sonra göreve iade girişimi hükümeti devirmek için bir fırsat yaratırsa radikaller iktidarı alacaktı. Bu belirsiz stratejinin ne anlama geldiği net değildi. Liebknecht doğrudan bir isyan çıkarmaktan yana — KPD'nin politikalarıyla tamamen zıt—sert bir konuşma yaptı; fakat gösterinin coşkusuna kapıldı ve Richard Watt'ın belirttiği gibi "parti arkadaşlarının ılımlı tavrından uzaklaştı", "KPD'nin nihai hamleye kalkışmasını önerdi."[4] İşyeri Temsilcisi Däumig ve Müller, politik ve askeri bakımdan zamansız gördükleri öneriye şiddetle karşı çıktılar. Fakat işyeri temsilcilerinin çoğu önemli ölçüde bu yönde oy kullandı. Yalnızca USPD'nin Berlin şubesi hükümetin devrilmesi lehinde oy kullandı; USPD yürütme organının bu olayla hiçbir ilgisi yoktu ve bunu onaylamadı. Daha sonra 6 Ocak'ta USPD yürütme kurulu üyeleri, hükümet ile devrimciler arasında aracı olmayı (savunmacı bir tutumun kanıtı) teklif ettiler, fakat görüşmeler her iki tarafın inatçı tavrından dolayı 8 Ocak'ta başarısızlıkla sonuçlandı.

Öğleden sonraki tartışma sırasında liderler bir eylem hattı üzerinde anlaşamadı. Devasa kalabalık kendilerine önderlik edilmesi için sabırla bekliyordu ama sonunda dağıldı. Liderler tercihlerini tartışmaya devam ederken, militan grupların *Vorwärts* bürolarını ve birçok burjuva gazeteyi işgal ettiği haberleri ulaştı. Halk Donanma Birliği'nin lideri Heinrich Dorrenbach heyecan içerisinde olay yerine vardı ve bahriyelilere hiç danışmamış olmasına rağmen onların desteğini sunmayı vaat etti. Başka yerlerden de askeri destek geldiği yönünde sızdırmalar yapıldı: Berlin garnizonunun darbeyi desteklemeye hazır olduğu söylendi; Spandau ve Frankfurt'daki birliklerin işçilerin ayaklanmasına yardıma gelmek için hazır oldukları söylendi.

Daha sonra, son olarak liderler ertesi gün, 6 Ocak Pazartesi, genel grev çağrısı yönünde (64'e karşı 6) oy kullandı. İşyeri Temsilcileriyle birlikte gerekirse Eichhorn'un zorla görevinden alınmasına direnmek ve Ebert hükümetini devirerek yerine sol-radikal bir hükümet getirmek için sözleştiler. Greve

---

[4] Richard M. Watt, *The Kings Depart: The Tragedy of Germany: Versailles and the German Revolution* (New York: Simon and Schuster, 1968), s. 257.

öncülük etmek ve iktidarın alınmasını koordine etmek için liderler (yine çoğunluğu İşçi Temsilcisi) 53 kişiden oluşan bir Devrimci Komite kurdular. Devrimci Komite'nin resmi lideri olarak, tüm tarafları temsilen üç başkan seçildi: İşyeri Temsilcileri adına Paul Scholaz, Bağımsızlar adına George Ledebour ve Komünistler adına Karl Liebknecht.

Devrimci Komite gece yarısı polis merkezinden çıktı; Marstall'da komite karargahlarını kurmak ve 6 Ocak Pazartesi günü işçilerin fabrikalarını kapamaları çağrısında bulunan bir broşürü hazırlamak için Halk Donanma Birliği kışlalarının yolunu tuttular ve sabah on birde Alexanderplatz'daki polis merkezine geri döndüler. Broşür "Eichhorn'un görevden alınmasının devrimci işçilere yönelik bir provokasyon" olduğunu bildiriyordu. "Karşı-devrimi silahsızlandırın! Proletaryayı silahlandırın! Devrimin sadık bütün birliklerini tahkim edin! ... Kahrolsun Ebert-Scheidemann!"[5] Komite ayrıca ayaklanma başarılı olduktan sonra yayımlanmak üzere Ebert hükümetinin görevden alındığını ilan eden bir bildiri hazırladı.

Luxemburg, bir ayaklanma başlatma kararını öğrendiğinde allak bullak oldu. KPD kurucu kongresine günler öncesinden "sosyalist bir devrimin kapitalist hükümetin devrilerek yerine farklı bir hükümetin getirilmesiyle olabileceği yanılsamasına ... kapılmamalıyız" uyarısında bulunmuştu.[6] Luxemburg ve Jogiches, Berlin proletaryasının hazır olmadığına inanıyorlardı. Fakat partilerinin önceki haftalarda işçileri isyancı bir ateşin içerisine sokmadan çalıştığının farkındaydılar ve KPD'nin her türlü proleter isyanını destekleme yönünde ahlaki bir zorunluluğu olduğunu düşünüyorlardı.

6 Ocak Pazartesi, yağmurlu bir sabah, Berlin proletaryası önceki günden daha fazla sayıda, muhtemelen yarım milyon civarında bir kitle oluşturarak meydanlara çıktı. İşçiler bir kez daha meydanda ve yakındaki ana yollarda toplandı. Tüfekler ve makineli tüfekleriyle kamyonlar dolusu asker gelip, kendi silahlarını getirmiş olan işçilere katıldı. Görünüş itibarıyla bir zamanlar imkansız gibi olan şey —Berlin'de bir konsey cumhuriyeti kuracak bir devrim— şimdi fazlasıyla mümkün görünüyordu. Liebknecht ve diğer radikal hatipler balkondan kalabalığı coşturuyor, kitleleri sonuna kadar gitmeye teşvik eden devrim çağrıları yapıyorlardı.

---

[5] Alıntı Riddell, *German Revolution*, s. 246.

[6] Luxemburg, "Report on our Program", s. 194.

Halk bir kez daha somut talimatlar bekliyordu. Fakat böyle bir şey olmadı. Bazı militanlar kendi başlarına hareket etmek için gecikmeyi fırsat bildiler: devlet basımevini ele geçirdiler ve gazete bürolarına el koydular. Sonraki iki gün diğer militan gruplar tren istasyonlarını ve birçok hükümet binasını ele geçirdi; hatta stratejik Brandenburg Geçidi'nin tepesine nişancılar yerleştirdiler.

Fakat bu eylemleri bir kenara bırakırsak, ayaklanma somutluk kazanmamıştı. Genel grev yeterince yaygınlaşmadı. Metal fabrikaları kapansa da elektrik şirketlerindeki işçiler işlerine devam etti, telefonlar hâlâ çalışıyordu, tiyatrolarla restoranlar açıktı. Güya ayaklanmaya yardımcı olmak için söz vermiş olan diğer kentlerden hiçbir birlik gelmedi. Berlin garnizonu bile Liebknecht'in ateşli ifadelerine rağmen tarafsızlığını ilan etti. Son olarak Halk Donanma Birliği — Dorenbach'ı, kendi rızaları olmadan onları ayaklanmaya dahil etmekle itham ediyordu — tarafsızlığını ilan etti ve Marstall'daki genel merkezinden Devrimci Komiteyi çıkardı.

Ne var ki ayaklanmanın başarısızlığının en büyük nedeni etkili bir isyancı önderliğin olmamasıydı. 5-6 Ocak'taki durum sert ve kararlı bir önderlik gerektiriyordu, ancak Spartaküs ve müttefikleri böyle bir şeyi sağlayamamıştı. Devrimci Komite'nin bir ayaklanma gerçekleştirmek için işçileri güçlü ve iyi yapılandırılmış bir proletarya ordusuna dönüştürmesi gerekiyordu. Koordineli askeri eylem için stratejik bir plan geliştirmesi ve uygulaması; hükümeti ve askeri liderleri süratle tutuklaması, onları güvenli komuta merkezlerinde gözaltında tutması gerekiyordu. Yüksek Mahkeme ve Savaş Bakanlığı gibi stratejik noktaları sistematik olarak kuşatıp işgal etmesi gerekiyordu. Karşıdevrimci unsurlar üzerinde gözetimi sürdürmek ve *Freikorps* gibi askeri birliklere karşı koymak için devrimci birlikler gerekiyordu. İsyan, başladıktan sonra, düzensiz bir kalabalığın toplanmasıyla maruf salt bir politik manifesto olarak kalamaz; isyan aynı zamanda askeri bir harekat olmalıdır ve bu açıdan ele alınmalıdır. Yeterli bir önderlik Berlin işçilerine zaferi garanti edemese de, onun eksikliği, yenilgiyi kesinleyen şey oldu.

Yine de anlaşılan o ki, Devrimci Komite'nin isyanın güçlü bir önderliği gerektirdiği konusunda net bir fikri yoktu ve Komite'nin şaşırtıcı bir şekilde yetersiz olduğu ortaya çıktı. Komitenin 53 üyesinin iktidarı almak için hiçbir hazırlığı yoktu ve ellerinin altında hiçbir stratejileri bulunmuyordu; ciddi kararlar almaktan acizdiler. Asla işlemeyen birkaç komisyon oluşturdular ve

birkaç bildiri yayımladılar, Savaş Bakanlığı ve Merkez Bankası'nı ele geçirmek için yalnızca birkaç cılız girişimde bulundular. Binaları zapteden ve kentin farklı kesimlerinde barikatlar kuran militan gruplar, birbirlerinden yalıtık halde, aralarında herhangi bir koordinasyon olmaksızın bunu yaptılar. Devrimciler iktidarın kalelerini zapt etmek yerine, görece az stratejik önemi olan gazete bürolarını ve tren istasyonlarını ele geçirdiler. İsyancılar belli bir yeri ele geçirdiğinde, Devrimci Komite'den daha ileri gitmeleri yönünde talimatlar almadı; aksine, bir başına beklemeye ve hükümetin kaçınılmaz karşı saldırısına karşı pozisyonlarını korumaya terk edildiler.

Luxemburg, 7 Ocak tarihli yazısında, Devrimci Komite'ye felaket getiren ihmallerinden ötürü isabetli bir biçimde şöyle çıkışıyordu:

> Eylem! Eylem! Cüretkâr, kararlı bir şekilde, durmaksızın eylem —Devrimci İşyeri Temsilcileri ve dürüst Sosyalist parti üyelerinin zorunlu görevi işte budur. Karşı-devrimi silahlarından arındırın, kitleleri silahlandırın, bütün stratejik makamları işgal edin. Hızla harekete geçin! Devrimin buna ihtiyacı var. Dünya tarihinde devrim saatleri aylar, devrim günleri ise yıllar değerindedir.[7]

Az sözle çok şey ancak bu kadar güzel anlatılabilirdi. Bir kere daha 8 Ocak'ta Devrimci Komite'ye şöyle sesleniyordu:

> Kitleler, acil durumda sokaklara çağrıldığında ne yapmaları gerektiği ya da en azından ne olup bittiği, dost ve düşmanın ne yaptığı ve planladığı kendilerine açıkça, ayan beyan söylenmelidir.[8]

Buna karşın Berlin önderliği ve kitleler akıntıya kapılmış gibi oradan oraya sürükleniyordu. Daha sonraki bir Komünist raporun acı bir şekilde gözlemlediği gibi:

> Devrimci İşyeri Temsilcileri (...) kendilerini devrimci ayaklanmanın kurmay heyeti olarak ilan etti. O günlerde, Siegesalle'den Alexanderplatz'a kadar, önderlik, silah, hedef ve talimat için yanıp tutuşan muazzam büyüklükteki kitleler birdenbire sokakları doldurdu. Artık liderler hazırdı, ulvi bir gaye belirlediler. Peki sonra ne yaptılar? Düşlerinin gerçekleşeceği anda, söz konusu hedefe varmak için gerekli olan eylemlere geçmekten çekindiler.[9]

---

[7] Rosa Luxemburg, "What Are the Leaders Doing?" (7 Ocak 1919), Riddell, *German Revolution*, s. 250-51.

[8] Rosa Luxemburg, "Neglect of Duty" (8 Ocak 1919), Riddell, *German Revolution*, s. 255.

[9] *Illustrierte Geschichte der Deutschen Revolution* (Berlin: Internationaler Arbeiter-Verlag, 1929), s. 276.

Devrimci Komite 8 Ocak'ta isyancıların "savaşmasını!" buyurdu. Fakat ertesi gün toplanma zahmetinde bile bulunmadı. Komite üyeleri korku içerisinde dağılarak sırra kadem bastılar.

Bir buçuk yıl sonra KPD'nin yayın organı *Die rote Fahne*, trajedinin korkunçluğunu şöyle vurguluyordu:

> Berlin'de [6 Ocak'ta] olup biten şey, belki de tarihteki en büyük kitlesel proleter eylemdi. Bu boyutta kitle gösterilerinin Rusya'da bile olmadığına inanıyoruz. Roland'dan Viktoria'ya kadar [Alexanderplatz'daki iki anıt] proleterler omuz omuza vermişti. Silahlarını, kızıl bayraklarını yanlarında getirmişlerdi. Her şeyi yapmaya, hatta hayatlarını feda etmeye hazırdılar. Ludendorff'un bugüne kadar hiç görmediği 200.000 kişilik bir ordu olmuşlardı.
>
> Daha sonra akla gelmeyen başa geldi. Kitleler sabah dokuzdan beri soğukta ve siste dikiliyordu. Liderleri bir yerde oturmuş görüşme halindeydi. Sis kalktı, kitleler hâlâ bekliyordu. Liderleri görüşmeye devam ediyordu. Öğlen yaklaştı ve soğuğun yanı sıra açlık da bastırdı. Ve liderler görüşüyorlardı. Kitleler büyük bir heyecan içerisindeydi: bir eylem, hatta heyecanlarını yatıştıracak bir kelam istiyorlardı. Fakat kimse ne söyleceğini bilmiyordu. Çünkü liderler görüşüyordu. Sis bir kez daha, bu defa karanlıkla birlikte bastırdı. Kitleler kederle evlerine gittiler. Büyük şeyler istiyorlardı, fakat hiçbir şey yapamamışlardı. Çünkü liderleri görüşüyordu. (...) Görüştüler, görüştüler, görüştüler.[10]

Buna karşın Ebert hükümeti çabucak karşı saldırıya geçti. Siyasal tereddütleri bir kenara bırakarak, isteyebileceği herkesten destek aradı: sosyalist, liberal, burjuva, monarşist, muhafazâkâr ve karşı-devrimcilerden.

5-6 Ocak gecesi SPD "Spartakist Birliğin silahlı haydutlarının" devrimci saldırısına karşı Yüksek Mahkemeyi korumaları için destekçilerini çağıran bir broşür yayımladı.[11] Bu bir düzmeceydi –olayları Spartaküs başlatmamıştı. Yine de SPD'nin çağrısına on binler yanıt verdi ve binanın önünde toplandı. Hükümet, ertesi iki gün boyunca, Berlin garnizonun çeşitli birliklerinin yardımını alacak Sosyal Demokrat Destek Birliği olarak bilinen 5.000 devlet memurundan oluşan bir kıta oluşturdu ve onları silahlandırdı. 8 Ocak itibarıyla Ebert, emrindeki sadık SPD işçileri de dahil olmak üzere, sivillerden oluşan hatırı sayılır bir güç toplamıştı.

---

[10] Aktaran Waldman, *Die rote Fahne* (25 Eylül 1920), *Spartacist Uprising of 1919*, s. 177-78. 200.000 rakamı doğru değildir; yarım milyon olması daha muhtemeldir.

[11] Waldman, *Spartacist Uprising*, s. 179.

Bu arada 6 Ocak'taki gizli bir hükümet toplantısında Savaş Bakanı Noske, Berlin'de başkomutan olma görevini hiç tereddütsüz bir şekilde kabul ederken şöyle diyordu: "Birinin elini kana bulaması gerekiyor —ben bu sorumluluktan kaçmayacağım."[12] Noske tam da o gün Berlin'den ayrıldı ve Dahlem banliyösünde bulunan bir kız okulunda karargâh kurdu, burada emrindeki karşı-devrimci kuvvetleri harekete geçirdi. Zossen'deki Maercker'i telefonla arayarak, Gönüllü Piyade Alaylarıyla birlikte başkente yürümesi teklifini kabul ettiğini bildirdi. Subayları bulmak zor olmadı: subaylar gönüllü olarak Dahlem'de onun yoluna başkoydular. Sosyalistmiş gibi görünme kaygısını bütünüyle bir kenara atan Noske, "kızıl" isyancıları yakalamak için yanıp tutuşan azılı monarşistler de dahil olmak üzere, bütün seçkin subayları kendi safına çekti.

8 Ocak'ta hükümet, Yüksek Mahkeme ve Reichstag binalarını "kızıllara" karşı korumak üzere Sosyal Demokrat Destek Birliği'ni görevlendirerek isyancılara karşı saldırıya geçti. Garnizon birlikleri, işgal edilmiş hükümet binalarına saldırıp isyancıları Devlet Basımevi'nden, tren istasyonlarından ve gazete bürolarından söküp atmak için yola koyuldu.

9-10 Ocak'ta Postdam Alayı olarak bilinen bir Freikorps birliği *Vorwärts* binası dışında toplarını kurdu. Birliğin komutanı Binbaşı von Stephani, içeridekilerin teslim olmalarını istedi ve yanıt alamayınca ateş açtı. Binaya saldıran bir tankın ardından Howitzers çok geçmeden derdest edildi. İçeride yalnızca küçük silahları olan 350 kişi beyaz bir bayrak salladı, fakat Freikorps onların teslim olma çabasını görmezden geldi ve binayı top atışlarıyla dövmeye devam etti. Akabinde binaya girdiler ve beyaz bayrağa rağmen kimilerini vurarak 300 kişiyi esir aldılar. Aynı gece askeri birlikler Berlin'in gazete bürolarını isyancılardan temizledi. Diğer birimler, Brandenburg Geçidi'nden isyancıları çıkardı ve onlardan boşalan yerleri makineli tüfekli askerlerle doldurdu.

11 Ocak'ta Noske, 3.000 Freikorps askerinin başında Berlin şehir merkezine girdi, fakat o zamana kadar başkent zaten büyük ölçüde kontrol altına alınmıştı. Polis merkezini savunan isyancılar, diğer birkaç yerdeki isyancılar gibi, ellerinden geldiğince direnmeye çalıştılar. Fakat Freikorps bütün silahlı

---

[12] "*Meinetwegen! Einer muss der Bluthund werden, ich scheue die Verantwortung nicht!*" Hatırlatan *Gustav Noske Von Kiel bis Kapp* (Berlin: *Verlag für Politik und Wirtschaft*, 1920), s. 69; akt. *Illustrierte Geschichte*, s. 279.

bireyleri ve ayaklanmaya katılmış olduğundan kuşkulanılan kişileri saklandıkları yerden çıkarmak için sistematik bir şekilde bina bina dolaştı. Ağır silahlarıyla polis merkezlerini bombaladılar, taarruz kuvvetleriyle binayı ele geçirdiler ve direnişçiler teslim olduktan sonra bile onları vakit yitirmeden infaz ettiler.

Noske'nin amacı yalnızca ayaklanmayı yenilgiye uğratmak değil, fakat aynı zamanda sol radikal grupları yok etmek ve işçilerin elindeki bütün silahlara el koymaktı. Berlin işgal edilmiş bir kent gibi kuşatıldı, bütün kamusal toplantılar yasaklandı. Richard M. Watt'ın gözlemlediği gibi:

> Ne zaman sivillerden oluşan küçük bir grup bir caddede toplansa, birdenbire zırhlı bir araba beliriyor ve makineli tüfeklerin tehdidi altında kalabalık dağıtılıyordu. Spree'nin üzerindeki köprülerden geçmeye yeltenen herkes aranıyor ve sorgulanıyordu. Gece devriye gezen zırhlı arabaların projektör ışıkları, örgütlenen gösterileri belirlemek için belli sokaklara dalıyordu.[13]

Die rote Fahne 11 Ocak'ta ayaklanmanın başarısız olduğunu kabul etti; 13 Ocak'ta İşyeri Temsilcileri genel grevi iptal ettiler. Berlin artık Freikorps denetimindeydi.

Ocak ayaklanması "Spartaküs Haftası" olarak bilinse de, gördüğümüz gibi ayaklanma Spartakistler tarafından değil, Devrimci İşyeri Temsilcileri tarafından başlatılmıştı. Hükümet devrimci liderlerin peşine düştüğü için, anlaşılan o ki, İşyeri Temsilcilerinin oynadığı rolden haberdar değildi; her hâlükârda hükümet her şeyden KPD'yi sorumlu tuttuyordu. Yeniden ihya edilen polis, bulabildiği her yerde komünistleri tutukladı. KPD'den Jogiches ve Eberlein, USPD'den Ledebour ve Meyer tutuklandılar, fakat hükümetin yakalamayı en çok istediği iki kişi Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg idi. İki KPD lideri, Petrograd'da Temmuz Günleri sırasında Lenin kadar ihtiyatlı olmuş olsalardı ve yoldaşlarının kendilerini Berlin'den yasadışı yollardan çıkarma tekliflerini kabul etselerdi, karşı-devrimin saldırısından sağ kurtulabilirlerdi. Ancak yoldaşlarının tutuklanıp vurulduğu Berlin "muharebe meydanı"ndan kaçmak onların tabiatına aykırıydı. Kitlelerle kader birliği yaptıkları için kaçmayı reddettiler.

İki Spartaküs lideri, bir apartmandan diğerine geçerek günlerce polisten kaçtı, fakat 15 Ocak akşamı bir "yurttaş muhafız" devriyesi onları Wilmersdorf civarında bir apartmanda kıstırdı. Ayrı ayrı sorgulandıkları ve darp

---

[13] Watt, *Kings Depart*, s. 269.

edildikleri —Freikorps Süvari Muhafız Tümeni'nin genel merkezi— Eden Hotel'e götürüldüler.

Liebknecht muhtemelen cezaevine götürülmek üzere muhafızlar eşliğinde binadan dışarı çıkarıldı. Birdenbire kafasına yediği bir dipçik darbesiyle sersemledi; sonra bir arabaya sürüklendi. Birkaç dakika gittikten sonra araba durdu ve Liebknecht serbest bırakıldı. Liebknecht öne doğru sendeleyerek yürürken arkasından açılan ateşle vuruldu. Daha sonra katilleri onu "kaçmaya çalışırken" vurduklarını ileri sürdüler. Cesedi, kimliği belirsiz kişilerce bir morga bırakıldı. Hemen ardından Luxemburg aynı otelden muhafızlar eşliğinde dışarı çıkarıldı, o da darp edildi ve bir arabaya sürüklendi. Luxemburg, aldığı ölümcül darbelerden sonra, kafasından kurşunlandı. Rosa'nın bedeni soğuktan donmuş Landwehr Kanal'ına atıldı, Mayıs sonuna kadar da bulunamadı.

Ocak 1919 ayaklanmasının KPD'ye bedeli ağır olmuştu: KPD yalnızca iki önemli liderini kaybetmedi, fakat Bolşevikleşmeye ve sonuç olarak 1920'ler boyunca Alman Komünist Partisi'nin Stalinizasyonuna ve kritik 1930'larda partinin ideolojik tükenişine en iyi şekilde karşı koyabilecek insanlarını da yitirdi. Orduyla müttefik olan "sosyalist" Ebert hükümeti, radikal solu kesin bir yenilgiye uğratmıştı.

Birtakım gözlemciler hükümetin kasıtlı olarak Ocak 1919 ayaklanmasını kışkırttığını iddia etmektedir. Bu iddiaya göre, hükümet, tam da Berlin solunu ümitsiz bir ayaklanmaya celbetmek için Eichhorn'u görevinden almıştı, böylece Berlin solunu kesinlikle yok edebilecekti. *Illustrierte Gechichte*'nin komünist yazarları şöyle yazıyordu: "Hükümetin içerisinde Eichhorn'un görevinden alınmasını planlayan insanlar, bunun Berlin işçi sınıfı içerisinde eşi benzeri görülmemiş bir provokasyona neden olacağını biliyordu. Bu provokasyonu işçi sınıfını savaşa sürüklemek için, onu yenip silahsızlandırmak için istediler."[14] Luxemburg'un biyografisini yazan Paul Frölich, Ocak savaşının "karşı-devrimin liderleri tarafından dikkatli bir şekilde ve kasıtlı olarak hazırlandığını ve kurnazca provoke edildiğini" belirtir.[15]

Yine de bu yazara göre Eichhorn'un görevden alınmasının bir provokasyon olma ihtimali bir hayli düşük gibi görünmektedir. Geçici hükümetin em-

---

[14] *Illustrierte Geschichte*, s. 270.

[15] Paul Frölich, *Rosa Luxemburg*, çev. Johanna Hoornweg (New York ve Londra: Monthly Review Press, 1972), s. 285.

rinde henüz bir polis gücü yoktu ve Freikorps'un oluşumu hâlâ tam olgunlaşmamıştı. Noske ve Ebert'in Zossen'deki teftişleri gösteriler başlamadan bir gün önce, 4 Ocak'ta gerçekleşti. Ocak 1919'da Berlin'de önemli bir devrimci potansiyel vardı, bu gösteriler sırasında işçilerin güç gösterisi ve dayanışması muazzamdı. Bununla birlikte işçilerin bilinçli politik görüşleri her ne kadar ılımlı olmuş olsa da, önderliğe ihtiyaçlarını yüksek sesle dillendiriyorlardı ve iyi planlanmış bir stratejiyle kolaylıkla daha ileri noktalara gelebilir ve bizzat devrimci süreçle eğitilebilirlerdi. "Çağdaş gözlemciler arasındaki genel kanı, kararlı bir liderliğin 5 ya da 6 Ocak'ta Berlin'de siyasal iktidarı ele geçirebileceği yönündedir" diyor Eric Waldman.[16] Noske bile solun iktidarı alma olasılığını kabul etmişti. Daha sonra şunları anımsayacaktı:

> Büyük işçi kitleleri mücadele çağrısına karşılık verdi. Gözde sloganları (Kahrolsun, kahrolsun, kahrolsun" [hükümet]) bir kere daha yankılandı. (...) Birçok gösterici silahlıydı. Siegessäule'de birkaç mitralyözlü kamyon duruyordu. (...) Kalabalıklar, lafazan liderler yerine bilinçli liderler belirlemiş olsaydı, o gün öğlen itibarıyla Berlin ellerinde olurdu.[17]

Noske aslında Sol önderliğin gösteriyi gerçek bir ayaklanmaya dönüştürmek için kararlılıkla hareket etmekte başarısız olduğunu belirtiyordu.

Berlin işçileri isyan halindeydi, hatta bilinçli devrimciler bile olmadan başkenti alabilirlerdi. Fakat Lenin'in de farkında olduğu gibi, devrimci bir durum aylarca veya haftalarca sürmez, bir ayaklanmanın başarıya ulaşması onun liderlerinin atikliğine ve kararlılığına bağlıdır. Liderleri kararlı olmayan bir ayaklanma birkaç gün içerisinde büyük bir hüsranla sonuçlanabilir. Devrimci Komite, özellikle İşyeri Temsilcileri, 6 Ocak akşamı itibarıyla isyan için yeterli cesaretleri olmadığını anladılar ve atalete kapıldılar. Kararlı önderlikten yoksun olan Berlin işçileri istemeye istemeye, fakat anlaşılır nedenlerle evlerine çekildi.

1919 Kalkışmaları

Berlin'deki ayaklanma yalıtık bir eylem değildi —en azından çok sayıda kentte, özellikle kuzeydeki ve orta Almanya'daki ayaklanmaları ateşledi. 7 Ocak'ta Brunswick, Dortmund, Düsseldorf ve Nurmberg'de genç radikaller, diğer yoldaşlarının ayın dokuzunda Hamburg ve Wolfenbüttel'de yaptığı

---

[16] Waldman, *Spartacist Uprising*, s. 184.

[17] Noske, *Von Kiel bis Kapp*, aktaran Riddell, *German Revolution*, s. 248.

gibi, gazete bürolarını işgal ettiler. Brunswick, Halle ve Leipzig'de silahlı bahriyeliler hükümetin Berlin'e doğru yola çıkardığı askeri sevkiyatları engelledi.

Kuzey Denizi'ne yakın, kendi kendini idare eden sanayi kenti Bremen, doğrudan ayaklanmanın kalesiydi. Önceki haftalarda Bremen işçi ve asker konseyleri hatırı sayılır ölçüde güç biriktirmeyi başarmıştı; bunun üzerine Berlin ayaklanmasının başlaması iktidarın alınması için bir işaret olarak değerlendirildi; 10 Ocak'ta radikaller işçi ve asker konseylerinin desteğiyle Bremen Sovyet Cumhuriyeti ile "proletarya diktatörlüğü" ilan ettiler. İsyancılar SPD'nin yerel banka hesaplarını kamulaştırdı, işçilere silah dağıttı ve genel grev ilan etti. Bremen'in şanlı ayaklanması, görünüşe bakılırsa, Kuzey Denizi sahili boyunca başarılması zor bir kızıl kuşak yaratarak, Hamburg, Cuxhaven ve Wilhelmshaven'da daha ileri ayaklanmalara yol açmıştı. Fakat 13 Ocak'ta Berlin ayaklanmasının ezildiğini öğrendikten sonra, Bremen'deki ve diğer liman kentlerindeki işçiler her şeyin kaybedildiğini anladılar. Başka seçeneği kalmayan konsey, "proletarya diktatörlüğü"nün yok hükmünde olduğuna karar verdi ve Kurucu Meclis seçimlerinin gerçekleşmesine müsaade etti. 2 Şubat'ta 3.500 kadar ağır silahlı Freikorps askeri kenti işgal etti ve işçi ve asker konseyini dağıtarak yerine SPD egemenliğinde bir hükümet kurdu. Bu çok önemli haftalar boyunca birçok kent ve kasabada ayrıntı acıklı senaryo yaşandı: genel bir grev ya da bir çeşit ayaklanma patlak verecek ve bir konsey hükümeti oluşturulacak, ama daha sonra Freikorps ilerleyecek ve az bir gayret sarf ederek isyanı bastıracaktı.

Bu arada, 19 Ocak'ta, Almanya'nın dört bir yanında Kurucu Meclis seçimleri düzenlendi. Cumhuriyetçi partiler büyük bir çoğunluk sağladı. 6 Şubat'ta yeni Kurucu Meclis (radikal Berlin'den epey uzakta) Weimar'da toplandı ve liberal cumhuriyetçi ilkelere dayalı bir anayasayı kabul etti. Halk Komiserleri Konseyi ve Merkez Konsey yetkilerini Meclise devrettiler. Ebert, başkan seçilmiş ve burjuva partileri içine alan geniş bir koalisyon hükümeti kurulmuştu.

Yeni rejimin burjuva-parlamenter doğasından dehşete kapılan sol radikaller bütün Almanya'da tek alternatif olarak işçi ve asker konseyleri içerisinde bir araya geldiler. Bazıları naif bir şekilde, yeni anayasanın yeni cumhuriyetçi rejim içerisinde konseylere rol vermesini istedi; diğerleri yeni anayasanın bir yana bırakılmasını ve yerine bir konsey cumhuriyetinin kurulmasını talep

etti. Şubat'ın sonu itibarıyla bu hoşnutsuzluk birkaç ay süren politik grevler dalgasını ateşleyecek kadar yoğundu.

Belki de en dramatik hadise büyük bir sanayi kenti ve Weimar'a yakın bir demiryolu merkezi olan Halle'de meydana geldi. Şubat ayının sonunda Halle işçileri, başını sol-kanat Bağımsızların çektiği devrimci bir konsey kurdu; konsey cumhuriyetinden yana bir genel grev ilan etti, polisi silahsızlandırdı ve silahları proletaryaya dağıttı. Bütün sanayi sektörlerindeki işçiler iş bıraktı. Demiryolu işçileri, grevi Saxony ve Thuringia'ya yayarken, Leipzig işçilerinin de iş bırakmalarına esin kaynağı oldular. Halle isyancıları, Weimar'daki Kurucu Meclis'i tecrit ederek, Weimar ile Berlin arasındaki demiryolu bağlantısını kesiyorlardı. Fakat yeni hükümet olaylara hemen müdahale etti: 1 Mart'ta Maercker Gönüllü Piyade Alaylarından bir tugayı gönderdi ve bu birlik dört gün sonra Halle grevini sonlandırdı.

Genel grev hareketinin Orta Almanya'daki birçok kent ve kasabaya nüfuz ettikten sonra yeniden kuzeye doğru yayılması ve Berlin'e geri dönmesi çok uzun sürmedi. Bu noktada "Spartaküs Haftası"dan bu yana illegal konumda olan ve baskı gören KPD, Almanya'da bir devrim olacaksa, Freikorps bütün umutları söndürmeden partinin derhal devrimi yapması gerektiğini fark etmişti. 3 Mart'ta (yerel bir Berlin konseyi olarak ayakta kalan) Yürütme Kurulu, Berlin işçilerine, özellikle işçi ve asker konseylerine yeni anayasada önemli bir idari rol verilmesi, Hamburg Maddelerinin uygulanması, bir işçi savunma gücünün oluşturulması, bütün Freikorps birliklerinin feshedilmesi, ve Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkilerin restore edilmesi talebiyle greve gidilmesi yönünde çağrıda bulunmuştu. Cumhuriyetçi bir anayasa çerçevesini kabul eden bu talepler, Almanya'yı ayrıcalıklı asker zümresinden kurtarmayı amaçlıyordu, zira gericiliğin koçbaşı artık bu zümreydi.

Berlin grevine KPD öncülük etmedi. Aslında komünistler grevin yalnızca küçük bir kısmını örgütlemişti, Bağımsızlar ve İşyeri Temsilcilerinin liderliği altında gerçekleşen grev devrimci falan da değildi. Fakat taraftarları onu "komünist" olarak niteledi ve Moskova'yı "dünya devrimi"nin habercisi olarak gösterdi. Komünistler, Freikorps'un üstün askeri gücünü düşünerek, olgun ve deneyimli işçileri, hükümetin provokasyonlarına şiddetle karşılık vermekten kaçınmaları için uyardı. Artık KPD'yi yöneten Leo Jogiches kendi partisindeki anarşik öğeleri dizginlemesi gerektiğinin farkındaydı. Bu nedenle grev için belirtilen tavır çok özeldi:

> Fabrikalarda sessizce durun. Fabrikaları sizden almalarına izin vermeyin. Fabrikalarda toplanın! Tereddüt edip duraksayanlara olayları açıklayın. *Anlamsız yere ateş açmayın. Noske daha fazla kan dökmenin mazereti olarak tam da bunu yapmanızı bekliyor.*[18]

Birçok işçi gerçekten de fabrikalarında kaldı. Ancak grevciler arasındaki anarşik unsurlar —elbette işçilerin güya doğuştan devrimci içgüdülerini uyandırmak için— kavgaya susamıştı. Bir KPD broşürünün öfkeyle nitelendirdiği bu "devrim sırtlanları"[19] dükkanları yağmalayarak, elde tüfeklerle polis karakollarına saldırarak intikam duygusuyla hareket ediyorlardı. Bu, Noske'nin tam da arayıp da bulamadığı şeydi. Noske 3 Mart'ta sıkıyönetim ilan etti ve emrindeki birlikler bir dizi sokak savaşı sonucunda "Spartakistleri" (bütün isyancılar artık genel olarak böyle adlandırılıyordu) Alexanderplatz, Berlin metrosu ve Marstall'dan çıkardı. Freikorps, polis merkezlerini geri almak için uçak, havan, ağır makineli tüfekler ve hatta obüs kullandı.

8 Mart'ta genel grev iptal edildi ve grev komitesi meseleye insani bir çözüm bulmaya çalıştı. Fakat çok geçmeden Berlin, savaş sırasında "Spartakistlerin" tüyler ürpertici katliamlar yaptığı iddialarıyla çalkalandı. Aslında Rudolf Coper'ın belirttiği gibi, yalnızca bir asker öfkeli kalabalık tarafından linç edilmişti. Fakat Noske kan istiyordu. 9 Mart'ta, hükümet birliklerine karşı silahı eline alan herkesi vurması için Freikorps'a tam yetki veren bir kararname yayımladı. O gün Freikorps, gerçek ya da hayali "Spartakistlerin" son direnişini vahşice ezerek, son isyancıların saklandığı Lichtenberg bölgesine tanklar, lav silahları ve havanlarla hücum etti. 10 Mart'ta çıkarılan bir kararname, birliklere evlerinde silah bulunduranları bile vurma yetkisi veriyordu. Yakaladığı kişileri infaz etmesi için olağanüstü yetkilerle donatılan Freikorps, elini kolunu sallayarak Berlinlileri yok etmekten keyif alıyordu. Toplamda tahminen 3.000 Berlinli öldürüldü. 13 Mart itibarıyla Berlin muhaberesi nihayete ermişti.

Savaşın sonuna doğru hükümet Halk Donanma Birliği'ni ortadan kaldırmaya karar verdi. 10 Mart'ta bahriyelilerin terhis belgelerini ve ücretlerini almak üzere ertesi gün sabah dokuz ile öğlen bir arası kendi tümen merkez-

---

[18] "Workers! Proletarians!" (3 Mart 1919), Robert G. L. Waite, *Vanguard of Nazism: The Free Corps Movement in Postwar Germany, 1918-1923* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1952), s. 69-70, vurgu eklenmiştir.

[19] Akt. Waite, *Vanguard*, s. 71.

lerine gitmeleri emredildi. Yüzlerce bahriyeli bu talimata uydu, bunların yirmi dokuzu makineli tüfeklerle gelişigüzel katledildi. O kötü şöhretli "Katliam Haftası" böylece sona erdi. İlk kayıplardan biri, yeri doldurulamayacak Leo Jogiches'di. Jogiches tutuklandıktan sonra cani bir polis tarafından soğukkanlılıkla öldürüldü. Bunun üzerine KPD'nin liderliği, anarşist puçistleri partiden temizlemeye kararlı Paul Levi'ye geçti —ona göre "kendiliğinden devrim" çağrısını salt tüfek ateşiyle yapmak anlamsız bir şeydi.

Lenin 1917'de, Almanya'daki yoldaşlarının çok yakında benzer bir devrim gerçekleştirecekleri beklentisiyle, Ekim Devrimi'ne hız vermişti. Aralık 1918 sonu ve Ocak 1919 başındaki ayaklanmalar, Alman proletaryasının sosyalist ilkelere dayalı özgün bir konsey hükümeti yaratması için son şanstı. Alman solu yeterince örgütlenmiş ve deneyim sahibi olsaydı, Berlin'de iktidarı alıp elinde tutmayı başarabilirdi. A. J. Ryder şu gözlemde bulunuyor: "Grevler 1919'un ilk aylarında Ruhr, orta Almanya ve Berlin'de eşzamanlı olarak ortaya çıksaydı, hükümet ayakta kalmakta zorlanırdı."[20] Ancak hükümetin devrilmesi, vaktiyle çoğu Alman radikale yabancı olan bir koordinasyon, disiplin ve örgütlenme derecesini gerektiriyordu.

Yine de Spartaküs'ün başarısızlığının asıl nedeni, radikallerin, proletaryanın "kendiliğinden devrimci iradesi"ne haddinden fazla kıymet biçmesiydi. Bir bütün olarak Alman işçilerinin devrim yapmamasının asıl nedeni, bir devrim yapmaya niyetlerinin olmamasıydı. İşçiler Kıta Avrupa'sının en büyük kapitalist ekonomisinin bir ürünü oldukları için, önemli ölçüde kapitalist ekonomiye entegre olmuşlardı. İşçiler, endüstriyi ve büyük işletmeleri millileştiren, işçi sınıfının endüstriyi birlikte yönetmesine müsamaha gösteren, hastalar, yaşlılar, işsizler ve muhtaçlar için yardımları arttıran bir hükümet programını şüphesiz kabul edeceklerdi. Kısacası, sosyalizmi cömert bir sosyal refah devletiyle ve daha geniş siyasal özgürlüklerle özdeşleştiriyorlardı. Dört yıllık anlamsız kan gölünden sonra, Rusya'daki gibi ortalığı kasıp kavuran bir iç savaş macerasına atılmayı hiç istemediler. Çoğu Alman işçi, Spartaküs'ün puçist eğilimine, ateşli retoriğine, asker kaçaklarına ve işsizlere yakın duran tavrına zerre kadar güven duymuyordu. Ocak ayındaki iki günlük isyan, saatlerin aylara denk geldiği ve insanların "Eylem! Eylem!" diye haykırdığı çok değerli uğraklardan biriydi.

---

[20] A. J. Ryder, The *German Revolution of 1918: A Study of German Socialism in War and Revolt* (Cambridge, Eng.: Cambridge University Press, 1967), s. 201

İsyanın liderleri hiç de hızlı hareket etmedi. Ancak önlerinde amansız bir engel vardı: Alman işçi sınıfının çoğunluğu, sosyalizmi, devrimci şiddetin ürünü olarak değerlendirmiyordu. Sosyalizm hakkındaki bilgilerini Eduard Bernstein gibi "revizyonistler"den, August Bebel gibi pragmatik kişilerden ve Karl Kautsky gibi uzlaşmacılardan edinmişlerdi. Yıllarca bölük pörçük parlamenter reformların değerine inanarak yetişen işçiler, Aralık ayında çoktan sosyalizme erişmiş olduklarını düşünüyorlardı. Rudolf Coper'in de gözlemlediği gibi:

> İşçilerin siyasal ve endüstriyel örgütlenme memurları, elli yıllık süre zarfında, bu çıkar gruplarının [yani Sosyal Demokrat Parti'nin kurumlarının] yöneticileri ve hak sahipleri haline gelmişti. Devrim, risk içeriyordu (başarılı olmayabilirdi) ve işçi kurumları başarısızlık tehdidi altında olabilirdi. Devrim tek tek işçiler açısından da riskler barındırıyordu; işçiler sosyalizm için savaş vermek zorunda kalabilirdi. Alman işçiler bu düşünceden nefret ediyordu.[21]

Trajik Son

Mart 1919'daki genel grevden ve Leo Jogiches'in katledilmesinden sonra Paul Levi KPD liderliğini devraldı. Levi, Rosa Luxemburg'un çömeziydi ve siyasal zekâsından ötürü Spartaküs içerisinde bir hayli saygınlık kazanmıştı. Bolşevik tarzda ayaklanmaların, yıkım ve ölüm getiren çatışmaların fevkalade yersiz olduğu sonucuna varan Levi, Rusların KPD'ye taşımaya çalıştığı otoriter pratikler ve devrimci coşkudan uzak durdu. Bir entelektüel, hatta bir estet olan Levi, Alman işçi sınıfının tamamının aşamacılığa teslim edildiğini fark etti ve proletaryayı kuşatan esrarlı havayı potansiyel açıdan tehlikeli bir yanılsama olarak değerlendirdi. Bu nedenle, Mart 1919 grevlerini kanlı bir ayaklanmaya dönüştüren anarşik puçizmi reddetti, KPD'nin başı olarak partiyi daha sorumlu bir örgüte dönüştürmeye karar verdi.

Levi, KPD'nin Ekim 1919'da Heidelberg'deki ikinci kongresinde, KPD'nin daha evvelki parlamenter seçimlere ve sendikalara katılmama kararlarının geri alınmasını talep eden bir dizi tez ileri sürdü. Levi, partinin seçimlere katılmasının yanı sıra bütün parti üyelerinin de sendikalara dahil olmasında ısrar etti. Levi bu tezlerin değiştirilmeden kabul edilmesini istedi, itiraz eden birey ya da grupların kendilerine partiden uzaklaştırılmış gözüyle bakmaları

---

[21] Rudolf Coper, *Failure of a Revolution: Germany in 1918-1919* (Cambridge: Cambridge University Press, 1955), s. 160.

gerekiyordu. Kongre bu tezleri benimsedi, puçistler ayrıldı. Sonuçta KPD, üyelerinin yarısını, çok sayıda üyeye sahip Berlin şubesini ve kuzey Almanya'nın önemli bir kısmını kaybetti.[22]

Bu arada Almanya'da toplumsal kriz derinleşiyordu. Ekonomik şartlar kötüleşiyor, halkın Versailles anlaşmasına öfkesi artıyordu. Müttefikler, Reichswehr'in (ya da ordunun) küçültülmesini istiyordu; Ebert hükümeti bu talebi kabul etmek zorunda kalmıştı —ki bazı gerici unsurlar bunu tahammül edilemez buluyordu. Subay birliklerinin daha radikal üyeleri SPD öncülüğündeki cumhuriyetin askeri kuvvetle düşürülmesini planlıyor, kısacası bir darbe başlatma fırsatı kolluyorlardı. Komplonun önde gelen askeri liderleri general Walther Freiherr von Lüttwitx ve Freikorps lideri geneal Hermann Ehrhardt idi. Lüttwitz, Harold J. Gordon'nun belirttiği gibi, Prusya'nın onur, savaşkanlık ve aşırı milliyetçi geleneğini omuzlarında taşıyan "dar görüşlü ve fazlasıyla dik kafalı" bir adamdı. Buna karşın Ehrhardt, siper savaşının ve askeri bozgunun çetin sınavından geçmiş, "savaşla büyüyen yeni bir cephe subayı örneğiydi." Bu askeri liderlerin komplosu, Ludendorff ve birkaç başka açığa alınmış generalin desteğini kazandı. Komployu askeri bir darbeden farklı bir şeymiş gibi göstermek için Prusyalı gerici bürokrat Dr. Wolfgang Kapp'ı göstermelik başkan seçmişlerdi.

Darbe girişimi, Ehrhardt Tugayı'nın 5.000 acımasız muharip askeri, Döberitz'deki konaklama yerlerinden Berlin'e 25 kilometrelik mesafeyi yürümeye başladıkları 12 Mart 1920 akşamı geç saatlerde gerçekleşti. Hükümetin başkentte yalnızca 3.000 askeri birliği ve 9.000 polis vardı; bu güçler darbeci askerlere direnmediler, üstelik hızlıca karşı tarafa geçtiler. Hiçbir silahlı diremişle karşılaşmayan Ehrhardt Tugayı —Savaş Bakanı adeta kaçmıştı— başkenti almak üzere ilerledi. Görev başındaki cumhuriyetçi hükümet, cumhuriyet yanlısı Stuttgart'a kaçarken, komplocular Kapp ve Lüttwitz'in başını çektiği yeni bir hükümet ilan ettiler, Weimar Anayasası'nı hükümsüz kıldılar, Ulusal Meclis'i feshettiler. Görünüşe bakılırsa Kapp darbesi başarılı olmuştu.

---

[22] 4-5 Nisan 1920'de Levi'nin uzaklaştırdığı eski KPD üyeleri Berlin'de toplandılar ve Alman Komünist İşçiler Partisi'ni (Kommunistische Arbeiterpartei Deutschlands, KAPD) kurdular. Partinin görüşü şüphesiz puçistti: Acil devrim çağrısında bulunuyor ve şiddete başvurulması üzerinde duruyordu. KAPD, kendisini devrimci harekete "ihanet eden" KPD'ye alternatif olarak sunarak, Üçüncü Enternasyonal'e üye olmaya çalıştı. Fakat bu talepleri, bireysel sabotaj ve terör eylemlerinin devrimci harekete zarar vereceği düşüncesiyle reddedildi.

Ancak darbeye saldırı gecikmedi; ilk karşı saldırıyı KPD ya da USPD değil, SPD eğilimli Özgür Sendikaların başkanı ve önemli bir sağ-kanat SPD lideri olan Carl Legien'in başında olduğu Alman sendikaları başlattı. Legien'in savaşı vatan aşkıyla desteklediği ve kararlı bir şekilde partinin sol kanadına karşı koyduğu anımsanacaktır. Defalarca solcu ve işçi militanların yasadışı ya da illegal eylemlere kalkışma girişimlerini engellemeye çalışmıştı. Ülkenin istikrara kavuşması için bütün umudu yeni Weimar cumhuriyetiydi ve son aylarda Alman işçileri açısından yeni bir toplumsal refah çağının başladığına inanıyordu. Ancak Mart 1920'de yaşlı ve hastaydı, önünde yaşamak için yalnızca bir yılı kalmıştı.

Kapp darbesi Legien'in istikrarlı bir cumhuriyet yönündeki umutlarına son verdi. Çaresizlik içinde, askeri elitin kökten ezilmesi gerektiğine karar verdi. Kendi köklü uzlaşma siyasetinin artık geçersiz olduğunu ve terk edilmesi gerektiğini gördü. İleri yaşına rağmen, uzun süreli uyum politikalarını büyük ölçüde terk etti, sosyalist olmayan sendikaların desteğiyle Alman proletaryasına darbecilere karşı bir genel grev başlatması çağrısında bulundu. Sendikanın onayladığı bir genel grev çağrısı Almanya'da daha önce görülmemişti: Grev, Kapp darbesine son verilmesini; (her ne kadar içlerinden biri konsey cumhuriyeti yerine parlamenter cumhuriyeti savunsa da) SPD ve USPD'nin ortaklaşa idare ettiği bir işçi hükümetinin kurulmasını; Reichswehr'deki, ekonomideki ve bürokrasideki (Noske dahil) bütün karşı-devrimcilerin tasfiyesini talep ediyordu. Bütün askeri birlikler Berlin'den çıkarılacak, proletarya silahlandırılacak, ileri sanayi kuruluşları derhal kamulaştırılacak ve sendikanın hükümet atamaları ve politikaları üzerinde daha fazla etkisi olacaktı.

Legien ve sendika liderlerine göre, bu tür talepleri seslendirmek ve bunların uygulanması için anarko-sendikalist yöntemlere başvurmak beklenmedik ölçüde etkiliydi. Genel grev hemen hayata geçirildi —işçiler buna coşkulu bir şekilde karşılık verdiler. Bu, Almanya'nın şimdiye kadar gördüğü en büyük genel grevdi ve Alman proletaryasının yarattığı en güçlü kitle hareketiydi. Madencilik, kamu hizmetleri ve yayıncılık dahil, bütün üretim ve ulaşım ansızın durma noktasına geldi. Tiyatrolar bile kapandı. Grev, Kapp taraftarlarını felce uğrattı —askeri birlikleri hiçbir yere kımıldayamadı, stoklarını ikmal edemediler; hatta askeri güçlerini yöneltecekleri açık bir hedef bile bulamadılar. Böylece müstakbel Kapp rejimi işlevsiz hale geldi.

Bağımsızlar ve Solun büyük çoğunluğu grevi destekledi. KPD'ye gelince; Paul Levi cezaevindeydi ve dolayısıyla ortalıkta görünmüyordu, sonuç olarak yardımcıları Komünist tepkiyi o olmadan formüle etmek durumundaydı. Levi'nin vekilleri tam bir sekter tavır sergilediler: Greve karşı çıktılar, çünkü grevin cumhuriyetin ya da "Noske hükümeti"nin yardımına koşmak olduğunu söylediler. İşçiler bu uyarıyı hiç umursamadı. Grevin ikinci gününde parti, pozisyonunu değiştirdi ve aslında çoğu üyesi grevi desteklediği için greve onay verdi.

Radikal işçiler Almanya'nın birçok bölgesinde genel grevin cumhuriyetçi amaçlarını aşan talepler öne sürdü. Bunlardan en dikkat çekeni, sanayi bölgesi Ruhr'da işçi sınıfının geniş çapta konsey sistemine destek vermesi oldu. Burada işçi konseyleri birçok yerde iktidarı aldı ve orduyu ve Freikorps'u bölgeden çıkaran bir "Kızıl Ordu" ya da işçi milisi kurdu. Alman işçi sınıfının çoğunluğunun reformist olup olmadığı bilinmese de, Kapp taraftarlarına karşı direnişleri Alman burjuvazisi içerisinde büyük bir korku uyandırmıştı.

Genel grevin başlamasından dört gün sonra Kapp hükümeti düştü ve Alman iktidar yapısı eski halini aldı. Ruhr ve diğer birkaç bölgenin dışında grev aniden sona erdi. Legien, resmi olarak ortak bir USPD-SPD hükümeti talebiyle USPD'nin grev talebini karşılamasını istedi, fakat —önceki yıl sola daha fazla yanaşan— USPD, SPD ile işbirliği yapmayı reddetti ve SPD de buna aynı şekilde karşılık verdi. SPD iktidara tekrar geldiğinde Ruhr'un konsey sistemini bastırmak için orduyu kullandı —bu SPD'yi kalabalıklar içerisinde yalnız bırakan ve diğer partilere, özellikle de USPD'ye doluşmuş bölge işçilerini öfkelendiren bir eylem oldu. Haziran itibarıyla USPD Almanya'daki en büyük ikinci işçi partisi, bir kitle partisiydi: Ekim 1920'de USPD'nin üye sayısı 800.000 ile 900.000 arasındaydı. Bununla birlikte parti hiç olmadığı kadar iç gerginliklerle bölünmüş durumdaydı; partinin sol kanadının epey büyük bir kısmı —Ernst Däumig gibi üyeleriyle birlikte— komünistlere yöneliyordu.

Bu arada Levi, KPD'nin daha önce kaybettiği üyeleri geri kazanmak için (Levi'nin tasfiyesi üye sayısını yaklaşık 78.000'e indirmişti), USPD Solunun dostluğunu kazanmaya koyuldu. Anlaşılan Sol, Bağımsızları KPD'ye kazanabilirse, partisini bir kitle hareketine dönüştürebileceğini umuyordu. KPD'nin bağlı olduğu Komintern USPD'nin sol üyelerine imrenerek bakıyordu: Komintern, USPD tabanı ile onun muhafazakar liderliği arasındaki ayrılığı kızıştırmak için elinden geleni yaptı. USPD liderliğini devrimci olma-

yan "Kautskyciler" diye eleştirdi ve parlamenter stratejiyi destekleyen USPD üyelerini geleneksel SPD ile kapıştırdı.

Komünistler ile geleneksel Sosyal Demokratlar arasındaki düşmanlık özellikle yerel düzeyde, Bağımsızların Üçüncü Enternasyonal'deki üyeliğe ilişkin Yirmi Bir Koşul'un (ya da "Madde"nin) kabul edilip edilmeyeceğine karar vermek maksadıyla toplandığı USPD'nin Ekim ayındaki Halle parti kongresinde doruğa çıktı. Burada Zinoyev, Bağımsızları Bolşeviklere katılmaya ikna etmeye çalışırken, hastalıkla cebelleşen Martov USPD üyelerini Komintern ile ittifaka karşı uyardı. Martov'un uyarıları partinin radikal üyeleri üzerinde etkili olamadı, kongre 156'ya karşı 237 oyla Yirmi Bir Koşulun kabulü lehinde oy kullandı ve böylece partinin KPD ile birleşme yolunu açtı. Aralık'da USPD resmi olarak (bundan böyle yine de KPD olarak bilinen) KPD ile birleşti, fakat on binlerce Bağımsız, benimsemeyi reddettikleri bir kararın kabul edilmesi yüzünden allak bullak olmuşlardı. Yine de KPD ilk defa toplamda en az 350.000 üye ile (sendika desteği ve milletvekillerini de içine alan) geniş bir kitle tabanı elde etti.

Moskova'nın ve beceriksiz Zinoyev'in cesaretlendirdiği KDP'nin eylem yönelimli komünistleri, bu deneyimden dersler çıkarmak ve kendi yöntemlerini Almanya'ya uyarlamak yerine, Rusya'da bile başarısız olacak bir dizi maceraya atıldı. 1921 Mart Eylemi olarak bilinen ve sorumsuzca gerçekleştirilen eylemlerden biri, Halle bölgesindeki önemli bir bakır madencilik bölgesinde, Mansfeld'de, ortaya çıktı. Burada nüfusun çoğunluğu komünistti. SPD hükümeti, KPD'nin bölgedeki etkisini azaltmak için 1921'in başında, hırsız madencilerden korunmaları gerektiği bahanesiyle, madenlere polis yolladı. Bu hareketin hesaplanmış bir provokasyonun mu yoksa ahmaklığın bir sonucu mu olduğu tartışılabilir, fakat tahmin edilebileceği gibi bakır madencileri ayaklandılar ve yaklaşık bir hafta boyunca savaştan kalan silahları kullanarak polis ve Reichswehr ile çatıştılar.

Komünistler ayaklanmayı diğer bölgelere yayarak güç kazanmaya çalıştı. Halle yakınında Leuna fabrikası civarındaki kimya işçileri de tepki gösterdiler, fakat o yıllardaki birçok isyan eyleminde olduğu gibi çoğu işçi destek vermekten kaçındı. Alman işçiler genelde açlık içerisindeydiler ve savaş sonrası ekonomik koşullardan musdariptiler; devrimci bir maceranın kendi kaderlerini iyileştirebileceğinden hiç de ümitli değildiler. Ancak —daha önce 1919'da Macar Sovyet Cumhuriyeti'ne başkanlık etmiş olan— tezcanlı Béla Kun, devrimci bir genel grev çağrısında bulundu. Yine herhangi bir tepki ol-

madı; işçiler çağrıyı görmezlikten geldi. Engellenen Komünist gruplar çeşitli fabrikalarda boy gösterdiler ve işçilerin fabrikaya girmelerini fiziksel olarak engellemeye çalıştılar. İşçiler işyerlerine girmek için komünistleri sopalarla kovalamak zorunda kaldı. Güya komünistlerin başını çektiği proleter saldırı, komünistler ile işçiler arasında bir kavgaya dönüştü. Sonunda KPD saçma bir tahrike kalkıştı: polisi suçlayarak, sınıf düşmanlarına karşı işçi sınıfının geniş desteğini kazanacakları umuduyla, kendi parti bürolarını yakmaya çalıştılar. Ancak bir kere daha işçiler tepki göstermeyi reddettiler. Bu arada Reichswehr, isyancı komünistleri bastırmak için —ağır silahlar dahil— elindeki silahlı gücünü kullandı. Yaklaşık 150 işçi öldürüldükten sonra KPD önderliği sonunda eyleme son verdi.

Mart Eylemi KPD'nin itibarını sıfırladı, komünistlerden etkilenmiş çok sayıda işçi onlardan tiksintiyle uzak durmaya başladı. Ayaklanmadan önce parti 450.000 üyesiyle övünüyordu; yaz geldiğinde üye sayısı 180.000'e düşmüştü. Paul Levi fiyaskoyu alenen eleştirdi, KPD merkez komitesi de buna onu partiden ihraç ederek karşılık verdi.

KPD'nin puçizmi 1923 "Alman Ekimi" ile son buldu, bu aynı zamanda Rusların neredeyse on yıldır devam eden Almanya'da proleter devrim umutlarının da son bulmasına işaret ediyordu. Rusların gözünden 1923 yılı başarılı bir Alman devrimi ve en nihayetinde bir dünya devrimi için olgunlaşmış gibi görünüyordu. Ocak'ta Fransa'nın, Almanlar yükümlülüklerini yerine getirene kadar rehin tutmakla tehdit ederek, sanayi ağırlıklı Ruhr havzasını işgal etmesinin ardından, SPD'nin başını çektiği cumhuriyetçi hükümetin ağır savaş tazminatlarını ödemekten aciz olduğu ortaya çıkmıştı. İşgale razı olmayan Alman hükümeti, 10 Ocak'ta bütün Almanların pasif direnişle tepki göstermesi çağrısında bulundu. Halk, Ruhr'daki bütün ekonomik etkinliği durma noktasına getirerek çağrıya destek oldu. Bu arada Alman markının yüksek enflasyonla birlikte değer kaybına uğraması yoğun bir işsizliğe ve geniş çaplı açlığa yol açtı. Derin bir sosyal, siyasal ve psikolojik krize giren Almanlar, desteklerini ılımlı partilerden, solun ve sağın aşırılarına kaydırmaya başladı. Komünist ve milliyetçi güçler aynı biçimde üye sayılarında hızla yükselmelere tanık olurken, Ebert'in SPD'si ise bir zamanlar güçlü olan sendikalar gibi güç kaybediyordu.

Birçok Bolşevik lider, Alman proletaryasının eninde sonunda SPD'yi terk ederek komünist bir proleter devrimin öncülüğünü benimseyecekleri sonucuna varmıştı. Bir kere daha KPD kendini silahlı bir ayaklanmaya hazırlamış-

tı. Temmuz 1923'ün sonunda Komintern, KPD lideri Heinrich Brandler'i bir ayaklanma planlamak üzere Rusya'ya çağırdı. 23 Ağustos'ta Alman proletaryasının devrim arzusunu tipik bir tutumla gözlerinde haddinden fazla büyüten Rus Politbürosu Komintern ve KPD, kendilerini isyancı harekete adadı.

Devrimin başlangıç noktasının, en güçlü işçi sınıfı desteğine sahip, komünistlerin ve sol kanat Sosyal Demokratların bulunduğu Saksonya ve Thuringia'da olması bekleniyordu. Burada sol kanat Sosyal Demokratlar eyalet yönetiminde çoğunluğu ellerinde bulunduruyorlardı ve iktidarda kalmaları komünist oylara bağlıydı. Saksonya'nın lideri Erich Zeigner, sol Sosyal Demokrattı; işçiler arasında popülerdi ve hükümeti aylarca komünistlerle işbirliği yapmıştı. Zeigner giderek güçlenen milliyetçi sağa karşı ortak bir cephede komünistlerle birleşme hevesindeydi, daha da önemlisi KPD ile bir koalisyon hükümetinin kurulmasına açıktı.

Rusların hazırladığı plana göre KPD, Sakson ve Thuringia hükümetlerine girecek ve bakanlık pozisyonlarını kabul edecekti. Bu hareket, ülkenin geri kalanına yayılması beklenen genel bir silahlı ayaklanmanın işareti olacaktı. Alman hükümeti tereddütsüz saldıracak olmasına rağmen sol SPD ve KPD, silahlı milislerin yardımıyla eyalet rejimlerini savunacaklardı. Sakson ve Thuringia komünistleri kendi kalelerindeki pozisyonlarını güven altına aldıktan sonra, eninde sonunda bir Alman "işçi" devletiyle sonuçlanacak nihai savaşlarını vermek üzere yedek bütün güçlerini Berlin'e göndereceklerdi.

Plan, Bolşeviklerin temenniden ibaret stratejilerini Alman koşullarına uyarlama çabasının bir yansımasıydı. Brandler, Alman işçilerin ne politik ne de psikolojik olarak devrimci bir ayaklanmayı desteklemeye hazır olmadıklarını biliyordu. Fakat Rusların "dünya devrimi" düşünü canlandırma arzusu Brandler'ın şüphelerini o kadar etkisiz kıldı ki, kendisine verilen rolü oynamayı kabul etti. Werner T. Angress olaylara ilişkin mükemmel tespitinde şu gözlemde bulunur: "Moskova'da karşılaştığı coşkuyla yelkenleri suya indiren Brandler, kaygılarını bir kenara bıraktı, hatta Bolşevik liderler arasında hakim olan iyimser ruh halinden etkilendi."[23]

Luxemburg'un da endişelendiği gibi, KPD şimdiye kadar tamamen Rusların egemenliği altında kalmıştı —ve dolayısıyla partinin kitlelerle hiç irtibatı

---

[23] Werner T. Angress, *Stillborn Revolution: The Communist Bid for Power in Germany, 1921-1923* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1963), s. 404.

yoktu. Angress'in de gözlemlediği gibi, parti liderleri "önceki aylar boyunca hiç olmadığı kadar hareketli ve öfkeli olan Alman kitlelerinin, KPD liderliğinin peşinden gitmeye hazır olduklarına dair hiçbir açık belirti olmadığını" fark edememişlerdi.[24] Parti, işçilerin örgütlenmesine askeri bir strateji planlamadan daha az önem verdi. Komintern, devrimin her ayrıntısını kontrol etmek için, çabuk parlayan Karl Radek dahil, dört kişilik bir "yüksek komuta heyeti" atadı. Almanya altı bölgeye ayrıldı, her bölgeye bir parti lideri öncülük ediyor ve bir Rus askeri danışman ona yardımcı oluyordu. Proleter bir halk kuvveti eğitilecek ve ikmal depoları oluşturulacaktı. Gerçekte askeri planlama daha çok kağıt üzerinde kaldı. 8 Ekim 1923'te Brandler ve çalışma arkadaşları ayaklanma hazırlıklarına başlama talimatıyla Moskova'dan döndüklerinde, KPD'nin bütün Saksonya'da emri altında yalnızca 600 er olduğunu gördüler.

Silahlar o kadar azdı ki Brandler kendi milisine polis gücünün silahlarını katmak için KPD'nin derhal Sakson hükümetine girmesi yönünde karar aldı. Bu doğrultuda, 12 Ekim'de, görüşmelerden birkaç gün sonra —Brandler'in kendisi de dahil olmak üzere— üç Komünist bakan Zeigner'in Sakson kabinesine girdi. (KPD'nin hükümete girme nedenlerinden Zeigner'in tamamen habersiz olduğunu eklemek gerekir). Ertesi gün iki Komünist Thuringia'da benzer bir adım attılar.

13 Ekim'de Saksonya'da, Reichswehr'e komuta eden General Alfred Müller vilayetteki bütün milis para-militer birlikleri yasakladı. Zeigner hükümeti, yasağı uygulamayı reddetti; KPD ertesi gün bütün Alman işçilerin silahlanması ve savaş için hazırlanması çağrısında bulundu. İşçiler, komünistler hariç kimseyi şaşırtmayan bir tavırla, bu saldırıyı hiç umursamadı. 15 Ekim'de Müller Reichswehr'i Saksonya'ya yönlendirdi. Müller 16 Ekim'de Saksonya eyalet polisini emri altına aldı —böylece Saksonya hükümetini bütün şiddet araçlarından arındırdı ve aslında askeri bir darbe gerçekleşmiş oldu. Çok geçmeden 20 Ekim'de, Zeigner'e Reichwehr'in yakında eyalet başkenti Dresden'e geçeceği uyarısında bulundu.

Ertesi gün 21 Ekim'de, Reichswehr Dresden'i işgal etti ve solcu bakanları görevden aldı. Bütün girişim ani ve berbat bir şekilde son buldu. Hamburg'da Komünistler ayaklandı ve polise karşı kararlı bir şekilde mücadele etti, fakat Hamburg işçileri mücadeleye katılmadı ve üç gün sonra ayaklanma

[24] A.g.e, s. 424.

bastırıldı. Almanya'da ve Avrupa'da proleter bir devrime dair bütün hayallerle birlikte KPD de kesin bir yenilgiye uğradı. Bir anlamda 1923'teki "Alman Ekim"inin başarısızlığı, Rus komünistleri, Stalin'in ister istemez totaliter bir devletin önünü açan tezine, tek ülkede "sosyalizmin" inşa edilebileceği tezine hazırladı. Yaklaşık on yıl boyunca, Almanya'daki devrimin ve devamında Avrupa'daki devrimin bir "dünya devrimi"ni başlatabileceği düşüncesinden sonra "Alman Ekimi", sonunda bu umutların sönmesine neden oldu.

Üstelik Ekim 1923'ten sonra Alman sanayicileri, çoğu KPD üyesini işten çıkararak fabrikaları bütün militan ve komünistlerden temizledi. Aslında parti Avrupa'nın sanayi fabrikalarının merkezinden tasfiye edilmişti. İşsiz kalan komünistler artık işsiz yoldaşları arasında örgütlenmekle yetinmek durumunda kaldılar. KPD bundan sonra "işsizlerin ara sıra görülen eylemliliğine bağımlı hale geldi; nitekim parti işsizlerin hoşnutsuzluklarını, sokak savaşları ve gösterilerden oluşan bir tür sözde-devrimci stratejiye kanalize etmeye daha teşneydi."[25] KPD, kadrolu işçilerden oluşan bir "sanayi partisi"nden çok, geçici işsizlerin "sokak partisi" haline geldi. Bir süre bu değişim Nazi fırtına birlikleri ve benzerleri ile sokak savaşına girişen partiye radikal bir görüntü verdi, fakat sosyal düzen için oluşturduğu tehdit aldatıcı bir tehditti. Gerçekte Almanya proleter devrimler çağından uzaklaşıyordu ve çok geçmeden on yıllık bir faşizm dönemine girilecekti.

---

[25] Eric D. Weitz, *Creating German Communism, 1890-1990* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1997), s. 159.

5. BÖLÜM

TUNA'NIN İKİ YAKASINDA DEVRİMLER

İki Dünya Savaşı Arasındaki Paradokslar

1917'den yalnızca iki yıl sonra, Bolşevik Devrimi'nden çıkan Avrupalı sol hareketlerin pek azı, devrimci Marksist örgütlerin kapitalizmi alaşağı etme potansiyellerini heba edeceklerini düşünebilirdi. Kapitalizmin "can çekiştiği" (Engels, Lenin ve Luxemburg'un ısrarla üzerinde durduğu gibi), eli kulağında bir proleter devrimle yok olmakla yüz yüze kalacağı tahminlerinin tam aksi geçerliydi. Kapitalizm can çekişmek bir yana, daha da büyümeye müsait bir gelişme aşamasındaydı ve tarihsel olarak olgunlaşmak şöyle dursun, henüz tam olarak kendini göstermemişti bile. Birinci Dünya Savaşı, burjuva toplumun "can çekişmesi"nin göstergesi olmak bir yana, aslında ayak direyen yarı-feodal bir tabakanın birbirleriyle çatışan hanedanlık ihtiraslarının, teritoryal ve militarist ihtiraslarının patlak vermesinden başka bir şey değildi. Batı toplumu, metalaşma ve sermaye ihracı (günümüzdeki deyişiyle küreselleşmiş bir ekonominin oluşumu) şöyle dursun, henüz tam olarak sekülerleşme ve modernleşmeyi bile yaşamamıştı.

Bu söylediklerim, yeni kapitalist özelliklerin eski feodal özelliklerle iç içe geçmediği anlamına gelmez. Rus Çarı ve Alman İmparatoru ne ticaretin büyümesine ne de piyasanın yaygınlaşmasına kayıtsızdılar; kendi imparatorluklarının siyasi yaşamına hükmeden geleneksel aristokrasiler yüksek kazanç elde etmek umuduyla ticari şirketlere yatırım yapmaktan da geri durmadı. Kapitalizmin dünyanın başlıca ekonomik merkezlerinde kendi hegemonyasını ispatlamak için kaydettiği gelişme İkinci Dünya Savaşı'nın bitişine denk

düşüyordu, ki o zamanlar bile kapitalizmin "olgunluk" düzeyi, gününü doldurmak şöyle dursun, hiç açık değildi.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde proletaryanın Marksizmin ve sendikalizmin kendisine yüklediği devrimci rolü gerçekten yerine getirip getirmeyeceği de açık değildi. Marx'ın formüle ettiği —ve onun basmakalıp sosyal demokrat memurlarının şevkle benimsediği— ekonomik "zorunluluklar", insan etkinliğini hesaba katmaksızın sosyalizmin "kaçınılmaz" olduğunu öğretmişti. Elbette kapitalizm (Marksistlerin kronik ve nihayetinde sürekli devrimci bir krize neden olacağını umdukları) "kâr oranının düşme eğiliminin" neticesinde "sona erecekse" ve sanayi ve tarımın aralıksız makineleşmesi, yerini enninde sonunda insanlığın büyük çoğunluğunu kucaklayan bir proletarya ve köylülüğe bırakacaksa, işçi partisinin oynacağı rol açıktı. Ne ki bu arada böyle bir parti yalnızca toplumsal ideallerini yaymak ve gerisini tarihsel güçlere mi bırakmak zorundadır? Yoksa böyle bir parti, tarihin seyrini değiştirmek için inisiyatif alarak aktif bir öncü mü olmalıdır? Başka bir deyişle tarih, pasif/büyük ölçüde eğitimli bir bürokrasi tarafından mı, yoksa proaktif bir öncü işçi partisi tarafından mı gerçekleştirilecektir? Marksist kuramcıların bu sorulara verdiği yanıtlardan sosyal demokrasiye damgasını vuran reformist yaklaşımlar ile devrimci yaklaşımlar arasındaki keskin çatışmalar çıktı.

Tarihin iki savaş arası dönemde (1919-39) gösterdiği bir şey varsa o da söz konusu dönemi karakterize eden birçok krizin kapitalizmin ölüm sancılarından çok doğum sancıları olduğu gerçeğidir. İşin aslı, o devrin sosyalistleri Avrupa'nın kapitalizme doğru gelişiminin neredeyse ebesi oldular. Kendilerini "Asyalı Bolşevizme" karşı parlamenter cumhuriyetçiliğin muhafızları olarak gören Alman Sosyal Demokratların sosyalizme olan bağlılıkları subay kastına olan yurtsever bağlılıklarıyla gerilim içerisindeydi ve bu insanlar aristokrasiye uşakça bir yakınlık duyuyorlardı. Halkın çoğunluğu eski yarı-feodal kastı mı yoksa yeni işadamlarını mı istiyordu? Sosyalistlerin bu soruya ilişkin belirsiz tutumu Avrupa'nın 1920'ler ve 1930'larda içine düştüğü siyasi felci dışavurur. Bu felç durumuna kesin bir çözüm bulunamadı, eski bir tedavi şekli olan ama hastalığı yok edemeyip geçici rahatlama sağlayan hacamat uygulamasına benzer tedbirler alındı. Sonunda, 1939'da, vasat bir nefer —Adolf Hitler— kıta çapında sürmekte olan kanlı gidişatı kısa fakat ürkütücü bir kan banyosuna dönüştürdü.

Bununla birlikte iki savaş arası dönemin felci, tabiatı bakımından, teknolojik olmaktan çok politikti. Savaş sırasında ve hemen sonrasında roketler güneş sistemi sınırlarının ötesine fırlatılırken ve insan emeğine duyulan gereksinimi hepten ortadan kaldırabilecek makineler geliştirilirken, 1939 New York City Dünya Fuarı elektronikteki, otomatik makinelerdeki ve tıptaki olağanüstü ilerlemeleri görmeleri için ziyaretçilerini ağırlıyordu; savaş esnasında ve savaştan hemen sonra, nükleer fizik ve moleküler biyolojide madde ve yaşamın "gizleri" açığa çıkarılmaktaydı. Kapitalizmin neredeyse her gün ürettiği bu yenilikler Marx'ın tarihsel materyalizm nosyonunun geçerliliğine meydan okudu:

> Bütün üretici güçler yeterince gelişmeden hiçbir toplumsal formasyon asla yok olmaz, ve yeni, daha yüksek üretim ilişkileri eski toplumun bağrında kendi maddi varoluş koşullarını olgunlaştırmadan asla eski üretim ilişkilerinin yerini almaz.[1]

Doğrusu kapitalizmin üretken güçleri, iki savaş arası dönem bir yana, bugün bile henüz tam olarak gelişmemiştir; aslında kapitalizmin yaşam yasası da yeni teknolojik gelişmeler konusunda sahip olduğu bitip tükenmez kapasiteye dayanır. Fakat kapitalizmin varoluşu tam da sürekli teknolojik yeniliğe dayanıyorsa, teknoloji icat etme kapasitesi neredeyse sonsuzsa, o zaman yerine hangi ve nasıl bir alternatif toplumsal düzen geçirilebilir? Marx ve takipçilerinin asla yüzleşmediği bu ikilem, sosyalist projeye günümüze kadar musallat olmuştur. Doğrusu iki savaş arası dönem boyunca kapitalizm, bırakın "can çekişmeyi", teknolojik bakımdan "olgun" bile değildi. Birinci Dünya Savaşı Avrupa ve Amerika'yı kasıp kavurduğunda, sözde güçlü emek hareketinin kapitalizmi alaşağı etmede aciz olduğu ortaya çıktı ve İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken emek hareketi tam anlamıyla geriledi.

Bu yüzden Ekim Devrimi'nin hemen ardından kendini gösteren "proleter devrimler" trajikomikti, özellikle de 1919 Bavyera ve Macar "sovyet cumhuriyetleri". Bu ülkelerin trajedisi sorumlusu oldukları can kaybında saklıdır — ve Lenin ve partisinin oportünist liderliğinin yokluğunda Bolşevikleri taklit etme çabaları da gülünç kaçmıştır.

---

[1] Karl Marx, "Preface", *A Contribution to the Critique of Political Economy*, Part I (Kasım 1858-Ocak 1859 arasında yazılmış), Karl Marx ve Friedrich Engels, *Collected Works*, Cilt. 29, *Marx: 1857-1861* (New York: International Publishers, 1987), s. 263. [*Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Çev.: Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 2011].

Bavyera "Sovyet Cumhuriyeti"

Bavyera hiç de Marksistlerin sosyalist devrime en elverişli olduğunu düşündükleri sanayileşmiş toplum örneği olmadı. Bavyera koyu dindardı, ağırlıklı olarak tarımla geçiniyordu ve kültürel bakımdan ahmaktı. Fakat burada da, Almanya'nın geri kalanında olduğu gibi, halk Birinci Dünya Savaşı'dan yorgun düşmüş, Münih ve diğer Bavyera kentlerinde savaşa son verilmesi ve imparatorun tahtan inmesini talep eden grevler patlak vermişti. 7 Kasım 1918'de Kiel ayaklanmasının ardından, Bağımsız Sosyal Demokrat Kurt Eisner (USPD'nin Bavyera kolunu kuran, maharetli bir deneme yazarı ve gazeteci), Münih'de bölgenin eski yöneticileri olan Wittelsbach hanedanını hiçbir muhalefetle karşılaşmadan yıkan bir darbe gerçekleştirdi.

Geçici hükümette başbakan olan Eisner, Bavyera'yı yeni yeni palazlanan işçi ve asker konseyleriyle birarada varolabilen —eyalet parlamentosu Landtag'da cisimleşen— demokratik bir cumhuriyet olarak kurmayı hedefliyordu. Landtag, orta sınıfın çıkarlarını temsil ederken, halk konseylerinin hükümet etme süreçlerinde işçi ve köylüleri içereceğine inanıyordu. Eisner'in ideali orta sınıfın belli başlı politik çıkarlarını işçi sınıfı ve köylülüğün çıkarlarıyla harmanlayan sürekli bir ikili iktidardı. Fakat Landtag "halk" adına bir "genel çıkarı" temsil etmediği gibi, herhangi bir parlamenter rejimde ortaya çıkan çıkar çeşitliliğinden daha fazlasını da temsil etmiyordu. Aslında emek hareketinin başını çektiği konseylerin bir sınıf kurumu olması amaçlanıyordu, fakat orta sınıfların yanı sıra konvansiyonel sosyal demokratlar da konseylerin varlığından rahatsız oldular, çünkü nüfusun azınlık tarafından yönetilmesini istiyorlardı.

12 Ocak 1919'da Bavyeralılar yeni bir Landtag seçmek için sandıklara gittiğinde Eisner'in idealleri daha da sert bir gerçekliğe çarptı. Eisner kişisel olarak çok sevilmesine ve tutarlı bir demokrat olmasına rağmen, Bavyeralılar oylarının büyük kısmını Katolik Merkez Partisi ile SPD'ye verdi. Eisner'in partisi USPD seçim sonucunda oyların yalnızca yaklaşık yüzde 2'sini kazandı. Bavyera siyaseti ironileriyle dikkat çekiyordu: Bağımsızlar genel oy hakkını kurumsallaştırarak —böylece oy hakkını nüfusun, özellikle kadınların, eğitimsiz ve sofu Katolik kısmına doğru genişleterek— kendi demokratik reformlarının kurbanı olmuşlardı.

Tutarlı bir demokrat olarak Eisner istifa etmek zorunda olduğunu fark etti. 21 Şubat'ta yeni seçilen Landtag vekilleri Münih'deki ilk oturumları için

toplanırken, Eisner yarı meczup bir gerici tarafından Landtag binasının önünde vurularak öldürüldü. Eisner Almanya'nın en muhafazâkâr bölgelerinden birinde yaşayan bir Yahudi ve sosyalist olmasına rağmen, ölümü onu bir onda popüler bir martire dönüştürdü.

Bu noktadan sonra trajedi komediye dönüşmeye başladı. Landtag temsilcileri Münih'ten ayrılmanın ve olası bir halk ayaklanmasına bulaşmamanın kendileri açısından daha iyi olacağına olduğuna karar verdiler. Hatalarını anlayıp geri dönmeden önce kentin yerel konseyleri iktidarı aldı ve yeni bir hükümet kurdu. 7 Nisan'da bu konsey hükümetinin yönetimini, Münih'in radikal bohemleri —anarko-pasiftlerden tutun da ateş püsküren anarşistlere kadar bir grup "kafe anarşist"i— Bağımsızlar, Komünistler ve sol-kanat Sosyal Demokratlar ele geçirdi. Bu grup bir dizi coşku dolu manifesto yayımladı, ama iktidarda çok kısa bir süre, yalnızca 7-13 Nisan arasında kaldılar. Daha sonra Komünist Eugen Leviné bir darbe gerçekleştirdi ve Bavyera konsey cumhuriyetinin rengini anarşistlerin karasından Bolşeviklerin kızılına dönüştürdü. Leviné, Bavyera'nın artık bir "sovyet cumhuriyeti" olduğunu ilan ediyordu. Bu "Bolşevik" rejime, Allan Mitchell'in deyişiyle, işçilere "yeni bir düzen" vaadeden, "resmi açıklamaların, bildirilerin, direktiflerin ve karşı-emirlerin yoğun bir tempoda tasarlandığı, basıldığı ve dağıtıldığı" gülünç bir karışıklık damgasını vurmuştu.[2]

Berlin'deki SPD hükümeti duruma el koymaya karar verdi. 1 Mayıs'ta Noske Münih'e saldırması için Freikorps'u gönderdi, Freikorps iki gün süren mücadelenin ardından kenti ele geçirdi. Çoğu radikallerden oluşan ölü sayısı tahminen 600'dü. Freikorps sonraki birkaç gün boyunca tüyler ürpertici ve acımasız bir karşı-devrim gerçekleştirdi: silahlarıyla ele geçirilenler ya da karşı devrime direndikleri söylenenler, karşı-devrim tarafından oracıkta kurşuna dizildi. Nazik tabiatlı Gustav Landauer (anarşist konsey cumhuriyetinin bir katılımcısı) vahşice dövülüp kurşunlanırken, Leviné yargılandı, kötü muamele gördü ve kurşuna dizilmekten son anda kurtuldu. Bu "beyaz terör"den intikam almanın yollarını aramaktan epey uzak olan Bavyera, bir daha asla ciddi bir şekilde sosyalist fikirlerle flört etmedi.

---

[2] Allan Mitchell, *Revolution in Bavaria, 1918-1919: The Eisner Regime and the Soviet Republic* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1965), s. 310).

Macar "Sovyet Cumhuriyeti"

1919'da durumdan rahatsız birçok hareket —yalnızca işçi ve köylülerin hoşnutsuzluğunu temsil edenler değil, fakat Birinci Dünya Savaşı'nın ardından milliyetçi duyarlıkları ifade edenler de— kızıl bayrakları hemen göndere çekti ve Rusya'nın Ekim Devrimi'ne öykünmeye çalıştı. Macaristan'ın ulusal kimliği, toprak bütünlüğü ve muzaffer Avrupa devletlerinin mağduru olması gibi konular, devrimci sosyalist bilinçten çok daha fazla revaçtaydı. Aslında Macar "sovyet cumhuriyeti"nin başını Bolşeviklerden esinlenen bir parti çekmesine rağmen, Macar "cumhuriyeti" gerçekte milliyetçiliğin ve toprağa duyulan açlığın bir ürünüydü.

1918 sonbaharına kadar Macaristan, Macaristan ve Avusturya devlet başkanlarının Habsburg imparatorunun maiyetinde siyasi ve yönetsel iktidarı paylaştığı arkaik bir "ikili monarşi" olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Yüzyılın dönümünde imparatorluk, hepsi çeşitli derecelerde kendi ulusal kimliklerini gerçekleştirmeye çalışan pek çok güneyli Slav, Romen, Bohemyalı, Polonyalı ve İtalyanı barındırıyordu. İmparatorluk farklı unsurların kültürel gelenekleri konusunda görece hoşgörülü olsa da, iktidar esasen Viyana'daki Avusturya-Germenlerinin ve Budapeşte'deki Macarların elindeydi.

Devrimci Marksistlerin sosyalizmi hayata geçirebileceklerini umdukları Macaristan, Bavyera kadar uygunsuz bir yerdi. Bir kere daha kültürel olarak muhafazâkâr, Katolik ve tahmin edileceği gibi ağırlıklı olarak tarıma dayalı olan Macaristan'ın proletaryası sayıca azdı ve ideolojik yönden gelişmemişti. Toplumsal katmanlar kemikleşmişti ve etnik antagonizmaların yarattığı gerginlik yalnızca farklı azınlıklar arasında değil, bu gruplar ile ayrıcalıklı Macarlar arasında da gözle görülür boyuttaydı. Macaristan'ın çok küçük, görece itaatkâr ve darkafalı işçi sınıfı sosyalist fikirlere açık değildi. Sıradan işçiler devrimci Bolşevizmden pek de etkilenmemişti; doğrusunu söylemek gerekirse Menşevik görüşe daha yakındılar. 1890'da kurulan Macar Sosyalist Partisi (HSP), cumhuriyetçi kurumların yaratılmasını isteyen, köylülükten "küçük burjuva" oldukları için uzak duran ve işçilerin küçük kazanımları için hareket eden, geleneksel, reformist bir sosyal demokrat oluşumdu.

Ne var ki Bolşevik Devrim Macar işçilere güç katmış gibi görünüyordu. Budapeşte ve diğer kentlerde görülen işçi konseyleri ve gösteriler, HSP'den çok az destekle, ülkeyi sarstı. İşçiler —neredeyse HSP liderliğini hiçe saya-

rak— greve gitti ve Brest-Litovsk Antlaşması'nın ağır şartlarını protesto etmek için genel grev başlattı. 1918 baharında çok sayıda Macar asker cepheden firar etti. O yılın 25 Ekim'inde HSP, Macar Ulusal Konseyi'ni oluşturan Liberal Parti'yle siyasi bir ittifak kurdu. Bu hükümetin başında Liberal bir lider olan Kont Mihályi Károlyi vardı. Hükümet savaşın son bulması, Macaristan'ın bağımsızlığı ve bir dizi liberal reform talebinde bulundu.

Üç gün sonra kralın konsey taleplerini kabul etmesini isteyen barışçıl bir gösteriye polis ateş açtı. Bundan sonra kamu duyarlılığı köklü bir şekilde Liberallere kaydı, Károlyi'yi bağımsız Macar devletinin başına getirmek için sokağın sesi yükseldi. Askerler kendi konseylerini kurma hakkı talep etti. İmparatorluk çökmek üzereydi, 30 Ekim gecesi askerler sokaklarda isyan ederken Károlyi ve Ulusal Konsey iktidarı aldı. İmparator 11 Kasım'da tahttan çekildi ve dört gün sonra Macar Cumhuriyeti ilan edildi. Petrograd'daki Menşevikler gibi Budapeşte'deki HSP de (liberaller ile birlikte) liberal bir burjuva devrimin liderliğine doğru yol aldı. Liberal Parti ve HSP Macaristan sanayisinin millileşmesi gibi sosyalist tedbirlere yönelmeden önce, "burjuva devrimi"nin tamamlanması gerektiği konusunda hemfikirdiler.

Bu arada 24 Mart 1918'de Moskova'daki Dresden Hotel'de Rus Komünist Partisi'nin Macar kolu olarak Macar Komünist Partisi (HCP) kuruldu. Partinin lideri olan genç, radikal ve maharetli propagandacı Béla Kun, Rus cephesinde esir düşmüştü; Kun daha sonra Bolşevizmi bıkıp usanmadan kendi ülkesine uyarlamaya çalıştı. Károlyi'yi proleter devrim tarafından devrilmesi gereken Macar Kerensky olarak görüyordu. Bu görevi üstlenen Bolşevik-tipi HCP son derece disiplinli ve iyi örgütlenmişti. Kasım 1918'deki ateşkesten sonra HCP liderleri yorulmak nedir bilmeyen gayretleri sayesinde partinin metal, demiryolu ve savaş levazımı sanayilerinde çok iyi örgütlendiği Budapeşte'nin yolunu tuttu. Parti, eylemlerinde kararlı ve amaçları bakımından netti. Çok geçmeden 8.000 işçi parti bayrağı altında toplandı —ki bu yeni bir parti için oldukça fazla sayıda üye demekti. 1919 kışı itibarıyla HCP neredeyse her gün gösteriler düzenleyen, Budapeşte'nin sokaklarındaki ve fabrikalarındaki en dikkat çeken oluşumdu. Oportünist ve reformist tutumu herkesin malumu olan HSP ile defalarca çatıştı. 20 Şubat'ta (HSP'nin başında olduğu) hükümet, bu sinir bozucu duruma artık tahammül etmemeye karar verdi, partinin bürolarını ve yayın organını kapattı. Kun ve 68 yoldaşını tutuklayarak partiye göz açtırmadı.

19 Mart 1919'da Budapeşte'deki Müttefik Ateşkes Komisyonu Vyx Ultimatomu'nu yayımladığında durum bariz bir şekilde değişti. Bu emir Károlyi hükümetinin doğu Macaristan'ın oldukça büyük bir kısmını Müttefiklere teslim etmesini istiyordu. Böylece Avrupa'yı Bolşevik "musibeti"ne karşı koruyabilmeleri için bölgeyi güvenlik kordonuyla çevirip tarafsız bir bölgeye dönüştürebileceklerdi. Teslim edilecek toprak, ülkenin kömür madenlerinin çoğunu ve —gıda kıtlığının kentleri mustarip ettiği bir zamanda— verimli tarım arazinin büyük kısmını içeriyordu. Bütün Macarlar —yalnızca işçiler ve köylüler değil, orta sınıflar ve soylular da— Vyx Ultimatomu'nu her açıdan emperyalist olarak değerlendirdi. Ultimatomun yayımlanmasından iki gün sonra Macar hükümeti bunu kabul etmediğini bildirdi. Güçlü bir askeri kuvvetten yoksun olan birçok Macar yine de topraklarını korumanın tek yolunun, o dönemler Avrupa'nın içlerine, batıya doğru yönelen Rus Kızıl Ordusu olduğunu düşündü. Macarlar Kızıl Ordu'nun Müttefik emperyalizmine direnişlerinde kendilerine güç katacağını umuyorlardı.

Bu doğrultuda hükümet hemen o gün Vyx Ultimatomu'nu reddetti; Sosyalistlerden oluşan bir kalabalık Béla Kun ve yoldaşlarını özgürlüğüne kavuşturmak için cezaevine akın etti. Kun'a HCP ve HSP'nin birleşmesinden oluşacak yeni bir partinin liderliği seçeneğini sundular. Parti HSP'nin adını, HCP'ninse programını alacaktı. Kun'la anlaşma sağlamasının ardından yeni birleşen HSP iktidarı aldı ve Macaristan'ı bir "sovyet cumhuriyeti" olarak ilan etti.

Eski HCP üyeleri parti bürokrasisinin kadrolaşmasına yardımcı oldu, Kun Dışişleri Bakanı oldu. Fakat Macar işçi sınıfının çoğunluğu eski HSP'ye bağlı kaldı; aslında yeni parti içerisinde 200.000 geleneksel sosyalist 8.000 komünisti sayısal bakımdan fazlasıyla aşıyordu. Bu yüzden Macar "sovyet cumhuriyeti" bir toplumsal devrim yürütüyor gibi görünmeye çalışsa da, aldığı önlemler yurtsever amaçların ve (dünya çapında bir proleter devrimin yokluğunda Macaristan için uygunsuz olmayacak) "burjuva demokratik" siyasi reformların geliştirilmesi için aslında bir vitrindi.

"Sovyet cumhuriyeti"nin öyküsü bu nedenle yurtseverlik meselelerinin sınıf meseleleriyle kamufle edildiği sıkıntılı bir hikayeydi. Kun ve partisi peşpeşe vahim hatalar yaptı, bunlardan en dikkat çekeni —iktidara geldikten sonra ilk eylemleri, köylülere toprak dağıtan kararnameyi yayımlamak olan Rus Bolşeviklerle tam tezatlık içerisinde— büyük arazileri parçalayıp toprağı

köylülere işlevsel hisseler şeklinde yeniden bölüştürmek konusundaki acizlikleri oldu. Macar komünistler aslında plantasyonları tarımsal fabrikalar olarak sanayileştirmek için millileştirmeye çalıştı. Bu nedenle köylülük, Macaristan'ı Müttefiklere karşı savunmak için desteklerini almayan Kun'a düşman kesildi. Komünistlerin yegâne siyasi zafer umudu, Rus birliklerinin Orta Avrupa'ya ilerlemesine her zamankinden daha fazla bağlıydı.

Bu umut Ukrayna'daki Beyaz Rus zaferleri Kızıl Ordu'nun batıya hareket etmesini engellediğinde boşa çıkmış oldu. HCP artık tecrit edilmiş haldeydi. Çekoslavakya ve Romanya'nın (Fransa'nın desteğinde) Macaristan topraklarına Nisan'da başlayan askeri saldırıları yeni "sovyet cumhuriyetini" zayıflattı. Haziran itibarıyla rejim köylülerin yanı sıra Kun'un aslında desteklerini kazanmak için ayrıcalık tanıdığı işçilerin de yurtiçi çarpışmalarının hedefi haline geldi.

Sonunda 1 Ağustos'ta komünistler hükümetten istifa ettiler. Aynı gün Kun, iki dünya savaşı arası dönemde işçi sınıfı rolünün samimi bir muhakemesi olarak düşünülebilecek sözlerle, işçilerin "sovyet" hükümetine ihaneti üzerine görüşlerini ifade etti: "Macar proletaryası yalnızca liderlerine değil kendisine de ihanet etti, (...) artık bu ülkenin proleter kitlelerini sınıf-bilincine sahip devrimciler olarak eğitme çabamızın boşuna olduğunu görüyorum."[3] Kun köylüleri karşısına aldı, buna karşılık işçileri hoş tutmaya çalıştı, fakat işçiler Avrupa'nın çoğu ülkesindeki emsalleri gibi, bilhassa kendilerini hor gören ve manipüle eden Sosyal Demokratlardan desteklerini çektiler. Böylece Marksist dogmanın dikkate değer bir kurbanı olan "sovyet" Macaristanı'nın kısacık ömrü yüz kızartıcı bir başarısızlıkla son buldu. Kasım 1919'da karşıdevrim ve Müttefikler, Károlyi ve Kun rejimleriyle ilişkili herkese karşı "beyaz terör" uygulamayı sürdüren gerici Miklós Horthy'i devlet başkanı olarak atadı. Macar işçilerin sesi, Rus işgaline karşı —yine sosyalist gayelerden ziyade milliyetçi amaçları destekleyen— 1956'daki isyana kadar, bir daha duyulmayacaktı.

---

[3] Akt., Rudolf L. Tökés, *Béla Kun and the Hungarian Soviet Republic: The Origins and Role of the Communist Party of Hungary in the Revolutions of 1918-1919* (New York: Frederick A. Praeger, 1967), s. 203-4.

1934 Avusturya Ayaklanması

On beş yıl sonra Macarların karşılaştığı güçlüklerden bazıları, reformist ama son derece hümanist olan bir başka sosyalist hareketin de önünü kesti. Victor Adler ve arkadaşları tarafından 1888'de kurulan Avusturya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (SDAP), toplumsal değişime evrimci yaklaşımıyla diğer Avrupalı sosyal demokrat partilerden çok az farkı vardı; Avusturyalı Sosyalistler sosyalizme aslında seçimler yoluyla varılabileceğine inanıyorlardı ve işçi sınıfının maddi kazanımlarının hemeninden elde edilmesini hedefliyorlardı. Fakat parti sosyalizme çokuluslu bir arenada, özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda varılacağından yola çıkarak, kararlı bir şekilde kültürel bir yaklaşımı benimsedi.

Sınıfsal kimlik üzerinde duran diğer Avrupalı sosyal demokrat partilerin aksine SDAP, kültürel çeşitliliğin pozitif değerini kabul ederek, kendisini imparatorluğun kültürel çeşitliliğine adapte etmişti. Bununla birlikte Avusturya Marksistleri, Friedrich Engels'in diyalektik materyalizm şemalaştırmasını kabul etmek yerine, yarı-Kantçı evrensel kardeşlik etiğini benimsediler. Avusturya'nın etnik, geleneksel ve dilsel çeşitliliğiyle zenginleştirilmiş, bu nedenle homojenlikten çok heterojenliği desteklenen ve hoş karşılanan insanlığın, "yeni sosyalist insan"ın harcını karan aşkınsal bir birlikte son bulan kültürel birliğin üzerinde durdular.

Avrupa'da, başka yerlerde olduğu gibi, uzun ve acımasız savaş, savaş karşıtı bir halk hareketinin doğmasına yol açtı. Avusturyalı askerler de demoralize olmuştu. Bolşevik Devrimi'nden sonra Avusturyalı işçiler birçok ülkedeki emsalleri gibi konseyler oluşturdular; Brest-Litovsk Anlaşması'ndan sonra anlaşma şartlarını protesto etmek için greve gittiler. 11 Kasım'da, imparatorun tahttan inmesinden sonra, bağımsız bir Avusturya için Sosyal Demokratların egemenliğinde geçici bir hükümet kuruldu. Şubat 1919 seçimleri SDAP'ın yeni kurulan ülkedeki en güçlü parti olduğunu gösterdi. Parti, ertesi yıl güçlü konumunu kaybetti, fakat 1920'ler boyunca nispeten özerk Viyana şehri üzerindeki kontrolünü devam ettirdi.

SDAP Viyana'da zenginlere lüks tüketim vergisi ve artan oranlı gelir vergisi koydu; bu uygulama partinin eşi benzeri görülmemiş bir sosyal program düzenini finanse etmesini sağladı. Avusturya Marksistleri uzun süre kendi hareketlerinin, karakter formasyonunu (*Bildung*) sağlayacak pedagojik bir etken olduğunu düşünmüşlerdi. Bu nedenle birkaç Avusturya kentinde iktida-

rı aldıklarında, çeşitli ilerici okullar, jimnastik toplulukları, tiyatro grupları, edebiyat toplulukları, kütüphaneler ve birçok başka hümanist kurum kurdular. Bu etik ve pedagojik yaklaşımın ideal örneği, partinin bir "devrim ruhu" yaratması gerektiğini söyleyen ünlü SDAP lideri, sosyalist akademisyen Otto Bauer'di.

SDAP hükümeti, daha pragmatik bir şekilde, dünyada emsalsiz olan bir barınma programını devreye soktu. Hükümet lüks kiralardan elde edilen finansman sayesinde, bilinçli olarak muazzam sayıda blok apartmanlar inşa etti. Bu yapılar sağlıklı yaşam koşulları sağlamakla kalmayıp, Anson Rabinbach'ın da vurguladığı gibi, aynı zamanda kesinlikle savunma amaçlıydılar:

> Viyana apartmanlarının savaşçı ve kale gibi yapısı, yalnızca sembolik bir savunma fikri uyandırma anlamına gelmiyordu. Blokların askeri-stratejik anlayışlara göre konumlandırıldığı ve iç savaş olduğu takdirde savunma amaçlı kullanılacakları yönündeki yaygın kabul gören anlayış tamamen yanlış değildir. Kentteki süper blokların konumu ... askeri ve siyasi planlamanın birbiriyle paralel olduğu yönündeki fikirle uyuşuyordu.[4]

Bu "kale gibi yapılar" SDAP'ın sosyalizme seçimler yoluyla ulaşılabileceği umudunu engellemedi: sosyalistler bir kez yasama organının çoğunluğunu elde ettilermiydi, sosyalist toplumu barış içinde ve demokratik bir şekilde kurabilirlerdi. Üstü örtülü bu düşüncede, Avusturya'daki diğer partilerin seçim sonucuna, SDAP'ın "sihirli yüzde 51"le galip çıktığı bir seçime bile saygı gösterecek kadar onurlu olacağı, böyle bir durumda, sosyalistlerin hâkimiyetindeki yasama organının kendi parti programını uygulamaya koymasına izin verileceği varsayımı vardı. Fakat SDAP'ın en önemli rakibi Hıristiyan Toplum Partisi, seçim sonuçlarına saygı göstereceğine dair söz vermemişti. Azgın bir anti-sosyalist ve açıkça anti-Semitik olan bu gerici partiyi kısmen Benito Mussolini sübvanse ediyordu. Aslında İtalya ve Almanya'da olgunlaştırılan faşizm örnekleri, zeki gözlemciler açısından sosyalistlerin faşistlerle yalnızca seçim alanında değil, sokaklarda da savaşmak zorunda olduklarını açıkça ortaya koymuştu. Buna bağlı olarak SDAP'daki radikal unsurlar, sosyalistleri faşist saldırılara karşı savunmak üzere Schutzbund (Savunma Birliği) olarak bilinen proleter silahlı bir güç kurdu.

---

[4] Anson Rabinbach, *The Crisis of Austrian Socialism: From Red Vienna to Civil War, 1927-1934* (Chicago, IL, ve Londra): University of Chicago Press, 1983), s. 62.

1928'de Bauer orta-sınıf demokrasinin erdemlerinden dem vurmaya devam ederken, sosyalist Schutzbund'la sokaklarda defalarca çarpışan faşist, paramiliter örgütlenme, Heimwehr'in yol göstericisi yarı-faşist sağ kanat yapılanma dikkat çekici ölçüde büyüyordu. Mayıs 1932'de Hıristiyan Toplum'un lideri Dr. Engelbert Dollfuss Avusturya başbakanı oldu ve devlet içerisinde meşruiyet kazanacak şekilde Heimwehr ile ittifaka girdi. Dollfuss Eylül 1933'de, Hitler'in Almanya'da iktidara gelişinden kısa bir süre sonra, darbe yaptı: parlamenter hükümeti feshettiğini ilan etti ve Mussolini'nin İtalya'daki faşist devletine benzer bir korporatist devlet kurdu. Dollfuss artık kararnameler ile yönetecekti.

Sosyal demokrasi ve faşizm arasındaki tarihsel çatışma şimdi bir noktada birleşmek üzereydi. Schutzbund Avusturya'da faşizme kayışa karşı silahlanmak istedi, fakat SDAP yürütme kurulu bunun yerine gericilerle müzakere etmeyi tercih etti. Dollfuss'un hükümeti Schutzbund'u yasaklayarak karşılık verdi. SDAP'ın Dollfuss ile uzlaşma isteği karşısında hayal kırıklığına uğrayan öfkeli proleterler kitleler halinde partiden ayrıldı. Dollfuss Ocak 1934'te, Mussolini'nin baskısına cevaben, SDAP'ı sindirmek üzere adımlar attı ve SDAP'ın resmi yayın organının basımına son verdi. Kuyruğu dik tutan parti yürütme kurulu yine de, kamuoyu öfkesinin rejimi yeniden düşünmeye zorlayacağı umuduyla, harekete geçmeyi reddetti. Kamuoyu baskısı asla söz konusu olmadı.

Bununla birlikte SDAP'ın sol kanatı, orta Avrupalı sosyal demokrasi içerisinde çok yaygın olan reformist pasifizme bir istisna teşkil ediyordu. 7 Şubat 1934'te Heimwehr —SDAP'ın çoğu militan ve radikal taşra şubesinin kalesi olan vilayeti bilinçli ya da bilinçsiz seçerek— Kuzey Avusturya hükümetinin feshedilmesini istedi. Önemli sanayi kenti Linz'i temel alan Kuzey Avusturya parti örgütlenmesi, SDAP yürütme kurulunun kaderciliğine teslim olmamıştı. Aksine partinin sol kanadıyla uzun süre özdeşleşmiş ve hiçbir zaman yerel Schutzbund'dan kendisini ayırmaya ya da onu sınırlamaya çalışmamıştı. İki örgütün liderliği, hem Linz SDAP sekreteri hem de Kuzey Avusturya Schutzbund'un lideri olan Richard Bernasek'in şahsında birbirleriyle epey örtüşüyorlardı. Bernasek, 11 Şubat'ta hükümetin ertesi gün Linz'deki bütün SDAP liderlerini tutuklamayı ve yerel Schutzbund'un silahlarına el koymayı planladığını öğrenmişti. Bernasek, yoldaşlarıyla birlikte parti politikasını hiçe saymayı, tutuklama girişimlerine direnmeyi kararlaştırdı. Viyana'daki SDAP liderlerine yazılan bir mektupta, yerel partinin tutuklama girişimine silahlı

direnişle karşılık vermelerini tavsiye ettiler ve onlann desteğinde oradaki işçilere ayaklanma çağrısında bulunmalarını beklediler. Parti liderleri son derece korkak bir tavırla bu talebi reddetti. Hatta Bauer Kuzey Avusturya partisinin bağımsız hareket etmekten kaçınmasında ısrar ederek Linz'e bir kurye gönderdi. Bauer uzlaşma yolunu zorladı ve "halen anayasadan kurtulma olasılığı olduğunu" söyleyerek ayaklanmanın çare olmayacağını ileri sürdü.[5]

Tahmin edilebileceği gibi Bauer'in Dollfuss hükümetinin Sosyal Demokratlarla uzlaşacağı umudu boşa çıktı. Yine de 11-12 Şubat gecesi boyunca, Bernasek ve 50-60 kadar *Schutzbündler* (Schutzbunder üyesi) —yerel SDAP genel merkezi ve Schutzbund'un silah deposunun iki katı olan— Linz'deki Schiff Hotel'inde bir karargâh kurdular. Sabah yedide polis hotele girdi ve içlerinde Bernasek'in bulunduğu bazı yerel Sosyal Demokratları yakalamaya çalıştı; ama eldeki tabancalarla bile polisi savuşturmak kolay oldu. Polis bunun üzerine silahların depolandığı sinemaya yöneldi, fakat yolda birkaç *Schutzbünd*lerin açtığı yaylım ateşine maruz kaldı. Linz Avusturya'nın çeşitli sanayi kentlerinde de isyanları tutuşturarak ayaklandı.

Fakat dünyanın dikkatini çeken şey "Kızıl Viyana"daki isyan oldu. 12 Şubat sabahı Dollfuss ile görüşmeleri başlatamayan SDAP yürütme kurulu sonunda genel grev çağrısında bulunmaya karar verdi; nitekim bu, Schutzbund'un silahlanması için bir işaret olacaktı. Grev derhal bütün kentte elektriğin kesilmesiyle başladı. Öğlen vakti Dollfuss sıkıyönetim ile sokağa çıkma yasağı ilan etti. Başkentin neredeyse her yerinde polis ve ordu silahları ele geçirdi, şehir içini dikenli telle kapattı, hükümet binalarını korumaya çalıştı. Akşam üzeri hükümet SDAP'ı resmen feshetti ve liderlerinin yakalanması için müzekkere çıkardı. Schutzbund seferberlik merkezlerini işgal eden piyade ve topçu yedek kuvvetleri göreve çağırdıktan sonra Viyana belediye ve il parlamentolarını feshetti, polis de bulabildiği kadar milis liderini gözaltına aldı.

Morali bozulan ya da kayıtsız kalan Viyanalı birçok proleterin tepkisi grev çağrısını edilgenlikle karşılamak yönünde oldu. Schutzbund'un çoğu önde gelen lideri tutuklandığı için örgüt darmadağın haldeydi. Viyana'nın batı bölgesi liderinin polis muhbiri olması bölgedeki milisleri hareket edemez duruma getirdi. Muhafazakâr bir bölge olarak bilinen Güney Avusturya, Viya-

[5] Alıntı A.g.e., s. 181

na ve başka yerlerdeki ayaklanmalara yardım etmek için hiçbir çaba sarf etmedi.

Fakat direnişin aşırı ve hatta destansı boyutlara vardığı Viyana'nın belli kesimlerinde Avusturya sosyalizminin onuru çiğnetilmedi. Schutzbund birimleri çoğunlukla çatılardan, üst katlardaki pencerelerden ve gömme antrelerden pusu ateşi açarak savunma durumunda kaldılar. 12 Şubat öğleden sonra savaş, işçiler ile otoriteler arasındaki çatışmanın çok şiddetlendiği Sosyal Demokrat toplu konut bloklarına kaydı. Ordu bu yapıları ancak ağır toplarla döverek ve işçileri stratejik mevzilerden temizlemek için zırhlı araçlar, ağır silahlar ve havan topları getirerek ele geçirebilirdi. Bir keresinde belli bloklarda yenilen Schutzbündler kentin kanalizasyondan kaçmış, daha sonra kentin bir başka yerinde savaşmaya devam etmişti. Bir başka örnekte usta Schutzbund birlikleri belediye ve resmi binaları ele geçirerek polis ve orduya karşı taarruza geçti. Asıl savaş alanları sayıca sınırlı olmasına rağmen savaşın yoğunluğu öyle bir noktaya vardı ki, ordu, işçileri siperlerinden çıkarıp mevzilerini ele geçirmeden önce, özel eğitimli motorize birlikleri yardıma çağırmak zorunda kaldı. Aslında ordunun desteği olmasaydı, polis büyük ihtimalle işçi sınıfının belli mahallelerinden tamamen defedilecekti.

Savaş, en geniş ve sembolik olarak en önemli bloklardan biri olan Karl Marx Hof civarında yoğunlaştı. Karl Marx Hof'un hemen karşısında, bir polis merkezinin bulunduğu Heiligenstadt tren istasyonu vardı. 13 Şubat gece saat birde Schutzbund istasyonunu kuşatarak orduyu araçları ve ağır silahları vermeye mecbur bıraktılar. Ağır silahlarını bloğa yukarıdan bakan bir konuma yerleştiren askeri birliklerin bomba yağdırmasına işçiler, ellerindeki bütün silahlarıyla karşılık verdiler. Ardından sabah dörtte ordu saldırısı geldi; ordunun üstün silahları ve eğitimli askerlerine rağmen işçileri azimli bir direnişle karşılık verdiler ve askeri birliklerin geri çekilmesine sağladılar. Yardım için takviye ordu birlikleri çağrıldı, sabah on civarında ana kapıyı patlatarak açtılar; fakat ev ev savaşmak zorunda kaldılar —gün ortasına gelindiğinde işçilerin direnişini hâlâ kıramamışlardı. 14 Şubat akşamına kadar blok ve mahalleler teslim alınamadı. 15 Şubat Kızıl Viyana'nın son günü oldu.

İsyanın sonucu destek için silahlananlar açısından bile asla net olmadı. Fakat isyancıların gösterdiği cesaret tüm dünyayı harekete geçirdi. Avrupalı sosyalistler çok geçmeden Kızıl Viyana'ya "Viyana Komünü" yakıştırmasını yaptı ve savaşçılarını şanlı 1871 Paris Komüncüleriyle kıyasladı. Bugünün

pasifist solu tarafından unutulmuş olsa da Şubat 1934 Avusturya ayaklanması, devrimci sosyalizm tarihinde kısa süren, önemsiz bir hadise değildi. Schutzbund, hükümete karşı, güçlerinin yalnızca bir kısmını harekete geçirebilmesine rağmen, ayaklanmaya binlerce silahlı işçi katılmıştı; en sonunda ağır silahlarla bastıran ordu en eğitimli ve en donanımlı kuvvetlerini onlara karşı seferber etmek zorunda kalmıştı. Yalnızca 186 ölü ve 486 yaralıdan ibaret olan resmi rakamlar hiç de güvenilir değildir; her iki tarafa ait doğru rakamlar muhtemelen asla bilinemeyecektir.

Bauer ve diğer SDAP liderleri, işçiler daha yenilgiye uğramadan, 13 Şubat'ta Prag'a kaçtılar. Korkak ve uzlaşmacı Bauer geçmişle ilgili tutumundan ötürü pişman olduğunu daha sonra şu şekilde itiraf edecekti:

> 15 Mart [1933 Dollfuss'un darbe günü] genel grev çağrısında bulunarak karşılık verebilirdik. Başarılı bir grev için şartlar o günkü kadar hiçbir zaman uygun olmadı. Almanya'da tam anlamıyla olgunlaşan karşı-devrim, Avusturyalı kitleleri ayaklandırmıştı. İşçi kitleleri savaş işaretini bekliyordu. Demiryolu işçileri on bir ay sonraki kadar ezilmemişti. Hükümetin askeri örgütü Şubat 1934'dekinden çok daha zayıftı. O zaman kazanabilirdik. Ancak mücadeleden çekindik, korktuk ... savaşı erteledik çünkü ülkeyi kanlı iç savaş felaketinden korumak istiyorduk.[6]

Bedel olarak faşizmi, korkunç gericiliği, moral bozucu bozgunu yaşadılar. Fakat Avusturya isyanının Avusturya dışındaki sosyalistler üzerinde müthiş bir etkisi oldu. Faşizme karşı silahlı direnişin aslında mümkün olduğunu gösterdi; "Viyana Komünü" 1940'larda Avrupalı, Kuzey Amerikalı ve özellikle İspanyol sosyalistlere ilham oldu.

"Viyana Komünü"nün özellikle dikkat çekici yanı, onun proleter sosyalizminin doğasına ışık tutmasıdır. Ayaklanmayı Marksist ya da anarşist açıdan bakarak anlaşılır kılmak mümkün değildir. Ayaklanma yine de belediyeci karakteri ve etik duruşuyla, yurttaş birliği ve komünal bir sosyalizm modeline dayalı yeni bir komünalist toplum vizyonunu hissettirmişti. Maddi kalkınmaya, ekonomik çıkara ve politik merkeziyetçiliğe odaklı ortodoks Marksizmin aksine Viyana sosyalizmi, Luxemburg'un hümanist sosyalizmi gibi, her şeyden önce insanlığın yeniden etik inşasına inanıyordu. Avusturya-

---

[6] Otto Bauer, *Austrian Democracy under Fire* (Londra, 1934), s. 43. 1918-19 yıllarında Ebert, Scheidemann ve Noske'nin iktidarı kendi elleriyle orduya verdiklerinde sığındıkları mazeretin tıpatıp aynısıydı bu.

lılar sosyalizme Marksizmin, sendikalizmin ve 1920'ler ve 1930'ların sosyalist görüşüne nüfuz etmiş "açlığın yarattığı radikalizmin" ötesine geçen — komünal ve etik — yeni bir ufuk açtılar.

Üstelik Avusturyalı sosyalistler, özellikle SDAP'ın alt kadroları, işçileri eylemle eğitme konusunda yeterince gerçekçiydi. Schutzbund, "Viyana Komünü"ne, Avrupa Sosyal Demokrasisinde eksik olan bir itki kazandırdı. Bauer ve çalışma arkadaşlarının korku duyduğu iç savaş olasılığını önceden gördü. SDAP liderlerinin kişisel korkaklığı moral bozucuydu, zira Avusturya'nın kuzey cephesindeki faşist Almanya ve güney cephesindeki İtalya ülkeyi gittikçe çembere alıyordu. Schutzbund'da savaşan işçi-militanlar, kaybedeceklerini bildikleri bir savaşta mücadele veriyorlardı –fakat yine de sonuna kadar savaştılar. "Viyana Komünü"nü yalnızca esin verici değil, aynı zamanda psikolojik olarak eşsiz kılan işte bu metanetti. Komün, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın başka yerlerindeki Marksistler arasında revaçta olmayan etik amaçları ileri sürerek bir anlamda İspanyol Devrimi'nin müjdecisi oldu.

2. KISIM

İSPANYOL DEVRİMİ

6. BÖLÜM

İSPANYA: DEVRİMİN ARKA PLANI

Bilinmeyen İspanya

1938'de İkinci Dünya Savaşı patlak vermeden bir yıl önce Britanya'da *Katalonya'ya Selam*[*] adıyla, epey yankı uyandıran bir anı kitabı yayımlandı. Kitap, çok az tanınan Eric Blair, namıdiğer George Orwell tarafından yazılmıştı. Orwell, General Francisco Franco'nun ve gerici ordu subaylarının başında bulunduğu yarı faşist "Milliyetçilerin", hakkıyla seçilmiş bir cumhuriyetçi hükümete karşı ayaklandığı İspanya'daki çalkantılı iç savaşın ortasından İngiltere'ye henüz dönmüştü. Orwell 1936 sonbaharında Birleşik Marksist İşçi Partisi ya da İspanyolca kısaltmasıyla POUM'a bağlı gizli bir miliste görev almak üzere gönüllü yazıldı. Yayımlanmasının ardından kitap liberaller ve Stalinistler tarafından aynı şekilde sert bir biçimde eleştirildi, zira kitap o zamana kadar Batı basını tarafından adeta görmezden gelinen iç savaşın bir başka yönünü ortaya çıkarmıştı.

İspanya'nın dışından çoğu insan İspanya İç Savaşı'nı cumhuriyetçiler ile otoriter gericiler —ya da komünistlerin ve liberal müttefiklerinin ifade ettiği gibi "demokrasi ile faşizm"— arasındaki iki kutuplu bir çatışma olarak yorumladı. Buna karşın Orwell, savaşın devrimci işçi sınıfı ve köylülük ile yarı feodal toprak sahipleri, varlıklı sanayiciler, muhafazâkâr orta sınıf ve açıkça gerici, aslında neredeyse ortaçağdan kalma ruhban sınıf, arasındaki derin bir toplumsal çatışma olduğunu savunuyordu. Milliyetçilere direnen işçi ve köylülerin çoğu, yalnızca General Franco'nun zalim bir otoriter rejim kurmasını

[*] George Orwell, *Katolonya'ya Selam*, Çev. Jülide Ergüder, Bgst Yayınları, 2011.

engellemek için değil, fakat aynı zamanda yeni bir toplumda, kendi toplumsal ilişkilerini devrimci bir yeniden yapılanma temelinde kurmak için savaşıyorlardı.

İspanya'nın dışındaki birçok kişi, çatışmayı belirleyen derin toplumsal meseleler hakkında hemen hemen hiç bilgi sahibi değildi. Faşizmin acımasız yürüyüşü tüm Avrupa'da başlamıştı; Stalin'in desteklediği liberal-komünist ittifakın çatışmayı cumhuriyetin faşizme karşı basit bir politik mücadelesi olarak göstermek işine geliyordu. Bunu böyle göstermek zor değildi: İspanya politik ve ekonomik olarak dünyanın geri kalanından o kadar yalıtılmıştı ki ülke içindeki koşullar Pireneler ya da Atlantik ötesinde hemen hemen hiç bilinmiyordu. Aslında İspanyol halkının omuzlarına yük olan ortaçağ ruhban hiyerarşisi, yarı feodal toprak sahipleri ve asalak ordu destekli ekonomik ve toplumsal sıkıntılar muazzamdı. Diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında bilhassa İspanya'daki toplumsal değişim hareketleri radikal bir doğaya sahipti: İspanyol Solu'na Sosyal Demokrat ya da komünist değil, militan bir sosyalist ve özellikle anarko-sendikalist eğilim hakimdi. 1930'lar itibarıyla İspanya yalnızca büyük bir sosyalist parti çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda hem devasa, devrimci anarşist bir sendika federasyonu ve küçük, son derece istikrarsız bir anarşist federasyon —Orwell'ın da bağlı olduğu anti-Stalinist komünist örgüt— ortaya çıkardı. Görünüşe bakılırsa İspanya 1936 itibarıyla, Batı Avrupa'nın geri kalanında hemen hemen ortadan kalkmış olan bir toplumsal hareketler havzası haline gelmişti. Başka yerlerde gelişen görece istikrarlı kitlesel Sosyal Demokrat partilerin aksine, İspanya'daki özgürlükçü kitlesel örgütlenmeler Avrupa'nın geri kalanında görülmeyen, heyecanlı ve üretken bir radikal siyasal kültüre yol açtı. Çok az tanınan İspanya'da, bütün gelenekler —Marksizm, anarşizm, sendikalizm, kolektivizm ve liberter bireycilik— güncel tarihin zorluklarına yanıt olmak durumundaydı. İç savaş nedeniyle ülkedeki gerçek yaşam koşullarına eğilmek zorunda kalan bu gelenekler, bütün güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koydular.

Üstelik İspanya'da nispeten küçük olan endüstriyel işçi sınıfı, dünyadaki en militan ve sınıf bilinci en yüksek sınıftı. Aralık 1937'de İspanyol işçiler İber Yarımadası savaşlarında Franco orduları tarafından feci şekilde yenildikten sonra, enternasyonal emek hareketinin dikkatli/özenli gözlemcisi Leon Troçki yine de işçileri en övgü dolu sözlerle yüceltiyordu:

> İspanyol proletaryası birinci sınıf bir askeri nitelik sergiledi. İspanyol proletaryası ülkenin iktisadi yaşamı, politik ve kültürel düzeyindeki özgül ağırlığı nedeniyle, devrimin ilk günlerinde, 1917 başlarındaki Rus proletaryasının gerisinde değil, ilerisinde olduğunu gösterdi.[1]

Dolayısıyla, şunu sormamız gerekir: İspanya'daki hangi koşullar sıradışı bir işçi sınıfına yol açmıştı? Neden İber Yarımadası devasa bir liberteryen anarşist sendika meydana getirdi? Bu soruları doğru bir şekilde yanıtlamak için İspanya'yı Batı Avrupa'nın iktisadi, siyasi ve kültürel tarihi bağlamına oturtmak gerekir.

Devrimin Kökleri

Kuzey Afrika'dan gelen Müslümanlar sekizinci yüzyılda, İber yarımadasının büyük kısmını fethedip orada başkentin Córdoba olduğu bir emirlik kurdular. Yarımadanın farklı bölgeleri —özellikle İslam egemenliğinde olanlar ve kuzeyde İslamdan bağımsız olan birkaç bölge— ayrı kültür ve dillerinin yanı sıra karmaşık bir geleneksel haklar ya da *fuero* sistemine (bütün yerel topluluk tarafından seçilen en üst karar mercii) sahiptiler. Nitekim hepsine hatırı sayılır ölçüde yerel özerklik verilmişti. Ferdinand ve Isabella'nın hükümdarlığı sırasında Müslüman işgaline tepki olarak ortaya çıkan bu tür yerel ve bölgesel özerklik girişimleri (bu girişimlere Yeniden Fetih deniyordu) en sonunda 1492'de istilacıları sürerek başarıya ulaşmış (yüzyıllar süren) mücadelenin bir parçasıydı. Birçok bölgesel iktidar o kadar büyüktü ki, İspanyol kralı ve soylular servet ya da statüye bakmaksızın yerel liderleri kendilerine eşit saymak zorunda kalmışlardı. Hıristiyan hükümdarlar İspanya tahtına çıkarken, onlardan yerel halk meclisi huzuruna çıkmaları ve onların bölgesel haklarını tanımaları bekleniyordu. Ancak bundan sonra bölgesel topluluk lideri resmi olarak onların söz konusu bölge halkı üzerindeki kraliyet egemenliklerini tanıyacaktı.

Örneğin, Mağribi yönetimi altında asla yaşamamış ve yarımadadaki diğer kültürlerden etnik, dilsel ve kültürel olarak farklılaşan Basklılar, hiçbir zaman kendilerini İspanyol olarak görmediler; Fransa ve İtalya'nın çok daha ötesine, Kastilya'nın iç kısımlarına sürülen (yarımadarun kuzey doğusundaki) Katalanlar da kendilerini İspanyol olarak görmediler. Katalonya'nın komşu böl-

---

[1] Leon Trotsky, "The Lessons of Spain –The Last Warning" (17 Aralık 1937), *The Spanish Revolution (1931-39)* içerisinde (New York: Pathfinder Press, 1973), s. 322.

gesi Aragon'da yerel taç giyme töreninde edilen yemin sözde monarşiye zımni bir uyarı içeriyordu: "En az senin kadar değerli olan bizler, hep birlikte sizden daha fazla olan bizler seni kral yapıyoruz."[2] Bu tür bildirimler Hıristiyan İspanya'ya hakim olan güçlü ademi merkeziyetçi geleneği ifade ediyordu.

Geleneksel *fuero*lara yönelik talepler, belediyeye dayalı kadim özyönetim ve dayanışma gelenekleri ile birlikte İber belediyeleri ya da komünlerinden köklenmişti. Aslında İspanya'daki gerçek otorite kasaba ve kent yaşamının canlılığına dayanıyordu. Güçlü yerel dayanışma hissi, özellikle kriz zamanlarında, toplumun tepesinden ziyade tabandan çıkarak kendisini gösterecekti. 1492'den sonra bile, son Mağrip kalesi düştüğünde, İspanyollar kendilerini öncelikle ait oldukları köyler, kasabalar ve kentlerle bir tutmaya devam ettiler ve ancak sonrasında kendilerini yeni bir ulusun mensubu olarak tanımladılar. Bu ademi merkeziyetçi gelenek, yalnızca eşsiz bir kültürel özerklik hissini beslemekle kalmadı, aynı zamanda daha sonra İspanyol kitleleri özellikle ademi merkeziyetçi ve liberteryen ideolojilere duyarlı kılan, bitmez tükenmez bir siyasal özerklik hissini de teşvik etti.

On altıncı yüzyıla kadar İspanyol kentleri ve kasabaları muazzam yetkilere sahipti; ülkeyi yönetenlerin bu güçlü eşitlikçi belediyeciliğe karşı sorumlulukları vardı. 1516'da I. Carlos İspanya'nın ilk Hapsburg kralı olarak tahta çıktığında, atalarının yaptığı gibi çeşitli bölgeleri şahsen ziyaret etmeden, bunun yerine kendi vaatlerini uygulamak üzere vekillerini yollayarak yerel *fueroları* kabul etmeye karar verdi. I. Carlos'un bizzat ortaya çıkmayı reddetmesi halkın bir hayli öfkelenmesine neden oldu, kral daha sonra geleneksel *fuerolara* saygı göstermek ve tek tek bölgeleri ziyaret etmek zorunda kaldı. Gelgelelim Carlos, belediyelerin etkinliğini ortadan kaldıran ve onları İspanyol kraliyet ailesine tabi kılan süreci —mutlak bir monarşinin inşasını— başlattı. Yine de geleneksel haklar nosyonu asla tam olarak İber yarımadasının farklı halklarının kültürlerinden silinip atılamadı.

On altıncı yüzyılda İspanya, Yeni Dünya'daki kârlı sömürgelerinden edindiği kazançlardan ötürü dünyanın önde gelen emperyal gücü olmuştu. Ancak İspanya'nın Yeni Dünya'yı "keşfi"nin ve istilasının ardından kontrolsüz talan ve savurgan tüketim başladı. İspanyol monarşistleri ve kraliyet aile-

---

[2] Éléna de La Souchère, *An Explanation of Spain*, çev.: Eleanor Ross Levieux (New York: Random House, 1964), s. 41.

leri büyük ölçüde asalaktı. İspanyol egemen sınıflarının hazinesine akıtılan muazzam miktardaki gümüş ve altın, ülke içi ekonomiyi kalkındırmak yerine onların lükse yönelik ihtiraslarını tatmin etmek ve Avrupa'daki fetih savaşlarını sürdürmelerini sağlamak için kullanıldı. En sonunda Yeni Dünya'nın İspanya'ya giderek daha az yağma imkânı tanımasıyla birlikte, İber kentleri sönükleşmeye başladı. Yarımadayı siyasal ve yönetsel bir oluşum olarak birbirine bağlayan yollar bakımsız kaldı, İspanya kültürel ve toplumsal olarak çoraklaştı. Karmaşık sulama sistemleri harabeye dönüştükçe, eskiden son derece verimli olan alanlar yarı kurak otlaklar haline geldi. Verimli tarım alanlarını mahveden koyun yetiştiriciliğine başlandı ve bu uygulama yaygınlaştı. Neticede İspanya ne kendi ekonomik kalkınmasını destekleyecek sağlam bir burjuvazi ne de Londra ya da Paris ile karşılaştırıldığında siyasal yaşamını düzenleyecek kalıcı bir politik odak oluşturmada başarılı oldu. İspanya adım adım Avrupa'nın "yoksul adamı" —canlı bir ülkeden çok ademi merkezi bölgelerin bir yığışımı— olarak bilinmeye başladı.

İspanya bir hayli büyük asalak rahip ve soylular katmanı nedeniyle, neredeyse Batı Avrupa'nın bütün ilerici gelişmelerinden mahrum kaldı. İspanyol krallar yarımada üzerindeki mutlak otoritelerinde ne denli ısrar ederse etsinler, idari memurlar, vergi toplayıcıları, askeri kariyeristler ve muhtelif asalaklar açısından monarşi —çeşitli yerelliklerin toplu desteğinden yoksun olduğunda— bir çatıdan çok daha öte bir şeydi. Napolyon 1808'de İspanya'yı işgal ettiğinde, kraliyet yönetiminin halkla canlı bağları yoktu. Dolayısıyla Fransız imparatoru yarımadayı fethedip İspanyol kralı esir almakta hiç güçlük çekmemişti. İspanyol ulus-devleti çok kolay çöktü. Napolyon yönetimine karşı kitlesel direnişi harekete geçiren şey bu yerelliklerdeki halkın tabandan verdiği destekti.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı, Sanayi Devrimi'nin nihayet İspanya'ya ulaştığı bir dönemdi bu, ilklerin yaşandığı bir zaman oldu. 1880'ler ve 1890'lar arkaik geleneklerden çok rasyonel ideolojilere dayalı liberal ve sosyalist derneklerin doğuşuna tanık oldu. Güçlü ahlaki öğelerle yüklü talepler, sosyal adelet ve devrimci değişim programlarına kanalize edildi.

İspanyol Liberteryanizminin Yükselişi

İspanyol liberteryen hareketinin oluşumu genellikle İtalyan Bakuninci Guiseppe Fanelli'nin 1868'de Barselona ve Madrid'e gelişiyle ilişkilendirilir.[3] Fanelli, her ne kadar büyük ihtimalle Sosyal Demokrat Bakunin Birliği'nin şubelerini kurmak amacıyla ülkeye gelse de, asıl niyeti Birinci Enternasyonal'in himayesi altında bir işçi hareketi yaratmaktı. Fanelli radikal cumhuriyetçi ve federalist bir topluluğa moral mesajını iletirken dinleyicilerini o kadar ajite etmişti ki, takipçileri çok geçmeden IWMA'nın (Uluslararası İşçiler Birliği) İspanyol şubesini kurmak için çalışmaya başladı. İspanya'da Proudhoncu anarşizm ve özellikle federalizm zaten gayet iyi biliniyordu; büyük ölçüde Fransız federalist teorilerden etkilenen güçlü bir Federalist partinin sol kanadı 1850 başları itibarıyla iyice kök salmıştı. 1854'de etkili Katalan yazar Francisco Pi y Margall'ın *Reacción y Revolución* kitabı, merkezi iktidarın yıkılması, ademi merkeziyetçiliğin meziyetleri ve İsviçre tarzı konfederal yönetimin cazibesi konusunda Proudhon'un sözlerini aynen tekrar ediyordu. 1873'te İspanya'da monarşinin çöküşünün ardından, İspanyol hükümeti ya da Cortes, zaman içerisinde sonunda Pi'nin bizzat başkanlık ettiği bir cumhuriyet —namıdiğer Birinci Cumhuriyet— ilan etmişti. Pi, iktidarı ademi merkezileştirme arzusuna rağmen, göreve geldikten sonra siyasal sistemin esiri oldu. Birinci Cumhuriyet ertesi yıl aniden sona erdi.

Yine de Fanelli'nin 1868'de ektiği tohumlar İspanya'nın her yanına dağılmış, kent ve kırda aynı şekilde taraftar kazanmış İspanyol Enternasyonalistler olarak meyvelerini verdi. Bu enternasyonalistler Haziran 1870'de Barselona'da, İspanya'nın her tarafına dağılmış 150 yerel topluluğu temsil eden en az yüz delege toplamaya hazırdılar. Kongre, bir program benimsemek ve İspanyol kitleleri yaklaşan savaşa karşı seferber etmek için örgütsel bir yapı oluşturmakla yetkiliydi. Kongre'nin zabıtları *aliancistas*'ın oluşturduğu gölge bir grup ya da Bakunin Birliği'nin üyeleri tarafından yönlendirilse de, kongre son derece kurumsallaşmış bir aygıtın bütün formalitelerini sergiliyordu; daha da önemlisi, kongrenin son derece eklemli yapısı aslında onun anarşist karakterinin de bir kanıtıydı. Kongrenin başkanı Bakuninci Rafeal Farga Pellicier, açılış konuşmasında şöyle diyordu: "Devlet, Kilise'yi kutsal kılan

[3] İspanya'da liberteryen hareketin gelişimi üzerine daha fazla bilgi için bakınız: Murray Bookchin, *The Spanish Anarchist: The Heroic Years, 1868-1936* (1977; yeniden basım. Edinburgh ve San Francisco: A.K. Press, 1988).

ayrıcalıkların muhafızı ve savunucusudur. (...) Sermayenin, devletin ve Kilisenin kalıntıları üzerinde Anarşiyi, Bağımsız İşçi Birliklerinin Özgür Federasyonunu inşa ederek onların yönetimine son vermek istiyoruz."[4]

Son derece örgütlü olan kongre, "anarşiyi" kurup kurmadığına bakmaksızın, İspanyol Bölgesel Federasyonu (Federación Regional Española ya da FRE) adını alarak, resmen kendisini Enternasyonal'in İspanya kolu olarak ilan etti. Delegeler üç karşı eğilime ayrıldı: birinci eğilim, kapitalist yapı içerisinde işçilerin maddi koşullarını iyileştirmek için kendini sadece ve sadece sendikacılığa adadı; ikinci eğilim, pratik bir komüncülük biçiminin yaratılmasını destekledi; üçüncü eğilim ise genel grev ve silahlı ayaklanma yoluyla kapitalizme karşı sistematik bir mücadeleden yana oldu. Bu üç görüş on yıllarca İspanyol liberteryen örgütlenmelerinde güç de olsa birarada varoldu. Aslında FRE'nin Barselona Kongresi pekâlâ sonraki altı yıl boyunca İspanyol liberteryen kongrelerine model oluşturan bir olay olarak değerlendirilebilir.

FRE'nin temel bileşenleri, işçilerin ortak bir teşebbüs içerisinde bağlı oldukları belli bir sendikadaki yerel seksiyonlardı (*sección de oficio*). Belli bir yerellikte varolan bütün farklı *yerel seksiyonlar,* yerel bir federasyonda (*federación local*) birleşmişti. *Yerel Federasyon,* belli bir kasaba, kent ya da bölgedeki bütün yerel seksiyonları meslek örgütüne bakmaksızın birleştirmişti; başarılı bir liberteryen devrim olduğu takdirde *yerel federasyonların* yeni belediyeleri ve bölgesel ekonomileri yönetmeleri bekleniyordu. *Yerel federasyonlar* bu yüzden devrim sonrası toplumun yaratılması için de bir enstrümandı. FRE'nin bölgesel kurulları ve ülkenin diğer yerlerindeki kongreleri bütün yapıyı koordine etmek üzere çeşitli ulusal komiteler ve federal bir komite seçti. Ne ki pratikte komitenin göstermelik yetkileri vardı, bileşenlerinin örgütsel ve çoğu kez politik olarak bildiklerini okudukları FRE içerisinde aslında sembolik bir rol oynamıştı.

Örgüte olan bu ciddi bağlılık İspanyol liberteryen hareketinin çarpıcı bir özelliğiydi ve diğer liberteryen hareketlerle aynı nitelikte değildi; bu, İspanyol liberteryen örgütlenmelerinin neden görece büyük ve etkili olduklarını fazlasıyla anlatır. İspanyol liberteryenler genellikle anarşist olmaktan çok sendikalisttiler. Anarşizm kendini ifade etme ve bireycilikten yana kurulu örgütlenmelerden kaçınırken, İspanyol liberteryanizmi ayaklanmacı genel grevlere yönelmişti ve kitlesel emek konfederasyonlarına bir hayli yatkındı.

---

[4] A.g.e., s. 52'den alıntı.

Bununla birlikte özellikle güney İspanya'daki yaşam tarzı anarşistlerin, kitlesel tabanlı sendika şubeleri yerine, küçük, genellikle gizli, gevşek ve gayri resmi olarak birbirine bağlanmış grupların güdümü altındaydı. Sendikalizme ya da sendikacılığa karşı temkinli olan bu yaklaşım pekâlâ küçük-grup örgütlenmesi ve epizodik pratik biçimleriyle nitelenen grupçuluk olarak adlandırılabilir. Grupçuklar sabotaj, isyan ve doğrudan eylem bazında örgütlenmişlerdi. Benim pür anarşizm olarak adlandırdığım bu örgütlenme, en ateşli taraftarlarını Endülüs'ün bazı bölgelerinde yetiştirdi; bu bölgelerdeki dağ köyleri, özgürce gezinen gerilla gruplarını ve gizli komploları sosyal direnişin en etkili biçimleri olarak görüyorlardı. Aslında 1870'lerin sonunda gizli FRE'nin en büyük desteği, Endülüs ovalarının belli kasabalarının siyasal kültürünü etkilemiş olan bu tür köylü topluluklarıydı.

Pür anarşist eğilim, FRE'nin Federal Komitesini fiilen *secciones de oficio* üzerindeki bütün yetkilerinden arındırarak ve onu önemsiz bir haberleşme ve istatistik toplama birimine indirgeyerek, FRE'yi gevşek bir gruplar federasyonu içerisinde kökten bir şekilde ademi merkeziyetçi bir yapıya kavuşturdu. Daha da önemlisi, bundan böyle FRE'nin yerelleri, federasyonun diğer parçalarının görüşlerine aldırmadan, bir bütün olarak federasyonu bir yana bırakarak kendi politikalarını ve stratejilerini formüle edecekti. Tek tek gruplar Enternasyonal'den istedikleri vakit ayrılabiliyor veya örgüte girebiliyorlardı, netice itibarıyla FRE'i birarada tutan neredeyse hiçbir örgütsel bağ kalmamıştı.

1877'de İsviçre'den İspanya'ya yeni bir anarşist yöntem anlayışı geldi: "Eylemli propaganda." Bu doktrine göre devrimciler, gerilla savaşı, soygunlar, bombalamalar ve politik suikastler gibi şiddet eylemlerine girişerek kendiliğinden bir işçi devrimini ateşlemeye çalışmalıydı. Avrupa'daki anarşistler bu türden pek çok eylem yapıyordu. Yeni yöntem İspanya'da da rağbet gördü; 1877'de doğu Endülüs gruplarının oluşturduğu bir konferans kendisini "eylemli propagandaya" adadı. 1878'de bir FRE mensubu, Kral XII. Alfonso'yu öldürmeye çalıştı. Çok geçmeden anarşist eylem, ardı arkası kesilmeyen İspanyol *pugachevshchina* korkusuyla yaşayan güneyli yönetici seçkinlerin korkulu rüyası oldu. Halkın öfkesi ne zaman patlasa, bunlar komplocu, gizli işler çeviren tehlikeli anarşistlerin marifeti olarak görülecekti. FRE bu tür eylemlere dahil olsun olmasın —ki muhtemelen dahil olmamıştı—, hükümet

onun katıldığını düşünüyordu; böylece anarşistler çok geçmeden bütün sabotaj eylemlerinin sorumlusu olarak görülmeye başlandı.

Bu gelişmelerin sonucunda FRE proletarya içerisindeki tabanını neredeyse kaybetti. Gizliliğin hiçbir avantajı olmadığını anladıktan sonra — İspanya'nın en çok sanayileşmiş bölgelerinde yaşayan— Katalanlar, halkın sıkıntılarını ifade etme, grevlere gitme ve radikal yayınlar yayımlama gibi yasal eylem biçimlerine döndüler. Kentlerde ve esas olarak Barselona'da kurulan FRE'nin kent kolu "eylemli propagandayı" hükümetin işçilerin üzerine gitmesi için bahane yaratan zararlı bir pratik olarak eleştirdi. Bunun yerine resmi olarak sendikalizm yanlısı olarak adlandırılabilecek bir görüşü benimsediler. FRE'nin kitle örgütlenmesi ile anarşist küçük grup ya da bireysel eyleme bağlılık arasında bölünmesi, İspanyol liberteryen hareketi içerisinde kalıcı bir bölünme olacaktı.

Eylül 1881'de hükümet baskısı hafifleyip FRE yasallık kazanırken, Barselona'da düzenlenen genel kongre resmi olarak FRE'yi feshetti ve yerine onun halefi olan bir örgütü, İspanyol Bölgesi İşçi Federasyonu'nu (Federación de Trabajadores de la Región Española, FTRE) kurdu. Yeni örgüt yasal hüviyetini korumak için hükümetin şartlarını kabul etmeye razı oldu. Grevlere onay verme hakkına sahip olmakta ısrar eden yeni bir Federal Komite yönetiminde —muhtemelen genellikle anarşistlerin kışkırttığı, çoğu kez ümit vermeyen ve sorumluluk taşımayan kanunsuz grevleri önleme umuduyla— nispeten merkezileşmiş bir yapıya büründü. FTRE sendika demokrasisinin devamlılığını sağlamak için her örgütsel aşamada kongreler düzenleme ve örgütsel demokrasiyi teşvik etme anlayışını devam ettirdi.

FTRE 1881'de 3.000 üyeye sahipken, Eylül 1882'de 58.000 üyeye sıçrayarak hızlı bir şekilde büyüdü. Katalan sendikalist liderliği dışında, çoğu asli üye yine güneyli anarşistlerden oluşuyordu: 1882'de zirve yapan üye sayısının yaklaşık 68.000'i Endülüslü köylülerdi. Barselona liderliği ile Endülüslü üyelerin bakış açıları önemli ölçüde farklılaşıyordu. Bir kere daha, pür anarşizm doğrultusundaki yönelim, Barcelona kolunun yetenekli işçilerini uzaklaştırmıştı; 1882 itibarıyla, daha öncekiler gibi FTRE de eski örgütsel tartışmalar yüzünden bölündü. Barselonalı sendika taraftarları kitlesel bir sendikadan yanaydılar ve hem sanayi hem de tarım olmak üzere bütün İspanyol işçilerini birbirine bağlı bir federasyonda örgütlemeye çalıştılar; grevler, özellikle de kitlesel genel grev, onlara göre işçilerin hedeflerine ulaşmaları açısından mü-

kemmel bir araçtı. Bariz bir karşıtlık içerisinde olan Endülüslü radikal devrimciler, FTRE için illegal ve gizli yaşam tarzından ve en önemli yöntem olarak da "eylemli propaganda"dan yanaydılar. 1883'te federasyonun Valencia kongresi Federal Komite'nin merkezini Barselona'dan Vallidolid'e taşıdı ve komitedeki bütün sendikalizm taraftarlarının yerine Endülüslülere yakın duran üyeleri geçirdi. Bir kere daha ayrılık kaçınılmaz olmuştu.

1885'ten sonra İspanya'da köylü anarşistlerin tutkulu bir şekilde izinden gittiği yeni bir liberteryen ideoloji —anarko-komünizm— ortaya çıktı. Gördüğümüz gibi anarko-komünizm İsviçre ve Fransa'da doğmuş ve Peter Kropotkin, Elisée Reclus, ve Errico Malatesta tarafından açık bir şekilde formüle edilmişti. Anarko-komünistler (doğası gereği reformist ve devrimci itkileri bozan bir yapı olarak gördükleri) sendikalara ek olarak kitle örgütlerini de küçümsüyorlardı. Daha önce özellikle İspanyol anarşistler arasında varolan gruplar gibi küçük gruplara fazlasıyla bağlıydılar. Kitleleri liberteryen bir ayaklanmaya yöneltmek için bir araç olarak "eylemli propagandayı" destekliyorlardı. İspanya'da anarko-komünizmin gelişimi böylece Endülüslülerin *grupçuluğa* olan bağlılığını pekiştirdi ve ona teorik meşruiyet kazandırdı.

Anarko-komünizm genelde FTRE içerisindeki sendikalizm taraftarlarına pahalıya mal olan bir zafer elde etmişti: Barselonalı işçiler kitlesel bir şekilde örgütten ayrıldı. FTRE bundan sonra doğası gereği ve ideolojik olarak Endülüslülere yöneldi. Ancak anarko-komünistlerin hâkimiyeti altındaki federasyon çok küçük isyancı gruplar yığını içerisinde dağılıp gitti ve sonunda 1888'de varlığı sona erdi.

1890'larda Endülüs ve civarında çeşitli küçük ayaklanmalar çıktı. Genellikle bunlar yine de yalıtılmış, münferit ve planlanmamış olaylardı; çok kapsamlı bölgesel bir ayaklanma değildi. Planlama ve örgütlenme yapabilen şehirlilerin desteği olmadan, yalnızca kır yoksullarına ve topraksızlara dayalı bir hareketin başarılı bir toplumsal devrim bir yana, önemli bir ayaklanma yaratma şansı bile çok azdır. Kazma, çapa ve sopalarla mücadeleye girişen köylüler, devletin silahlı kuvvetleri karşısında güçsüzdü. Köylü ayaklanmasının örgütlü askeri kuvveti yenebileceği umudu böylelikle son buldu.

İspanyol Sosyalizmi ve Sendikalizminin Yükselişi

1888'de matbaacı Pablo Iglesias önderliğinde küçük bir İspanyol Marksist sosyalist grup, Madrid'de resmi olarak İspanya Sosyalist İşçi Partisi'ni (Par-

tido Socialista Obrero Español, PSOE) kurdu. PSOE, İkinci Enternasyonal'in İspanyol seksiyonu olmuştu. PSOE'nun üyeleri başlangıçta Madridli dizgiciler, düzeltmenler, matbaacılar ve onların çıraklarından oluşuyordu. Aynı yıl Iglesia'nın grubu bilinçli bir şekilde sosyalist bir sendika da kurdu: Merkezi Barselona'da olan Genel İşçi Sendikası (Union General de Trabajadores, UGT). Fakat UGT'nin Barselona'da güçlenmesi can sıkıcı bir şekilde yavaşken, sendika sürekli olarak Madrid'de ve Bask Bölgesinde (özellikle zanaatkârlar arasında) üye kazandı. UGT aynı zamanda Asturias kömür madencilerinin en önemli sendikası oldu, fakat bu militan işçiler UGT önderliğinden oldukça farklı ve bağımsız bir tutum alarak kendi radikal yollarından gideceklerdi.

Marksizm, anarşizmin ve proto-sendikalizmin aksine, İspanya'da ağır aksak gelişti. Liberteryanizm, kökleri derin kantonalist ve federalist geleneklerivle İspanya'da kuşaklar boyu dillendirilen ademi merkeziyetçi fikirleri yansıtırken, Marx'ın fikirleri İspanyol işçilere incelikli bir şekilde aşılanmak zorunda kalındı. PSOE okuryazar vasıflı zanaatkârla çok daha uyumluydu; fakat taşkın, vasıfsız ve çoğunlukla cahil proleterle çok az ilişkisi vardı. İspanyol Sosyalistler ve *ugetistas* (UGT üyeleri bu şekilde adlandırılıyordu) çoğunlukla temkinli, pragmatik, ekonomist işçilerdi; genellikle —en azından prensipte— bürokratik temelde örgütlüydüler. PSOE, hem örgütsel hem de programatik olarak bilinçli bir şekilde Alman Sosyal Demokrat Partisi'ni taklit ediyordu ve çoğu kez sınıf savaşından çok sınıf işbirliğine yatkın gibi gözüküyordu. Hükümet yetkilileri PSOE'yi ılımlı cumhuriyetçilerden oluşan ve bu yüzden nispeten daha tahammül edilebilir bir emek-eksenli örgüt olarak değerlendiriyordu. 1890 ve 1900 arasındaki on yıllık siyasal ve sendikal eylemlilikten sonra, partinin halen 26.000 üyesi vardı. Aslında UGT'nin proleter Barselona'da büyük bir taraftar grubu elde edememesi, ulusal merkezini yeniden orta sınıf Madrid'e taşımasını gerektirmişti.

1908'de PSOE, demagojik bir radikal cumhuriyetçi lider olan Alejandro Lerroux'un *casas del pueblo* fikrini benimsedi. Nitekim Lerroux'nun kendisi de bu fikri Belçikalı Sosyalistlerden almıştı. Bu bir hareketti. Sosyalistler işçi sınıfı mahallelerinde, özellikle kuzey İspanya'da, çok popülerleşen topluluk merkezleri ya da mahalli lokaller kurmaya devam ettiler. Bu merkezler işçilere derslikler açtı ve onlara kütüphane ve kafelere gitme fırsatı sağladı. Buralarda işçiler pratik sorunları tartışıp analiz edebiliyorlardı. Bu taban örgütü

faaliyetleri yine de her zaman PSOE'nin temel odak noktası (parlamenter faaliyet ve pragmatik reformlar) açısından marjinal kaldı.

Liberteryen hareket, Bask Bölgesi dışında, İspanya'nın en çok sanayileşmiş kenti olan Barselona'da en büyük başarısını elde etmişti. Katalan başkentinin sosyal metabolizmasının İspanya'nın hiçbir kentinde bir benzeri yoktu; Barselona'nın işçi sınıfı en istikrarsız işçi sınıfıydı. Barselona aynı zamanda İspanya'nın en bohem kenti olma ayrıcalığına sahipti. İş arayan ve geçici ve fiziksel olarak zahmetli işlerde asgari ücret karşılığı emeğini satan onbinlerce işsiz köylü kentlere akmıştı. Barselona hızlı bir şekilde büyüyor, ekonomik gelişmeler kentin emek gücünün hızla çoğalmasına katkıda bulunuyordu. 1902-1903'te İspanya'da bir grev dalgası aldı yürüdü; bu dalga sırasında Barselona'da ilk genel grev gerçekleşti. Bu grevler genellikle yenilgiyle sonuçlandı, ardından işçi sınıfının kısa bir sessizlik döneminin geldiği 1905'teki grev dalgası ile son buldu.

Ancak sessizlik yanıltıcıydı. 1907'de yeni sendikalist ideoloji Katalan emek hareketini canlandırarak Fransa'dan İspanya'ya geçti. Sendikalizm, tıpkı anarşizm gibi, İspanya açısından büsbütün yeni bir şey değildi; nitekim bunun ilk işaretleri FRE'de on yıllar önce görülmüştü. Fakat, resmi bir ideoloji olarak, yeni bir itici güç gibi görünüyordu. Sendikalistler, işçilerin payını artırmak ya da bir devrimi ateşlemek için *sindicato*'yu ya da sendikayı bir mücadele birimi olarak görüyorlardı. Daha radikal sendikalistler sendikayı aynı zamanda devrim sonrası toplumun yönetim birimi olarak gördüler –ki böyle bir toplumun altyapısını sağlayacak özgür komünlere inanan anarşistlerin görüşüne açıkça tersti bu. Sendikalistler pür anarşistleri başıbozuk, maceracı, terörizm saplantılı bireyler olarak değerlendiriyordu; buna karşılık anarşistler sendikalistlere devrimin aleyhine işçilerin ekonomik koşullarını geliştirmeye odaklanan kişiler gözüyle bakıyorlardı.

Açıkça sendikalist bir emek örgütü oluşturma çabaları 1907'de Barselona işçileri İşçi Dayanışması (Solidaridad Obrera) adında kent çapında bir federasyon kurduğunda başladı. Birkaç ay sonra yeni federasyon aynı isimle bir gazete yayımlamaya başladı. 1908'de kendisini açıkça sendikalist olarak adlandıran İşçi Dayanışması bölgesel bir federasyon oldu, iki yıl içerisinde de Barselona proletaryasının çoğunluğunun desteğini aldı.

1909 baharında işverenlerin çalışanlarına yönelik düşmanca politikalarından ötürü Katalan başkentindeki işçiler Temmuz'da kent çapında bir genel greve gittiler. Aynı anda hükümet, İspanya Fas'ındaki isyancı Riff kabile üye-

lerine karşı başarısız olunan savaşa destek amacıyla genel seferberlik ilan etti. Olayların çakışması kitlelerde patlamaya hazır bir durum yarattı, seferberliğe karşı direniş çok geçmeden kitleselleşti. Planlanan genel grev hareketi, grev ve isyanlardan büyük çaplı bir kent ayaklanmasına doğru evrildi. Barselona 26 Temmuz'dan 1 Ağustos'a kadar sert bir sokak savaşına sahne oldu. Devasa kalabalıklar ellerindeki silahlarla polise saldırdı ve —başarı ölçüsü olmaksızın— karşılarına çıkarılan askerlerin dostluğunu kazanmaya çalıştı. Kiliselerin ve kentteki manastırların üçte birinden fazlası kundaklandı, ordu ve sivil muhafızların saldırılarına karşı kentin kenar mahallerinde barikatlar kuruldu. Clot ve Pueblo Nuevo bölgelerindeki çarpışmalar o kadar şiddetliydi ki, askeri birlikler barikatları yıkmak ve isyancıları bastırmak için ağır silahlar kullanmak zorunda kaldılar. Plansız ve yetersiz silahlanan başkaldırı ezildi. 31 Temmuz'da yüzlerce sivilin ölümü pahasına son isyancılar da ezildi. Başarısız isyan, tarihe "trajik hafta" (*semana trágica*) olarak geçti ve ardından hükümetin sert baskısı geldi.

"Trajik hafta"nın ardından Barselonalı sendikalistler tek bir kent ya da bölgeyle sınırlı bir federasyonun yetersiz olduğunu düşündüler; İspanyol işçiler ulusal çapta bir emek federasyonuna ihtiyaç duyuyordu. Katalan Emek Federasyonu (Confederación del Trabajo de Cataluña), yeniden kurulan İşçi Dayanışması'nın bölgesel örgütü, 30 Ekim 1910'da İspanya'nın dört bir yanından delegelerin Barselona'daki Palacio de Bellas Artes'de toplanacağı ulusal bir kongre çağrısında bulundu. Orada ulusal çapta bir örgüt kurmak konusunda hemfikir oldular. Kararları bir yıl sonra, 8 ve 11 Eylül 1911'de, bir kere daha Palacio de Bellas Artes'de Ulusal Emek Konfederasyonu'nun (Confederación Nacional del Trabajo, CNT) birinci kongresinde uygulamaya konuldu. "Kongre"ye yüzden fazla delege katılmasına rağmen Barselona, Asturias, Leon ve Galiçya'dan çok sayıda delegasyonun katılımı, yeni CNT'nin, gerekirse köylüler ve tarım işçilerine rağmen, kentli işçilerin örgütlenmesine odaklanması gerektiğini açıkça göstermişti. Yeni örgüt bir köylü hareketinden ziyade esas olarak proleteryaya dayanacaktı.

Zanaatkâr lonca geleneğini takip eden zamanın birçok sendikası gibi CNT'nin yapısı da belli zanaatlar için yerel sendikaları ya da sindicatos'u vasıflarına göre örgütledi. Klasik bir sendikalist yapıda bu sendikalar yerel ve ticari federasyonlarda ya da ayrı ayrı *federaciones locales* ve *sindicatos de oficio*'de gruplaştılar. Coğrafi temelde örgütlenmiş *Federaciones locales* ya da fe-

derasyonlar zamanla, zanaata dayalı olanlardan daha fazla önem kazandılar. Esasında bu piramitsi yapıyı koordine eden, örgütün merkezi kentten kente geçtikçe üyeleri de sırayla yer değiştiren Ulusal Komite'ydi. Görünürde Ulusal Komite'nin tek işlevi istatistik (veri) toplamak, yazışmalarla uğraşmak ve sendikalı mahkûmlara ve ailelerine yardım sağlamaktı. Nitekim CNT, teoride, kendi tabanını oluşturan yerel sendikaların demokratik bir şekilde kontrol ettiği gevşek bir örgütlenmeydi. Tüm biçimleriyle özgürlükçü teori paranın ahlâken yozlaştırıcı olduğunda hemfikir olduğu için, Konfederasyon'da kendilerine ücret ödenen yegâne görevliler Ulusal Komite'nin genel sekreteri ve çeşitli bölgesel federasyonların sekreterleriydi. Geriye kalan sendika görevlileri maaşlı değildi; parayı elinde tutan CNT organları sendika üyelerine bütün giderleri rapor eden ücretsiz denetçilerden oluşan kadrolara sahipti. Sendika aidatları UGT'ninkilerle karşılaştırıldığında nispeten düşüktü, dolayısıyla çoğu düşük ücretli işçiye üyelik kapısı açıktı.

Hem ahlaki hem de maddi bir ilke meselesi olarak CNT asla bir grev fonu oluşturmadı. Bu karar bilinçliydi ve şu ilkeye dayanıyordu: Konfederasyon devrimci bir sendika olma iddiasındadır; sendikanın amacı, öncelikle burjuvaziyi (radikallerin inandığı gibi) şiddetle ya da (daha yapıcı kanadın inandığı gibi) demoralize ederek, kapitalist işleyişe bir son verecek bir genel grev örgütlemektir. Bu amaç doğrultusunda sendikalist grevlerin kısa, militan ve isyancı bir nitelik taşıması gerektiği düşünülüyordu.

Ekim 1911'de, CNT'nin kuruluş kongresinden yalnızca bir ay sonra Barselona'da bir yargıç, Konfederasyonu yasadışı ilan etti. Yine de Konfederasyon el altından bile olsa grevleri örgütlemeye devam etti. 1913'te 24.000 işçi büyük bir tekstil greviyle haftalık çalışma saatini düşürmeyi başardı. 1914'te CNT'nin daha liberal bir hükümet yönetiminde, yasal bir örgütlenme olarak yeniden ortaya çıkmasına izin verildi. Üyeleriyle ilgili bir dalgalanma yaşadıysa da, moraller genellikle yüksekti ve 1919 itibarıyla CNT nüfuz alanını üye sayısını yarım milyona çıkararak bir hayli genişletti.

Bakunin, İtalyan anarşizminin babası olarak aşırı derecede abartılan statüsüne rağmen, açıkçası en büyük ve en kalıcı etkisini İspanya'da gösterdi. Burada kitlesel liberteryen hareket iktidarı almak için şiddetin değerini fikirlere ve çabuk alevlenen isyanları dikkatlice planlanmış girişimlere yeğleyen eğilimleri içinde barındırıyordu. Bununla birlikte pratikte CNT'nin eylemleri kaçınılmaz olarak işçilerin maddi durumunu düzeltmeye yönelmişti, CNT

devrimci retoriğine ve kapitalist ekonominin alaşağı edilmesini telkin eden bir programa sahip olmasına rağmen çoğunlukla geleneksel bir sendika gibi davranıyordu. Konfederasyonun kuruluşundan beri işçiler, elbette onları Avrupa'daki en yüksek sınıf bilincine sahip militan bir sınıf yapan muazzam bir emek dayanışması ve devrimci sloganlara hevesli bir görüntü ortaya koydular. Ancak katiyen devrimci birer aziz değildiler: en acil talepleri —sekiz saatlik işgünü, daha yüksek ücretler, iyileştirilmiş çalışma koşulları, tam istihdam ve iş güvenliği— ekonomikti ve hiç tartışmasız biçimde bunları elde etmek için grevlere ve gösterilere katıldılar. Birçok işçi CNT'ye ideolojik görüşlerden ötürü ya da ille de en devrimci diye değil, CNT kendi bölgelerindeki en büyük emek örgütü olduğu için katıldı.

Konfederasyon kendi amaçlarının özgürlükçü bir toplum olması gerektiğine yeni üyelerini ikna etmekten her zaman uzak kaldı. Üyeler CNT'nin marşı olan "Barikatlara"yı yürekten söylese de, çoğu kez liberteryen bir toplumsal devrimin ne olması gerektiği konusunda sınırlı bir anlayışa sahiptiler. CNT önderliği işçileri iyi eğitmedi; CNT'nin popüler gazeteleri sloganları fikirlere yeğledi ve ezilenlerin "anarşi"nin ham tutkularına yönelik söylemleri, işçi sınıfı tarihi ve radikal teori konusunda sistematik bir eğitime göre daha yaygınlık kazandı. CNT bir eğitim örgütünden çok savaş örgütüydü, popüler basın organları slogancılığı ideolojik araştırmaya ve teorik analize yeğliyorlardı. Reformist ve devrimci kanatlar arasında bölünen CNT üyelerinin çoğunluğu, tercihlerini tamamen pragmatik temelde, zamanın hâkim ekonomik ve siyasal koşullarına bağlı olarak değiştirdi. Kıdemli CNT lideri Angel Pestaña, sendika üyelerinin yalnızca üçte birinin layıkıyla bilinçli liberteryenler olarak adlandırılabileceğini düşünüyordu; netice itibariyle tüm militanlığına rağmen CNT, çoğunlukla reformizm sınırları içerisinde kaldı.

Yine de CNT, kendi döneminin Avrupa'sında başka sendikalarla kıyaslanamaz bir canlılığa sahipti. Kadrolarını *cenetistas*'ın (CNT üyelerine verilen isim) oluşturduğu CNT işçi merkezleri, diğer adıyla *centros obreros* (sosyalistlerin *casas obreras*'ının liberteryen taklidi), işçilere süreli yayınlar ve kitaplardan oluşan okuma odalarına erişim imkânı sağladı, çeşitli seminerler düzenledi. *Cenetista* militanları sürekli olarak grevler ve gösteriler düzenlediler; mahkûmlar ve ailelerine yardım etmek için kampanyalar yürüttüler; İspanya'nın diğer kısımlarındaki CNT faaliyetlerine destek vermek için canla başla çalıştılar. Örnek davranış ve sözleriyle binlerce işçiyi Konfederasyona üye

yaptılar. Kısacası CNT'nin İspanya'nın kolektif geleneklerinde derin kökleri vardı ve yalnızca Katalan işçi sınıfının isteklerini değil, genel olarak İspanyol proletaryasını ve topraksız yoksul köylüleri de temsil etmeye çalıştı.

Birinci Dünya Savaşı boyunca CNT'ye muazzam örgütsel ve yönetsel becerisi olan ılımlı bir liberteryen, sendikalist ve tekstil işçisi Salvador Seguí liderlik etti. Seguí bütün CNT liderleri arasında en pragmatik olanıydı. Her şeyden önce, kapitalizm çerçevesi içerisinde kalsa, işçilerin durumunu iyileştirmeye çalıştı. Kendisini iyi tanıyan Victor Serge onu şu şekilde betimliyor: "Anarşist değildi, daha ziyade 'özgürlük güneşi altında uyumlu yaşam', 'benliğin çiçeklenmesi', ya da 'gelecek toplum' konusundaki çözümlerle alay etmeye teşne bir liberteryendi; bunların yerine ücretler, örgütlenme, kiralara dair acil sorunları ve devrimci iktidarı ön plana çıkarıyordu."[5] CNT'yi, ideolojik düşünceleri dikkate almadan üyelerinin çalışma koşullarını iyileştiren bir örgüte dönüştürmeye çalıştı ve CNT'yi birarada tutmak için, anarşist olmayan görüşlerini özenle gizledi. Seguí birkaç başka ılımlı sendikalist ile birlikte —özellikle (1916'da *Solidaridad Obrera*'nın editörü olan) Angel Pestaña ve (CNT'nin birkaç dönem genel sekreterliğini yapan) Juan Seguí'yle— CNT'nin sendikalist kanadını büyük ölçüde açgözlülüğe yönlendirdi. Bu adamlar, işçilere kapitalizmin doğuştan ve tarihsel devrimci düşmanı rolünü atfeden —aslında ılımlı sendikalistlerin büyük ölçüde reforme etmeye çalıştığı burjuva piyasa sisteminin uzlaşmaz hasımları olan— CNT'nin pür anarşist üyelerinin amaç ve taktikleriyle açık bir anlaşmazlık içindeydi.

Anarşizmin ve sendikalizmin aynı hareket içerisinde —karşılıklı yardımlaşmaya, ademi merkeziyetçiliğe ve konfederalizme adanmış liberteryen bir hareket içerisinde bile— var olup olamayacakları hiç de açık değildi. CNT'nin üyeleri epey bir ideolojik çeşitliliğe sahip olmakla maruftu; aslında İspanyol liberteryen örgütlenmesinin tarihi, belli başlı kanatların arasındaki aralıksız kırılma ve bölünmelerden ibaretti. Hareketi en çok birarada tutan şey, onun başına buyruk ambiyansıydı. Çok geçmeden anarşizm ile sendikalizm arasında, anarşistlerin düzensiz kendiliğindenliğini sendikalistlerin disiplinli, kararlı bir şekilde yapılanmış örgütsel çerçevesiyle kaynaştırma umuduyla, görülmemiş bir biçimde anarşizmi sendikalizmle kaynaştırmaya çalışan melez bir kavram —bilinen adıyla anarko-sendikalizm— ortaya çıktı.

---

[5] Victor Serge, *Memoirs of a Revolutionary 1901-1941*, çev. ve ed. Peter Sedgwick (Londra: Oxford University Press, 1963), s. 56.

Anarko-sendikalistler, liberteryen komünizm olarak adlandırdıkları geleceğin toplumuna doğru esen devrimci rüzgârlara destek olmak için CNT'yi kullanmaya çalıştı. Grevlerin, hatta genel grevlerin yapılmasını desteklediler; fakat bu, kapitalist sistemi işçi sınıfına daha hoş gösterecek reformların gerçekleştirilmesi maksadı taşımıyordu. Buna karşılık, işçiler arasında devrimci fikirlerin yerleşmesini amaçlayan grevler kısa, militan ve amansız olacaktı. Sıradan bir grevin genel bir greve, onun da bir ayaklanmaya, burjuva toplumun varlığına son verecek bir toplumsal devrime yol açması gerektiğini iddia ediyorlardı.

Rasyonalizme Aydınlanma'nın gösterdiği bağlığı göstermeyen İspanya, kalpten bir sosyalizm coşkusuna kolaylıkla geçit verdi ve rasyonaliteyi ancak ikincil olarak ele alan bir sosyalizme de geçit vermiş oldu. Bakunin, işçileri teorisyen olmaları için uzunca bir süre eğitmenin, onları eyleme ve büyük ihtimalle devrime olan görünürdeki doğal eğilimlerinden alıkoyacağına inanmıştı. Birçok İspanyol liberteryen lider ve militan, öğretmenlerinin eğilimini büyük ölçüde benimsedi ve bireylerin liberteryanizme olan bağlılıklarını, entelektüel üretimden çok, cesaret ve kişisel kahramanlık bakımından değerlendirdiler. Nitekim İspanyol liberteryenler kuram kıtlığının ve yaratıcılığın sıkıntısını çekiyordu. Fermín Salvochea ve Buenaventure Durruti gibi önde gelen İspanyol anarko-sendikalistler, yetenekli kuramcılar oldukları ya da güçlü stratejistler oldukları için değil, kendi örnek kişisel ahlaki azimleri ve cesaretleri nedeniyle —kısacası, yaratıcılık ve kışkırtıcı düşünürler olmaktan ziyade, büyük cesaret ve korkusuzlukları nedeniyle— göklere çıkarılmışlardı.

Katoliklik, o her yere sinen etkisiyle, hareketi ahlaki yeniden doğuşu sağlayacak bir çıkış gibi göstermek suretiyle, bu eğilime destek verdi. Aslında dine ve ruhban sınıfına kökten karşı olmasına rağmen hareket, yarı-teolojik terim ve fikirlerden alabildiğine yararlanmıştı. İspanyol liberteryenler ahlaken arınmış toplum vizyonundan destek buluyorlardı —öyle ki ideallerini "kutsal" olarak adlandırmakta ya da martirlerini "aziz" diye tanımlamakta tereddüt etmediler. Anarşistler eski toplumsal düzen ile yenisi arasındaki geçişin doğasını ifade etmekte başarısız olurken; sendikalistler zaferlerinin kazanımlarını nasıl muhafaza edecekleri ve toplumu liberteryen sosyalist fikirlerle nasıl yeniden yapılandıracakları konusunda pragmatik bir bilgiye sahipken; anarko-sendikalizm, anarşist "azizlerin" sendikalist "gerçekçilerle" güçlerini birleştirdiği bir sosyal alan tahayyül ediyordu.

Anarko-sendikalistler böylece Konfederasyon'daki üyeliklerinden fazlasıyla yarar sağladılar. Anarşist ve sendikalist öğelerin birleşimi olmasaydı işçi kitleleri üzerinde çok az etkisi olan küçük, yapılanmamış gruplar içerisinde pekâlâ eriyip gidebilirlerdi. Fakat anarşist destekçileriyle birlikte, devlete karşı mücadelede öldürülen martirlerini yüceltebildiler. Anarşist ağıt "Düşen asilere gül atın!", fedakârlığa —ve başarısızlığa— duyulan bu saygıyı simgeliyordu. Martirlik, başarısız liberteryen devrimciler ve onların gruplarına muazzam prestij kazandırdı. Çoğunlukla soylu yenilgilere adanmış gibi görünen bir harekette hiçbir şey martirler efsanesinden daha etkili olamazdı. Başarısızlığın bu idealizasyonu, liberteryen bir komünist toplum yaratılmasında uzun vadeli başarıyı hedeflemeyen bir zihniyet yarattı. İspanyol liberteryenlerinin dikkatli gözlemcisi Gerald Brenan'ın 1930'lardaki kişisel tespitlerinde belirttiği gibi, İspanyol liberteryen hareketi büyük toplumsal değişimi başaracak planlı bir süreç yaratmak yerine, toplumsal adaletsizliklere yönelik protestolara odaklanmıştı:

> Protestoya katılın! Bu ifade neredeyse [1936 öncesi] son elli yıllık anarşist eylemin bütününü özetler. Gazete ve dergilerinde *protesto* kadar yaygın kullanılan başka hiçbir sözcük yoktur. İspanyol anarşizmi, başlangıçta burjuvazi ve onun asla gevşetmediği bütün faaliyetlerine karşı, ahlaki bir itirazı benimsemişti.[6]

Avrupa'nın diğer kısımlarında liberteryen fikirler nadiren kitlesel bir taban bulabildi; liberteryanizm yanlıları ağırlıklı olarak küçük, dağınık gruplara hapsolmuştu. Yine de İspanya'da liberteryen fikirler on yıllarca varlık gösteren bir taraftar kitlesi edindi. Zira köylülerin göç ettikleri kentlere taşıdıkları fikirler (karşılıklı yardımlaşma, eşitlikçilik ve dayanışma gibi) ile ademi merkezileşme ve konfederalizm siyaseti; eşitlikçi ahlaki değerlere vurgu; devletin ve parlamentarizmin yozlaştırıcı rolüne güven duymayan köylü değerlerin içinden çıkmıştı. Liberteryen eleştirinin bu yönleri söz konusu uzun ve acılı yolculuğa çıkan köylülüğün ve işçi sınıfının günlük deneyimleriyle uyuşuyordu.

Peki özgürlükçü idealler ve muğlak popüler duyarlılıklar yeni bir toplumun yaratılması için bir rehber olabildi mi? Militan İspanyol işçi ve köylülerinin çok daha fazlasına ihtiyaçları vardı: bunlar arasında endüstriyel bir ekonominin yeniden örgütlenmesine işaret etmek, yeni siyasal kurumlar ya-

---

[6] Gerald Brenan, *The Spanish Labyrinth* (Cambridge: Cambridge University Press, 1943), s. 163.

ratmak, teknisyenleri ve uzmanları eğitmek vardı. "Özgür ruhların" ve "doğal içgüdülerin" kutsanmasına dayalı bir anarşizm, hem var olan hem de hâlâ gelişmekte olan burjuva topluma karşı kalıcı bir itirazı neredeyse hiç geliştiremedi.

7. BÖLÜM

SENDİKALİST ÖRGÜTLENME VE ANARŞİST *ATENTADOS*

Sindicatos Ûnicos

1914-18 dünya savaşı sırasında İspanya tarafsız kaldı ve bunun içindir ki her iki kamptaki devletlere tedarik kaynağı oldu. Gıda maddeleri ve mamul madde siparişleri ülkeye yağmur gibi akıyordu; netice itibarıyla İspanyol kapitalistler ve toprak sahipleri eşi görülmemiş bir servet edindiler. İspanyol işçileri ve köylüler genel refahtan bir ölçüde pay alsalar da, ücretleri işverenlerinin elde ettiği kârların bir hayli gerisinde kaldı. İspanya tarımsal ve sınai ürünlerinin çoğunu savaşan devletlere sattıkça, iç tüketim için geriye kalan miktar İspanyol halkını beslemeye yetmedi. Ücretler kârlarla hiç denk değildi. 1915'de ülke içindeki kıtlığın neden olduğu enflasyon işçi sınıfının kazanımlarını ciddi bir şekilde aşındırdı ve hoşnutsuzluğu arttırdı. 1917 itibarıyla İspanyol proleter ve köylü kitleleri arasında büyük bir ekonomik sıkıntıya neden olan enflasyon almış başını gidiyordu.

CNT'nin üye sayısı hem büyüklük hem de savaşkanlık bakımından gelişme göstermesine rağmen, 1917 yılı bir gök gürlemesiyle başladı: Rusya'daki Şubat Devrimi haberi İspanya'ya ulaşmıştı. İspanyol devrimci sosyalistler zafer sarhoşuydular; Rusya'daki devrim Avrupa çapında bir devrimin açılış perdesi gibi görünüyordu. Ekim ayında Bolşeviklerin iktidarı aldığı haberi geldiğinde birçok İspanyol işçi ve köylü, Rus işçi ve köylülerin sonunda kendi toplumsal kaderlerinin kontrolünü ele aldıkları ve böylece dünyanın sömürülen kitleleri için yeni bir ufuk açtıkları yönünde bir kanaate vardı. O

güne dek hiç tanımadıkları Bolşevikleri, anarşistlere, sendikalistlere ve sol kanat sosyalistlere yakın olan bir grup olarak görüyorlardı.

Sosyalistler ve *cenetistas* (CNT'liler) Rus yoldaşlarıyla devrimci çoşku ve dayanışma seli içerisinde devrimci bir genel grev hazırlamak üzere el ele verdiler. Ağustos 1917'de CNT, nakliye kolunda, örgütleyenlerin beklentilerinin aksine, genel greve dönüşemeyen bir greve kalkıştı. Yine de sendikalist savaşkanlık CNT'nin prestijini bir hayli arttırdı. Mart 1918'de ülke, ilk defa 17 cumhuriyetçi, 25 Katalan liberal ve 6 Sosyalist milletvekilinin yer aldığı yeni bir Meclis seçti –nitekim bu, Seguí'nin haklı olarak CNT'nin Temmuz ve Ağustos 1917 isyanlarındaki rolünün doğrudan sonucu olduğunu iddia ettiği bir sonuçtu. Seguí, CNT'nin *Cortes*'teki (Meclisteki) liberallerden bir jest (yani sendikalistlerin talep ettiği reformların yasaklanmasını) beklediğini ve bunu da hak ettiğini savunuyordu.

Seguí'nin başlıca talepleri —sekiz saatlik iş günü, çocuk emeğine son verilmesi, laik eğitim, kadınlara siyasal eşitlik— aslında ılımlı reformlardı. Sıradan CNT'liler açısından bu talepler fazlasıyla cazipti, ancak CNT içerisindeki anarşist eğilimlere göre, Seguí ve müttefikleri, proletaryanın "devrimci içgüdülerini" burjuva siyasetçilerle birlikte törpüleyen ve CNT'yi geleneksel bir sendikaya indirgeyen reformistlerdi. Seguí'nin parlamenter partilerle görüşme arzusu bile onları için için kızdırdı ve pragmatik sendikalistler ile ultra-devrimci anarşistler arasındaki uçurumu derinleştirdi.

Ne ki, Seguí bu reformist yolu izlerken bile, Konfederasyonu patronlara karşı daha ürkütücü bir silaha dönüştürmek için CNT'nin iç örgütsel yapısını önemli ölçüde değiştirme niyetindeydi. Onun önerisi CNT'nin geleneksel bileşenlerini —*sindicatos únicos*— ile değiştirecekti. Bu sendikalar belli bir bölgedeki bütün işçileri, metal iş ve tekstil gibi farklı sendikalara bağlı olanları bile, tek bir birleşik yerel sendikada birleştirmeyi amaçlıyordu. Örneğin, Barselona'daki kereste işçileri aynı kentteki tekstil ve metal işçilerini bir araya toplayacaktı. Bir *sindicatos únicos* böylece yalnızca aynı sendikadakilerle değil, vasıflı ya da vasıfsız, aynı yerdeki bütün işçilerden oluşacaktı. Bu büyük yapısal değişim 28 Haziran 1918'de Barselona'nın bir banliyösü olan Sans'daki Katalan Bölgesel Federasyonu'nun kongresinde benimsendi. Bir yıl sonra, Aralık 1919'da, CNT'nin Madrid'deki ulusal kongresi değişimi resmen onayladı. Küçük atölyelerin karakteristiği olan arkaik zanaat sistemi feshedildi;

mahalle, ilçe ve bölge düzeyindeki federasyonlarda birleşen *sindicatos únicos* CNT'nin temel örgütsel birimi oldu.

Bu yapı, vasıfsız ve çoğu kez eğitimsiz işçilerin daha eğitimli ve vasıflı çalışma arkadaşlarıyla güçlerini birleştirmelerini sağladı. Daha önce belli bir fabrika ya da atölyede ayrı ustalık gruplarına ayrılan işçiler, şimdi ortak kararlar almaya mecbur oldukları tek bir *sindicatos únicos*da biraraya gelmişti. Bu değişiklik meslek, ustalık ve deneyime bakmaksızın, bütün işçileri birbirine eşitleyerek imtiyazları ortadan kaldırdı. Aynı işletmedeki vasıfsız işçiler vasıflı işçilerle birlikte karar almanın yanı sıra, bir işletmedeki işçiler kaynaklarını bir merkezde topladıkça, CNT de vasıfsız işçileri daha iyi organize edebiliyordu.

Yeni *sindicatos* yapısının ve yeni sendikalist programın neticesinde, sayıca vasıflı işçileri epeyce aşan ve Konfederasyonu son derece geçici kılan vasıfsız işçiler CNT'ye aktılar. 1918'in sonuna gelindiğinde tek başına Katalonya'daki CNT'li sayısı yaklaşık 200.000 idi; bir yıl sonra bu rakam 250.000'e yükseldi. Birçok anarko-sendikalist ve CNT'deki çoğu anarşist militan, değişimi hoş karşılamadı. Bunlar, varolan kişisel ilişkiler etrafında şekillenen, yerel ve bölgesel federasyonlara gevşek bir şekilde bağlı *dayanışma grupları (grupos de afinidad)* doğrultusunda varlıklarını sürdürüyordu. Toplumsal dayanışmayı geliştirmekten uzak olan bu örgütsel bağlar, grupların anarşizmin bir ilke olarak koruduğu otonomiyi sürdürmelerini sağladı. Sans Kongresi, anarşistlerin canını bir hayli sıkan Seguí'nin yeni sendikalist programını benimsedi. Program sekiz saatlik işgünü, çocuk emeğinin ilgası ve cinsiyet eşitliği gibi "reformist" taleplere sahipti. Anarşistler, yine de, Madrid Kongresi'nde sendikalizm-anarkokomünizm karşıtlığına ilişkin ideolojik tartışmalardan zaferle çıkmış olmalarıyla kendilerini avutabildiler: Kongre CNT'nin resmi ideolojisi olarak "liberteryen komünizm"i (*comunismo libertario*) benimsemişti. Üstelik Madrid Kongresi daha geniş konfederal organların yetkilerinden bazılarını, tek tek *sindicato*ların özerkliğini bir hayli arttıran, bölgesel ve dolayısıyla mahalli federasyonlara devretti.

Söz konusu tavizler iki kanadın ortak bir gereksinimi karşılamalarını mümkün kıldı: Aynı sendika içerisinde bir arada olmak mümkündü. Aralarındaki birlik şaşılacak derecede sembiyotikti: Sendikalistler, anarşistlerin kendilerine militan bir görüntü vermelerine ihtiyaç duyarken, anarşistler de sendikalistlerin kendilerine bir kitle hareketi sağlamasına ihtiyaç duyuyordu. Sans Kongresi CNT liderliği içerisindeki eski dengeyi de muhafaza etti: Beş

anarşistten (genel sekreter olarak Manuel Buenacasa, sekreter olarak Evelio Boal ve Vicente Gil, denetçi olarak José Ripóll ve mali işlerden sorumlu Andrés Miguel) meydana gelen geçici bir ulusal komite oluşturuldu; ancak CNT içindeki asıl güç, yeni programlarını "olanakçılık" *(possibilism)* olarak adlandıran Salvador Seguí ve Angel Pesta'nın başını çektiği Katalon Bölge Federasyonu'nun elindeydi. Güney'deki anarşist radikalizm şimdi Kuzey'deki Konfederasyon içerisinde hâkimiyet mücadelesine girişmişti.

Bolşevik Üç Yıl

Bu arada kırsal bölge halen Ekim Devrimi'nin yarattığı devrimci coşkuyla ayaktaydı. Güneyde bir köylü savaşının alevlendiği, hatta İber yarımadasında bir köylü devrimine önderlik etmek üzere Lenin'in bizzat İspanya'ya çıktığı yönündeki söylentiler çoğalmıştı. Gerald H. Meaker'ın gözlemlediği gibi, 1918 baharında fiilen bir *köylü ayaklanmasına* dönüşen "bir örgütsel faaliyet, grev, çatışma ve miting dalgası" Endülüs'te hızla yayılıyordu. 1920'ye kadar devam eden bu kırsal dalga "Bolşevik Üç Yıl" (*trienio bolchevista*) olarak bilinegeldi.

Córdoba'da olayları gözlemleyen Juan Díaz del Moral'ın yazdığı gibi, kırsal bölgede yankılanan "tahrik edici sözcük" Rusya'ydı.[1] Çoğunlukla Endülüslü toprak sahiplerinin yönetiminde tarifsiz aşağılanmalara maruz kalan, sömürülen ve aç bırakılan tarım işçileri arasında muhteşem bir öz-saygı anlayışı canlanıyordu. Büyük plantasyonlara köle emeği temin etmeleri bakımından kır proletaryası işlevi gören köylü militanlar, liberteryen grupların yanı sıra *sindicatos únicos* da oluşturdular; bütün köylüler *sindicato*lara kaydolmuştu. Taktikler liberteryen basın yoluyla koordine edildi, kentlerden gelen anarko-sendikalist ajitatörler ilham kaynağı olup önderlik ettiler. Anarşizm ile sendikalizm, daha önce İspanya'nın güneyinde olduğu gibi, hiç bu denli iç içe geçmemişti. Meaker, bu kırsal ajitatörlerin "tarım sorununa nihai ve ideal çözüm olarak bir tür kolektivizasyonu savunduklarını" belirtiyor.[2]

Fakat kırdaki kitleler kolektif çiftlikler oluşturmaya istekli değildi ve çoğunlukla kolektivizasyonu istemediler; Gerald Brenan'nın gözlemdiği gibi,

---

[1] Juan Díaz del Moral, *Historia de las agitaciones campesinos* (Madrid: Revista Derechos Privado, 1929), s. 276.

[2] Gerald H. Meaker, *The Revolutionary Left in Spain: 1914-1923* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1973), s. 137.

"aşağı Endülüs'ün muhtemelen bazı kısımları dışında, tarım işçilerinin yüzde 90'ı toprakların parçalanmasını tercih ediyordu."[3] Yine de modern toplumun bütün hastalıklarına karşı kitlesel protestolar doğuran "Bolşevik hastalığı" kentten kente yayıldı. Bu protestolar tarım işçileri ve uşaklar tarafından aynı biçimde dile getirildi. Bunları grevler ve yerel isyanlar takip etti. Ambarlar ve ürünler ateşe verildi, misillemeler özellikle zalim ustabaşılarına yönelikti. Birçok toprak sahibi ve onların kâhyaları güvenlikli kentsel alanlara kaçtılar.

Hükümet baskısı çok geçmeden geldi. Mayıs 1919'da General Emilio Barrera bir tümen askeri birlikle güneye doğru yola çıktı. Barrera, işçi merkezlerini ve radikal gazeteleri kapatıp binlerce kır işçisini tutukladıktan sonra, ayak direyen kasaba ve köyleri işgal etti. 1920 sonu itibarıyla ayaklanmalar askeri birlikler ve sivil muhafızlar tarafından peş peşe vahşice bastırılırken, kırsal hareket neredeyse sırra kadem bastı ve güneydeki kırsal bölge bir on yıl boyunca sessizliğe büründü.

Sanayi işçileri bu önemli gelişme sırasında sessiz kalmadılar. Endüstriyel işçi sınıfı mücadeleleri, bazı örneklerde ayaklanmaya kadar varan işçi sınıfı militanlığını fevkalade kızıştırarak, üç yıllık Bolşevik süreçle paralel gitti ve bir ölçüde bu süreci teşvik etti. CNT 1918 yazı ve sonbaharı boyunca, endüstriyel Katalonya'da Haziran'da 75.000 olan üye sayısını yıl sonunda 350.000'e çıkardı. İki önemli kırsal örgütlenme —İspanyol Tarım İşçileri Ulusal Federasyonu ve Endülüs Bölgesel İşçi Federasyonu— Konfederasyona katılarak, CNT'yi İspanya'nın en büyük köylü ve işçi sendikası yaptılar. Hızlı büyüme ve artan savaşkanlık, her türlü anarko-sendikalist sendikayı bastırmaya kararlı olan burjuvaziyi korkuttu. Ocak 1919'un ortasında başbakan Kont Romanones, Barselona'daki bütün anayasal güvenceleri askıya aldı ve CNT'nin liderlerini hapse atıp *Solidaridad Obrera* gazetesini kapatarak CNT'yi yasadışı ilan etti. Fakat başbakanın hareketi ters tepti: hükümetin otoriter tutumuna karşı öfkeli bir protesto dalgası baş gösterdi.

Ocak sonunda Barselona'nın ana elektrik şirketi (mülkiyetin Kanadalılara ait olmasından ötürü gayri resmi olarak Kanadalıların olduğu bilinen) Riego y Fuerzo del Ebro'daki büro çalışanları ücret kesintileriyle karşılaştılar. Şaşırtıcı bir şekilde bu beyaz yakalı işçiler kısa süre önce yasadışı ilan edilmiş olan CNT'den yardım talep ettiler. Şaşkına dönen yönetim buna sekiz işçiyi işten

---

[3] Gerald Brenan, *The Spanish Labyrinth* (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), s. 181n.

çıkararak karşılık verdi. Bütün büro personeli Katalan polisi tarafından zorla çıkarılana kadar ofislerinde oturmaya devam etti. Birçok mavi yakalı işçi, polisin bu hareketini protesto etmek ve memur grevine destek vermek için yürüdü. Bu noktada Kanadalı yönetim son derece gerici Katalonya generalinin ve İşverenler Federasyonu'nun desteğiyle, büyük bir lokavt ilan etti. CNT karşılık olarak, fiilen kenti felce uğratan bir genel grev çağrısında bulundu. Kent proletaryasının çoğu artık Barselona İşverenler Federasyonu'na karşı saf tutmuştu. Madrid hükümetinin Barselona proletaryasına sıkıyönetim koşulları dayatarak olağanüstü hal ilan etmesiyle birlikte CNT ile işverenler arasındaki müzakereler son buldu. İşçiler silah zoruyla işlerinin başına döndüler.

Müzakereler daha sonra yeni ve daha yumuşak bir valinin, bir zamanlar mühendis olan (çoğu işçinin en önemli taleplerini karşılayan koşulları ihtiyatla öneren) Carlos Montañés'in himayesinde yeniden başladı. Aslında bu koşullar işverenlerin kapitülasyonu anlamına geliyordu: grevciler misillemeye maruz kalmadan olmadan işe geri dönebilecek, ücretler arttırılacak, işgünü sekiz saate düşürülecekti. Bunlar temel tavizlerdi, Montañés'in öne sürdüğü şartlara nasıl karşılık verileceğini kararlaştırmak için 20 Mart'ta Barselona meydanında 25.000 işçi kitlesel bir miting düzenledi. Salvador Seguí işçilerin zafer ilan etmelerini ve yararlı koşulları kabul etmelerini teşvik eden ateşli bir konuşma yaptı. Ancak Seguí konuşmaya başlar başlamaz, tribünlerdeki anarşist gruplar valiyi protesto ettiler ve işçilerin —büyük ihtimalle devrim noktasına sürüklenecek— greve devam etmelerinde ısrarcı olup sendika liderinin konuşmasını kestiler. Anarşistler günün kazananı oldu: Anarşistlerin etkisi altındaki işçiler kendi başarılarını görmezden geldiler, şartları reddettiler ve dört gün sonra greve tekrar başladılar.

Hükümet ister istemez "savaş durumu" ilan etmek zorunda kaldı. Vatandaşlık haklarını askıya aldı ve genel grev komitesinin 200 üyesi de dahil olmak üzere CNT lideriyle militanlarını tutukladı. Hükümet, atlı birliklerini ve makineli tüfekleri harekete geçirerek orduyu Barselona sokaklarına soktu. Sonraki üç yılda, açlık yüzünden işçiler adım adım işlerine —sahada elde edilebilecekleri kazanımları elde etmeden— geri dönmek zorunda kaldılar.

Pistolero Savaşı

İşverenler ve devlet CNT'yi yasaklamada başarı elde etmiş olmalarına rağmen CNT'yi yok edemediler, onu yalnızca yeraltına ittiler. Gizlilik elbette CNT'yi, faaliyetleri, özellikle grevlere öncülük etmek konusunda baltaladı. Fakat Barselona proletaryasının değişken tabiatı düşünüldüğünde Konfederasyon büyümeye devam etti. Üstelik savaş sonrası ekonomik ve toplumsal kaos sırasında kökü kazınan ve Bolşevik Devrimi'yle heyecanlanan işçi, köylü ve gençlerin oluşturduğu yeni bir kuşak büyük kentlere, özellikle CNT saflarına katılmak üzere Barselona'ya göç etti. 1920 başında Barselona'nın acımasız valisi General Severiano Martínez Anido, CNT'nin başını hepten ezmeye karar verdi. "Pasifikasyon" olarak adlandırdığı bir kampanya başlatarak, işverenlerin Konfederasyon militanlarını vurmalarını sağlamak için, kelimenin tam anlamıyla onların kökünü kazımak için, profesyonel *tetikçiler* kiralamalarına olanak tanıdı. Silahlı katiller Barselona'nın ara sokaklarında görünmeye ve evlerin, sendika merkezlerinin ve dükkânların karanlık girişlerinde ellerinde silah CNT aktivistlerini gafil avlamak için pusuya yatarak beklemeye başladılar. Martínez Anido, kenti, savaş sırasında bazen Almanlar bazen de İngilizler lehine casusluk yaptığından kuşkulanılan Baron de Koening'in başını çektiği terörist bir çete olan mahut Yardımcı Polis Kuvveti'nin ellerine teslim etti.

Anarşizme dair çok az bilgi sahibi olan yeni anarko-sendikalistlerin birçoğu CNT'ye katıldı. Hatta bazıları "anarko-Bolşevikler" yakıştırmasını gururla kabul ettiler; diğerleri ise az çok suça bulaşmış insanlardı. Çiftçi grupları gibi bu genç insanlar da bütün yasadışı yaşam tarzları ve şiddet yöntemlerine aşinaydılar. CNT'nin yeraltındaki varlığı —anarko-sendikalistlerin uzun süredir arzuladığı bir gelişmeydi bu— çeşitli grupların görünüşte bağlı olduğu o büyük örgütlenmeden bağımsızlaşmasını mümkün kıldı. Kendilerini çok özel ve pratik görevlere yönelmiş küçük dayanışma gruplarıyla aynı anlama gelen "eylem grupları" içerisinde oluşturdukları için, yeraltı koşullarında Ulusal Komite bir yana, yerel CNT federasyonlarının da her türlü kontrolünden bağımsız bir şekilde hareket etmekte özgürdüler. İşverenlerin kiraladığı tetikçilerden oluşan amansız çetecilik, kısasa kısas karşılık vermeyi tercih eden genç CNT'lilerin militanlığını körükledi.

Ocak 1920'de işverenler adına hareket eden bir tetikçinin Salvador Seguí'i öldürmeye çalışmasının ardından, anarşistler birkaç gün sonra, İşverenler Federasyonu'nun başkanı Jaime Graupera'ı öldürmeye çalışarak misillemede

bulundular. Silah kullanımında tecrübe kazanan gruplar kenti dediğim dedikçi işverenler ile onların yardakçılarından kurtarmaya kararlıydı. Ocak sonunda CNT'nin sendikalist kanadının liderleri, Seguí ve Pestaña, genel olarak Konfederasyon açısından berbat sonuçlar doğuracağı uyarısında bulunarak, CNT'lilerin teröre başvurmasını eleştirdiler. Anarşist unsurlar ile işverenler arasındaki artan şiddet çok sayıda işçiyi CNT'den uzaklaştırdı ve onları Hıristiyanların örgütlediği alternatif sindicatos libres'in kucağına sürükledi. Fakat hiçbir şey her iki tarafın birbirine mukabelede bulunmasını önleyemedi. İşçiler açısından hiçbir getirisi olmayan şiddet sıradanlaştı. Terörizm siyasetin yerini aldı: Bir devrimin nasıl yapılacağını yahut bir grevin nasıl örgütleneceğini bilmeyen radikal anarko-sendikalistler teröre başvurdular.

Aralık 1920'de hükümet, polisten "kaçmaya" yeltenen her türlü şüpheliyi polisin öldürmesine izin veren bir yasa (*ley de fugas*) çıkardı. Tetikçi savaşı bir sonraki yıl doruk noktasına ulaştı: Mart 1921'de Madrid'deki anarşist gruplar başbakan Eduardo Dato'yu öldürdü, buna karşılık, patronların tetikçileri CNT'nin genel sekreteri Evelio Boal'u katletti. Anarşistler kendi saldırılarını finanse etmek için işçilerin ödediği CNT aidatlarını kullanmaktaydı, fakat işçiler bu tür belirsiz amaçlar için aidat ödemeyi reddettiğinde ya da Konfederasyon'dan ayrıldığında, gruplar alternatif finansmana yöneldiler: Bankaları ve kuyumcu dükkânlarını "kamulaştırmaya" başladılar ve hatta adam kaçırma işine bulaştılar.

Ertesi yıl, 1922'de, tetikçiler savaşı her iki tarafın da ağır kayıplar vermesiyle düşüşe geçti. 1917 ila 1922 yıllarında, aralarında işçilerin, hükümet görevlilerinin, polis, patron ve ustabaşılarının da bulunduğu tahminen 1.500 insan öldürülmüştü. Yalnızca Barselona'da yaklaşık 900 kişi öldürüldü. Ardından gelen görece barışçıl ara dönemde CNT bir kez daha legalleşti; Seguí ve Pestaña, üye sayısını revize etme umuduyla, CNT faaliyetlerinin yasa sınırları içerisinde kalacağı konusunda kamuoyuna güvence verdi. Fakat Nisan'da gruplar CNT sendikalistlerini hiçe sayarak kendi başlarına yeni bir ayaklanma başlattılar. 25 Ağustos 1922'de silahlı haydutlar Angel Pestaña'yı öldürmeye yeltendi ve onu yaraladılar. Sendika lideri olayın ardından evinde yatarken, silahlı kişiler odasının penceresinden içeri süzülerek yarım kalan işlerini bitirdiler. CNT'deki silahlı grupların şiddete başvurmasını sert bir şekilde eleştiren Juan Peiró ve Manuel Buenacasa yalnızca CNT'li oldukları için tutuklandılar.

Ekim 1922'de Barselona'da, özellikle patronlara ve ustabaşılarına karşı misillemelere girişmeye odaklanmış bir dayanışma grubu, Los Solidarios, kuruldu. Önde gelen üyeleri —Buenaventure Durruti, Francisco Ascaso, Ricardo Sanz ve Juan García Oliver— cesaretleriyle efsaneleştiler. Doğrusu gruplar arasında, kişisel pervasızlığı ve örgütün kontrolünden azade olmayı teşvik eden maço bir rekabet gelişmişti. 1923'te Los Solidarios, Saragossa başpiskoposu ve kardinalinin (CNT karşıtı ve Katolik sendika hareketinin kurucusunun) hayatına son verdi. Aynı yılın Mart ayında Salvador Seguí Barselona'da öldürüldü. Seguí suikastiyle birlikte CNT liderliği Ulusal Komite'nin sekreteri olarak sendikal faaliyet yürüten Angel Pestaña ve Juan Perió'nun kontrolüne geçti.

Diktatörlüğün İlerleyişi

Tetikçiler savaşı 13 Eylül 1923'te, Katalonya kumandanı General Miguel Primo de Rivera, İspanyol geleneğinde *pronunciamiento* olarak adlandırılan bir duyuruyu ilan ettiğinde aniden son buldu. Bu bildiri toplumu istikrara kavuşturacak askeri bir yönetimin kurulduğunu ilan ediyordu. İtalya'daki Mussolini'nin başarısından esinlenen Primo de Rivera, son derece otoriter bir hükümet kurma hevesindeydi: Kral, hükümetin göstermelik başı olurken, Rivera diktatör olacaktı. Rivera'ya bağlı ordu zümresi, tetikçiler savaşına nihai olarak son verme, ve daha acil olarak, 1921'de Annual'de, İspanya Fas'ında monarşi ile ordu liderliğini fena halde lekeleyen, ordunun verdiği kayıplardan ötürü pahalıya mal olan askeri yenilgiye ilişkin Cortes'te yürütülen soruşturmayı sonlandırma amacıyla İspanya'yı yönetecekti.

İspanya'nın sürekli olarak kaosun eşiğinde göründüğü beş yıllık kargaşadan sonra ülke perişan haldeydi. Geniş halk kesimleri, özellikle alt orta sınıflar sosyal ve politik çalkantının durulmasından memnundu. Başarısız grevlerle ciddi şekilde yoksullaşan işçilerle birlikte sıradan halk da toplumsal barışın yeniden tesis edilişini görme arzusundaydı. Birçok İspanyol bu nedenle diktatörlüğe onay vermeye dünden razıydı.

Primo de Rivera 1876 Anayasası'nı askıya aldı, bütün vatandaşlık haklarını ve basın özgürlüğünü kaldırdı, Meclisi feshetti. Bu faşizm değildi. Emek konusunda, örneğin, kurnazlık gösterip paternalist bir tavır aldı: işçilere sağlık hizmetleri, daha kısa çalışma saatleri, iyileştirilmiş çalışma koşulları öngören programlar sundu. Gerçekten birçok sosyalist bu iyileştirmeleri sevinçle karşıladı ve diktatörlüğe karşı koyacak hiçbir ciddi girişimde bulunmadı;

Primo aslında UGT'ye yasallık kazandırmıştı. Sosyalist sendika Primo yedi yıllık diktatörlüğü boyunca görevini yerine getirdi; sendikanın yardımlaşma derneklerinin faaliyetine izin verildi, ücretli işçilerinin maaşları ödenmeye devam etti. Hatta UGT, üye sayısında az da olsa bir artış kaydetti. Sosyalist liderler Primo rejiminde bazı pozisyonlara gelecek kadar ileri gittiler: UGT başkanı Francisco Largo Caballero yeni hükümette çalışma bakanı olmayı kabul etti, Sosyalist sendikadaki çalışmalarıyla kendisini hazırladığı bir makamdı bu. Caballero eski CNT üyelerini bile UGT'ye üye yapmaya çalıştı ve CNT destekli grevlerde kriz çıkarmaları için UGT grev kırıcılarını gönderdi. Caballero'nun sendika kurma çabaları çok başarılı oldu: 1930 itibarıyla UGT kitlesel bir örgütlenme olmuştu.

Buna karşın CNT sayıca ve etki bakımından önemli ölçüde güç kaybetti. Bildirinin yayımlanmasından iki hafta geçmeden, 24 Eylül'de Primo — Konfederasyonun Katalonya'daki ezeli düşmanı ve tetikçiler kampanyasının kışkırtıcısı— Martínes Anido'yu içişleri bakanı yardımcısı olarak atadı. Aslında CNT'liler Martínes Anido ve bir bütün olarak diktatörlükle nasıl başa çıkılacağı konusunda temel stratejilerinde ayrışmışlardı. Konfederasyonun sendikalist kanadı işçilerin temel kazanımlarını elde etmek için yasal olarak faaliyet göstermekten yanayken, anarşist ve anarko-sendikalist kanat, CNT'nin legaliteyi terk edip gizli faaliyet yürütmesinde ısrar etti.

Martínes Anido, sendikaların üyelik kayıtlarını ve muhasebe defterlerini muhafaza etmesini ve denetim maksadıyla bunları hükümete sunmasını gerektiren eski yasaya başvurmaya devam etti. CNT uzlaşmaya yanaşmadı. 28 Mayıs 1924'te bir hâkimin ölümüne neden olan şiddet eylemi, CNT'nin uzlaşılabilirliğini tartışmaya açtı. Barselona sokaklarındaki vuruşmalar Primo'ya, yakalanan her CNT militanını tutuklama fırsatı sağladı. Primo, CNT'nin ana yayın organı *Solidaridad Obrera*'nın basılmasını yasakladı, CNT'yi yasadışı ilan etti ve ezilmesini emretti.[4]

---

[4] Primo elbette anarşist teorik süreli yayın *La Revista Blanca*'nın basımının devam etmesine müsaade etti (sansürlü biçimde olsa da; *Kara Mecmua* başlığı, derginin sayfalarındaki sansürlenmiş makalelerin boş sayfalarına bir göndermeydi). 1923'ten itibaren dergi, bireycilik ve mistisizme kayan Ricardo Mella, Federico Urales ve Federica Montseny'nin editörlüğünde çıktı. Editörler radikal toplumsal değişimden söz eden yazılara asgari düzeyde yer verdiler. Birçok bireyci anarşist gibi onlar da Stirner, Nietzsche, Ibsen ve Fransız anarşist Elisée Reclus'dan etkilenmişlerdi. Sendikalistler, tek başına anarşizmi çoğunlukla gerici ola-

Yedi yıllık diktatörlüğün geri kalanında, örgütlü bir varlık olarak, CNT'nin varlığı adeta son buldu. Birçok işçi CNT'den ayrıldı ve patronların kurup kontrol ettiği "bağımsız sendikalara", diğer adıyla *sindicatos libres*'e katıldı. İşçiler kendi koşullarını mümkün olduğunca iyileştirmek için bu sendikaları araçsallaştırdı. Diğer eski CNT'liler UGT'nin reformizmine tepkilerinin ve diktatörlükle uzlaşmanın çaresini buldular ve UGT'nin yerel sendikalarına katıldılar. Bununla birlikte, geriye kalanlar Fransa ya da Latin Amerika'ya kaçtılar ve sendikalist fikirlerini bu ülkelerde yaymaya çalıştılar.

Kasım 1926'da Primo de Rivera, *comités paritarios* ya da diğer adıyla "karma komitelerin" kuruluşunu karara bağladı. Bir sendika grev çağrısında bulunmadan ya da bir işveren lokavt ilan etmeden önce, bu karma komitelerden birinin huzurunda bunu tartışmaları gerekiyordu. UGT liderleri tez elden komitelere katılma istekliliğini bildirdi. CNT'ye gelince, anarko-sendikalistler resmi talimatı kaale almadılar, fakat Pestaña ve Perió, Konfederasyonun komitelere katılması ve yasallaşması gerektiğini ileri sürdü. Sendika liderlerinin bu konuda diktatörlükle bağdaşma arzusu anarko-sendikalistler açısından bardağı taşıran son damla oldu. Anarko-sendikalistler, rakiplerinin sendikayı reformist bir yola sürüklemeye çalışarak onu tamamen uzlaşmacı kıldıklarına inanıyordu. İki ay sonra, 20 Mart 1927'de, Katalonya'daki Anarşist Gruplar Federasyonu Bölgesel Genel Kurulu, ülke çapında yeni bir anarşist federasyon kuracak bir kongre düzenlemek amacıyla toplandı. Bu yeni federasyon yapısal olarak yerel *dayanışma gruplarına* dayanacak, CNT'nin devrimci ruhuna leke sürdürmeyecek ve kendisini *comunismo libertario*nun yaratılmasına adayacaktı.

FAI'nın Oluşumu

İspanyol anarko-sendikalistler liberteryen anarşizmin içeriğini çok az teorik fikirle zenginleştirdiler.[5] Fakat liberteryen komünizmi acilen uygulamaya

---

rak değerlendirdikleri, onu işçi sınıfının aydınlarınasının bir kaynağı olarak görmedikleri için bu yayına itibar etmediler; Primo de Rivera da dergiye kayıtsız kaldı.

[5] En önemli çalışmalar Diego Abad de Santillàn'ın anarşist toplumu ana hatlarıyla açıklama çabasıydı, *After the Revolution: Economic Reconstruction in Spain Today*, çev. Louis Frank (New York: Greenberg, 1937); ve Isaac Puente'nin yüzeysel 1932 broşürü "Libertarian Communism" (Sidney, Avusturalya: Monty Miller Press, 1985).

koymaya adanmış bir örgütlenmenin azımsanmayacak taraftar kazanabilmesi ancak İspanya'da mümkün olabilirdi.

Daha önceden var olan farklı anarşist federasyonların en militan üyeleri, 1927'de Valencia'daki kongrede biraraya geldi ve ada çapında yeni bir örgütlenme —İber Anarşist Federasyonu'nu (Federación Anarquista Ibérica, FAI)— oluşturdular. Portekiz anarşist federasyonundan iki delegenin yanı sıra yarımadanın dışından gelen Avrupalı gruplardan oluşan gözlemciler, özellikle yeni kurulan Uluslararası İşçiler Birliği (Uluslararası Komünist Sendikalar Birliği'ne cevaben) katıldı.

Amacı CNT'nin kendi sorumluluğundan kaçmasını önlemek olan yeni federasyon, liberteryen komünizme ulaşmayı programında açıkça ifade ediyordu. *Faistas* (FAI üyelerine verilen ad) CNT'nin kendini anarşist bir devrimi canlandırmaya yeniden adaması —ve açıkça kendisini anarşist olarak ilan etmesi— gerektiğine inanıyordu. FAI'nin asıl işlevi anarşizm görüşünü yalnızca CNT üyeleriyle sınırlı kalmayacak şekilde yaymaktı. Katılımcılardan bazılarının yayımladığı bir manifestoya göre:

> İşçiler olarak biz neredeyse hepimiz [CNT] saflarında aktifiz. Fakat bizim gayemiz sendikacılık içerisinde aktif olmakla büsbütün ziyan edilemez. ... Sendikada aktif olmak yeterli değildir. ... Sendikaların dışında tamamen bağımsız bir şekilde teorilerimizi yayıyor, gruplarımızı oluşturuyor, toplantılar düzenliyor, anarşist okuma materyalleri yayımlıyor ve anarşizmin tohumlarını dört bir yana saçıyoruz.[6]

Yapısal olarak FAI, hem CNT içerisinde yer alacak hem de paralel bir örgütlenme olarak ondan ayrı bir federasyon olacaktı. FAI, hem CNT ile organik bir birlik kurulmasında, hem de kendi ayrı kimliğinin korunmasında ısrar etti. Valencia'daki kuruluş konferansına göre FAI:

> İki örgütün anarşist hareket için birlikte çalışmasıyla CNT ile *yan yana* olmalıdır. ... Gruplar ve federasyonlar ... sendikaları davet edecek ve CNT'nin Ulusal Komitesi de ortak genel toplantılar, yanı sıra yerel, mahalli ve bölgesel toplantılar düzenleyecektir. Bundan başka Emek örgütü [CNT] ve grupların örgütünün [FAI] kendi karakterlerini kaybetmeden anarşist hareket içerisinde birleşmesi düşünülmektedir.[7]

---

[6] Stuart Christie, *We, the Anarchists! A Study of the Iberian Anarchist Federation (FAI), 1927-1937* (İngiltere ve Avustralya: Meltzer Press/Jura Media, 2000), s. 19.

[7] Juan Gomez Casas, *Anarchist Organization: the History of the F.A.I.*, çev. Abe Bluestone (Montreal: Black Rose Books, 1986), s. 110; vurgu eklenmiştir.

Aslında FAI, çoğunlukla tel tel dökülen sendikayı, devrimci anarko-sendikalist esaslarla besleyerek CNT'yi devrimci anarşist bir hatta tutma niyetindeydi. Bu dayanışma grupları yalnızca eğitsel ya da propaganda grupları değildi: bunlar Konfederasyonu ve İspanya'yı vakit yitirmeden liberteryen komünist bir topluma doğru yönlendirmede öncü bir rol oynamaya çalışan, kesinlikle anarşist kadrolardı. FAI grupları her yerde, genelde, yarım düzine ila yirmi üyeden oluşuyordu. Çoğunlukla kendi atılgan, iradeci ve muğlak idealist değerlerine yakınlıklarını ifşa eden Via Libre (Özgür Yol), Voluntad (Özgür İrade), Impulso (İtici Güç), ve Los Justicierios (Adalet Savaşçıları) gibi destansı ve liberteryen adlar aldılar.

Teoride FAI, kuramsal anarşistlerin sahip çıktığı eski, gevşek grup-tipi ağ örgütlenmesini sendikalist bir yapıyla uzlaştırmaya çalıştı —nitekim bu çaba FAI ile CNT arasında sürekli bir gerilime yol açmıştı. Dayanışma grupları yerel, mahalli ve bölgesel federasyonların bileşenleri olarak ifade ediliyordu. FAI'nin federasyon çapındaki yegâne yürütme organı olan Yarımada Komitesi, bir yürütme organı olarak hemen hemen hiç işlemiyordu; Komite yalnızca işe yarar verileri topluyor, kayıt tutuyor, federasyon bileşenleriyle yazışmaları yürütüyordu. Diğer bütün etkinlikler yerel grupların sorumluluğundaydı. Stuart Christie'nin de gözlemlediği gibi,

> "Örgüt" terimi FAI'e neredeyse hiç uymaz: FAI'nin acil bir amaç olarak liberteryen komünizme bağlılığının dışında hiçbir kolektif kimliği yoktu. Üyelik kartları çıkarmamıştı, aidat toplamıyordu ... dolayısıyla asla bir üye listesi olmadı. (...) Hepsinden önemlisi FAI temsili bir organ değildi ve ne dayanışma grupları içerisinde ne de bölgesel veya ulusal yönetim kurulu içerisinde kolektivite adına karar almaları için söz konusu gruplara yetki verecek delegasyonları içeriyordu. FAI ... öyle bir yapılanmıştı ki, onun düzenleyici işlevi kendi kurucu üyelerini özerk erkten yoksun bırakmıyordu.[8]

Aslında FAI ile birlikte İspanyol anarko-sendikalistler merkezden tamamen özerk olma hayallerini sonunda elde etmiş gibi görünüyorlardı. Federasyon, kendisini CNT'nin parçası olarak görmesine rağmen, birçok FAI dayanışma grubu, CNT'nin sendikalist yapısını ve onun merkeze hesap verme konusundaki ısrarını görmezden geldi. Kendi inisiyatiflerinde hareket ederek, daha yüksek bir konfederal organdan talimat almadan istediklerini yaptılar. Hatta CNT liderliği bir yana, FAI'nin diğer bileşenlerinin bile onayını

---

[8] Christie, *We, the Anarchists!*, s. 29.

almadan grevlere kalkıştılar. Bir FAI mensubunun daha sonra yazdığı gibi, "her bir FAI grubu başkalarının ne düşünüp karar verebileceğine aldırmadan ... inandığı gibi düşünüp hareket etti, zira egemenlik alanı vs. bakımından Komünist hücreler arasında görülenin aksine gruplar arasında bir disiplin yoktu."[9] CNT deneseydi de FAI gruplarını kontrol edemezdi; José Peirats'ın belirttiği gibi, "grevlerin ilanında tek tek sendikaların özerkliği, eylem özgürlüğüne ateşli bağlılıkları ve mesleki meseleler ile ekonomik taleplerde daha üst komitelerin tamamen etkisiz olması CNT'nin yukarıdan yönetmeye yönelik her girişimini imkânsız kıldı."[10] Bazı FAI dayanışma grupları, herhangi yüksek bir konfederal organın rızası olmadan ve bazen onlarla bariz bir karşıtlık içerisinde, silahlı soygunlara ve hatta ayaklanmalara kalkıştı.

Belli bir FAI dayanışma grubunun her üyesi, kendi grubunun üstlendiği eylemleri kabul etmek ya da onlara katılmak zorunda değildi. Bu aşırı bireyciliğin neticesinde aynı dayanışma grubunun bazı üyeleri diğerleriyle bozuştu. FAI'nin örgütte kimin üyelik hakkı iddiasında bulunduğuna dair hiçbir hâkimiyeti yoktu: örgütün formaliteye uymaması ve yarı gizliliği, FAI üyesi olmayan sorumsuz bireylerin üyelik iddiasında bulunmasını ve böylece örgütün asla onaylamadığı eylemlerden örgütün sorumlu tutulmasını mümkün kılıyordu. Örneğin, esas olarak Buenaventura Durruti, Francisco Ascaso ve Juan García Oliver'ın önderlik ettiği son derece etkili Nosotros grubu, İspanya'da ses getiren cüretkâr eylemlere kalkıştı ve büyük ölçüde FAI'nın parçası olarak düşünüldü. Doğrusu Nosotros, FAI grupları üzerinde yarımada komitesinden çok daha etkili oldu. Ancak Nosotros'un bilfiil FAI'e katılıp katılmadığı ya da ne zaman katıldığı halen belirsizliğini koruyor. 1930'ların başlarında García Oliver, çoğunlukla FAI sözcüsü olarak sayılıyordu, fakat daha sonra iddia ettiği gibi asla üye olmamış da olabilirdi.[11]

Bu gevşeklik İspanyol emek hareketine zarar veriyordu. FAI'nin genç birçok üyesi politik deneyimden yoksundu, nitekim bu deneyimsizlik aktivizme olan düşkünlüklerini pekiştirdi ve teori ile bilgiyi köhne ve küçük burjuvaziye özgü şeyler diye görerek yermelerine yol açtı. Önde gelen liberter kuramcı Diego Abad de Santillán, 29 Temmuz 1931'deki *Solidaridad Obrera*'da şöyle diyordu: "[FAI]'ye kendimizi sokaklara attıktan sonra nereye gidece-

---

[9] Francisco Carrasquer, aktaran Christie, *We, the Anarchists!*, s. 28.

[10] José Peirats, *Anarchists in the Spanish Revolution* (Londra: Freedom Press, 1990), s. 78.

[11] Bkz., Gómez Casas, *Anarchist Organisation*, s. 123.

ğimizi sorduğumuzda, ancak sokaktayken nereye gitmemiz gerektiğini bileceğimiz yolunda bir yanıt veriyorlar."[12] Rus bahriyeliler ve işçiler, aynı doktrini Temmuz 1917'de, ileriye dönük planlanma olmadığı için "Temmuz Günleri" ayaklanmasında Petrograd'da feci şekilde yenildiklerinde, anarşistlerden duymuşlardı. FAI içerisindeki bu teori karşıtı önyargı, stratejik düşünme konusunda fevkalade bir eksikliğe yol açtı. Münferit dayanışma grupları, özellikle Nosotros grubu ve benzerleri tamamen cesaret gösterisi içerisinde, fakat sonuçlarına dair çok az açık mülahazayla, kendi itkilerini dışavurdular. Karmaşık durumlara cevap verebilecek stratejiler geliştirme yeterliğinden yoksun olan FAI grupları, o bildik anarşizm imajını (buna göre anarşizm sorumsuz, olaylara içgüdüsel bakan, herhangi bir mücadelenin ancak ve ancak iki olası sonucu olduğunu —ya kesin bir zafer ya topyekûn yenilgi— düşünen bir akımdır) pekiştirmenin dışında bir şey yapmadı.

Birçok sosyalist, FAI'i kargaşaya muazzam eğilim gösteren ve rasyonel bir toplum yaratma çabasına zıt bir davranış sergileyen, alabildiğine kontrolden çıkmış bir oluşum olarak gördü. FAI, iktidarı almış olsaydı aslında ne yapacağı; ordu, toprak sahipleri, hali vakti yerinde köylüler ile bağnaz Katoliklere hangi yöntemlerle tepki göstereceğinden hemen hemen hiç söz edilmemişti. İspanyol proletaryasının en takdire şayan ve militan unsuru olan Asturias madencileri, FAI'den uzak durdular ve UGT'nin saflarına katılarak onun en sol kanadına ve devrimci kesimine katkıda bulundular.

---

[12] Diego Abad de Santillán, *Solidaridad Obrera* içinde (24 Temmuz 1931), aktaran Raymond Carr, *Spain: 1808-1939* (Oxford: Clarendon Press, 1966), s. 624.

8. BÖLÜM

İKİNCİ CUMHURİYET

Diktatörlüğün Sonu

Görece durağan 1920'ler çalkantılı 1930'lara doğru yol alırken İspanya'nın toplumsal sorunları fazlasıyla yakıcılaştı. 1929'da Amerikan borsasının çöküşü ve ardından gelen uluslararası bunalım, başka yerlere nazaran İspanya'da daha az şiddetli hissedildi; ancak ekonomi yine de, Primo diktatörlüğünün halen sahip olduğu kamuoyu güvenini sarsarak, ciddi bir şekilde hasar gördü. Bunalımın etkileri, vaatleriyle daha önce köylüler, muhafazâkâr işçiler ve burjuvaziden belli ölçüde destek alan Primo'nun reformları tamamlayamaması sonucu daha da ağırlaştı. Primo'nun en güçlü destekçileri olan Endülüslü toprak sahiplerinin şimşeklerini çekmemek için, yoksul çiftçilere vaat edilen toprak reformu asla gerçekleştirilmemişti. Köylünün hayatı hiç olmadığı kadar sefilleşti; işçiler de amansız bir yoksulluk içerisinde yaşıyorlardı. Sermaye İspanya'dan Avrupa'daki daha kazançlı sahalara göç ediyordu. Liberallerin hükümetteki etkilerini arttırmak için istedikleri belediye reformları asla meyvesini vermedi. Primo'nun maliye bakanı olarak çalışan, İspanyol gericiliğinin en önde gelen ideologu Calvo Sotelo, sağlam bir vergi sistemi uygulama çabalarının bir vesileyle engellendiğini anladı ve sonunda bu çabalarına son verdi.

Sevimli kişiliğinin ve nispeten becerikli yönetiminin İspanyol toplumundaki sorunları örtbas edebileceğini sanan Primo de Rivera, çok geçmeden egemen sınıfların kendisine verdiği desteği çektiğini gördü. Bu sınıflar, özellikle ılımlılar, generalin 1876 Anayasası'nı askıya almasına son derece içerlemişti. Primo de Rivera böylece yaratılan boşlukta ülkeyi kararnamelerle yö-

netmiş, yasaları bir kenara atarak keyfi bir şekilde uygun gördüğü yasaları çıkarmıştı. Ekonomik hayata artan müdahalesi ülkedeki bunalımı daha da koyultmuş, böylece burjuvaziyi kendinden uzaklaştırmıştı. Büyük toprak sahipleri de dünya çapında yaklaşan bunalımın ilk etkilerinden yoğun bir şekilde zarar görüyordu, Kilise —İspanyol işçilerin mizacını görmezden gelerek— Primo'nun Katolik sendikalarından çok UGT'yi desteklemesinden şikâyetçiydi.

Hepsinden önemlisi Primo'nun en büyük destekçisi ordunun, Primo'nun maaşları yeterince arttırmaması ve subayların terfisi konusundaki acizliğinden ötürü sabrı tükenmişti. Rejiminin dayanağı olan orduda geniş ölçüde hoşnutsuzluk yaratan topçu subaylarının rütbelerinin yükseltilmesi yönündeki taleplerini reddetmesi Primo'nun en büyük yanlışı oldu. Ordu subayları Primo'yu 1923'te iktidara getiren süngüleri temin etmişti ve Primo'nun iktidarda kalmak için bu süngülere fena halde ihtiyacı vardı. Ocak 1930'da güvenoyu için, İspanya'nın kuvvet komutanlarına (eyaletlerdeki üst rütbeli subaylar) doğrudan sorarak, halen ordunun desteğine sahip olup olmadığını öğrenmeye karar verdi. Komutanların yanıtı hiç de iç açıcı değildi.

Bu rahatsızlıkların farkına varan Primo, 28 Ocak 1930'da istifa etti ve yıl sonuna varmadan öleceği Paris'e sürgün gitti. Kral, diktatörün yerine Primo'nun politikalarına yönelik eleştirileriyle bilinen, muhafazakar subay General Dámaso Berenguer'i atadı. Anayasal monarşist olmayan Berenguer, ülkeyi kararnamelerle yönetmeye devam etti ve kurucu bir Meclisin toplanmasını bir yıl geciktirdi.

Bu arada halkın, İspanya'nın toplumsal huzursuzluğunu yatıştırma becerisinden uzak olan Alfonso'ya yönelik hoşnutsuzluğu artıyordu. 1930 itibarıyla kral, ordunun, kırsal hakim sınıfların, büyük ve küçük burjuvazinin, kendi tebaasının büyük kısmını oluşturan işçi ve köylülerin nefretini kazanmıştı. Alfonso'nun 1923'te Primo de Rivera diktatörlüğünü getirmesini affetmediler. Monarşinin prestiji o kadar düşmüştü ki, bir zamanlar kralın sadık savunucusu olan yaşlı muhafazakar lider José Sánches Guerra bile, İspanya'nın cumhuriyetin erdemlerini deneme hakkı olduğunu alenen itiraf ediyordu.

Sonunda çeşitli eğilimlerden birkaç cumhuriyetçi lider İspanya'nın bir an önce bir cumhuriyet olması gerektiğinde anlaştı. Ağustos 1930'da birkaç sosyalist ile birlikte (Bask ülkesindeki) San Sebastián'da buluştular ve monarşik

yönetime son vermeyi açıkça taahhüt ettikleri bir antlaşma imzaladılar. Kuzeydoğuda çok güçlü olan Katalon Solu'nun desteğini almak için, cumhuriyetçiler, İspanyol cumhuriyetinin oluşumuna hatırı sayılır bir Katalon özerkliğinin eşlik edeceğinde hemfikirdi. Cumhuriyete geçişi gerçekleştirmek için Endülüslü Katolik Muhafazakâr Niceto Alcalá Zamora'nın başını çektiği bir Devrimci Komite seçtiler; komite cumhuriyet ilan edildiğinde İspanya'nın geçici hükümeti olacaktı. Boy veren cumhuriyet anlayışları büyük ölçüde farklılaşmasına rağmen, cumhuriyetçiler ve sosyalistler birlik ihtiyacıyla sınırlı ama dikkate değer bir sağduyuyla hareket ettiler.

Şubat 1931'de Berenguer Kurucu Meclis seçimlerini ilan etti, fakat bu seçim planı hiç destek görmedi ve istifa etmek zorunda kaldı. Çaresiz kalan Alfonso Berenguer'in halefi olarak Amiral Juan Bautista Aznar'ı seçti — Aznar'ın asıl önemli özelliği politik bir geçmişten yoksun olmasıydı. Fakat kamuoyu, artan bir politik itibara sahip olan San Sebastián Devrimci Komitesi'nin aksine, Aznar'ı hiçbir etkisi olmayacak biri olarak gördü.

Alfonso devrinin bitmek üzere olduğu gerçeği, kralın kendisi dışında herkes açısından bilinen bir şeydi artık. Aznar hükümeti kamuoyu duyarlılığını test etmek için üç aşamalı bir seçim planı yaptı; bu seçimler ilk önce kırsal belediyelerde, daha sonra eyaletlerde ve son olarak bir bütün olarak ülke çapında düzenlenecekti. İlk seçimler —belediye seçimleri— 12 Nisan 1931'de yapıldı ve herkesin şaşkın bakışları arasında İspanyol halkının ezici bir şekilde kraliyet yönetimini reddettiği ve bir cumhuriyetten yana olduğu açıklık kazandı. Ülkenin 50 eyalet başkenti (Madrid ve Barselona dahil) büyük oranda sosyalist ve cumhuriyetçi adayları destekledi ve kral ile kraliyet ailesinden hiçbir iz kalsın istemedi.

Cumhuriyetçiler seçimi monarşiye karşı bir referandum olarak ilan ettiler, yeni seçilen belediye meclis üyeleri basbayağı bir cumhuriyet ilan etmişlerdi. Öğrenci ayaklanmaları ve işçi grevleri üniversitelerde ve sanayi merkezlerinde hızla yayıldı. 13 Nisan'da bakanlar alelacele istifa etti, Sivil Muhafızlar'ın başı General José Sanjurjo, Alfonso'ya, bir halk ayaklanması durumunda kendi askeri birliklerinin halka ateş açmayı reddeceğini açıkça bildirdi. Ordu da Alfonso'nun yardımına koşmayacağı yönünde onu uyardı. Hiç de anlaşılması zor olmayan bu uyarılar belirleyici bir rol oynadı. Ertesi gün kalabalıklar tam da baskında bulunmak üzereyken Alfonso ve ailesi aceleyle bir arabaya bindiler ve oradan, Marsilya'ya doğru yola çıkacakları Cartagena'ya götürüldüler. (Kralın şahsen krallığı bıraktığını, fakat İspanya'nın statüsünü

belirsiz bir cumhuriyet olarak bırakarak, hanedanlığının taht üzerindeki hak iddiasından feragat etmediğini belirtmek gerekir).

İkinci Cumhuriyet, 14 Nisan'da Alfonso'nun Madrid'i terk ettiği gün, sokaklardaki kitleler tarafından ilan edildi.[1] San Sebastián Devrimci Komitesi iktidarı eline aldı ve başbakan olarak Alcalá Zamora'yı atayarak geçici hükümeti kurdu. (Muhafazâkâr bir cumhuriyetçi ve samimi bir Katolik olan Alcalá'nın varlığı, İspanyol burjuvazisine cumhuriyetin emin ellerde olduğu güvencesini vermeyi amaçlıyordu). İspanya sokakları çılgınca bağırıp çağıran kalabalıklarla dolup taştı. İşçiler, öğrenciler ve orta sınıf halk, üç renkli İspanyol bayraklarını salladılar ve liberal burjuva demokrasisinin milli marşı haline gelen *Marseillaise*'yi söylediler. Anlaşılır nedenlerle işçiler, cumhuriyetin sonunda en azından kendi asgari taleplerini yerine getirmesini bekliyor, çalışma koşullarıyla iktisadi koşullarda köklü reformların gerçekleştirilmesini ümit ediyorlardı. Topraksız ya da yoksul köylülerden oluşan büyük kitleler cumhuriyetin İspanya'nın kanayan yarası olan tarımsal sorunlarını bir an önce çözmesini umuyordu.

Katalonya'da Esquerra (ya da Katalon Solu) seçimlerden büyük başarıyla çıktı. Partinin Esquerralı lideri Lui Companys, Katalon Cumhuriyeti'ni ilan etti ve Katalonya geleneğinin yönetim birimi olarak Barselona'daki kadim Katalon Özerk Yönetimi yeniden canlandırıldı.[2] Katalon ve ulusal cumhuriyetlerin ilanından ürken hâkim sınıflar, Primo'nun diktatörlüğüne karşı "kızıl devrimi" önlemesi umuduyla, liberal bir devrime razı oldular.

İki ay sonra, 26 Haziran 1931'de, İspanyollar resmi olarak Kurucu Meclisi seçmek üzere seçime gitti. Seçim sonuçları PSOE'nin artık ülkenin yegâne siyasal partisi olduğunu gösteriyordu: toplam 457 milletvekilinden, sosyalistler en büyük tek bloğu (117) elde ettiler. Sosyalistlerin partisi bu nedenle, ulusal bir anayasanın ve onun temel yasalarının yazılmasına olduğu kadar, Meclise de egemen oldu. Parlamento sözcüleri, sendika bürokratı Francisco Largo Caballero olacaktı. Diğer en büyük parti, artık saygın bir orta sınıf devlet adamı olmaya can atan, adı kötüye çıkmış Katalon demagog Alejandro Ler-

---

[1] Birinci Cumhuriyet, gördüğümüz gibi, çok kısa (1873'den 1874'e kadar) sürmüştür.

[2] Katalon Esquerra ayrımcı bir parti değildi; İspanya'nın üniter bir ulus-devletten ziyade hepsi farklı halklardan oluşan bir federasyon olmasını istiyordu. İspanya'nın çeşitli bölgeleri özerklik elde ettikten sonra, Esquerra gönüllü olarak bölgesel ve ulusal federasyonlar oluşturulmasını savundu.

roux'nun başını çektiği, 93 milletvekilline sahip eski Radikallerdi. Siyasal olarak Lerroux'nun partisi, esnafın, beyaz yakalı işçilerin, orta sınıf köylülerin ve hükümet bürokratlarının sözcüsüydü. Milletvekili sayısı bakımından üçüncü sırada, Lerroux'nun terk ettiği militan özellikleri korumaya çalışan, 1929'da Radikallerle ayrışmadan doğmuş İspanyol Radikal Sosyalistleri (59 sandalyeyle) yer alıyordu. Onları 32 milletvekiline sahip Luis Companys'in Katalon Esquerra Partisi takip etti; sol-kanat Galiçyalı ORGA ve sert Katolik Bask Milliyetçi Parti'nin yanı sıra birkaç milletvekili kazanmış bağımsızlar gibi çeşitli daha küçük partilerse canlılıklarını yitirdiler. Bu anayasal hükümetin başbakanı muhafazâkâr Katolik Alcalá Zamora olacaktı.

Bu listede monarşistlerin olmaması çarpıcıdır. Alfonso'yu dikkate almazsak, çok az milletvekili monarşinin restorasyonundan yanaydı. Eski cumhuriyetçi-monarşist bölünmenin yerini, şimdi toplamda 251 milletvekiline sahip çok renkli bir sol bileşen, aynı biçimde 155 milletvekilli renkli bir liberal bileşen ve sayıları 41 ile 60 milletvekili arasında değişen çok küçük bir muhafazakâr blok almıştı.

Solcu milletvekilleri hatırı sayılır çoğunluklarını kullanarak, dünyanın şimdiye kadar gördüğü en liberal anayasalardan birini İspanya'ya kazandırdılar. Anayasa 9 Aralık 1931'de onaylandıktan sonra, İspanya'nın öncelikli olarak "bütün sınıflardan işçilerin demokratik cumhuriyeti" olacağı ilan edildi. Herhangi bir mülkiyet sınırlaması olmaksızın, cinsiyetine bakılmaksızın, yirmi üç yaş ve üzeri bütün İspanyollara oy hakkı veriliyor, ifade ve toplantı özgürlüğü güvence altına alınıyordu. Boşanma hakkı daha fazla serbestleştiriliyor ve kilise ile devletin kökten ayrımı kurumsallaştırılıyordu. Ekonomi konusunda Anayasa, en azından şimdilik, varolan özel mülkiyet haklarını tanıdı; fakat İspanya'daki bütün zenginlik kaynaklarının, özel kişilerce değil, İspanyol ulusu adına devlete ait olduğunu ve varolan özel mülkiyetin yerini er ya da geç, aşamalı olarak mülkiyetin sosyalizasyonuna bırakacağını beyan etti.

Anayasa, ulusal sorun konusunda, İspanyol cumhuriyetinin "federatif" bir yapı olduğunu ve bir ölçüde beledi ve bölgesel özerklikle bağdaştığını bildirdi. Böylece, İspanyol toplumunda —sembolik özgürlüklerden Madrid'den fiili olarak bağımsız olmaya kadar yorumlanabilecek— özerklik arayışındaki her bölgeye imkân tanıyan merkezkaç kuvvetlere olur verdi. Katalonya, Anayasanın fiili bağımsızlık istemini onaylamasını beklemedi; yeni

Katalon Özerk Yönetimi, kabul edip etmemeyi bir halk oylamasında Katalon halkının iradesine bıraktığı bir Özerklik Statüsü hazırladı. 2 Ağustos 1931'de halk coşku içerisinde ve büyük bir çoğunlukla özerklik statüsünü destekledi. Oylama daha sonra Meclise sunuldu, oradan da geçti. İspanya merkezi hükümeti, güçlü bölgeci eğilimle kavgaya girmeye hazır değildi; böylece Katalonya bundan böyle neredeyse bağımsız bir devlet oldu.

13 Ekim 1931'de Kurucu Meclis, Anayasaya din işleriyle ilgili birkaç madde koydu ve kilise ile devletin birbirinden tamamen ayrılmasını sağladı. Madde 3 "İspanyol devletinin resmi dini olmadığını" bildiriyordu; Madde 25 din özgürlüğünü ilan ediyor ve dinsel ayinlerin iç mekânlarda icra edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bu, İspanyol toplumsal yaşamındaki geleneksel açık hava ayinlerini yasaklayan bir hükümdü. Madde 26 dinlerin ülkenin genel yasalarına tabi kurumlar olduğunu bildiriyordu, "Devletin meşru otoritesinden ayrı bir otoriteye özel bir antla bağlılığı" gerektiren bütün dini tarikatları yasadışı ilân ederek Cizvit Tarikatının (Cizvitler Vatikana bağlılık yemini etmişti) varlığına son veriyordu. Geriye kalan dini tarikatların "varlıklarını sürdürmeleri için gerekli olandan fazla mülkiyeti" elinde bulundurmalarını yasaklıyordu. Tarikatların ticaret ve endüstri ile meşgul olmasını engelliyordu; birçok tarikat müridi zanaatçılıkla geçindiği için, bu önlem onlar açısından son derece ağır bir darbe oldu. Dini tarikatlar —Cizvitler gibi— ülkenin vergi yasalarına tabi olmak ve devlete yıllık mali hesaplarını ibra etmek zorunda kalacaklardı, "Devletin güvenliğine bir tehdit" oluştururlarsa dağıtılabileceklerdi. Son olarak, evvelden Kilise ve tarikatlar İspanya'nın eğitim sisteminde tekelci bir role sahipti; yeni Anayasa ise açıkça rahipleri kamu okullarında eğiticilik yapmaktan men ediyordu.[3]

Ertesi gün Meclisin bu maddeleri kabul etmesiyle şok olan Alcalá Zamora ve diğer muhafazâkâr cumhuriyetçiler geçici hükümetten istifa ettiler. Bu noktada Cumhuriyetçi Hareket Partisi'nin lideri Manuel Azaña, sol ve liberal partilerden oluşan ikinci bir geçici hükümet kurdu. Çekirdekten yetişme bir yazar olan Azaña, daha önce Madrid'in görkemli edebi ve politik havasını solumuştu; onun düşüncesi Fransız Devrimi'nin ruhban sınıfı karşıtı gelenekleriyle derinden şekillenmişti. Bir liberal olmasına rağmen, iktidardaki sol eği-

[3] Bkz. 1931 İspanya Anayasası'nın 26. Maddesi, Dante A. Puzzo, *The Spanish Civil War* (New York ve Londra: Van Nostrand Reinhold, 1969), s. 101-2.

limli koalisyonun desteğini devam ettirmek için Sosyalist Parti'ye ihtiyacı vardı.

Azaña koalisyonunu iktidarda tutmak için elinden gelen her şeyi yapan politik lider, İspanya'nın en güzide sosyalisti Francisco Largo Caballero oldu. Sert, etkileyici bir kişilğe sahip olan ve UGT işçileri ile Sosyalist Gençliğin idolleştirdiği Caballero (Primo de Rivera diktatörlüğüyle işbirliğine rağmen ve muhtemelen bundan ötürü), Azaña hükümetine proleter bir çeşni kattı. Tecrübeli bir sendika lideri, çalışma bakanı olarak, hükümeti hastalık ücreti, ücretli izinler, sekiz saatlik çalışma ve asgari ücret konusunda düzenlemeler getirmeye zorladı —bunlar İspanyol işçi sınıfı açısından çok cazip kazanımlardı. Ve işçi-işveren anlaşmazlıklarını gidermek üzere 7 Mayıs 1931'de (Primo diktatörlüğünden kalma) *karma komitelerin* eski düzenini yeniden başlattı, komitelerdeki emeğin temsiliyetini arttırdı.

Sosyalistlere göre (anarko-sendikalistlerin sınıf işbirlikçiliği olarak adlandırdığı) hükümet içerisinde çalışmanın türlü türlü avantajları vardı. Yeni çalışma reformları, iş koşulları ve işçilerin ücretlerini maddi olarak geliştirirken, UGT'nin kendisi de güneydeki CNT kalelerinde ilerleme kaydederek ve militan (özellikle anarko-sendikalist) tersane işçileri arasında üye kazanarak iktidarla işbirliğinden faydalandı. Sonuçte UGT olağanüstü bir şekilde büyüdü: 1932 baharına gelindiğinde ülke çapında 5.000'den daha fazla şube kurmuştu, üye sayısı (anarko-sendikalistlerin yasal olarak bastırıldığı diktatörlük dışında) tarihte ilk defa CNT'nin üye sayısını geçerek bir milyonu aştı. Ulusal seçmen kitlesi içerisinde en büyük seçmen bloğunu oluşturan Sosyalist Parti ya da PSOE'e gelince, onun üye sayısı da 1920'lerde 15.000'den 71.000'e yükseldi.

Giderek artan iş yasalarına rağmen, cumhuriyetçi hükümet yine de ekonomik gidişat konusunda dikkat çekecek ölçüde kayıtsızdı: burjuvazinin iktidarına dokunmadı. Demiryollarını millileştirmedi, bankaların Alfonso iktidarındaki kadar güçlü kalmasına izin verdi. Eski gerici vergi sisteminin olduğu gibi kalmasına müsaade etti. En şaşırtıcısı, yaklaşık bir milyonu tamamen topraksız, ülkenin en büyük toplumsal katmanı olan köylülerin —özellikle güney eyaletlerindekilerin— durumunu iyileştirmek için dişe dokunur hiçbir adım atmamasıydı. Bu çilekeş insanların ıstırabı İspanya'nın en ivedi toplumsal sorunu olarak devam etti. Birçok İspanyol, sosyalistlerin ve cumhuriyetçilerin hâkimiyetindeki Meclis'ten, anlamlı ve her bakımdan bü-

tünlüklü toprak reformu getirecek bir tarım yasası yapmasını bekledi. Böyle bir yasa latifunyayı* pekâla parçalayabilir ve toplumsal adalet adına toprağın bireysel ya da kolektif biçimde işlenmesi için bunlar işlevsel çiftliklere dönüştürülebilirdi.

Fakat bu tür çok kapsamlı tarımsal değişiklikler olmayacaktı. 31 Mayıs'ta hükümet temel bir tarım yasası formüle etmek üzere olağanüstü bir komisyon kurdu. Komisyon neredeyse bir yıl İspanya'nın çok karmaşık toprak mülkiyet sistemlerini araştırmakla geçirdi ve daha sonra yasalaşması 1932'e kadar ertelenen kanunlar önerdi. Kırsaldaki çalkantı büyüdü. Sonunda Eylül 1932'de Meclis, kamulaştırılabilecek ve kamulaştırılamayacak farklı toprak türlerini ayrıntılarıyla maddeler halinde koyan, son derece girift bir Tarım Yasası çıkardı. Kralın ve soyluların topraklarının bir bedel ödemeden müsadere edilmesi öngörülüyordu, fakat diğer bütün müsadere edilen topraklar için hükümet çiftlik sahiplerine tazminat ödemek zorundaydı. Dolayısıyla hükümetin toprak reformunun eksiksiz olması için epey bir kaynak yaratması gerekecekti. Fakat bu tür fonlar yoktu, sonuçta yasa geniş çapta bir toplumsal huzursuzluğa neden oldu. Aslında yasa kamulaştırma için büyük arazileri hedef almıyordu, Stanley G. Payne'nin gözlemlediği gibi:

> Kısmi ya da toptan müsadereden yana olan toplam 80.000 mal sahibinden yalnızca 10.000 - 12.000 kadarı büyük toprak sahibiydi, yaklaşık olarak 60.000'i latifundiya bölgelerinden değil, kuzey ve orta İspanya'dan küçük-orta ve orta ölçekli mülk sahipleriydi. (...) Birçok örnekte latifundiya sahiplerinden ziyade çoğu küçük-orta mülk sahibini zora sokan yasa tasarısının dengesiz etkileri ılımlıların güvenini sarstı ve güçlü bir muhalefeti harekete geçirmeyi kolaylaştırdı.[4]

Böylece Tarım Yasası tek hamlede, toprağa aç köylülerin ihtiyaçlarını karşılamadan, mülkiyeti daha küçük toprak sahipleri ve orta köylülüğe devretmeyi becerdi. Yasanın uygulanmasındaki bürokratik gecikmeler aç köylünün öfkesini daha da artırdı. Éléna de La Souchère şöyle diyor:

> Tarım yasasının en azından şeklen uygulandığı yirmi yedi ay boyunca toplam 116.837 *hektar* (yaklaşık 200.000 arazi) köylülere dağıtılırken, 500 *hektarın* üzerinde *latifundiya*, tüm toplam arazi yüzölçümü 4.916.590 *hektarı* (12.250.000 ara-

---

* Tek kişi veya bir ailenin işlettiği büyük toprak arazilerine verilen ad (ç. n.).

[4] Stanley G. Payne, *The Spanish Revolution* (New York: W. W. Norton, 1970), s. 97-98.

zinin üzerinde) kaplıyordu. Bu gidişle tarım reformunun tamamlanması yaklaşık bir yüzyılı gerektirecekti.[5]

Köylüler zaten toprak reformundaki ilk girişimlerin yapılmasından bu yana bir yüzyıl beklemişti; 1930'larda bir yüzyıl daha beklemeyecekleri açıktı. Köylülerin cumhuriyete destekleri azalırken, büyük toprak sahipleri müsadereden korktukları için Azaña koalisyonuna ve birçok durumda cumhuriyetin kendisine karşı çıkan çeşitli sağ-kanat partileri yoğun bir şekilde finanse etmeye başladılar.

Muhafazakâr Tepki

Geçici hükümetin ekonomik reformları o kadar ılımlıydı ki, İspanya'nın eski egemen sınıflarının buna tam destek vereceği düşünülebilirdi. Burjuvazi ve büyük toprak sahipleri, gördüğümüz gibi, memnun olmak için bütün gerekçelere sahipti. Fakat İspanyol toplumunun diğer kesimleri uzlaşmacılıktan son derece uzaktı; cumhuriyetçi hükümet onları o kadar kızdırmıştı ki nefretlerinin dinmesi imkânsızdı ve uzlaşmaları zor görünüyordu.

Bu kesimin ilki İspanyol milliyetçileri, şovenist gericiler ve hatta kültürel bir "İspanyolluk" ya da *Hispanikliği* savunan ılımlı muhafazakârlardı. Bu şovenistler her türlü federalizme karşıydılar ve Katalonya ile Bask Ülkesine özerklik verilmesini asla kabul etmiyorlardı. İkinci kesim İspanya'nın hem kültürel hem de siyasal bakımdan en gerici güçlerinden biri olan orduydu. Gericilik, özellikle subaylar arasında olmak üzere, ordunun her yerinde yaygındı. Askeri eğitim ve deneyimden yoksun olan askerler ise bu açığı gaddarlıklarıyla telafi ediyorlardı. Ordunun belkemiği, yabancı lejyonu ya da (ülkeden ziyade kendi subaylarına bağlı, sabıkalı bir özgeçmişi olan ve çoğunlukla İspanyollardan meydana gelen) Tercio ve Regulare'ler, yani sömürge ahalisinden devşirilen ve Kuzey Afrika'daki yerel kabilelerle savaşta çok tecrübeli olan Mağribli paralı askerlerdi. İspanyol gericiliği açısından onları aşırı derecede etkili bir muharip güç kılan şey, hem Tercio'ların hem de Regulare'lerin insan hayatını hiçe sayan zalim karakterleriydi.

Cumhuriyete karşı çıkacak üçüncü kesim Katolik Kilisesi'ydi. Yeni anayasa, gördüğümüz gibi, İspanya'da herhangi bir resmi dine izin vermeyerek ve dinsel özgürlük kurarak, kilise ile devletin ayrışmasını kurumsallaştırmıştı;

---

[5] Éléna de la Souchère, *An Explanation of Spain*, çev. Eleanor Ross Levieux (New York: Vintage Books, 1954), s. 146.

yeni anayasa Cizvitleri neredeyse yok etmişti. Fakat cumhuriyetçilerin ağırlıklı olduğu Meclis burada durmadı: ülkeyi kasıp kavuran sosyal ve ekonomik sorunlara işaret eden burjuva devriminin asli görevlerini karşılamakla kalmayıp, ayrıca ruhban sınıfının aleyhinde olan kanunları da geçirdi. Aslına bakılırsa Meclis, 1932-33'te —özellikle Azaña ve arkadaşı liberaller açısından hayati bir hedef olan— *l'infame** yönelik klasik Jakoben saldırıya geçti ve bu saldırı Mayıs 1933'te çıkarılan Dinsel Mezhepler ve Cemaatler Yasası'yla doruğa vardı.

Bu saldırı, İspanyol Katolik Kilisesi'nin kendisini siyasal zulmün masum kurbanı olarak lanse etmesini mümkün kıldı; Kiliseyi yok etmeyi amaçlayan, "tanrı"yı yok sayan cumhuriyete karşı, İspanyol Sağının geri kalanına — milliyetçiler, ordu, hâkim sınıflar— birleşme çağrısında bulundu. Buna dünden razı olan sağ, Kilisenin Katolik İspanya'daki eski ayrıcalıklarını geri getirmek için —kendi kendini "dinsel yeniden fetih" olarak ilan eden— kitlesel bir propaganda kampanyasına girişti. Anayasayı hiçe sayarak, çocukların okullarda yasaklanan haçları taşıdığı açık hava ayinleri organize ettiler, ve rahibeler son zamanlarda ülkenin dört bir yanında görülen kilise ve manastır yangınlarından "mucizevi şekilde" geriye kalan kutsal emanetleri gösteri amaçlı sergilediler.

Bu propaganda kampanyası sağ cephede yeni siyasal partilerin çıkmasına yardımcı oldu. Bunlardan biri, militan monarşistlerden oluşan Renovasión Española (İspanyol Restorasyonu) idi. Bir diğeri, Salamancalı bir avukat José María Gil Robles'in başı çektiği Acción Popular'dı. Robles, işçileri sosyalizm ve anarko-sendikalizmden başka tarafa yönlendireceğini umduğu Katolik sosyal reform politikasını desteklemişti. Hoşnutsuz dindar işçilerin Katolik sendikalara katılacağı umuduyla onları çekmek için Acción Popular'a şekil verdi. Ancak partinin işçilere yönelimi onun gerçek amacını açıkça ortaya koydu: Cumhuriyetin ruhban sınıf karşıtı yasalarını kaldırmak ve Kilisenin eski ayrıcalıklarını iade etmek. Son olarak José Antonio Primo de Rivera'nın öncülüğündeki Falange, kurumsal faşizmin radikal bir biçimini benimsemiş görünüyordu. Falange'ın üyeleri —genç *señoritos* ve yeni Proudhoncu korporatistler— İtalyan tarzı, kollarını dirsekten kıvırmadan yukarı kaldırarak bir-

* [Fr.] Alçak kişi. Voltaire, yozlaşma ve ahlak bozukluğunun nedeni olarak gördüğü kraliyet ve ruhban sınıfı mensuplarına duyduğu öfkeyi "İndirin alçağı!" sözüyle ifade eder (ç.n.).

birlerine selam veriyorlardı ve işçi sınıfının desteğini kazanmaya çalıştıkları sırada bile, grevleri dağıtmak için şiddete başvurmalarıyla tanınıyorlardı.

Cumhuriyetçi hükümet, büyüyen ve hızlı bir şekilde birleşen sağa karşı, kendisini fiziksel olarak korumak zorunda olduğunun pekâlâ farkındaydı. Bir askeri politika olarak, liberal askeri görevlilerin daimi orduda daha yüksek pozisyonlara hızlıca ilerlemelerine müsaade etti ve geleneksel olarak gerici Sivil Muhafızları dengelemek için yeni bir kentsel polis gücünü, Taarruz Muhafızları'nı ya da diğer adıyla Asaltos'u oluşturdu. Daha 20 Ekim 1931'de Azaña hükümetinin iktidarı almasından bir hafta sonra, cumhuriyetin muhafazası için bir yasa geçirdi. Bu yasa içişleri bakanına anayasal güvenceleri askıya alma ve diktatoryal yetkilere sahip olduğu 30 günlük bir olağanüstü hâl ilan etme yetkisi veriyordu. Tam da yasanın başlangıç döneminde Sol, Sağ ile şiddetli bir çatışmaya hazırlanıyordu.

Sağın cumhuriyete öldürücü darbeyi vurmak için ilk girişimi, 10 Ağustos 1932'de, Fas'taki kahramanlıklarından ötürü "Rilf Aslanı" diye ünlenen General José Sanjurjo'nun hükümet hakkında "fikirlerini söylemesi" ve ülke çapında bir ayaklanmaya yol açacağını ümit ettiği Sevilla ile Madrid'te bir başkaldırı başlatması oldu. Ancak ayaklanma kötü planlanmıştı, CNT'nin genel grevi onu kolaylıkla alt etti. Sanjurjo Portekiz'e kaçtı —fakat "Rilf Aslanı"nın yürekliliği birçok subayın takdirini kazandı ve onlara gelecekte herhangi bir askeri darbenin dikkatli hazırlık gerektirdiğini öğretti. Kısacası Sanjurjo'nun başarısız girişimi, cumhuriyeti devirme fikrini hiçbir bir suretle bastırmadı; aksine askeri bir isyan olasılığı bir fırtına bulutunun giderek kararması gibi artık ortalıkta dolaşıyordu.

Sola Kayış

Genel grevin Sanjurjo ayaklanmasını yenilgiye uğratması solcu devrimci ajitasyonun yaygınlaşmasına yaradı. Sosyalistler, özellikle Sosyalist Gençlik Federasyonu ve anarko-sendikalistler, belli sebeplerden dolayı, Rusya'daki Şubat Devrimi ile 1917 Ekim Devrimi arasındaki döneme benzer bir devrimci dönem yaşadıklarını düşünüyorlardı.

İspanya 1931'de monarşiden cumhuriyet yönetimine geçmesine rağmen, ülkenin sırtında, baronlara özgü uyuşukluk, endüstriyel verimsizlik, servet dağılımında muazzam eşitsizlik, tam bir askeri ve bürokratik asalaklık ve Avrupa'nın en düşük yaşam standartlarından müteşekkil tarihsel bir miras

vardı. Büyük Bunalım, cumhuriyetin ilk iki yılında aralıksız bir şekilde derinleşti. İspanya'nın dış pazarları gümrük tarifeleri yüzünden kapanmış, işsizlik dikkat çekecek ölçüde artmıştı. Kırsal bölge feci bir çöküntü içerisindeydi: tarım ürünlerinin ihraç edilememesi, köylülüğün daha yoksul kesimlerinin felaketle karşı karşıya kalması demekti. Ürünler hasat edilmedi, çünkü onları satacak bir pazar yoktu. Kır yoksulları tarlalardaki mahsulün çürüyüşünü ya da hayvanlar tarafından yenmesini izlemek zorunda kaldılar; ne toprakları ne de mahsulleri olduğu için aileleriyle birlikte açlığa sürüklendiler.

Cumhuriyetçi devrimin birçok vaadinin yerine getirilmemesi yüzünden, çok daha büyük ve tahammülsüz bir emek hareketine öncülük eden kent ve kır proleterleri daha esaslı bir değişim için sabırsızlanıyorlardı. Sosyalist örgütçülerin himayesinde toplanan yeni üyelerin çoğu, yaklaşık yarım milyonluk bir kitleyi oluşturuyorlardı bunlar, 1932 itibarıyla UGT'nin yeni tarım seksiyonu olan Ulusal Tarım İşçileri Federasyonu'na (Federación Nacional de Trabajadores de la Tierra, FNTT) katıldı. Yeni üyeler yalnızca bir kuşak evvel güneydeki liberteryen emek federasyonlarının belkemiğini oluşturan tarım işçileri ile yoksul köylülerden oluşuyordu.

Yükselen tarımsal emek hareketi sosyalistleri siyasal spektrumda sola yöneltti. Başından itibaren gördüğümüz gibi, İspanyol sosyalist hareketine Almanya'nın evrimci Sosyal Demokrasisini anımsatan bir aşamacılık yön veriyordu. Ne var ki 1930'larda, çabuk parlayan, toprağa aç güneyli işçi ve köylüler uyuşuk sendikacılık ve reformist politikalarla avutulacak gibi değildiler. Kentlerden gelen ve PSOE'daki yeni kuşak adına konuşan militan genç sosyalistler, binlerce radikal tarımcıyı UGT'de topladığında, Sosyalist Parti'nin bakış açısı derinden değişmeye başlamıştı. En önemli UGT lideri Caballero, sırf işçiler ve militan sosyalist gençlik içerisinde etkisini muhafaza etmek için sol eğilimin peşine takıldı. Bir zamanlar saygınlık anıtları olan PSOE ve UGT, devrim çağrısı yaparak, emek sorunlarına çok geçmeden reaksiyon gösterdiler.[6]

PSOE ve UGT'nin sol kanadı Marksizmi yeniden keşfetti ve birçok kıdemli üye "proletarya diktatörlüğü" gibi devrimci sosyalist kavramları pek anla-

---

[6] UGT ve PSOE içerisinde sola yöneliş ahenkli bir şekilde gerçekleşmedi. PSOE, giderek, başını Caballero'nun çektiği sol kanat ile Julián Besteiro'nun yardımıyla parti aygıtını kontrol eden Indalecio Prieto ve Juan Negrín'in önderlik ettiği merkez-sağ kanat arasında kutuplaştı.

maksızın telaffuz ettiler. Sosyalistlerin liberal ve cumhuriyetçilerle yönetimde işbirliği yapmasını anakronist bir tavır olarak gördüler ve bu işbirliğini Marx'ın fikirlerine ters düşen bir girişim olarak kınadılar. Bütün İspanyol emek hareketinde sismik bir değişim meydana geliyordu, zira İspanyol sosyalistler çok geçmeden kimin örgütünün İspanya'da en devrimci olduğunu kanıtlamak üzerine anarko-sendikalistlerle kendilerini vahşi bir yarış sarmalının içerisinde buldular.

FAI ve "Ayaklanmalar Döngüsü"

Sendikalist kanadın kontrolü altındaki CNT, cumhuriyet Nisan 1931'de ilan edildiğinde, yeni ve nispeten liberal siyasal sistemi memnuniyetle kabul etti. Konfederasyon karargâhı ve yayınları yeniden yasal olarak faaliyet yürütebilecekti. CNT'nin yeniden ortaya çıkışıyla birlikte üye sayısı hızla arttı, o yaz boyunca birçok yerel CNT sendikası hükümet yetkilileriyle işbirliği yapmak için büyük bir isteklilik sergiledi.

Fakat CNT'nin cumhuriyete yönelik ihtiyatlı yaklaşımı şiddetli bir hasımlığa dönüştü. Çalışma Bakanlığı'nda sosyalistlerin egemenliği, yeni üye kayıtlarında CNT'ye karşı UGT'ye apaçık avantajlar sağlarken, Meclis'teki sosyalist çoğunluk, PSOE'nin işçilerin ücretlerini ve çalışma koşullarını iyileştiren yasayı geçirmesine ve karma komitelerde çalışmalarına imkân tanıyordu. Bunlar CNT'nin siyasal olmayan stratejisinin karşılığı olamayacak kazanımlardı. Üstelik Caballero'nun Çalışma Bakanlığı halen CNT'ye düşmandı: Bakanlık CNT grevlerini bastırdı ve daha sonra bozguna uğrayan işçileri UGT'ye kazanmaya çalıştı. Kısacası sosyalist yönetici erk, CNT'nin varlığına tehdit oluşturuyordu. 1932'de, gördüğümüz gibi, UGT'nin üye sayısı CNT'yi geçmişti.

Fakat CNT'nin üye sayısı da yükseldiği için büyük İspanyol liberteryen hareket muazzam bir güç olarak varlığını sürdürdü. Üstelik CNT'nin artan üye sayısı giderek daha da radikalleşiyordu. CNT, FAI'nin anarşik, "devrim, hemen şimdi!" zihniyetinin kışkırtmasıyla, görece ılımlılıktan uzaklaşıp isyancı bir bakış açısına yöneldi. Cumhuriyeti asla hoş karşılamayan FAI üyeleri, yalnızca Caballero'nın emek politikalarına meydan okumak için her türlü grevden faydalanmakla kalmayıp, işçi sorunlarının nedeninin kâr odaklı şirketlerin yanı sıra kapitalizmin bütünü olduğunu göstermeye çalıştı. 6 Haziran 1931'de militan FAI üyeleri, Madrid telefon şirketinde birçoğu politik olarak deneyimsiz binlerce işçinin işlerinden ayrılmasına neden olan Madrid

telefon şirketine karşı grev başlattı. Caballero'nun Çalışma Bakanlığı, bunu CNT'nin Madrid'deki pozisyonunu zayıflatmak ve konfederasyonun genelde sosyalistlerin hâkim olduğu bölgeye ilerlemesini önlemek için bir fırsat diye değerlendirip grevi yasadışı ilan etti. Bu nedenle Sosyalist sendika, telefon şirketine grev kırıcıları yolladı. Greve büyük ölçüde liderlik eden FAI, işçileri greve devam ettirdi, grevciler çok geçmeden kendilerini FAI militanları ile UGT grev kırıcıları arasındaki şiddetli çarpışmaların ortasında buldular. Sonunda, Ağustos ayında, demoralize olan ve aç kalan grevciler işlerine geri döndüler ve çoğunlukla UGT'ye katıldılar.

Emek hareketinde alenen muzaffer çıkan FAI, CNT içerisinde hiç olmadığı kadar etkili hale geliyordu: militan genç işçiler arasındaki itibarı yükseliyordu; FAI üyeleri birçok CNT lokali ve komitesinde yönetici pozisyonlarını ele geçirmekte tereddüt etmemişlerdi. Ilımlı sendikalistler —özellikle Pestaña ve Peiró— FAI'yi şiddet içeren aşırı taktiklerinden ötürü hiç sevmediler. 1 Eylül'de Madrid telefon grevi yenilgiye uğratıldıktan sonra, otuz önde gelen ılımlı CNT'li, FAI'nin maceracılığını pekâlâ "cumhuriyetçi faşizme" yol açabilecek "kolaycı" devrim anlayışının ürünü olarak eleştiren ortak bir Otuzlar Manifestosu (*Treintismo*) yayımladı. *Treintistas* devlet ve kapitalizmin bir devrimle devrilmesi gerektiğini kabul ederken, devrime devrimci bir grupla değil, halkla varılacağını söylüyordu. Küçük gruplara dayalı doğrudan eylemler gerçekleştirmek, yalnızca sağ-kanat bir tepki yaratacaktı; devrim ancak sendikaların gücü arttırılarak ve işçileri eğiterek ileri taşınabilirdi. *Treintistas* içerisinde CNT genel sekreteri Angel Pestaña, *Solidaridad Obrera* editörü Juan Peiró ve Valencia'daki önde gelen CNT örgütçüsü Juan López vardı.

FAI *treintismo*'yu ihanet ve hainlikle suçladı ve *treintistas*'ın CNT komitelerinden ihraç edilmesini istedi. *Treintistas*'dan bazı kimseler bireysel bir kararla CNT'i gönüllü olarak terk etti; fakat FAI Konfederasyon'da o kadar güçlüydü ki, gönüllü ayrılmayanlar ihraç edildi. Eylül'de FAI Barselona'daki çoğu önemli CNT sendikasında hakimiyet kurdu. Ekim'de FAI üyeleri, *Solidaridad Obrera*'ı ele geçirdi. Yine de *treintismo* İspanya'nın birçok kısmında, özellikle Katalonya bölgelerinde (Asturya, Doğu Akdeniz kıyıları ve bilhassa Valencia'da) popülerliğini korudu. Buralarda bütün sendikalar açıktan "FAI egemenliği"ne karşı koydular ve *treintista* liderlerini desteklediler. FAI liderliğine CNT'nin yanıtı tek tek bireylerin ihracından bütün sendikaların tasfiyesine yönelmek oldu. Sabadell'de *treintista* yanlısı sendikalar (ya da "başkaldıranlar") CNT'ye aidat ödemeyi reddettiler. Bunun sonucunda 24 Ey-

lül'de CNT, Sabadell'in bütün yerel federasyonunu ihraç etti. Bu ve diğer ihraç edilenler sendikalar, *sindicatos de opsición*'u oluşturmaya koyuldular.[7] Mart 1932'de Angel Pestaña, CNT'nin ulusal sekreterliğinden istifa etti — yerine FAI üyesi Manuel Rivas geçti— ve o yıl Barselona metal işçileri sendikasından ihraç edildi.[8]

1930'ların başında, İspanya'da, FAI'nin sayısı bilinmese de esin kaynağı olduğu birçok grev (1931'de 734, ertesi yıl 681 grev) patlak verdi. Haziran 1931'de bazı FAI üyeleri Madrid'deki telefon grevine öncülük ederken, diğerleri dikkatlerini Sevilya telefon işçileri arasında devam eden bir başka greve yöneltmişti. Bu grev başlangıçta barışçıldı ve amaçlarından bazılarını elde etmişti, fakat yerel FAI üyeleri, eylemi cumhuriyetin emek politikalarını ve hatta onun varlığını sınamakta kullanmayı uygun gördüler. Sevilya telefon grevi böylece 20 Temmuz'da genel greve dönüştüğünde, silahlı FAI üyeleri ve CNT militanları cumhuriyete karşı bir ayaklanma tertiplemek maksadıyla kentin stratejik yerlerini işgal ettiler. Ordu ve işçiler arasında şiddetli çatışmalar oldu. İddialara göre işçilerin silahları FAI üyeleri tarafından tedarik edilmişti. Sıkıyönetim ilan edildi; ordu CNT'nin karargâhlarını topçu ateşiyle dövdü, dokuz gün sonra genel grev trajik bir şekilde sonlandı. Yaklaşık 40 kişi ölmüştü ve 200 yaralı vardı.

Gözü kara FAI hâkimiyetindeki CNT komiteleri, İspanya'da başlayan diğer grevlerde de aynı taktiği uygulamayı sürdürdüler. FAI 1931 ve 1934 ara-

---

[7] Bu *sendikalist* sendikalar daha sonra ortaya çıktı. 1933 baharında *treintistas* ve muhalif sendikalar Özgürlükçü Sendika Federasyonu'nu (Federación Sindicalista Libertaria, diğer adıyla FSL) kurdular. Elli kadar sendikayla yola çıkan Federasyonun 26.000 üyesi vardı ve İspanyol işçi ve köylülerinin çoğunluğu, ne kadar militan da olsalar, aslında anarko-sendikalist değildi ve işçi sınıfı içerisinde liberteryen fikirlerin yerleşmesinin epey sabır ve emek gerektiren yavaş bir süreç olacağını kabul eden, ihtiyatlı ve esnek bir sendikalizme bağlı kalmışlardı. İşçilerin, liberteryen bir hareket içerisinde örgütlenmeden önce, liberteryen fikirlerle eğitilmesi gerekecekti. Konfederasyon üyelerinin çoğunluğunu elinde bulunduran resmi CNT, açıktan FAI önderliğinin olmasa da, FAI'nin mahut isyancı politikalarının peşinden gidiyordu. Birçok CNT sendikası devrimci kararlılıklarına rağmen, çok geçmeden martirler ve tutsaklar vermenin dışında, hiçbir yere varamadıkları hissine kapıldı ve neredeyse CNT'nin öz-yıkımına yol açtıktan sonra FAI'nin stratejisini terk etti.

[8] Pestaña ve yandaşları daha sonra parlamento seçimlerine katılan ve 1936 Halk Cephesi Meclisi'ne dahil olan sendikalist bir parti kurdular. Pestaña, ölümünden önce CNT'ye geri döndü ve liberteryen hareketin en kıdemlilerinden biri olarak birçok anarko-sendikalistten saygı gördü.

sında, güya proletaryanın devrimci kaslarını diri tutmak için, grevler —ya da onların deyişiyle "devrimci egzersizler"— gerçekleştirdi. Fakat FAI önderliği Stanley Payne'nin doğru bir şekilde gözlemlediği gibi tedirgindi:

> Anarko-sendikalizm kendiliğindenliğe bel bağlamıştı, FAI de bir mahalli karışıklıktan bir diğerine uluorta koşturup duruyordu. Anarşist ideolojiye göre devlet ve toplum o kadar çürümüştü ki, bunların her an çökmeleri bekleniyordu. (...) [FAI'nin] hiçbir yerel ayaklanması iyi örgütlenmemişti, ordu ana merkezlerde polisin yardımını istemek zorunda kalsa da ayaklanmalar çok fazla zorlanmadan bastırılmıştı. Her ayaklanmada yüz kadar insan öldürüldü. Ana isyanların yanı sıra sayısız yerel eylem de —bombalamalar, ayaklanmalar, kilise yakmalar, arbedeler ve rasgele silahla taramalar— oldu. Ilımlı bir CNT liderinin daha sonra yazdığı gibi: "İtalyan anarko-sendikalistlerinin Eylül 1911'den Temmuz 1936'ya dek izledikleri doğrultunun dar fanatizmine benzer başka bir gelişmeye rastlamak çok zordur."[9]

FAI militanlarının, bir devrimin çoşkulu militanların yarattığı büsbütün parlak fikirlerden biraz daha fazlasıyla başlatılabileceğine dair köklü bir inancı vardı. Gerçekten de FAI üyelerinin örgütlü önderlik ve stratejik planlamaya kuşkuyla bakışı o kadar derindi ki, kitlelerin heyecan kasırgasıyla ayaklanmasını teşvik etmek için kara-kızıl bir bayrağı yükseltmek gibi çarpıcı bir hareketin yeterli olacağı inancıyla, yalnızca —sözgelimi bir belediye binasına— saldırı için en temel lojistik desteği hazırladılar. Bundan sonra kitlelerin özgürlük için kendi içgüdüsel itkilerini ve toplumsal özyönetim kapasitelerini keşfetmeleri —ya da yeniden elde etmeleri—, daha sonra da, İspanya ve dünyayı özgürlükçü komünist bir topluma dönüştürecek bir devrim gerçekleştirmeleri bekleniyordu.[10]

FAI ve taraftarları CNT içerisinde hatırı sayılır derecede güç kazandıktan sonra, muhtemelen liberteryen komünizme yol açacak isyancı genel grevleri

---

[9] Payne, *Spanish Revolution*, s. 118-19. Payne'nin İspanyol anarşizmi ve sendikalizmi hakkındaki görüşü taraflı olsa da, bu pasajdaki FAI mensuplarına ilişkin tanımına karşı çıkmak zordur.

[10] Bu görüşün temelini teşkil eden gerici inanç şöyleydi: Akıl, insanlığın sözüm ona özgürlük içgüdüsünü felce uğratan, suni olarak meydana getirilmiş bir yetiydi ve olsa olsa devlete ve burjuva topluma yönelik saldırılarla alt edilebilirdi. Bu inanç, yalnızca pür anarşist ideoloji tarafından beslenen kült ilkelciliği değil, fakat aynı zamanda birçok anarşistin bu anlamda teoriye ve stratejik planlamaya duyduğu güvensizliği de açıklar. Bu tür antirasyonel ve örgüt karşıtı inançları kabullenmeyen anarşistler büyük çoğunlukla, kökleri Aydınlanma rasyonalizminde bulunan, Marksizm ve sendikalizmden etkilenmişti.

başlattılar. Ocak 1932'den başlamak üzere, iki yıl boyunca, José Peirats'ın "ayaklanmalar dalgası" olarak adlandırdığı eylemlere kalkıştılar. Bu ayaklanmalar farklı bir model oluşturdu: FAI isyancıları bir köy belediye binasına gidecek, oraya anarko-sendikalizmin kara kızıl bayrağını çekecek ve *comunismo libertario*'yu ilan edeceklerdi. Bazen tapu senetlerini yakacak ve paranın kaldırıldığını ilân edeceklerdi.

Bu tür ayaklanmalardan ilki, Ocak 1932'de, Katalon Pireneler'indeki maden bölgesi Alto Llobregat'da tertiplendi. Burada isyancılar —Durruti ve Ascaso dahil— CNT bayraklarını çekip, liberteryen toplumun doğuşunu ilan ederken, bölgenin büyük tekstil atölyelerine mesken olan civardaki kasabaların militan proletaryasıyla birleşiyorlardı.[11] Bu hareket Barselona'ya ve daha sonra Doğu Akdeniz kıyılarına hızla yayıldı. Beş gün boyunca işçiler hükümetin daha donanımlı ve daha eğitimli askeri güçlerine karşı kendi kasabalarında büyük çaplı bir isyan başlattılar. Fakat ayaklanma, hem eksik planlanmıştı hem de bir stratejisi yoktu. Askeri birliklerin silahları ve disipliniyle boy ölçüşemeyeceği için yenilmeye mahkûmdu. Askeri birlikler ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırdıktan sonra, hükümet ayaklanmaya katılıp katılmadıklarına bakmaksızın anarko-sendikalistleri topladı ve —Durruti ve Ascaso dahil— en yetenekli 110 CNT ve FAI militanını İspanya'dan Batı Afrika'ya ve Kanarya Adaları'na sürdü. Militanların zorla sürülmeleri genç FAI üyelerinin onlara daha fazla saygı duymasına ve ilerleyen aylarda yine daha kötü planlanmış "ayaklanmalar" tertiplemelerine neden oldu.

1932 yılı boyunca küçük çaplı eylemler devam etti. Katalonya, Endülüs ve Doğu Akdeniz'deki anarşist gruplar belediye binalarını işgal ettiler ve liberteryen komünizmi ilan ettiler ama bunların hepsi bastırıldı. Fakat Nosotros grubundan etkilenen FAI militanları zamanla bu küçük kalkışmalardan tatmin olmadı. Doğrudan amacı Ocak 1932 ayaklanması neticesinde sürgün edilen mahkumları özgürleştirmek, nihai amacı ise İspanya'da bir toplumsal devrimi ateşlemek olacak daha büyük bir devrimci ayaklanmayı planlamaya başladılar. Bunu gerçekleştirmek için yerel silahlı kadrolardan oluşan bir "sa-

---

[11] Peirats, isyanın merkez üssünü Barselona ile Fransız sınırı arasındaki bir madencilik bölgesi olan Figols'e yerleştirir. José Peirats, *Anarchists in the Spanish Revolution* (Detroit: Black and Red Books, n.d.), s. 87. Ayrıca bakınız Gerald Brenan, *The Spanish Labyrinth: An Account of the Social and Political Background of the Spanish Civil War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), s. 240, ve Payne, *Spanish Revolution*, s. 118.

vunma komiteleri" ağı kurdular ve ayaklanma tarihi olarak 8 Ocak 1933'ü belirlediler.

Ayaklanmanın merkez üssü Barselona olacak, demiryolu işçileri adına ulusal çapta bir grevle kıvılcım çakılacaktı. FAI'nin planına göre, demiryolu grevi hükümetin en önemli bölgelerdeki ayaklanmalara karşı askeri birliklerini harekete geçmesini engelleyecek şekilde, ülke çapındaki demiryolu ulaşımını durduracaktı. Ne yazık ki gelecekle ilgili bu beklentilere karşı demiryolu işçileri hiç de devrimci davranmadılar; aslında çoğunluk, sadece daha fazla ücret elde etmek için, CNT'nin kendi çabalarını desteklemelerini isteyen UGT üyelerinden oluşuyordu. Demiryolu işçileri grev çağrısı yapmayı geciktirdiler, sonra da cüzi bir ücret artışı karşılığında işletmecilerle uzlaştılar. (Her şeyi göze alan bir anarşist ayaklanma ihtimali, işçileri, hükümet baskısından daha fazla korkutmuş olabilirdi.) Beklenmedik anlaşma, ayaklanma olasılığına son verdi, zira trenler artık engel olmadan işleyebiliyor ve hükümet askeri birliklerini taşımak için trenleri istediği gibi kullanabiliyordu.

FAI'nin yönlendirdiği —üyeleri arasında Durruti, García Oliver ve Ascaso vd. bulunduğu— Katalon Bölge Savunma Komitesi yine de "devrimci" senaryosunu sürdürmekte ısrar etti. 8 Ocak sabahı, silahlı anarşist gruplar ordudaki askerlerden bazı kesimlerin kendilerine destek verecekleri beklentisiyle Barselona'nın askeri kışlalarına saldırdı. Böyle bir destek gelmedi. Barselona'nın işçi mahallelerinde yoğun çatışmalar oldu, fakat işçiler hiçbir güçlükle karşılaşmadan bastırıldı. 8 Ocak günü öğleden önce ayaklanma bastırılmıştı –fakat sonraki birkaç gün ayaklanmaların görüldüğü İspanya'nın geri kalanına, Tarrasa, Sardañola ve Lérida'nın yanı sıra, Endülüs kasaba ve köylerine bu haberler hızlı bir şekilde ulaşmamıştı. Bu girişimler de hiçbir güçlük yaşanmadan bastırıldı. Anarko-sendikalistler açısından Ocak 1933 ayaklanması bir hüsrandı. Bütün Yarımada Komitesinin yanı sıra, neredeyse FAI üyelerinin Katalonya'daki bütün lider kadrosu da dahil olmak üzere, yaklaşık dokuz bin CNT'li tutuklandı. CNT yasadışı ilan edildi, yayın organları kapatıldı, militanları —safları, ironik bir şekilde, CNT'lilerden nefret eden sosyalist acemi erlerle dolu— cumhuriyet polis güçleri, Asaltos, tarafından topluca tutuklandılar.

FAI üyeleri, ülke çapında meydana gelen diğer maceraperest grevler- "ayaklanmalar" esnasında, devrimci cürekârlıkta birbiriyle yarıştı. Polis, Azaña dahil olmak üzere, hükümetin önemli simalarına suikast yapılacağına

dair planlar bulduğunu iddia etti. CNT ve FAI aktivistlerine yönelik tutuklamalar her iki örgütü de felce uğrattı. Başarısızlıkla sonuçlanan bu olaylar işçilerin enerjisini tüketmişti. Barselona'nın stratejik bölgelerinde bombalar patlatarak hükümete rahatsızlık vermeye çalışan militanlar olsa da, bu eylemlerin —grevlerin, "ayaklanmaların" ya da polis karakollarına silahlı saldırıların— kamu düzeninin tesisi için geniş bir halk desteği yaratmak ve cumhuriyetçi hükümetin otoritesini itibarsızlaştırmak dışında başka bir etkisi olmadı.

Komünistler ve Muhalif Komünistler

İspanyol Komünistler, hareket alanları küçük de olsa, benzer maceracı taktiklere başvurmaya devam ettiler. Bu konuda kılavuzları Stalin'in Komünist Enternasyonal'iydi. Komintern 1928'de, ne kadar belirsiz de olsa, yakın gelecekte enternasyonal bir devrimci ayaklanmanın olacağı görüşünü esas alan, ultra solcu "üçüncü dönem" politikasını benimsemişti. Üçüncü dönem politikası, uluslararası kapitalizmin çökmek üzere olduğu yollu analiz tarafından değil, Stalin'in iç politikasının dayattığı zorunluluklar tarafından yönlendiriliyordu: köylüler, bir kez daha, ürettikleri tahıl üzerinde hiçbir hak iddia edememişti, Stalin tarımdaki kolektivizasyonu yoğunlaştırarak köylülerin ürününü ellerinden almaya niyetliydi; ayrıca sanayileşmeyi hızlandırmak da istiyordu. Uluslararası kapitalizm ya da dünya çapında devrimci hareketlerin durumuyla hiç ilgisi olmayan bir politika geliştiren Komintern, tamamen Stalin'in kullanımında olan bir araca indirgenmişti.

Yeni politika komünist grupların hızla sola geçmesini gerektirdi. Sosyalistlerin önderlik ettiği sendikalarda çalışmak yerine, komünistler, sosyalistlerle her türlü ortak eylemi reddetmeye yönlendirildi ve bunun yerine kendi komünist "ikili" sendikalarını oluşturdular. (Böylece sosyalistler "sosyal faşist" olmakla suçlandılar ve lanetlendiler). Bu, çok küçük olan İspanyol Komünist Partisi (Partido Comunista Español, yani PCE) üyelerinin UGT saflarında çalışmasının İspanya'da yasaklanması anlamına geliyordu. Buna karşın İspanyol komünistler, tabandaki *ugestistas*'a UGT'yi bırakıp "devrimci komünist" olmaları ve her ne kadar olgunlaşmamış ve otoriter olsa da yeni kurulan komünist sendikaya katılmaları için baskı yapacaktı. Beklendiği üzere İspanyol komünistler bu ahmakça stratejiyi geliştirmekte çok az başarı kaydetti. PCE, 1930'ların ortalarına kadar, işçi sınıfı içerisinde kökleri zayıf, izole edilmiş bir hizip olarak kaldı.

Eski bir PCE lideri olan Joaquín Maurín de dahil olmak üzere birçok muhalif ve bağımsız Marksist, çok saçma buldukları yeni Komintern politikasından dehşete kapılmışlardı. Mart 1931'de Moskova'dan bağımsız bir şekilde güçlerini birleştirmeye karar verdiler ve yeni bir parti (İşçi ve Köylü Bloğu –Bloque Obrero y Campesino) kurmak üzere ortak bir kongre için Katalonya'daki Tarrasa kasabasında toplandılar. Victor Alba ve Stephen Schwartz'ın ironik bir şekilde gözlemlediği gibi, kongrede "herhangi bir orta sınıf düğünde" bulunandan daha az "konuk" vardı.[12] Kongrenin sosyal programı, başka şeylerin yanı sıra, devrimci konseylerin kurulması, toprağın çiftçilere dağıtılması, ulusların kendi kaderini tayin hakkı, İberya Cumhuriyetleri Birliği'nin kurulması çağrısında bulunuyordu.

Blok, ne Stalin ne de Troçki'nin adıyla anıldı, ne anarşist ne de sosyal demokrat olarak tanımlandı. Onyıllar sonra Victor Alba, bloğun yönelimini aşağıdaki gibi tanımlıyordu:

> Bloğun basit görüşleri vardı: Komünistti, fakat Komünist Enternasyonal'in dışındaydı; devrimciydi ve işçilere dayanıyordu, fakat o dönem [1931] İkinci Cumhuriyetten yana burjuva demokratik devriminin gerekliliğini savunurken, halk arasındaki İkinci Cumhuriyete dair yanılsamalardan kaçınmaya çalıştı; Marksistti, dolayısıyla anarşizmin hasmıydı, fakat CNT saflarında faaliyet yürüttü; enternasyonalistti ama aynı zamanda ulusların kendi kaderini tayin hakkını savunuyordu.[13]

Blokçular programatik olarak şunu ileri sürüyorlardı:

> İspanya'nın işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir burjuva-demokratik devrime ihtiyacı var, zira burjuvazi bunu başarmaktan aciz olduğunu gösterdi. Dolayısıyla İberyalı işçilerin, kendilerinin belirlemediği hiçbir siyasal çizgiye boyun eğmeden, tam bir enternasyonal bağımsızlıkla üstlenilecek bir devrimin, sosyalist devrimin yolu açıktır. Yeni partinin enternasyonal çizgisi şöyledir: varolan hiçbir enternasyonale katılmamak ve Moskovalı liderlerin yanlışlarını eleştirme görevi ve hakkını terk etmeden Bolşevik Devrimini savunmak.[14]

Blok, Stalinist komünist partilerin aksine, iç fraksiyonların varlığına müsaade etti; aslında blok tartışma ve münakaşalar temelinde gelişmişti. Eylem-

---

[12] Victor Alba ve Stephen Schwartz, *Spanish Marxism and Soviet Communism: A History of the P.O.U.M.* (New Brunswick ve Oxford: Transaction Books, 1988), s. 23.

[13] A.g.e, s. 29.

[14] A.g.e, s. 23, 24.

ciliğe büyük önem atfeden ve enerjilerini kötü planlanmış aptalca maceralara harcayan İspanya'daki diğer birçok emek örgütünün aksine blok, teori, tartışma ve eğitime önem veriyordu. Otoriter olmayan disiplini savunuyor ve birlikte hareket ediyordu.

En önemlisi bloğun demokratik olmasıydı. Yerel komitelere sırayla delege seçen küçük hücrelerde örgütlendiği için bloğun pramidimsi bir yapısı vardı: Yerel komiteler kent komitelerine, kent komiteleri de eyalet komitelerine delege seçiyordu. Fakat kongre delegelerini önemli ölçüde yerel komiteler seçiyordu. Yerel komiteler bloğun en önemli meclisi için tabanı nihai otorite yaparak, örgütün merkez komitesini seçiyordu. Alba ve Schwartz'ın belirttiği gibi "bloğu 'resmi' komünist partilerden ayırt eden şey, örgüt sisteminin demokratik yönlerinin gerçekten işletilmesi ve bunların kâğıt üzerinde kalmamasıydı."[15]

Blok, kuruluşundan hemen sonra, birçoğu partiye aşırı derecede bağlı, sorgulamayan, enerji ve kaynaklarını esirgemeden veren 700 üyeye ulaştı. Bu özellikler bir örgütün disiplin ve birarada hareket etmeyi üyeliğin önkoşulları olarak kabul etmesinin totaliter olmayı gerektirmediğinin somut kanıtlarıydı. Blok üyelerinin yüzde doksanının partinin faaliyetlerini desteklemek için maaşlarının yaklaşık yüzde altısını veren işçiler olması aynı derecede dikkat çekicidir. Ortalama bir işçi ücretinin yarısını alan bloğun genel sekreteri dışında hiçbir görevli maaş alınıyordu. (Maurí kuruluş kongresinde genel sekreter seçilmişti). Bloğun çok kısıtlı araçlarına rağmen, üyelerin canlılığı, örgütün faaliyetlerinde bir çarpan etkisi yarattı.

Bu arada Maurí'nin eski bir yoldaşı olan Andrés Nin, Rus Komünist Partisi'nin bir üyesi olarak (Maurí'nin 1921'de seyahat ettiği) Moskova'da oturmaktaydı. Orada Rus Devrimi'nin yozlaşmasına bizzat tanık olmuştu. 1920'lerin ortalarında Troçki'nin fraksiyonuyla kader birliği yaptı. Ne var ki 1928'de Troçki tutuklandı ve Rusya'dan sürüldü, Nin partiden ihraç edildi ve ev hapsine mahkum edildi. 1930'da salıverildi ve —akıllıca davranarak— en sonunda İspanya'ya geri döndü.

Maurí, son derece saygı duyduğu eski Troçkist dostu ve yoldaşının geri dönüşünü memnuniyetle karşıladı ve hevesle Nin'in bloğa katılmasını bekledi. Blok bütün olan bitenden sonra Troçki'nin kesintisiz devrim teorisini kabul etti; Troçki'nin Rusya'dan kovulmasından sonra bile mütemadiyen sa-

[15] A.g.e., s. 28.

vunduğu Ekim Devrimi'nin kazanımlarını blok da savundu; Komintern'e yönelik bağımsız ve eleştirel bir tutumu muhafaza etmeye söz verdi. Ancak Troçki'nin, İspanya'daki devrimci durumu Rusya'yı temel alarak yorumlamaktaki vahim ısrarından ve Ekim Devrimi'ni bütün Avrupa devrimlerine model olacak bir şablon olarak düşünmesinden ötürü blok, Troçkist bir örgüt olmayı kabul etmedi. Troçki, örneğin komünistlerin "bütün iktidar sovyetlere" çağrısında bulunmasını istedi, fakat *bloquistas* sovyetlerin İspanya'ya özgü kurumlar olmadığı sonucuna varmıştı ve bunun yerine bütün iktidarın devrimci cuntalara ya da İspanyol halkının Napolyon ordularına karşı ulusal özgürlük savaşını hatırlatacak şekilde yerel konseylere verilmesi çağrısında bulundu. Bu itaatsizliğe kızan Troçki, kendi İspanyol taraftarlarının Blok'tan ayrılmalarında ısrar etti. Nin, bloğa katılmak istemiş olabilirdi, fakat ünlü Bolşevik akıl hocasının sözünden çıkmadı. Bu yüzden geri dönüşünden bir yıl sonra Nin ve Juan Andrade, enternasyonal Troçkist hareketin İspanyol kolu olarak Komünist Muhalefet'i (Oposición Comunista Española, OCE) kurdu. Troçki OCE'yi bloğu eleştirmesi için sıkıştırdı, nitekim kendisi nazik bir şekilde süreli yayınlarından birinde eleştirmişti, fakat OCE'nin üyeleri belki de yalnızca 100 kadar üyesinin kalmasıyla canlılığını kaybetti.

Aynı yıl, Mart 1932'de Nin, İspanyol Komünist Solu (Izquierda Comunista Española, ICE) adını alan OCE'nin genel sekreteri seçildi. Nin ile Troçki arasındaki ilişkiler kötüleşiyordu. Troçki bunun üzerine Fransız Sosyalist Partisi'nin sola kaydığı kanısıyla, 1934'de Fransız Troçkistlerin partiye girmelerini ve kontrolü ele geçirmelerini emretti. Troçki, "Fransız doğrultu" olarak adlandırılan bu özel durumdan bir genelleme çıkararak, bütün ülkelerdeki Troçkist gruplara kendi ülkelerindeki sosyalist partilere girmeleri ve onları ele geçirmeleri talimatını verdi. Nin ve diğer birçok Troçkiste göre bu strateji en iyi ihtimalle yersiz, en kötü ihtimalle gericiydi. Nin, İspanyol sosyalistlerin Troçkist faaliyete etkin bir alan sağlayamayacak derecede muhafazâkâr ve kurumsallaşmış olduklarını düşünüyordu. Son derece eğitimli bir liderliği ve ideolojik bakımdan Troçkist ideolojiye çok yakın duran üyelere sahip olan blok, Katalonya'da nispeten büyük bir hareket haline geliyordu. Blok, binlerce Katalon ve İspanyol işçiden oluşan hatırı sayılır bir sendika tabanı yaratmıştı. Fakat Troçki bıkmadan usanmadan ve kararlılıkla kendi stratejisinden şaşmadı.

Belki de politik bakımdan İspanya'daki en bilinçli grup olan ICE, Eylül 1934'te, enternasyonal Troçkist hareketten ayrıldı ve bir yıl sonra yeni bir parti oluşturmak için Blok'la birleşti: Birleşik Marksist İşçi Partisi (Partido Obrero de Unificación Marxista, POUM). Bu dikkat çekici muhalif Marksist örgüt, başlangıçta Barselona ve Lérida'da yoğunlaşan 7.000 üyeye sahipti, fakat giderek Katalonya'daki en büyük politik işçi partisi olacaktı. POUM kurulduktan sonra Troçki ile beraber hareket eden İspanyol Troçkistler son derece sekter bir isim aldılar ("Troçkist Dördüncü Enternasyonal'in Bolşevik-Leninist seksiyonu"), ve Troçki'nin talimatlarına uyarak PSOE içerisinde yok olup gittiler. Ne POUM ne de Troçkistler, gördüğümüz gibi, Stalinistlerin saldırgan taktiklerine eşit oranda karşı koyacak kadar yeterli bir gücü hiçbir zaman elde edememişlerdi.

9. BÖLÜM

HALK CEPHESİ VE GENERALLER AYAKLANMASI

Azaña Koalisyonu'nun Çöküşü

Çaktığı kıvılcımlarla Cadíz'deki birkaç bin köylüden ibaret küçük bir pueblo olan Casas Viejas'da isyan ateşini başlatmamış olsaydı FAI üyelerinin Ocak 1933 isyanı pekâlâ tarihe bir dipnot olarak geçebilirdi. Barcelona ayaklanması, gördüğümüz gibi çabucak bastırıldı, fakat ayaklanmanın başarısızlığına ilişkin haberler yarımadanın diğer kısımlarına daha ulaşmamıştı. Casas Viejas'ın yerel CNT sendikacıları köyü ele geçirme ve liberteryen komünizmi ilan etme planlarını sürdürdüler. Tüfek ve birkaç tabanca kuşanan köylüler Sivil Muhafızların kışlalarına saldırdılar, telefon tellerini kestiler, CNT'nin kara-kızıl bayraklarını dalgalandırıp pueblo civarında yürüyüş yaptılar.

Bölgesel bir köylü ayaklanması korkusuna kapılan Azaña, Sivil Muhafızlar ve Asaltos'a köylülere kalıcı bir ders vermelerini emrederek, isyanı sonlandırmak amacıyla sert bir harekâta geçmeye karar verdi. Köylülerden bazıları saldırının kapıda olduğunu fark ederek köyün içinde ve civarında stratejik noktalara konumlanırken, geriye kalanlar dağlara kaçtılar. Köylülerden oluşan küçük bir grup, istemeyerek olayların ortasına düşen Seisdedos (Altıparmak) lakaplı eski bir kömürcünün sazdan kulübesine az sayıdaki silahlarıyla saklandılar. Sivil Muhafızlar ve Asaltos, Seisdedos'un kulübesinin çatısını ateşe verip içerideki herkesi diri diri yaktı. Daha sonra köyün yolunu tuttular, diğer evleri de ateşe verdiler ve köylüleri rasgele infaz ettiler. Toplam 24 köylü öldürüldü; yalnızca üç muhafız öldü, dört de yaralı vardı. Aslında tüm bu olup bitenler naif ve dehşete düşmüş insanların katledilmesinden başka bir şey değildi.

İspanya, hükümetin Casas Viejas'da sıradan köylülere yönelik bu tüyler ürpertici katliamıyla sarsıldı. Soldan sağa siyasal yelpazenin bütün kesimleri, Azaña hükümetini yoksulların bu feci akıbetine kayıtsız kalması ve aşırı şiddete başvurması nedeniyle kınadı. Soruşturma komisyonu hükümetin müdahalesinin gereksiz yere sert olduğu sonucuna vardı; koalisyondaki bütün partiler, sosyalistler dahil, bu konuda uzlaştılar. Haziran 1933'te başbakan Azaña istifa etti; cumhurbaşkanı Alcalá Zamora, Kasım 1933'te yeniden genel seçimlere gidileceğini ilan etti.

Bu arada hükümet karşıtı artan hassasiyetten cesaret alan FAI önderliğindeki CNT, şimdiye kadarki en kitlesel grev dalgasını başlatmıştı. Ocak ayının sonu ve Şubat başı itibarıyla Madrid'deki bölgesel federasyonlar plenumu cumhuriyete son darbeyi vurmak için bir genel greve kalkışmaya karar verdi. Grev, mahkûmların salıverilmesini, sendikacıların özgürce çalışmasını ve basın özgürlüğünü talep ediyordu; CNT-FAI (Konfederasyonun aldığı yeni ad) karma komitelerin zorunlu hakemliğine son verilmesini istedi. Anarşistlerin öncülük ettiği grevler Katalonya'nın dört bir yanına hızla yayıldı. Nisan ortasında Kardona'daki potas işçileri greve gittiler, onları birkaç gün sonra Barselona'da inşaat işçileri ve tersane işçileri izledi. Bahar sona ermeden ülke CNT sendikalarının grevleriyle sarsılıyordu.

Hızla sola çark eden sosyalistler bu sıkıntılı aylar boyunca kendi grevlerine öncülük ettiler. Bu arada burjuva cumhuriyetiyle yaşadığı deneyimden ötürü için için acı çeken Caballero, Azaña'ya karşı çıktı ve çalışma bakanlığından istifa etti. Caballero ve diğer sol sosyalistler, işçi haklarını savunmak ve toplumsal değişim için devrimci bir strateji benimsemek üzere parlamenter yöntemleri terk etmeye hazır olduklarını ilan ettiler. Çabucak bir yarı-Bolşeviğe dönüşen Caballero, kışkırtıcı aşırı sol konuşmalarla, hatta İspanya'da bir proletarya diktatörlüğünün kaçınılmazlığından bahsederek, büyük sosyalist mitingler örgütlemeye başladı. Kasım seçimlerinin beklentisiyle, diğer sosyalistler ve POUM ile birlikte bütün burjuva ittifaklarından bağımsız proleter bir devrimin nihai zaferini isteyen devrimci-Marksist bir seçim kampanyasına girişti.

CNT-FAI, yaklaşan seçimlere karşı çıkarak ve taraftarlarını oy kullanmamaya yönlendirerek, kendisi açısından güçlü bir kampanya başlattı. Görünüşe bakılırsa FAI üyeleri Sağın seçimde zafer elde edeceğini, böylece öfkeli kit-

lelerin bir toplumsal devrime kalkışmasına neden olacağını umuyorlardı.[1] Kasım ayı yaklaştıkça CNT-FAI'nin "Oy verme!" kampanyası örgütün gazetelerinde, işçi merkezlerinde ve sendika bürolarında yoğun bir biçimde etkisini gösterdi. CNT-FAI (ayaklanmaya ilk olarak FAI'nin dikkatsiz maceracılığının neden olduğunu rahatlıkla unutarak) bütün kent, kasaba ve köylerde Casas Viejas olayını kınayan mitingler düzenledi. Dokuz bin mahkum militana özgürlük isteyen FAI üyesi puçistler, Casas Viejas kurbanlarının cesaret ve militanlıklarından kendine pay çıkardı. Seçim karşıtı hareket, 9 Kasım'da, 75.000 işçinin toplandığı Barselona arenasında, "Seçim Değil, Toplumsal Devrim" temalı konuşmaların yapıldığı bir mitingle sesini iyice duyurdu. Durruti şöyle sesleniyordu: "Sonuçlarını düşünmeden dün oy kullanan işçiler: Size 9000 işçinin hapsedileceğini söylemiş olsalardı, oy kullanır mıydınız?" Retorik bir soruydu bu; kalabalık öfkeyle haykırdı "Hayır!"[2]

Ekim 1933'ün son günlerinde Madrid'de düzenlenen bir FAI genel kurulunda, delegeler seçim karşıtı kampanyanın Sağ açısından, hatta faşist Sağ açısından bile zaferle sonuçlanacağı ve FAI'nin hiç çekinmeden isyancı bir mücadeleye atılacağı konusunda hemfikirdiler. Faşizm tehdidi asılsız değildi. Hitler bir yıldan daha kısa bir süre sonunda, Ocak 1933'te, Almanya'nın başbakanı oldu ve işçi örgütleri ve sendikaların vahşice bastırılmasına öncülük etti. İspanya'da Sağ, 1931'den beri fazlasıyla güç toplamıştı. Mart 1933'te daha önce Acción Popular'ı kurup öncülük eden José María Gil Robles, sağ parti ve gruplardan meydana gelen yeni bir koalisyonu, İspanyol Bağımsız Sağcılar Konfederasyonu'nu (Confederación Española de Derechos Autonómos, CEDA) kurdu.

Bundan böyle sağcılar tek bir parti olarak hareket ettiler —karışıklık ve diğer toplumsal kötülüklerin sebebi olan "ateist Kızıllar"a karşı partinin retoriği düzen, istikrar, din, aile, iş ve mülkiyet idi. CEDA başlangıçta faşist bir blok değildi: politik şiddete açıkça karşıydı, parlamenter bir yönetim sistemini benimsemişti. Hatta vatandaşlık haklarının engellenmesini kınıyordu.

---

[1] Bazen Sol tarafından başvurulan "durum ne kadar kötüyse o kadar iyidir" ilkesi son derece tartışmalı bir ilkedir. Faşizmin Avrupa'da yükselişte olduğu bir zamanda, bir hükümetin aşırı Sağa mı kayacağı yoksa liberal bir demokrasi olarak mı kalacağı konusunda fark yaratan etmen bu ilkeydi.

[2] Murray Bookchin, The *Spanish Anarchists: The Heroic Years, 1868-1936* (1977; yeniden basım, San Francisco ve Edinburgh: A.K. Press, 1998), s. 250.

Kendi öncülü Acción Popular gibi CEDA'nın asıl amacı da Katolik Kilisesi'ni savunmak ve Katolik bir sosyal politika geliştirerek onun eski ayrıcalıklarını geri kazanmaktı. Kısacası CEDA, Katolik korporatist bir toplum yaratmayı umuyordu. CEDA işçi sınıfı içerisinde hiçbir ilerleme kaydetmedi, fakat birçok monarşist ve *señoritos*, Mussolini ve Dollfuss'dan esinlenen toprak sahibi çiftçiler ve orta sınıf gericilerle birlikte, CEDA'nın daha fazla faşizan bir nitelik kazanması için bastırdılar. Yine de CEDA'nın zafer olasılığı bile, faşizmin ilerleyişinin, proletaryayı ayaklanmaya zorlayacağı yolunda ham bir hayale kapılmış olan anarko-sendikalistlerin cesaretini kıramamıştı.

El Bienio Negro

19 Kasım 1933'te İspanyollar oy vermeye gittiler; sağ, seçimlerden zaferle çıkarak Parlamento'nun çoğunluğunu ele geçirdi. CEDA, Toprak Reformu yanlıları ve Monarşistlerin sayısı toplamda 41'den 201 milletvekiline çıkarken, Sosyalistlerin ve Cumhuriyetçi Solun içinde bulunduğu (fakat Esquerra'nın bulunmadığı) eski Azaña koalisyonu 247'den 97 milletvekiline düştü. Parlamenter Sol parçalanmıştı.

Sağ, kazandığı zaferi, kısmen, birleşik ve örgütlü olmasına ve kuvvetlerini bütünüyle konsolide etmesine borçluydu. Ticari hayatı ve krediyi elinde tutan yerel patronların, köylüleri kendi siyasal çıkarlarının aleyhine oy kullanmaya zorlayabildiği kırsaldaki eski *cacique* sistemi, Toprak Reformu taraftarları (Partido Agrario, Kastilya Toprak Sahipleri Partisi) ve muhtemelen Monarşistlerin yüksek oy almasına katkıda bulunmuştu. Kurucu Meclis'in oy hakkını yeni tanıdığı kadınlar, İspanya tarihinde ilk defa, özgürce oy kullandılar. Yerel rahiplerinden ciddi ölçüde etkilenen kadınlar, kendilerine oy kullanma hakkı veren Sol yerine, parlamenter Sağa destek oldu. Sağın zaferinin çok açık nedeni, Sol ve Merkez partilerin bir milyona yakın oy almalarını engelleyen bir olaydı: yani anarko-sendikalistlerin, oy kullanmayarak, seçim karşıtı kampanya yürümeleriydi. İspanya'da toplam kullanılmayan oy oranı yüzde 32'ydi, Katalonya'da bu rakam yüzde 40'lara ulaştı. José Peirats "Solun, CNT'nin geniş çaplı boykot kampanyası nedeniyle bozguna uğradığına hiç şüphe yok" diye yazmaktadır.[3]

---

[3] José Peirats, *Anarchists in the Spanish Revolution* (Detroit: Black and Red Books, n.d.), s. 91.

Cumhuriyet artık düşmanlarının ellerindeydi, *bienio negro* (karanlık iki yıl) olarak bilinen Sağın egemenlik dönemi başlamıştı. Sağdan hiçbir parti tek başına galip gelmemişti; neticede bu iki yıl boyunca koalisyonlar sık sık değişti. CEDA Meclis'teki en büyük parti olarak, normal şartlar altında bakanlıkları alacaktı —ve pekâlâ CEDA lideri Gil Robles başbakan olabilirdi. Fakat Sol, herhangi bir CEDA temsilcisinin bakanlık koltuğuna oturmasını İspanya'ya faşizmin gelişinin bir işareti olarak yorumluyordu; hâlihazırda cumhuriyetin cumhurbaşkanı olan Alcalá Zamora, Solun topluca isyana kalkışıp iktidar için silahlı teşebbüste bulunabileceğini fark etmişti. Bundan ötürü sağ-kanat partiler CEDA'yı kabine dışında tutmak için birleştiler, Alcalá Zamora eski radikal lider Lerroux'yu başbakan olarak atadı.

Meclis'teki sağ-kanat çoğunluk, ruhban sınıfı ve tarım reformu karşıtı yasa değişikliklerini kaldıracak durumdaydı. CEDA'nın cumhuriyetçi bir anayasal yönetimi onaylamasının karşılığında Lerroux, Radikallerin CEDA'nın programının bir bölümünün gerçekleşmesine yardımcı olacaklarını ileri sürdü. Aralık 1933 ile Ekim 1934 arasında CEDA ve Radikaller, Azaña hükümetinin getirmiş olduğu yasaların çoğunu yürürlükten kaldırdılar. Tarım Reformu Yasası'nın yürürlüğe girmesi sekteye uğratıldı; Azaña koalisyonunda elde edilen tarımsal ücret artışı yüzde 40 ila 50 geriletildi; hükümet kırsal bölgeyi kontrol etmek üzere fazladan bin kadar Sivil Muhafızı işe aldı. Karma komitede yönetici olarak Sosyalistlerin yerine, komiteye işveren yanlısı kararlar aldırtan sanayiciler geçirildi.

Anarko-sendikalistler hükümetin yeniden organize edilmesine ve yasamanın statüsüne, kendi "ayaklanma döngülerini" devam ettirmekten daha az ilgi gösterdiler. Gördüğümüz gibi Ocak 1932 ve Ocak 1933 ayaklanmaları, CNT-FAI'nin kaynaklarını usulca boşaltmanın dışında hiçbir sonucu olmayan, binlerce CNT ve FAI üyesinin tutuklanmasıyla sonuçlanan berbat bozgunlardı. "Devrimci temrin" yoluyla kitlelerin devrimci tutkularını yükseltmek şöyle durun, proletaryanın moralinin ciddi şekilde bozulmasına yol açıldı. Durruti yine de Aralık 1933'teki FAI ulusal savunma komiteleri genel kurulunda hâlâ bir başka ayaklanma çağrısında bulunuyordu. Aragonlu militanlar Durruti'yi desteklediler, fakat diğer katılımcıların çoğu ona karşı çıktı. Ocak 1933 ayaklanmasını başlatan García Oliver, Nosotros üyesi arkadaşıyla ayrıştı ve önerilen ayaklanmayı özünde maceracı olmakla eleştirdi. Durruti

ısrarlı çabaları sonucunda, gönülsüzce yardım vaatleri aldı —fakat kısıtlı kaynaklarıyla anarko-sendikalistler yalnızca laf düzeyinde yardımcı oldular.

Ayaklanma, 8 Aralık'ta, yeni Meclis'in açılış günü gerçekleşecekti. Anarko-sendikalistlerin ayaklanma planlarına karşı uyarılan hükümet, Barselona, Madrid ve diğer kentlerde olağanüstü hal ilân etti. Öncü durumundaki CNT ve FAI üyelerini tutukladı, basına sansür getirdi, Barselona'daki sendikaları kapattı. Durruti, teorisyen Isaac Puente ve Madrid CNT inşaat işçisi lideri Cipriano Mera gibi FAI'nin ileri gelenleri, Barselona'dan bile daha özgürlükçü, yürekten anarşist bir kent olan Aragon'daki Saragossa'ya ayaklanmayı örgütlemek üzere gittiler. Ancak ayaklanma başlamadan önce hükümet, içlerinde Durruti, Puente ve Mera'nın da olduğu yaklaşık yüz militanı tutukladı. Yine de ateşli Saragossa işçileri barikatlar kurdu, kamu binalarına saldırdı ve sokak çatışmalarına girdi. Ayaklanma daha sonra Asturias ve Katalonya'nın diğer kısımlarına yayıldı. Birçok köy *comunismo libertario* ilan etti. Belki de en yoğun çatışma hükümet yetkilileri ile Rioja'daki bağ işçileri arasında yaşandı. Fakat ayaklanma bir kere daha o kadar yetersiz bir şekilde örgütlenmişti ki, dört gün içerisinde bütün isyancı hareket son buldu. Binlerce anarko-sendikalist militan tutuklandı, matbaaları kapatıldı ve sendikalarının kapıları kapatılıp mühürlendi.

Bu üçüncü ve son ayaklanma girişimi, FAI'nin iki yıllık maceracı "döngüsü"ne son verdi. Kötü hazırlanan, kısa ömürlü ve ordunun zaferiyle sonuçlanan FAI tipi ayaklanma, can kayıpları vermekten ve hapishaneleri doldurmaktan başka bir işe yaramadı. Bu ayaklanmaların yaklaşan devrim için "devrimci temrin" olmak bir yana, anarşik sorumsuzluk durumunda, moral bozucu ve yıkıcı pratikler oldukları tescillenmişti. Bunların işçi hareketleri açısından hiçbir getirisi olmadı; bu ayaklanmalar daha geniş anlamda liberteryen hareket içerisinde çoğunlukla FAI'nin itibarsızlaştırılmasına hizmet ettiler ve sendikalistler ile reformistlerin elini daha fazla güçlendirdiler. Bu ayaklanmalar cumhuriyetin de önemli ölçüde itibar kaybetmesine yol açtı: Azaña son derece doğru bir şekilde, ayaklanmaların —CNT-FAI'nin boykot temelli seçim taktikleriyle birlikte— kendi hükümetinin düşmesine yardımcı olduğunu gözlemliyordu. Stanley Payne ise şu sonuca varıyor: "Diğer bütün solcu gruplardan yalıtılmış, kesintisiz apolitik ayaklanma doktrini, devrimci bir taktik olarak tam bir fiyaskoydu."[4]

---

[4] Stanley G. Payne, *The Spanish Revolution* (New York: W.W. Norton, 1970), s. 121.

"Ayaklanma döngüsü" etkisini kaybettikçe, sınıf savaşı inisiyatifi, sistemli amaçlarıyla bilinen UGT militanlarına geçti. Seçim yenilgileri ne kadar acı olsa da, sosyalistler, Azaña hükümetini restore etmeye çalışmadılar; bilakis devrimci Sola katılma kararlılıklarını yenilediler. Sosyalistler 1934'ün Şubat ayında Asturias'ta Dollfuss'un Asturiaslı sosyalistlerin cumhuriyet yanlısı ayaklanmasını bastırmasında olduğu gibi, korku içerisinde beklediler. Asturias karşı-devrimi, İspanya'da yaklaşmakta olan duruma benzer gibi görünüyordu: Dollfuss'un İspanyol emsali Gil Robles'di, Asturias Hıristiyan Cemiyetleri, İspanyol CEDA'nın faşist muadili gibi görünüyordu. CEDA İspanya'da iktidara gelmiş olsaydı PSOE, solun bu otoriter rejimi yıkmak için bir ayaklanmaya girişmek zorunda kalacağı kanısındaydı.

Bu doğrultuda, 1934 başında, Caballero ve diğer sol sosyalistler İspanya'da işçi sınıfı parti ve sendikalarından oluşan devrimci bir koalisyonun kurulması için girişimde bulundular. Bu İşçi Birliği (Alianza Obrera), faşizme karşı savaşta bütün solcu grupları birleştirmek üzere oluşturuldu, fakat aslında çoğunlukla Marksist örgütler ile Marksist tipteki örgütleri (Maurín Bloğu ve Nin'in Komünist Solu'nun yanı sıra CNT'den ihraç edilen *treintas' sindicatos*) içeriyordu. O yılın Şubat ayındaki Asturias ayaklanmasıyla birlikte İşçi Birliği, CEDA'nın hükümet içerisinde herhangi bir bakanlık elde etmekte başarılı olduğu an devrimci bir mücadele başlatma niyetindeydi. Birlik Asturiaslı sosyalistlerden daha fazla kararlılık göstererek, gerektiğinde işçiler açısından bir iktidar değişikliğini gerçekleştirecek devrimci bir komite kurdu.

Birlik, bir devletin varlığı anlamına gelen devrimci bir hükümet kurma beklentisi içerisinde olduğu için, CNT-FAI ona katılmayı reddetti. CNT-FAI, ne sosyalistlerle ne de kendisine hâlihazırda baskı uygulayanlarla işbirliğinden yanaydı. İspanya'nın temel kömür havzası olan Asturias, dikkate değer ve rasyonel bir istisnaydı: 28 Mart 1934'te, CNT ve UGT orada bölgesel bir yerel birlik oluşturmak üzere birleştiler. Doğrusu CNT sendikalarının ortaya çıkan anti-faşist birleşik cepheye katıldığı tek yer Asturias oldu.

CEDA 1 Ekim'de uzun vadeli planı için harekete geçti. Meclis yeniden toplandığında CEDA hükümetten desteğini çekerek hükümeti devirdi. Cumhurbaşkanı Alcalá Zamora, *cedista*ları, kabinede yer almak istemeleri durumunda, artık daha fazla dışarıda tutamazdı, çünkü *cedista*ların partisi Meclis'teki en büyük grubu oluşturuyordu. Zamora, Lerroux'yu görece önemsiz makamlardaki —Gil Robles dahil— üç CEDA bakanını içine alan

yeni bir kabine oluşturması için davet etti: Hiç ihtimal verilmeyen şey gerçekleşmiş, CEDA hükümete dahil olmuştu.

Sosyalistlere ve Birliğe göre, CEDA'nın hükümete girişi kendi uzun vadeli devrim planlarının başlangıç işaretiydi. 4 Ekim'de Madrid'de birliğin devrimci komitesi kendi yerel unsurlarına ayaklanma yönünde talimatlar yayımladı; ertesi gün UGT bütün İspanya'da, ulusal çapta devrimci bir genel grev çağrısında bulundu. Madrid bu çağrıya 5 Ekim'de başlayan ve birkaç gün kenti felce uğratan bir grevle karşılık verdi, fakat eylem iyi planlanmamıştı, cansızdı ve ayaklanmayı devrimci bir düzeye taşımakta gönülsüz olan isyancıların liderleri tereddüt içerisindeydiler. UGT tabanı liderlerinden daha militandı, fakat ciddi bir mücadele yürütmek için yeterli silahlardan yoksundu. İsyancılara katılması beklenen hiçbir askeri birliğin gelmemesi üzerine on gün sonra grev son buldu.

Madrileños ile birlikte ayaklanmayı sahiplenen Barselona'daki Esquerra, birdenbire özgün bir devrimle karşılaşınca ürküye kapıldı. İki gün boyunca partinin lideri Luis Companys, Katalonya başkentinde grev çağrısında bulunamadı. En sonunda, 6 Ekim akşamı, İspanya Federal Cumhuriyeti içerisinde bir Katalon cumhuriyetinin varolduğunu radyodan ilan etti, daha sonra Katalon Özerk Yönetimi ofisine kapandı ve kendi *pronunciamiento*'sunu icra etmek için hiçbir şey yapmadı.

Daha da kötüsü, ayaklanma Katalonya'daki işçi sınıfı örgütlenmelerinde hâkim olan CNT-FAI'nin desteğini alamamıştı. CNT-FAI'nin desteği olmadan Barselona'da hiçbir devrim başarılı olmayı bekleyemezdi. Konfederasyonun genel kanısı, ayaklanmanın burjuva milliyetçilerle bir arada, sosyalistlerin öncülük ettiği bir Birlik projesi olacağı yönündeydi. Anarko-sendikalistlerin gözünde bu proje, proletaryanın devrimci iradesinden ziyade, "burjuva siyasetine" dayanmak anlamına geliyordu. Madrid hükümeti Barselona'daki "ayaklanmayı" ezmek için yalnızca 1.500 askere ve birkaç topçu ateşine gerek duydu. 7 Ekim sabahı Companys kuşatıldı; hükümet hiçbir güçlükle karşılaşmadan zindanları binlerce isyancıyla doldurarak sosyalistleri ve Birlik militanlarını tek tek topladı.

Asturias'da Ayaklanma

İspanyol solunun onurunu kurtaranlar, Asturias işçileri, özellikle de Asturias madencileri oldu. Asturiaslılar, Stanley Payne'nin yerinde deyişiy-

le, "Paris Komünü'nden bu yana [Batı Avrupa'da] eşi görülmemiş"[5] bir proleter ayaklanmaya kalkışmıştılar. Gerald Brenan ise isyanı, "burjuvaziyi dehşete düşüren ve İspanya'nın bütün işçilerini harekete geçiren bir olay" olarak niteliyordu.[6] Maden işletmecilerine karşı daha evvelki mücadelelerinde sergiledikleri azim ve olağanüstü sağduyu nedeniyle göze çarpan Asturias madencileri, kararlılık, amaç ve sınıf bilinci bakımından Avrupa'daki işçi sınıfından geri kalmadıklarını ortaya koymuşlardı. Kuzey dağlarındaki yaşam, dönemin bütün sosyal ve politik meselelerinin çözümünde onlara şaşmaz bir ölçülülük, cesaret ve dayanışmayla hareket etmeyi öğretmişti. Madrid'teki UGT bürokratlarının politikalarını çok reformist bulduklarında, onları hiçe sayarak kendi toplumsal bilgeliklerini ve eylem doğrultularını takip ettiler.

1934'te Asturias havzasında (esas itibariyle kömür ve demir maden işletmeciliğinde) tahminen 50.000, taşra kasabalarında ise 60.000 madenci çalışıyordu. 110.000 işçinin yaklaşık yüzde yetmişi sendikalara üyeydi, keza bu onları İspanya'daki en sendikalaşmış işçi sınıfı yapıyordu. Yarısı madenci olan yaklaşık 40.000 Asturiaslı UGT üyesiydi. CNT'nin, çoğu kıyı sanayi kasabalarında, özellikle çelik fabrikalarında çalışan 25.000 üyesi vardı. FAI'nin baş döndürücü "ayaklanmalar döngüsü"ne kapılmamış Asturiaslı CNT mensuplarını hayrete düşütecek şekilde, CNT'ye katılanlar anarşizmden çok belirgin ölçüde liberteryen sosyalizme yönelmişlerdi. Açıkçası FAI üyelerinin UGT ile birlik tutumuna aldırmadan, Birliğe katıldılar ve sendika üyeliğini dikkate almadan yoldaş işçilerle ortak yerel mücadelelerde yer aldılar. Asturiaslılar İspanya'daki işçiler arasında en tecrübeli ve militan işçilerdi.

CEDA hükümete girdiğinde Asturiaslı madenciler ve fabrika işçileri ayaklanmaya hazırdı. 4 Ekim gecesi tüm bölgede siren sesleri duyuldu, madenciler —özellikle Aller ve Nalón vadilerinde bulunan kasabalarda— güney Asturias'daki polis karakollarını kuşatarak Sivil Muhafızlar ve Taaruz Muhafızlarının kışlalarına saldırdı. Yalnızca 30 tüfekle teçhizatlanmış 200 kadar işçi Mieres maden kasabasındaki polis kuvvetine saldırarak kasabayı ele geçirdi. 8.000 madenci eyalet başkenti Oviedo'yu kuşattı ve işçiler 9 Ekim itibarıyla, hükümet birliklerinin inatla kuşatmacılara karşı direndiği iki kışla dışında, bütün kenti aldılar. Asturiaslı *dinameter*olar —gözü pek, dinamit kullanımla-

---

[5] Payne, *Spanish Revolution*, s. 156.

[6] Ayrıca bkz. Gerald Brenan, *The Spanish Labyrinth: An Account of the Social and Political Background of the Spanish Civil War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), s. 284.

rında nam salmış usta işçiler— tam takım ortaya çıktılar ve yalnızca birkaç gün içerisinde işçiler, CNT kontrolündeki sanayi kenti La Felguera dahil, eyaletin büyük kısmında yönetimi ele geçirmeyi başardılar.

Madenciler bütün işgal edilen bölgelerde devrimci bir rejim ilan ederek eyalet işlerini çekip çevirmek ve devrimlerini savunmak üzere komite ve meclisler kurdu. Örneğin Oviedo'nın kontrolünü ele geçiren komiteler, tipik planlama ve yöneticilik becerileriyle bölgenin tüketim ihtiyaçlarını dikkatlice planladılar, tıbbi bakım ve sağlık hizmetlerinin sorumluluğunu üstlendiler. Madenciler, işgalleri boyunca, haysiyetli ve ahlaklı davranışı bir övünç meselesi yaptılar: Oviedo'daki herkese —burjuva, orta sınıf, proleter— eşit oranda erzak, sağlık bakımı ve barınak sağladılar.

Bu arada kıyıya çıkan İspanyol birliklerinin güvenliğinden endişe eden Başbakan Lerroux, Tercio (İspanyol Lejyonu) ve Regulares'i (Mağribi Paralı Askerleri) gemiden karaya çıkabilecekleri ve isyancılara doğru harekete geçebilecekleri iki sahil kentine, Gijón ve Avilés'e sevk etti. Kötü şöhretli bu "Afrika Ordusu"nun komutası, Tercio'yu İspanyol ordusundaki en etkin savaşçı güce dönüştürmekle nam salan General Francisco Franco'ya teslim edilmişti. Hükümetin Tercio ve Regulares'i konuşlandırması daha öncekilere benzemiyordu: Yeniden Fetih'ten bu yana ilk defa yabancılar ve Müslüman kabile üyelerinden meydana gelen bu ordu, Hıristiyan İspanya'nın "kutsal toprağı"ndaki (ironik bir şekilde asla Mağribi işgaline uğramamış bir bölgede) bir isyanı bastırmak üzere kullanılıyordu. Geral Brenan şu isabetli gözlemde bulunur: "Bu münferit eylemle İspanyol Sağı kendileri açısından —temsil ettiklerini iddia ettiği iki şeyin— ne geleneğin ne de dinin herhangi bir anlamı olmadığını gösterdi."[7]

Tercio ve Regulares'i taşıyan gemiler 8 Ekim'de kıyı kentlerinin limanlarında göründü. Gijón ve Avilés'den gelen Birlik delegeleri, yoldaşlarından hükümet birliklerine direnmek üzere silah istemek için Oviedo'ya koşturdu. Fakat diğer solcu partiler, onların taleplerini görmezden geldiler çünkü Gabriel Jackson'ın da belirttiği gibi, onlar sosyalist ve komünisttiler ve anarkosendikalist delegelere "güvenmiyorlardı."[8] 9 Ekim'de iki kentteki CNT direnişi, silah yetersizliğinden ötürü, hükümet birliklerinin Gijón'a çıkartma

---

[7] Brenan, *Spanish Labyrinth*, s. 288.

[8] Gabriel Jackson, *The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1965), s. 157.

yapmasını engelleyemedi. İki liman kenti hükümetin isyancılara karşı acımasız bir saldırıya girişmesi için başlıca askeri üs haline geldi. Asturias başkaldırısı yaklaşık iki hafta sürdü ve sonunda, 18 Ekim'de, yenilgiyle sonuçlandı. Ardından gelen baskı, eşi benzeri görülmemiş bir vahşet örneğiydi. Esir madencilerin çoğu sorgusuz sualsiz, en küçük istekleri bile yerine getirilmeden, gruplar halinde kurşuna dizildi. Geriye kalanlara işkence edildi ve kötürüm bırakıldı. Tahminen 3.000 işçi öldürüldü, 7.000'i yaralandı, 40.000'den fazlası hapse atıldı.

Hükümet, madencilere başkaldırılarından dolayı para cezası kesti, fakat madencilerin sözüm ona mağdur ettiği kişilerin onların lehine tanıklık etmesi yasal süreci akamete uğrattı. Peş peşe açılan soruşturmalar hükümetin iddialarının dayanaksız olduğunu ve kelimelerle anlatılamaz vahşet eylemlerinin sorumlusunun Tercio, Regulares ve polis olduğunu ortaya koydu. Katliamlar hakkındaki gerçekler İspanya'nın geri kalanında yavaş yavaş açığa çıktıkça ülkede bir tepki dalgası hızla yayıldı. Asturias ayaklanması, 1905'te Rusya'da olduğu gibi, bir toplumsal devrimin provasıydı. Sol kanat örgütlerin yaklaşan ayaklanma için hazırlanma ânı sonunda gelmişti.

Halk Cephesinin Yükselişi

Sağ, izlemesi gereken yolun farkındaydı. "Kızıl Ekim" ayaklanmalarından sonra liberalleri ve solcuları cezalandırmak ve bir siyasal güç olarak onları etkisiz hale getirmek için bir vesile arıyordu. Gil Robles'in kışkırtması üzerine, aslında ayaklanmaya karşı çıkan ılımlı bir PSOE dahil, birçok önde gelen Asturiaslı sosyalist ayaklanmayı kışkırtmaktan suçlu bulundu ve ölüm cezasına çarptırıldı. Alcalá Zamora ve Lerroux, masum sosyalistlere ölüm cezasının uygulanmasına karşı çıktılar. Bunun üzerine Gil Robles, Asturias ayaklanmasının sorumluluğunu Manuel Azaña'ya yüklemeye çalıştı ve hatta onun Meclis'te yargılanmasının yolunu açtı. Amaç, sırf isyancılara yakınlığından ötürü onu suçlu bulmak ve böylece liberal cumhuriyetçilerin meşruiyetini tartışmalı hale getirmekti. Fakat sosyalist devrimin arifesinde Azaña aslında —isyanı başlatmak üzere değil, aksine Esquerra'yı ona katılmaması için ikna etmek için— Barselona'ya gitmişti. Gülünç duruşmayı savunmak muhafazâkârlar için bile çok zordu.

CEDA'nın kindarlığının şöyle bir sonucu oldu: Sağın kendilerini yok etmek için fırsat kolladığı, ama bunun sosyalistleri daha fazla sola itmekten

başka bir sonuç vermediği kanaatine varan çeşitli sol partiler bir araya gelmişti. Ayaklanmaya ya karşı çıkmış ya da ayaklanmanın neticesinde kaçmış olan Julián Besteiro ve Indalecio Prieto gibi bazı sağ-kanat sosyalistler UGT işçileri arasındaki itibarlarını kaybettiler. Caballero kovuşturmalara karşı kendisini korumak için Ekim ayını Madrid'teki evinde güven içerisinde geçirmişti. Fakat yine de cezaevine düştü. Artık yaşlanmış olan sosyalist lider, cezaevinde iken Marx ve Lenin'i ilk defa okudu. Çıktığında ateşli bir sol tavır takındı ve yeni lakabı olan"İspanyol Lenin" ile övündü.

Bu arada Gil Robles, CEDA için daha fazla güç biriktirmeye koyuldu. Robles'in planı aynen Hitler'in Almanya'da yaptığı gibi, cumhuriyeti felakete sürüklemek için cumhuriyetçi kurumları kullanmaktı. Mart sonunda Cedistas bir başka bakanlık krizine neden olarak kabineden çekildi, fakat Meclis'teki en büyük parti CEDA olmadan yeni hükümet kurulamadı. Sonunda, Mayıs 1935'te, CEDA'nın 15 bakanlıktan beşini aldığı bir hükümet oluşturuldu. Geriye kalan bakanlıkların çoğu Radikallere aitti. Yeni koalisyon, toprak reformunu reddetti, Cizvitlere ait mülkleri iade etti, cumhuriyetçi laik eğitim sistemine mâli açıdan yeterince destek vermedi, varlıklı ve ayrıcalıklılar lehine vergi sistemini yeniden yapılandırdı. Belki de hepsinden önemlisi, solcu ya da cumhuriyetçi olduğundan kuşkulandığı bütün subayları tasfiye ederek orduyu yeniden örgütlemesiydi. Asturiaslı madencileri bastırmasından sonra Francisco Franco'ya yoğun bir nefret duyulmasına rağmen, Franco genelkurmay başkanlığına atandı ve bu kişi neredeyse bütün komuta kademelerindeki faşist-kafalı subayları terfi ettirdi. İspanya ordusu artık cumhuriyetin koruyucusu olarak düşünülemezdi. Hatta Gil Robles, Sivil Muhafızları İçişleri Bakanlığı'ndan alıp Savaş Bakanlığı'na bağlamaya kalkışmıştı —bu amansız kuvveti gerici subayların kontrolüne bırakan bir adımdı bu.

1935 sonu itibarıyla Radikal Parti, faydasız bir parlamenter anakronizm olmuştu: hiçbir siyasal ideolojiyi temsil etmiyordu, liderleri her şeyden önce ceplerini doldurmakla meşgul gibi görünüyorlardı. Aralık ayında Lerroux ve arkadaşları kumar ruhsatları ve ordu levazım sözleşmeleriyle ilgili çeşitli skandallara karışmışlardı; nitekim bu, CEDA'nın Radikallerle ittifakına son vermesine neden oldu. Lerroux, misilleme olarak veraset vergilerini yüzden 1'den yüzde 3.5'e çıkarmaya çalıştı, ancak toprak sahiplerinin hoş görmeyeceği bir artıştı bu. CEDA iki yıllık merkez-sağ yönetimine son vererek, protestolar içerisinde kabineden çekildi. Lerroux, partisi kendi kendini yok ettiği

için geri adım atmak zorunda kaldı, kısa süre içerisinde de siyaset sahnesinden silindi.

İspanya'nın Dollfuss'u olmaktan gurur duyan Gil Robles, partisinin iktidarı alma ve otoriter bir rejim kurma vaktinin geldiğine inanıyordu. Meclis'teki en büyük partinin lideri olduğundan, Alcalá Zamora'nın kendisini başbakan olarak atayacağı beklentisi içerisindeydi. Fakat CEDA lideri cumhurbaşkanı hakkında yanlış bir hüküm vermişti: Alcalá İspanya'yı yarı-faşist Sağın kuşatmasından koruma niyetindeydi. 14 Aralık 1935'te CEDA'nın şaşkın bakışları arasında Alcalá, Lerroux'nun eski içişleri bakanı Manuel Portela Valladares'i geçici başbakan olarak görevlendirdi. Gil Robles tali işlerle boğuşurken, Portela Valladares Asturias isyanından bu yana eleştirel yazılara imkân vermeyen basın sansürünü kaldırdı; 16 Şubat 1936'da yeni ulusal seçimleri ilân ederek Meclisi feshetti. Gerici yönetimin "iki karanlık yılı", el bienio negro, sona ermek üzereydi.

Yaklaşan seçimlerin cumhuriyetin meşruiyeti üzerine bir halk oylaması olacağının herkes farkındaydı, dolayısıyla bütün partiler aktif seçim kampanyası yürütmek üzere seferber oldular. CEDA seçimlerde büyük bir zafer hedefliyordu, nitekim bu zafer Gil Robles'e cumhuriyeti ortadan kaldırarak otoriter bir hükümet oluşturması için tartışmasız bir güç sağlayacaktı. Liberaller Azaña'yı desteklediler ve Cumhuriyetçi Sol (Izquierda Republicana) adında yeni bir koalisyon oluşturdular. Aslında böyle radikal bir isim üç yıl öncesine kadar liberaller için düşünülemezdi bile. Azaña ve liberaller bunun üzerine, faşizm tehdidine karşı savaşmak üzere solcularla birlik olmayı kabul ettiler. 15 Ocak 1936'da Cumhuriyetçi Sol, Sosyalist Parti, Komünist Parti, Katalon Esquerra, Martínes Barrio'nun Cumhuriyetçi Birliği, POUM, Angel Pestaña'nın yeni kurulan Sendikalist Parti'si, ve diğer birkaç küçük grup Halk Cephesi adında yeni bir seçim koalisyonu oluşturmak için bir anlaşma imzaladılar.[9]

İsim tercihi dikkat çekiciydi: Halk Cephesi'nin seçim programı içerik açısından görünürde sosyal demokrattı. Toprağın ve bankacılık sisteminin millileş-

[9] Birçok Sosyalist ve POUM taraftan Halk Cephesi anlaşmasını burjuva liberallerle kalıcı bir anlaşma olarak değil, düpedüz Alianza Obrera'nın bir devamı olarak gördü. Bununla birlikte Komünistler anlaşmaya Komünist Enternasyonal politikasıyla uyumlu stratejik bir anlam yüklediler, Stalinist olmayan üyeler neredeyse onu tarafsız bir şekilde kabul edene kadar Halk Cephesi adı için lobi yaptılar.

tirilmesi çağrısında bulunuyordu, fakat bu millileştirme işçilerin denetiminde değildi. Çoğu halen hapishanede ve hapishane gemilerinde çürüyen 1934 isyancılarından tahminen 30 bin siyasi mahkûmu serbest bırakacak, siyasi faaliyetten ötürü işlerinden atılan işçileri yeniden işe alacak ve İspanyol hukuk sistemini reformdan geçirecekti.

Yeni yeni radikalleşen Sosyalistler, başlangıçta Halk Cephesi'ne katılıp katılmama konusunda kendi içlerinde bölündüler. Burjuvaziyle eski işbirliğinin yıpratıcı sonuçlarını düşünen Caballero, birleşmeye ayak diredi. "İspanyol Lenin", devrimci bir proleter hareket yaratmak için hükümet dışında faaliyet yürütmeyi tercih etti. Indalecio Prieto gibi daha sağ-kanat Sosyalistler yine de koalisyona katılmaya kararlıydılar. Sonunda Prieto kendi bildiğini okudu, fakat Caballero taviz koparabildi: Eğer Halk Cephesi seçim koalisyonu seçimlerde zafer kazanırsa, Sosyalist Parti —Cephe'nin en büyük partisi— koalisyona hükmeden bir Halk Cephesine katılmaktan vazgeçecekti. Başka bir deyişle, seçim koalisyonunu destekleyecek, fakat koalisyonun oluşturduğu hükümeti desteklemeyecekti. Sosyalistlerin olmadığı Halk Cephesi hükümeti, ona göre, kendi reformist programını tesis ederek "burjuva demokratik" devrimi tamamlamaya devam edecekti. Bu arada "İspanyol Lenin", devrimci bir proleter hareket inşa edecek ve zamanı geldiğinde Halk Cephesi hükümetini devirerek yerine sosyalist bir cumhuriyet getirecekti.

Halk Cephesi isminin kökleri aslında Moskova'ya dayanıyordu.[10] Stalin 1928'den itibaren dünyanın dört bir yanındaki komünist partileri, aslında daha geniş emek hareketinden yalıtan uç bir devrimci politikayı, "Üçüncü Dönem" çizgisini, izlemeye yönlendirdi. Bununla birlikte Stalin 1935 yazında bundan çark etti ve bütün Komünist partilerin faşizme karşı ortak bir mücadele içerisinde, yakın dönemde horlanan Sosyalistlerle birlikte —işin doğrusu "küçük burjuva" liberal partiler ve hatta daha sonra kısmen muhafazâkâr partilerle de— "birleşik cepheler" oluşturmalarını istedi. 1935'te benimsenen bu yeni politika Halk Cephesi olarak biliniyordu ve Bolşevizmin devrimci evresinin bittiğini —ve Sovyetler Birliğinin emek hareketi içerisindeki bütün

[10] İroniktir, Komintern'in yeni politikası, yıllardır Sovyetler Birliği'ni tecrit etme doğrultusunda bir politika izlemiş olan Fransa'da filizlendi. 1934'te Fransa bu politikadan çark etti ve muhtemel Alman saldırısına karşı Fransız-Sovyet Karşılıklı Yardım Anlaşması'nı imzaladı. Bundan sonra Kremlin, diğer batı Avrupa cumhuriyetleriyle benzer karşılıklı yardım anlaşmalarını amaçlayan saldırgan bir politika izledi.

devrimci eğilimlere karşı koyacağını— liberal burjuvaziye göstermek üzere tasarlanmıştı. Rusya dışındaki komünist partiler (İspanyol PCE de dahil), fanatik ultra devrimci hizipler olmaktan çıkıp vatanseverliğe ve parlamentoya öncelik veren partilere dönüştüler. Bu partilerin rolü artık sınıf çatışmalarını kızıştırmaktan çok yatıştırmak, proleter devrimleri körüklemekten çok önlemek olacaktı. Bazı Komünist partiler çok etkin gibi görünen devrimci örgütlenmeleri tümüyle yok etmeye ve hatta devrimci liderlere suikast yapmaya kalkıştı.

PCE, yani İspanyol Komünist Partisi, kısa süren ömrünün büyük kısmında küçük ve önemsiz bir parti olarak kaldı. Çoğu radikal İspanyol proleter ve köylü, çoktan ya PSOE ya da CNT'ye kaymıştı. Yine de PCE 1935'ten itibaren, başlangıçta Sosyalistler ve Komünistler arasında çok az fark gören politik olarak deneyimsiz işçiler arasında üye sayısını artırmaya koyuldu. Parti, itibarını arttırmak için, uluslararası planda devrimci solcular arasında halen parlak bir imajı olan Bolşevik Devrimi'nin gölgesine sığındı. Parti 1934'te aktif bir şekilde Asturias ayaklanmasına katıldı, bir Komintern faaliyeti olan Stalin'in Enternasyonal Kızıl Yardım'ı, siyasal bağlantılarına bakmaksızın 30.000 İspanyol siyasi mahkûmun ailesine gıda ve para yardımında bulundu. PCE ayrıca Moskova tarafından fonlanan güçlü bir propaganda kampanyası başlattı; bunun neticesinde, 1935 yılının ortasına gelindiğinde İspanya'da 42 gazetenin sahibi oldu. O yıl bütün bu çabaların sonucunda (Sosyalist Parti üye sayısı sabit kalırken) PCE'nin üye sayısı yüzde 50 civarında arttı, Şubat 1936'da 30.000'e vardı.

PCE diğer işçi örgütlerine sızarak ve onları benzer tipte bir Komünist örgütlenmede birleştirerek üye sayısını en etkin bir şekilde arttırdı. PCE'nin fazlasıyla desteklediği Halk Cephesi seçim ittifakının son derece faydalı olduğunun gözler önüne serilmesi, partiyi gelecekteki her türlü Halk Cephesi hükümetinde meşru bir taraf yaptı.

İspanyol sosyalistler, anarşistler ve sendikacılar, PCE ve Komintern'in gerçek mahiyeti ve amaçları konusunda şaşılacak ölçüde ilgisizdiler. PCE'nin halen göründüğü gibi —devrimci bir parti— olduğunu ve Sovyet Rusya'nın bazı bakımlardan Marksist ve Leninist ideallere bağlı bir "işçi" devleti olduğunu sanıyorlardı. Sol-kanat Sosyalistler, bu tertemiz Bolşevizm imgesinden özellikle etkileniyordu. 1934'te cezaevindeyken Marksizmin ilkelerini öğrenen Caballero, Rusya'ya dair bilgisi yetersiz olmasına rağmen, Ekim Devrimi

ve Komintern'i yüceltti. Aslında PSOE'yi disiplinli bir Bolşevik partiye dönüştürmeyi umuyordu. "Bolşevikleşme kavramından ürken 'sosyalistler'in sosyalist olmaları imkânsızdır" diye yazıyordu.[11] Caballero, safdil bir tutumla, sosyalistlere Komünistlerle yakından çalışmaları, onlarla ortak devrimci bir cephede birleşmeleri talimatını verdi. Birçok sosyalist o kadar eğitimsizdi ki, böyle bir ittifakta kontrolü ele geçirmeyi ümit ediyordu. Sol Sosyalistler enternasyonal Komünist hareketle bir dayanışma ifadesi olarak PSOE'nin Komintern'e katılması gerektiğini bile düşünüyorlardı.

Bu tür bir ittifak Komünistlerin de kesinlikle istediği şeydi. Aslında doğrudan doğruya amaçları, PCE ile PSOE'yu, kontrol edebilecekleri birleşik devrimci bir partide bir araya getirmekti. 1935 sonbaharında PCE üyeleri PSOE içine sızdılar, çeşitli liderlik pozisyonlarını ele geçirdiler ve Sosyalistleri Komünistlerle yeni bir İşçi ve Köylü İttifakında birleşmeye teşvik ettiler. 23 Ekim'de PCE'nin merkez komitesi, PSOE'nin yürütme organına "demokratik merkeziyetçilik" temelinde iki partinin birleşik bir Marksist partide bir araya gelmesini önerdi. PCE'nin Sosyalist Parti'yi ele geçirme girişimi başarılı olmadı, fakat Komünistlerin UGT'yi ele geçirme çabası semeresini verdi. 20 Kasım'da PCE, Komünistlerin kontrolündeki CGTU olarak bilinen sendika örgütünün UGT'ye katılmasını önerdi. Caballero, Sosyalistlerin kontrolü ele geçireceği umuduyla, naif bir şekilde, öneriyi destekledi. Sonunda, Aralık 1935'te, kurulan tuzak sonuç verdi: UGT öneriyi kabul etti ve CGTU'nun kendi saflarına katılmasına izin verdi; neticede PSOE'nun sendika tabanı üzerindeki etkisi sürekli olarak zayıfladı ve Caballero'nun İspanyol solu üzerindeki itibarı azaldı.

Parlamento karşıtı bir örgütlenme olarak CNT-FAI, resmi olarak Halk Cephesi koalisyonuna ya da Şubat 1936 seçimine katılmadı. Ancak Ocak ve Şubat 1936'da Konfederasyonun anarko-sendikalistleri önemli bir gelişme yaşadılar. İki yıllık "Oy Verme!" kampanyası stratejik bir başarısızlık olarak görüldü ve tekrarlanmadı. Gerçekten de önde gelen FAI ve CNT üyeleri artık açıkça bir Halk Cephesi hükümeti başa geçtiğinde bunun binlerce liberteryen siyasi mahkûmun serbest kalmasına yol açacağını düşünüyordu. Durutti, Federica Montseny, Federico Montseny-Urales ve CNT-FAI liderlerinin deyişiyle, diğer "nüfuzlu militanlar" açıkça CNT'lileri Halk Cephesi lehine oy

[11] Aktaran Payne, *Spanish Revolution*, s. 172.

kullanmaya teşvik ettiler ya da en azından bu yönde oy verenlere karşı herhangi bir itirazda bulunmadılar.

Aslında FAI'nin devrimci maceraları, anarko-sendikalizmin ayaklanma arzusunu yok etmişti. 1934'ten sonra CNT liderleri radikalizmlerini yumuşattılar. İlk önce, bir zamanlar nefret edilen, ihraç edilmiş *treintistas*'ın 1932-33'te kurduğu *sindicatos de oposición* ile sıcak ilişkiler kurdular. 1 Mayıs 1936'da Saragosa'da düzenlenen bir CNT kongresinde, delegeler çoğu *treintistaları* örgütte liderlik pozisyonlarına tekrar kabul ettiler. CNT liderleri ayrıca sosyalist ve komünistlere dostane mesajlar yolladı. CNT, Saragosa kongresinde aşırı devrimci idealleri dillendirirken, aslında daha geleneksel, hatta Sosyal Demokrat tutumlara yöneliyordu.

Devrimci Kriz

Ocak ve Şubat 1936'da iki önemli blok —solcu Halk Cephesi ve büyük ölçüde sağcı Ulusal Cephe— yıpratıcı ve kıran kırana geçen seçim kampanyalarında karşı karşıya geldiler. Her iki blok da diğerinin olası zaferini, yaklaşan bir toplumsal felaket olarak lanse etti. 16 Şubat Pazar günkü seçimlere katılım oranı yaklaşık yüzde 79'du. Bu, alışılmadık şekilde yüksek ve politik bakımdan etkileyici bir katılımdı.

İspanyol seçim sistemi son derece karmaşıktı, bu da hatırı sayılır ölçüde hilekârlığa ve usule ilişkin birçok kuralsızlığa meydan veriyordu. Son sayımda yine de Halk Cephesi, Ulusal Cephe'nin 3.9 milyon oyuna karşı, yaklaşık 4.8 milyon oy alarak galip çıktı. Halk Cephesi partileri 271 milletvekili çıkarırken, Ulusal Cephe partileri 137'de kaldılar. Başı çeken Halk Cephesi partisi PSOE 90 milletvekiliyle en büyük grubu oluşturdu. Azaña'nın Cumhuriyetçi Solu ve Martínez Barrio'nun Cumhuriyetçi Birliği 117 milletvekili kazandı. Katalonya Esquerra (Sol) gibi daha küçük partiler 38 sandalye kazanırken, Komünistler 16 sandalye elde ettiler. Sağda Ulusal Cephe'ye en çok oy kazandıran 86 sandalyeli CEDA'yı, on üçer vekille toprak sahipleri ve Katalon Birliği takip etti. Geriye kalan sağ-kanat partiler yalnızca tek haneli rakamlarda kaldılar. Anarko-sendikalistlerin oyları (tahminen yedi yüz bin ile bir milyon arası) büyük ihtimalle Halk Cephesi'nin seçim zaferinin nedenidir de.

Hiçbir sosyalist, önceki anlaşmaya sadık kalarak, hükümete katılmadı. Kabine bu yüzden Azaña'nın köksüz Cumhuriyetçi Solu ve Martínes Barrio'nun Cumhuriyetçi Birliği'nden alınan liberallerden oluştu. Azaña'nın ya-

kın dostu Santiago Casares Quiroga başbakan oldu (devrimci kriz döneminde politik bir felaketti bu). Zaferini PSOE'ye borçlu olan Halk Cephesi hükümetinin yönetmek için PSOE'nin desteğine ihtiyacı vardı, fakat PSOE'nun yeni keşfedilen devrimci canlılığını açığa çıkarmaya can atan Caballero ve onun sol sosyalist yoldaşları, Lenin'in de yapacağını düşündükleri şekilde davranmaya çalıştılar: "İspanyol Lenin", Azaña'ya atfen kullanılan "İspanyol Kerensky"nin burjuva hükümetine katılmayı reddetti. Sosyalistler böylece yönetsel bakımdan olayların seyrini etkileyecek her türlü vaziyete, pek muhtemel bir askeri isyana karşı, bilhassa işçilerin seferberliğine ve silahlanmasına kendilerini kapattılar. Bunun yerine, soğuk duş etkisi yapacak şekilde, generaller ile işçiler arasında seçim yapma görevini, kendilerine için için karşı çıkan ikircimli liberallere bıraktılar.

Bu arada işçiler, köylüler ve eğitimli orta sınıflar Halk Cephesi'nin seçim zaferini çoşkuyla karşıladı. Çoğu İspanyol kent merkezi devasa sevinç gösterileriyle doldu taştı. İspanya'nın dört bir yanında polisle çatışmalar, kiliselere saldırılar ve yangınlar patlak verdi ve neredeyse bir ay boyunca devam etti bu. 17 Şubat'ta CNT üyeleri Valencia'daki cezaevine girdiler ve 1934'den beri orada tutulan siyasi mahkûmları kurtardılar. 22 Şubat'ta Halk Cephesi hükümeti siyasi mahkûmlara vaad edilen affı çıkardığında bu, yalnızca olmuş bitmiş bir şeyi yasallaştırmak oldu. Birkaç gün sonra cumhuriyet, Katalon özerkliğinin görece özgür 1932 statüsünü iade etti. Eski Azaña hükümetinin karma komiteleri —işçi-işveren anlaşmazlığı çözüm heyetleri— bu defa emekten yana çoğunluklarla yeniden yürürlüğe kondu.

Grevler, yarımadayı isyan misali anaforlarla gelen ve kontrol edilemeyen bir sel gibi bastı. Başlangıçta İspanyol işçiler, işverenlerden ve devletten belli politik ve ekonomik taleplerde bulundular, fakat çok geçmeden taleplerini proleter bir rejim ve işçilerin sanayiyi kontrolünü içerecek biçimde genişlettiler. Her hafta, sokaklarında yürüyüşlerin yapıldığı Madrid gösterilerinde devrimci sloganlar atılıyordu. Şubat sonundan itibaren, Pierre Broué ve Emile Témime'nin gözlemlediği gibi, "Madrid vinç operatörleri ve garsonlar gibi en muhafazâkâr kesimlere kadar uzanan ... sayısız grevin etkileri görülmeye başlanmıştı."[12] Genç CNT militanları, David Antona, Cipriano Mera ve Teódoro Mora, İspanya'yı kökten yeni bir toplumsal döneme doğru sürükle-

[12] Pierre Broué ve Emile Témime, *The Revolution and the Civil War in Spain*, çev. Tony White (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1970), s. 93-94.

yen, "Madrid işçi sınıfının öncü liderleri ... CNT inşaatçılar sendikasının aktif bireyleri olarak ortaya çıktılar."[13]

Zaman geçtikçe "işçiler kendi şirketlerini bilfiil devralmayı, şu ya da bu talebin yerine getirilmesine tercih ederek meselelere elkoydular. Madrid tramvaylarındaki işçiler şirkete el koymaya ve şirketi kendi başlarına işletmeye karar verdiler: Hemen de devasa para teklifleriyle desteklendiler."[14] Barselona'da CNT militanlarının başını çektiği grevci otel işçileri, patronlarından, otellerin mülkiyetini işçilere geçirmesini istedi. Patronlar mülkiyetin sadece bir kısmını grevcilere vermeyi önerdi, fakat işçiler bunu kabul etmediler ve grev devam etti. Valencia'da grevler tramvay şirketini zor durumda bıraktığı için Endülüs Demiryolu Şirketi feshedildi ve hükümet demiryollarının işletmesini devraldı. Haziran ayında toplamda 139 grev oldu, ardından Temmuz ayının ilk on yedi gününde 145 grev daha yaşandı.

1 Haziran'da, UGT ve CNT tarafından ortaklaşa örgütlenmiş olan Madrid'deki inşaat işçileri grevi 70.000 inşaatçıyı sokaklara döktü. Haziran sonuna doğru karma komisyon bir anlaşmaya vardı: buna göre işçilerin temel ekonomik talepleri karşılanacak, böylece işçiler de işlerinin başına dönecekti. Fakat CNT grevi sonlandırmayı kabul etmedi ve taleplerini çoğalttı:

> İnşaat grevi, ücretlerde basit bir artış ve çalışma saatlerinin azaltılması mücadelesinin kapsamını aşmıştı artık; patronlar verebilecekleri kadar ödün vermişlerdi; fakat en mücadeleci işçilerin etkisi altındaki Madrid CNT, burjuvazi ve devlete karşı gücünü sınamayı, isyana dönüşmüş bir grevi devam ettirmeyi istiyordu.[15]

Kırlardaki kitlesel ayaklanma kentlerdeki kadar geniş kapsamlı ve radikaldi. Köylülük, Azaña'nın cumhuriyetçi hükümetinin daha kararlı bir şekilde toprağı yeniden dağıtacağını boşuna bekledikten ve CEDA'nın Tarım Kanununun sınırlı reformlarından bile çark ettiğini gördükten sonra çok öfkelenmişti. 20 Mart'ta Halk Cephesi'nin zaferinin ardından, Tarım Reformu Enstitüsü, bütün kategorilerde toprağa, özellikle yoksul kır işçilerinin olduğu bölgelere, karşılıksız el konulabileceğini karara bağladı. Yoksul köylüler ellerinde tırpanlarıyla doğrudan toprak işgaline, özellikle boğa güreşine tahsis edilen çok önemli arazileri işgal etmeye başladı. Büyük toprak sahipleri

---

[13] A.g.e., s. 94.

[14] A.g.e.

[15] A.g.e., s. 94-95.

panikleldiler, kentlere ya da yurtdışına kaçtılar. 25 Mart'ta, Badajoz'da Edward E. Malefakis'in tasvir ettiği gibi,

> altmış bin kadar köylü —Badajoz'un yetişkin erkek nüfusunun yarısından daha fazlası— daha önceden seçilmiş üç bin kadar [büyük] çiftliğe doğru yürüdü, "*Yaşasın Cumhuriyet*" nidalarıyla ekip biçecekleri alanların hudutlarını çizdiler ve toprağı sürmeye başladılar. Pür dikkat ve muhteşem bir düzenle hareket eden bu devasa halk kitlesi etkileyiciydi.[16]

Azaña, askerleri hemen taşraya gönderse de, çok geçmeden birlikleri geri çekti —köylü ayaklanması durdurulamayacak oranda kitleseldi. Toprak sürme mevsimi olan bahar ayı, toprak işgallerinde az bir düşüşü beraberinde getirse de, köylü hareketi bundan sonra çabucak toparlandı. Malefakis'in gözlemlediği gibi:

> İspanya, tarihindeki en şiddetli grev dalgasını yaşadı. 1 Mayıs ve 18 Temmuz tarihleri arasında, yani İç Savaşın patlak verdiği iki buçuk aylık süre zarfında, Çalışma Bakanlığı 192 tarım grevi kaydetti. Bu, 1932 boyunca ve o sıkıntılı 1933 boyunca gerçekleşen grev sayısının neredeyse yarısından fazlaydı. Grevlerin boyutu daha önceki grevlerden dikkate değer ölçüde büyüktü. (...) Kırsalın kentten yalıtılmışlığı, kent ve kır grevcilerinin birbirlerine destek vermeleriyle üstesinden gelinmeye başlanmıştı.[17]

Malefakis'in deyişiyle bu "grevlerin" çoğu sol-kanat militanların önderlik ettiği örgütlü girişimlerdi.

Bu arada Komünistler İspanya'yı propaganda yağmuruna tutuyor ve birçok yeni taraftar kazanıyorlardı. Nisan ayında 50.000 üyeleri olduğunu iddia ettiler; Mayıs'ta 10.000 yeni katılım daha oldu. Komünistlerin diğer partileri ve örgütleri ele geçirme güdüsü son derece başarılıydı. Mart'ta Madrid Sosyalistleri, Komünist çağrılara kulak verdiler ve bir dahaki PSOE kongresinde İspanyol Sosyalist Partisi'nin İspanyol Komünist Partisi'yle birleşmesini önereceklerini ilan ettiler. Coşkulu fakat naif olan üyeleriyle Sosyalist Gençlik Federasyonu JS (Stalin çok sayıda Bolşevik lideri katlederken bile), özellikle Rus Bolşeviklerin devrimci özünü miras alma hevesliydi. Militan JS, 200.000 üyesiyle Caballero'nun kalelerinden biriydi. 1 Nisan'da Genç Sosyalistler, Birleşik Sosyalist Gençliği (Juventudes Socialistas Unificados, JSU) kurmak

---

[16] Edward E. Malefakis, *Agrarian Reform and Peasant Revolution in Spain: Origins of the Civil War* (New Haven ve Londra: Yale University Press, 1970), s. 370.

[17] A.g.e., s. 371.

üzere, üye sayısı yalnızca 30.000 olan Komünist Gençlik (JC) ile coşkulu bir şekilde birleşti.[18]

Sosyalistler, kendi paylarına, devrimci proleter bir hareket inşa etme çabasına dönük politikalarını devam ettirdiler. Caballero, 1 Mayıs'ta Madrid sokaklarında bir işçi hükümeti talep eden ve Kızıl Ordu'yu öven pankartlarla 10.000 kişilik güçlü bir yürüyüşün başını çekti. Anarşistlere gelince, 1 Mayıs'ta Saragosa Kongresinde buluşan CNT delegeleri devrim sonrası toplumu tartıştılar ve liberteryen komünizm üzerine kararlar aldılar, fakat CNT-FAI'nin başarılı bir ayaklanmanın ardından hangi somut şeyleri uygulamaya koyacağına ve diğer acil ve ivedi sorunlara değinmediler. Britanyalı anarşist Vernon Richards'ın gözlemlediği gibi:

> Örgüt, *askeri darbenin yenilgiye uğramasının ardından, kendisini birdenbire devrimci hareketin başında bulduğunda* tutumu ne olacaktı. Böyle bir olasılık Merkezi Hükümetin kontrolündeki illerde olmasa da, Katalonya'da kolaylıkla öngörülebilirdi. Muhtemelen taban açısından yanıt basitti: Toplumsal devrim. Fakat sonraki eylemler göz önünde bulundurulduğunda, CNT önderliği açısından işler o kadar da basit değildi. *Yine de bu sorunlar ve şüphelerle Kongre'de yüzleşilmedi,* bu ciddi öngörü eksiklikleri ya da belki de örgütteki devrimci demokrasi eksikliği, ileriki aylarda devrimci işçilere pahalıya mal oldu.[19]

Gerçekten de İspanya toplumsal devrimin eşiğindeyken onun en büyük ve en militan işçi hareketinin iktidar eline geçtiğinde nasıl davranacağına dair hiçbir planı ya da politikası yoktu.

Generallerin Komplosu

Sağ partiler açısından Şubat seçiminde alınan yenilgi esaslı bir şok oldu. General Franco dahil bazı subaylar, seçim sonuçlarını geçersiz ilan etmesi için cumhurbaşkanına başvurdu. Bu girişim başarısız oldu. Seçimlerde hüsrana uğradıktan sonra, sağ-kanat siyasi ve askeri liderler, cumhuriyeti kesinlikle devirecek ve yerine askeri bir diktatörlük getirecek askeri bir isyan planlamaya başladılar. Subaylar, egemen sınıflar ve ruhban sınıfı, Solu kökten ezmek

---

[18] İç Savaş çıktıktan birkaç gün sonra JSU Komünist Partiye katıldı, Komünistlerin kaynakları ve tam teşekküllü kadroları sayesinde fanatik bir Stalinist örgüt oldu.

[19] Vernon Richards, *Lessons of the Spanish Revolution (1936-39)*, 3. baskı (Londra: Freedom Press, 1983), s. 26-27; vurgular eklenmiştir.

için sert ve katı önlemler alacak askeri bir cuntanın önderliğindeki otoriter yönetim hevesindeydiler.

Halk Cephesi hükümeti, muhtemelen Şubat başında, askeri komplonun varlığından haberdar oldu; onu boşa çıkarmak için pekâlâ önlemler alabilirdi, fakat bunun yerine işçileri silahsızlandıran önlemler aldı. Generalleri farklı ve uzak bölgelerde görevlendirerek onları birbirlerinden yalıtmaya çalıştı, fakat uzak mesafeler komplocuların telefon, radyo, demiryolları ve uçakları aracılığıyla askeri bir iletişim ağı kurmalarını engelleyemedi. Generalleri dağıtma girişimi de etkili olmadı; işin doğrusu bu onlara beklenmedik avantajlar sağladı. Örneğin General Franco, Madrid'teki kurmay başkanlığı pozisyonundan Kanarya Adaları'nın askeri kumandanı pozisyonuna getirildi —bu aslında Franco'yu kritik önemdeki Afrika Ordusu'nun yakın çevresine yerleştiren ve daha önce kendisinin kumandasındaki Tercio ile Regulares'in elinin altında olduğu bir görev oldu. Ordu müfettişi general José Goded, Katalonya açıklarındaki Balearik Adaları'na gönderildi —bu görevlendirme aslında onu Barselona'yı kolayca vuracak bir mesafeye yerleştiriyordu.

Diğer tehlikeli subaylar anakarada kumandan olarak kaldılar. Alfonso'ya kısa bir süre sürgünde eşlik eden ateşli monarşist General Emilio Mola, Navarre'deki Pamplona'ya sevk edilmişti. Bu sevk rahatlıkla onu fanatik Katolik Carlist paramiliter güç Kırmızı Berelilerin (*red-bereted Requetés*) sularında yüzdürüyordu. Tarihsel olarak Kırmızı Bereliler, bir kez daha İspanya tahtında hak iddia eden gericileri iktidara getirmeye çalışan, bağnaz rahiplerin güdümündeki bir gruptu. Emilio Mola o kadar iyi bir konumdaydı ki, askeri komplocular Pamplona'yı isyanın yürütme merkezi olarak seçtiler ve Mola'yı baş koordinatörleri yaptılar. Komplodaki diğer iki önemli askeri şahıs, general Gonzalo Quiepo de Llano ve General Miguel Cabanellas idi; hükümet, yanılgı içerisinde, bu şahısların cumhuriyet yanlısı olduklarına inandı ve ülkede serbetsçe dolaşmalarına izin verdi —böylece onlar da komplo girişimlerini tamamlama fırsatı buldular.

Komplocular yurtdışından da destek gördü. Mart'ta General José Sanjurjo Üçüncü Reich'ı ziyaret etti. Burada planlanan isyan için Nazilerden yardım almaya çalıştı. Londra'da, varlıklı Juan March, uluslararası finansal çevrelerden destek istedi; Faşist İtalya'dan askeri malzeme ve Tercio ile Regulares'i Afrika görevlerinden İspanya anakarasına uçaklarla taşımak üzere yardım sözü aldı. Kilise bu planlı isyanı büyük bir coşkuyla kutsuyordu, generaller

İspanya'nın "kutsal toprağı" üzerinde yaşayan Hıristiyanları dehşete düşürüp katletmek üzere Müslüman paralı askerler tutmuş olsalar bile.

Planın hayata geçirilmesi gizli kapaklı devam ederken, sağcılar grevci işçileri terörize etmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Silahlı Falanjist gençler —tuzu kuru gençler— işçi sınıfı mahallelerine saldırdı ve rasgele kalabalığa ya da grev sözcülerine tabanca ve otomatik silahlarla ateş açtı. Açıkçası 1930'ların başındaki Nazi sokak taktiklerine öykünüyorlardı. Falanjist silahlı adamlar Sosyalist *casas del pueblo* ve anarko-sendikalist *centros obresos*'da bombalar patlattılar, hatta Caballero'ya suikast girişimlerinde bulundular. Bunun üzerine Parlamento binasına girmeden önce milletvekillerinin üzeri arandı; sert tartışmalar esnasında polis hazırda bekledi. Bazı parti liderlerine günlük faaliyetlerinde silahlı muhafızlar bizzat eşlik etmek zorunda kalmıştı. Falange'ın suikast mangaları öylesine pervasızdı ki, Azaña, örgütü yasadışı ilan etti ve onun yeminli lideri de (eski diktatörün oğlu José Antonio Primo de Rivera) dahil olmak üzere önde gelen isimlerini toplamak zorunda kaldı. Şubat ortası ile Temmuz ortası arasındaki beş aylık dönem 215 siyasi cinayet ve 537 yaralamaya tanık olmuştu.

Sol, kaçınılmaz olarak, bu yeni filizlenen sokak savaşında Sağın şiddetiyle boy ölçüşmeye çalıştı. Silahlı anarko-sendikalistler, çoğunlukla kendi grev hatlarını ve mahallelerini savunan sıradan işçiler Falanjistlerle uzun süren mücadeleye kalkışırken, Sosyalistler proleter bir milis örgütlemeye giriştiler. Birçok anarko-sendikalist militan, kendilerine ait yarı otomatik el tabancaları taşıyor ve hasımlarıyla amansız silahlı çatışmalara giriyordu. Solun bütünü faşizme karşı savaşmak üzere sürekli bir şekilde silahlanma çağrısında bulunurken, sol-kanat gazeteler işçi milislerinin kurulması çağrısında bulunuyorlardı. Bahar aylarında ve yaz başında, Birleşik Sosyalist Gençliğin (JSU) yanı sıra Halk Cephesi partilerinin her biri kendi milis gruplarını oluşturdular, sokaklarda ve alanlarda açıkça talim yaptılar. PSOE gösterilerine, hem göstericileri korumak ve hem de güç gösterisinde bulunmak amacıyla, genellikle silahlı gruplar ve üniformalı Sosyalist gençlik eşlik ediyordu.

Caballero, hükümetin işçilere silah sağlaması ve proleter bir milis oluşturması konusunda Cumhurbaşkanı Azaña ile ters düştü. Cumhurbaşkanı bu talebi açıkça reddetmişti. Geriye dönüp bakıldığında, Azaña ve liberal bakanlar, devrimci milislerden komplocu genarellerden korktuklarından sanki daha fazla korktuğu görülür. Yaz başında yüzlerce ve belki de binlerce silahlı

subay Halk Cephesi hükümetine saldırmak için hazırlanıyordu. Ancak toplumsal devrim korkusuyla felce uğrayan liberal hükümet, askeri taarruzu kati surette savuşturabilecek bir gücü silahlandırmayı inatla reddetti. Sosyalistler bakanlıkları kabul etmiş olsaydılar ve İspanya'nın silah depolarının anahtarlarını elinde bulundursaydılar, işçileri pekâlâ silahlandırabilir ve onları silahlı ayaklanmayı ta başından bastırmak için harekete geçirebilirlerdi. Bilhassa Caballero kabinede bulunsaydı, isyanı önlemek üzere, cephanelikleri daha erkenden işçilere açabilirdi. Fakat Sosyalistler kendilerini hükümetin dışında tuttular ve böylece korkudan paralize olmuş liberallerden medet umdular.

10. BÖLÜM

İKTİDAR MÜCADELESİ

Askeri Ayaklanma

Bir askeri ayaklanmanın kapıda olduğu söylentileri 1936 yazının başında uluslararası basında yayılsa da, ayaklanma fiili olarak 18 Temmuz'da bir gökgürlemesi gibi patlak verdi. O sabah General Francisco Franco, Kanarya Adaları'ndaki Las Palmas'dan bir bildiri yayımladı. Bildiri İspanya anakarasındaki 50 garnizona, ayaklanması ve "Cumhuriyet içerisinde yeniden düzen" kurması için —Sağın *haçlı seferi* (*cruzada*) olarak adlandıracağı— askeri birliklere çağrıda bulunuyordu.[1] Franco'nun Milliyetçi ayaklanmasının komploculari İspanyol nüfusunun önemli bir kısmından, özellikle Navarre, León, iki Kastilya, Aragon ve ülkenin her yerindeki muhafazâkâr köylülerden destek almayı umuyordu. Çoğu monarşist olan büyük toprak sahipleri; dindar Katolik ve gelenekçi bir kral isteyen, liberalizme ve cumhuriyetçi bir hükümete husumetini hiç de gizlemeyen Carlistlerin ve Kilisenin yaptığı gibi, bu karşı-devrime para ve başka yardımlar vermekten çekinmedi.

Askeri isyanlardan çok daha önceki 1936 Milliyetçi ayaklanması, açıkça Aydınlanma karşıtıydı ve modern öncesi Katolik İspanya'nın geleneksel "erdemlerine" bağlıydı. Bu *haçlı seferini* son tahlilde ayrıksı kılan şey, yine de onun bilinci ve aşırı gaddarlığıydı. Liderleri İspanya siyasetindeki bütün solcu hareketlerin liderlerinin ve militanlarının ve onların takipçilerinin mümkün olduğunca kökünü kazıyarak, onları tümüyle yok etmeye kararlıydılar. Askeri isyanlar İspanya'dan sosyalizmi, anarko-sendikalizmi, sendika-

[1] Aktaran Richard A. H. Robinson, *The Origins of Franco's Spain* (Devon: David and Charles, 1970), s. 291.

cılığı ve köylü radikalizmini hepten bitirmeye hevesliydi. On yıl içerisinde acımasız diktatörler, ya iktidarda olduklarında ya da iktidara gelirken, gerici İspanyol generaller, Monarşist Parti'nin parlamento lideri ve İspanya'nın önde gelen sağ-kanat siyasetçisi José Calvo Sotelo gibi, ülkelerinin faşist bir gerici tarafından yönetilmesini görmeyi arzuluyordu. Calvo Sotelo, duçe ya da "lider" olarak, faşist İtalya'da mutlak egemenlik sahibi Mussolini ve Avusturya'daki Engelbert Dollfus'tan etkilenmişti. Sotelo, Meclis'te, faşizm düzen anlamını taşıyorsa kendisini bir faşist olarak adlandırmaktan çekinmeyeceğini açık açık ilan etmişti.

13 Temmuz sabahı Cumhuriyet yanlısı *Asaltos* ve çeşitli sivil radikallerle dolu bir kamyon, Madrid'in revaçtaki bir bölgesine girip Sotelo'nun evinin önünde durdu ve sorgu için polis merkezine götürme emirleri olduğu yönünde monarşist lidere bildirimde bulundular. Sotelo kamyonete bindi, araba uzaklaştıktan kısa bir süre sonra boynundan iki el ateşle vuruldu. Tanınmayacak haldeki bedeni, ertesi güne kadar teşhis edilmeden kaldığı Madrid'in Doğu Mezarlığına bırakılmıştı. Cinayet uluslararası bir sansasyon yarattı. Bu olay aynı zamanda orduya ayaklanma bahanesi sağladı —Sotelo askeri komplocuların siyasi sözcü olarak seçtikleri sivildi. Sağ-kanat partiler parlamenter yönetime son vererek Meclis'ten çekilirken, mülklü sınıfın birçok üyesi değerli eşyalarını alelacele toplayıp kaçtı.

Milliyetçi isyanın beyni olan Pamplona'daki General Mola'nın karargâhı, İspanya Fas'ındaki askeri kuvvetlere 17 Temmuz günü saat beşte ayaklanmaları emrini verdi; yirmi dört saat içerisinde İspanya'daki yerel garnizonlar bulundukları bölgedeki çeşitli belediyeleri ele geçirerek ayaklandılar. Ordu, İspanya'nın askeri kuvvetlerinin, özellikle Sivil Muhafızların, piyade ve topçu subaylarının ve kuzeydeki belli başlı alayların yanı sıra Tercio, Regulares ve Carlist paramiliterlerin çoğunluğunun desteğini almayı umuyordu. Ayaklanma karşıtı muhalefetin esas itibarıyla Cumhuriyetçi *Asaltos*'dan, İspanya'nın küçük çaptaki hava kuvvetlerinden ve donanmadan oluşması bekleniyordu. Milliyetçiler, yerel garnizonların ülkenin çoğunluğunu çabucak ellerine teslim edeceklerini ümit ediyordu. José Sanjurjo'nun önderliğindeki muzaffer generaller bunun üzerine kendilerini öncü olarak tayin edip, Anayasayı ve siyasi partileri feshedecekti. Bask Ülkesi ve Katalonya, yeniden Kastilya İspanya'sına massedilecekti. Bütün cumhuriyetçi kurumların feshedilmesiyle birlikte İspanya orduya dayalı monarşik bir iktidarla yönetilecekti.

Ancak isyan pürüzsüz gelişmedi. Ordunun haberleşme seksiyonlarına sızmış olan anarko-sendikalistler, ayaklanmanın tam tarihini öğrenebildiler ve işçi ve solcu partileri durumdan haberdar ettiler. Ayaklanma tarihi o zamanlar hem savaş bakanı hem de başbakan olan Casares Quiroga'ya iletildi. Sendikalar generallere karşı Cumhuriyeti savunma hakları olduğunu öne sürerek, Caballero'nun işçi milislerinin silahlandırılması yönündeki talebine katıldıklarını bildirdiler, fakat Casares buyurgan ve hatta alaycı bir tavırla bu talepleri reddetti. Sonunda askeri ayaklanmanın başladığı söylendiğinde Casares, "Demek ayaklanıyorlar. Pekâlâ, ben yatmaya gidiyorum" demişti.[2]

Planlandığı gibi isyan ayın on yedisinde Fas'ta başladı. Tercio, kamu binalarını, radyo istasyonlarını, Melilla kentindeki *casa del pueblo*'yu ele geçirerek savaş durumu ilan etti. Cumhuriyete bağlı işçi ve askerler, İspanyol Fas'ında, her yerde azimle direndiler. Ancak paralı askerler, tüfek kullandığı omzundaki izden belli olan işçileri ve hatta en ılımlı Cumhuriyetçi liderleri bile vurarak, gerçek ya da potansiyel her türlü muhalife karşı planlı bir terör politikası izledi. Milliyetçiler 18 Temmuz itibarıyla direnişi kırdı ve Afrika sömürgesinde yönetimi ele geçirdi.

Franco, Kanarya Adaları'ndan 18 Temmuz sabahı bildirisini yayımladığında, kendisi, eşi ve kızı bir uçağa bindiler ve İspanyol Fas'ındaki isyanın başarılı olduğunu öğrendikleri Fransız Fas'ına uçtular. Franco ertesi gün Afrika Ordusu'nun (Tercio ve Regulares) komutasını üzerine aldığı İspanyol Fas'ındaki Tetuán'a vardı. Bu arada, 20 Temmuz'da, General Sanjurjo, *haçlı seferinin* komutasını alacağı İspanya'daki Burgos'a uçma ümidiyle Lizbon'da bir uçağa binmişti. Taraftarları tarafından yüreklendirilen Sanjurjo, bir devlet başkanına yaraşır şekilde, küçük uçağa gösterişli üniformalarla dolu ağır bavullar yükledi. Uçak küçük bir pistten havalandı, ağır yükünden dolayı yerden pek yükselemedi, etraftaki ağaçlara daldı ve alevler içinde kaldı. İspanya'nın müstakbel *caudillo*su yanarak can verdi. İsyanın liderliği en önemli askeri güce kumanda eden Franco'ya geçiyordu.

Fas, Milliyetçilerin güvenli ellerine geçtikten sonra, Tercio ve Regulares küçük gruplar halinde İspanyol anakarasındaki Cebelitarık boğazına nakledildiler. (Daha sonra İtalyan uçakları ve Alman Junkers 52'ler süreci hızlandırarak görevi devraldılar). Bu arada artık Kuzey Ordusu'na kumanda eden

---

[2] Aktaran Pierre Broué ve Emile Témime, *The Revolution and the Civil War in Spain*, çev. Tony White (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1970), s. 97.

General Mola, bütün Navarrese kentlerinde kontrolü ele aldı. Kırmızı bereleri ve mavi gömlekleriyle, Falanjistlerle birlikte "Mesih Kral!" diye haykıran Carlistler Pamplona ve Burgos sokaklarını doldurdular, daha sonra güneye, Madrid dağlarına doğru yürüyüşlerine başladılar.

Ancak İspanya'nın diğer kısımlarında ayaklanmanın sonuçları genarellerin umduğu gibi olmadı. On yedi Temmuz'da, isyanın başladığı gün, büyük işçi kitleleri silah dükkânlarındaki silahlara el koyarak ve Asturias'daki 1934 isyanından beri gizlice saklanan tüfekleri yerlerinden çıkararak harekete geçtiler. İşçiler, yoksul köylüler, Bask ve Katalon milliyetçileri ve diğerleri beklenmedik, kararlı bir direniş başlattılar. Broué ve Témime, Navarre ve birkaç başka bölge dışında, isyanın belli bir yerdeki başarı ya da başarısızlığının "öngörülemeyen birçok unsura bağlı olduğunu" belirtiyor. Bu unsurlar şöyleydi: "Şu ya da bu kampa katılmaları çoğunlukla zaferi de belirleyen şey, polis güçlerinin, Sivil Muhafızların ve *Asaltos*'un tutumu, valinin kararlılığı ya da kararsızlığı, ordu komutanlarının cesareti ya da tereddütü ve işçi sınıfı liderlerinin ihtiyatı ya da toyluğu."[3]

Bazı yerellerin, garnizon üstünlüğü ele geçirmeden, direnecek kadar silahları vardı; bazılarının ise yeterli silahı yoktu. Zamanlama sorunu da çok önemliydi: İşçilerin *haçlı seferinin* etki alanını çabucak fark edebildiği ve hızlıca harekete geçebildiği yerlerde direniş genellikle başarılı oldu. Birçok durumda, halkın zaferi ya da işçilerin sistematik imhası arasındaki fark yalnızca saatlerle ölçülebilirdi. İşçilerin hızlı bir şekilde direnmediği yerlerde askeri isyanlar genellikle başarılı oldu.

> İşçi örgütleri Cumhuriyetin yasalarına riayet etme kaygısıyla kendilerini her defasında felce uğrattıklarında ve işçi liderleri her defasında subayların dediklerine tatmin olduklarında subaylar üstün geldiler. Öte yandan işçiler ne zaman liderlerinden ya da "meşru" kamu otoritelerinin tutumundan bağımsız olarak silahlanmak için vakit buldular ve ne zaman orduyu yok etmeye başladılar, [Milliyetçi] *Hareketi* geri püskürtmeyi başardılar.[4]

Málaga'da garnizon komutanı General Paxtot, işçilerin garnizon etrafındaki evleri ateşe vermelerine meydan verecek kadar uzun bir süre kararsız kaldı. Potansiyel Milliyetçi askeri birlikler saklandıkları yerden çıktılar ve gö-

---

[3] A.g.e., s. 103.

[4] A.g.e., s. 103-4.

nülsüz isyanlarına son vererek teslim oldular. Valencia'da işçiler garnizon binalarını kuşattı, bocalayan birlikler en sonunda işçilerin tarafına geçti.

İşçi ve köylü milisler o dönemin en hafif silahlarına bile sahip olsaydılar —nitekim liderleri liberal hükümetin kendilerine silah vermesini istiyordu— isyanın ilk günlerinde isyancı birlikleri kolaylıkla püskürtebilirlerdi. İşçiler, Madrid ve diğer kentlerde yana yakıla silah talebinde bulunuyorlardı; Caballero liberal hükümetten cephanelikleri açmasını defalarca talep etmesine rağmen yanıt her defasında olumsuz oldu. 19 Temmuz günü öğleden sonra saat dörtte, halkın yoğun silah talebi karşısında Casares Quiroga başbakanlıktan istifa etti. Yerini içinde Ulusal Cumhuriyetçi Parti'den (Halk Cephesi'nin parçası bile olmayan bir grup) bir üyenin de bulunduğu bir hükümet kuran Martínes Barrio'ya bıraktı. Öfkeli Madrid işçileri bu skandal habere büyük çapta gösterilerle tepki vererek, yeni başbakandan isyana karşı savaşmaları için kendilerine silah vermesini talep etti. Ancak Martínes Barrio, kendi selefi gibi, silah vermeyi inatla reddetti. Üstelik Martínes Barrio, korkunç bir ihanete kalkışarak, General Mola'ya telefon etti ve isyanı durdurması karşılığında kendisine Savaş Bakanlığını önerdi. Mola bunu geri çevirdi: *Haçlı seferi*nin hızı o kadar şiddetliydi ki, Mola eğer hükümetle herhangi bir anlaşmaya varırsa, "linç edilmeyi hak edeceğini" deklare etti.[5] Martínes Barrio'nun başbakanlığı sadece bir gün sürdü; sonrasında o da istifa etmek zorunda kaldı. 20 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Azaña'nın arkadaşı, Sol Cumhuriyetçi Dr. José Giral, sonunda işçi milislerini silahlandırmayı kabul eden bir hükümet kurdu.

Liberaller, kitlelerin silahlanmasından o kadar korkmuşlardı ki, Milliyetçilerin İspanya anakarasında tutunmalarını engelleyerek geçirebilecekleri değerli günleri boşa harcamışlardı. Halk Cephesi, işçileri silahlandırmak konusunda hızlı hareket etmiş olsaydı, isyan pekâlâ bozguna uğratılabilirdi. Hükümet anlaşmaya varma çabasıyla zamana oynarken, Milliyetçi generaller kararlı bir şekilde harekete geçtiler. Sert, iyi eğitimli ve iyi donanımlı isyan birlikleri boğazı geçerek Endülüs'ün her yerinde taarruza başladılar. Kentler —Algeciras, Cádiz, Huelva ve Córdoba— ilerleyen günlerde art arda, iyi silahlanmış Milliyetçi birliklerin eline geçti. 21 Temmuz'da büyük bir Tercio ve

[5] Burnett Bolloten, *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution* (Chapel Hill ve Londra: University of North Carolina Press, 1991), s. 40.

Regulares gücü anakarada bir araya geldiğinde, Cumhuriyetçiler son derece müşkül duruma düşmüşlerdi.

On sekiz Temmuz'da Endülüs'deki Tercio güçlerine kumanda eden General Gonzalo Quiepo de Llano, Sevilla'nın merkez bölgesini ele geçirdi. Sevillalı işçiler Afrika Ordusu'na karşı koymak için hazırlıksızdı; bir aradalıklarını muhazafa edebilecekleri kent merkezini savunmak yerine (tıpkı 1871 Paris Komüncülerinin mahallelerini savunmak için kent merkezinden çekilmeleri gibi), savunma halinde kenar mahallelere çekildiler. Milliyetçi güçler Sevillalıları esaslı bozguna uğrattı. Bir işçi banliyösü bir haftadan daha fazla dayanmıştı fakat buradaki muharebe korkunç bir katliamla son buldu.

Aragonların başkenti Saragoza'da isyanlar hile sonucu galebe çaldı. 17 Temmuz'da kumandan General Miguel Cabanellas, Saragosalı anarko-sendikalistlere Cumhuriyete bağlı ve ateşli bir anti-faşist olduğu konusunda güvence verdi. Naif CNT-FAI liderleri Cabanellas'a inandılar ve işçilere evlerine gitmelerini tavsiye ederek genel grev çağrılarını iptal ettiler. 19 Temmuz'da Cabanellas'ın birlikleri kenti işgal ederek sıkıyönetim ilan etti. İşçiler sıkıyönetim ilanını ancak Sivil Muhafızlar ve askeri birliklerden meydana gelen birleşik kuvvet banliyölerde kendilerine saldırdıktan sonra öğrendi. Gafil avlanmalarına rağmen CNT-FAI işçileri ellerindeki çok az silahla bir hafta süreyle canla başla savaştı, fakat sonunda savunmaları çöktü ve topluca infaz edildiler. Saragoza CNT üyeleri İspanyol anarko-sendi-kalizminin çiçeği oldu, onların imhası özgürlükçü hareket açısından acı bir kayıptı. Politik olgunluk eksikliği İspanya'nın binlerce militan işçisinin yaşamına mal oldu. Saragoza'nın zaptını Aragon'un büyük kısmının hızla fethi takip etti, kuzeydoğu Cumhuriyetçi bölgesinde isyancıların elinde olan bir mıntıka oluştu; bu ise Bask Ülkesinin çelik fabrikalarını, dolayısıyla modern silahların üretimini Katalon liman kentlerinin hafif sanayisinden ayırdı. Neticede Cumhuriyetçi bölge, silahları üretmek için fena halde gerekli olan makineler ve kömür eksikliğine karşı son derece savunmasız hale geldi.

Asturias bölgesindeki Oviedo'ya ayaklanma haberleri 18 Temmuz'da ulaştı. Yerel madenciler 1934'ten beri sakladıkları silahları çıkardı ve validen geriye kalan silahları işçilere dağıtmasını talep ettiler. Vali, yani garnizon komutanı Albay Aranda, ağırdan aldı. Aranda'nın isyancılara yakınlık duyduğundan şüphelenen işçiler onu gözetim altında tutmak ve kontrol etmek için bir vilayet komitesi oluşturdu. Cabanellas'ın Saragoza'da yaptığı gibi, Aranda da komiteye cumhuriyeti desteklediği güvencesini verdi. Anarko-

sendikalistler ve Komünistler bundan son derece kuşkuluydu, fakat komitedeki Sosyalistler ve liberaller inanılmaz bir şekilde ona güvendi ve seslerini çıkarmadılar. Madrid'ten milislerin başkenti savunmaya yardım etmesini isteyen acil bir mesaj geldiğinde, Oviedo eyalet komitesi, başkente şehrin en mahir adamlarından oluşan üç kıta —yaklaşık 3.000 silahlı madenci— yolladı.

Bu gelişmeden Oviedo'da kalanların bilgisi yoktu. En militan ve deneyimli savaşçılarının yerlerinde olmaması nedeniyle kent ihanete karşı savunmasız kaldı. Madenci kıtaları Madrid'ten ayrıldığında Aranda, birliklerin halkla bir araya gelmelerini engellemek için garnizonun etrafına nöbetçiler yerleştirerek Sivil Muhafızlara kente ilerlemek üzere sessizce toplanmalarını emretti. Eyalet komitesi işçilere silah dağıtılması istemiyle valinin sarayına geldiğinde, albay bizzat Narranco dağı civarındaki sarayı hedef alan iki sahra topuyla askeri birliklerine komuta ediyordu. Aranda'ya bağlı kuvvetler daha sonra Oviedo'nun stratejik noktalarını hiç zorlanmadan işgal etti. Oviedo'nun zaptı, kentin binlerce Sosyalist ve anarko-sendikalist milisinin kaybına neden olduğu kadar cumhuriyete de ağır bir darbe indirdi.

Temmuz sonuna gelindiğinde askeri isyan İspanya'nın yaklaşık üçte birini —León, Navarre, kuzey Eski Kastilya ve Aragon'un yarısı ve Galiçya'nın büyük kısmını içine alan oldukça geniş bir kuzey sahasını— ele geçirmişti. Güneyde isyan birlikleri Cádiz ve Huelva'dan Sevilla ve Córdoba'ya kadar hilal biçimli bir toprak şeridini işgal ettiler. İsyan birlikleri ayrıca Kanarya Adaları'nı, Fas'ı, (Minorka hariç) Balearik'i işgal etti. Franco, isyanı açıkça bir zafer olarak göklere çıkarmasına rağmen, bu fetihler generallerin beklentilerine yanıt vermiyordu. *Haçlı Seferi* ana hedeflerinden üçünü gerçekleştirememişti: Kendisine diplomatik ve siyasi meşruiyet kazandıracak Madrid'i alamamış, kendisine endüstriyel bir üs sağlayacak Bask Ülkesi'ni ele geçirememiş ve egemen sınıfların devrimci proletarya ve köylülük üzerinde fiili zaferini ilan etmek üzere Barselona'ya girememişti.

Güneyde General Franco ve kuzeyde General Mola, Milliyetçi isyanın meşruiyet kazanması ve diplomatik olarak tanınması için Madrid'i bir an önce ele geçirmenin hayati olduğuna inanıyorlardı. Madrid'in düşmesinin genelde çatışmanın sonu anlamına geleceği düşünülüyordu. Mevcut siyasi manevralarla absorbe olmuş Madrid, Milliyetçilerle savaşa hazır değildi. 17 Temmuz'da, ayaklanma haberleri Madrid'e ulaştığında, CNT ve UGT'li işçi kitlelerinin silah talepleri gördüğümüz gibi reddedilmişti. Başka yerlerde ol-

duğu gibi işçiler 1934'te silahları sakladıkları yerlerden çıkardılar ve kentin sokaklarında boy göstermeye başladılar. Fakat ellerindeki silah ve mühimmat çok azdı. Sonunda, 18 Temmuz'da, hükümetin emirlerine karşı hareket eden sosyalist subay Yarbay Rodrigo Gil, silah talep eden Sosyalistlere, kendi sorumluluğundaki silah deposundan 5.000 kadar tüfek dağıttı.

Ancak isyancı garnizon tedbir olarak daha önceden tüfeklerden sürgü mekanizmalarını çıkartmış ve bunları kentin batı kısmındaki devasa Montaña kışlalarına saklamıştı. Kışlalar artık yalnızca sürgü deposu değil, fakat aynı zamanda isyancıların ana sığınağı olmuştu. 18 Temmuz akşamı CNT ve UGT genel grev ilan etti —ve onbinlerce *madrileños* kışlalara doğru ilerledi. Ertesi gün Montaña'ya saldırmak için hazırlandılar, fakat hükümetin silah tedarik edeceği beklentisiyle saldırıyı ertelediler. 20 Temmuz'da Tercio ve Regulares'in Endülüs kentlerinde işçileri katlettiği haberleri ulaştı. Bu durumda hâlihazırdaki liberal başkabakan José Giral sonunda tüfek ve mühimmatla dolu kamyonların, işçilerin silahlandırılması için, UGT ve CNT merkezlerine yollanmasını emretti.

20 Temmuz'da Barselona işçilerinin Katalon başkentinde isyancı ayaklanmayı yenilgiye uğrattığı haberleri hoparlörlerle Madrid'in sokaklarında duyuruldu. Montaña'nın etrafını saran işçiler ve orta-sınıf Cumhuriyetçiler bu haber üzerine canlanarak sınırlı sayıda silahlarıyla kışlalara saldırdı. Kışlalarda isyancılara kumanda eden General Joaquín Fanjul karşılık vermekte tereddüt etti. Bu arada, kuşatma güçleri nasılsa ele geçirmiş oldukları sahra toplarını getirdiler ve Montaña'yı dövmeye başlayarak duvarda büyük bir delik açtılar. Kışlalardaki askeri birlikler beyaz bayrak salladı, bunun üzerine kalabalık ileri atıldı —ilerleyen kitleye kışla kompleksinin diğer kısmından makineli tüfeklerle karşılık verildi. Öfkeli kitleler verdikleri kayba hiç aldırmadan Montaña'nın avlusuna sel gibi aktılar, kışlaları bastılar —tutsak aldıkları Fanjul hariç— bulabildikleri bütün subayları öldürdüler. Kalabalık büyük miktarlarda silahı —daha önceden dağıtılan tüfeklerin sürgüleri dahil—, yani yaklaşık 50.000 tüfeği ve epey bir mühimmatı götürüp kuşatmacılara dağıttı. En sonunda silahları elde geçiren Madrid sendikaları —CNT-FAI, UGT ve diğerleri— hızlı bir şekilde işçi kıtalarını örgütledi ve bunların birçoğunu Toledo'ya, oradaki mermi fabrikasına doğru ilerlemek üzere görevlendirirken, diğer kıtalar isyancıların elindeki Guadalajara'ya karşı kuzeydoğudaki dağlara doğru hareket etti.

İsyancıların uzlaşmazlığı ve halkın öfkesinden ötürü Halk Cephesi hükümeti neredeyse çökmüştü. Başbakanlık anlamsız bir makam haline gelmişti. Çok az subay Cumhuriyete bağlı kaldı, çoğu Milliyetçilere katıldı. Sivil Muhafızlar parçalandı, üyeleri ya askeri isyancılara katıldı ya da saklandı; *Asaltos* ortaya çıkan çatışmadan ötürü her iki tarafın da ihanetine uğradı. Bir ordusu, polis kuvveti ya da idari bir mekanizma olmadığı için devlet, otoritesini kaybetmişti. Madrid artık fiilen sendikaların, yeni oluşan işçi milislerinin ve Milliyetçilere karşı mücadeleyi devam ettirmek için seçilmiş ya da atanmış çeşitli devrimci halk komitelerinin elindeydi.

Barselona'da Ayaklanma

Generaller Temmuz 1936'da ayaklandığında, Barselona işçi sınıfı Batı Avrupa'daki en isyancı sınıftı. Kitlelerin anakara isyanını örgütlemedeki enerjisini büyük ölçüde küçümseyen General Mola, kentteki yerel garnizonun kolaylıkla düşeceğine inanıyordu. Kâğıt üzerinde askeri durum ondan yana gibi görünüyordu: Barselona İspanya'daki en büyük askeri birlik ve Sivil Muhafız yığınaklarından birine sahipti —yaklaşık olarak toplam 5.000 kişilik— ve General Goded'in öncülüğünde Balearik'den alınacak bir destek kesinlikle ordunun kenti almasına yardımcı olacaktı. Luis Companys (Katalon Özerk Yönetiminin başı) ve yardımcısı Polis Şube Müdürü Federico Escofet (*Asaltos* ile Sivil Muhafızların başı), kentin sınıf bilinci son derece yüksek proletaryasını silahlandırmayı kabul etmediler. Aslında CNT-FAI bölgesel kurulu 16 Temmuz'da hükümetin bin kadar tüfek temin etmesini istemişti, ama bunun faydası olmadı. Madrid'teki muhtelif bakanlar gibi Companys ve Escofet de işçilerden, ordudaki isyancılardan korktuklarından daha fazla korkuyorlardı.

Fakat Mola'nın askeri lojistik konusuyla meşgul olması, yerinde siyasi kararlar almasını önledi. Askeri isyancıların, Barselona işçi sınıfının canlılığı ve cesaretinden dolayı şiddetli bir mücadele olmadan teslim olmayacağını kesinlikle bilmeleri gerekirdi. Tanımadıkları CNT-FAI militanları silah dükkânlarını basarak ve hatta limana demirleyen gemilere saldırarak buldukları her yerden silah ve patlayıcı topladı. Çalıntı silahları taşıyan liman işçilerini Companys'in polisi bir noktada kuşattı ve onlardan bütün silahlarını teslim etmelerini istedi. Durruti ve García Oliver polisi tatmin etmek ve ciddi bir çatışmayı önlemek için silahların bir kısmını göstermelik olarak teslim etmeye işçileri ikna etti.

Barselona'nın bir başka yerinde militanlar, sokak devriyeleri, savunma komiteleri ve mahalle komiteleri oluşturulmasına önayak oldular. İşçi sınıfı mahallelerinde kontrolü topyekûn işçi komiteleri devraldı ve bu komiteler gelen geçenin kimliklerini kontrol eden, tanıdık Falanjist ve monarşist sempatizanları yakalayan ve buldukları yerde isyancıların silahlarına el koyan bir proleter polis gücü olarak çalışmaya başladı. Mahalle sakinleri barikatlar kurmak için stratejik noktalara mobilyalarını, kaldırım taşlarını, el arabalarını ve hatta tramvay vagonlarını sürükledi. Kapılarında ve hatta camlarında "CNT-FAI" ve "UHP" (*Unió, hermano proletarios*) boyalı araba ve kamyonlar, işçilerin uyanıklığının ve direnme kararlılığının kanıtı olarak bütün kenti alabildiğine katetti.

CNT-FAI, ordu kışlalarına casuslar yerleştirdi ve isyan muharebe planını taşıyan bir Sivil Muhafız subayını yakalamayı başardı. Ayaklanmanın arifesinde işçilerin eline böylece bu çok önemli belge geçmişti. Belge sayesinde, 19 Temmuz Pazar sabahı erken saatlerde isyancı askeri birliklerin kışlalarından kentin muhtelif kısımlarına çıkmayı ve ana toplarıma noktasında, yani kentin merkezi olan Palaze de Cataluña'da biraraya gelmeyi planladıklarını öğrendiler. Atarazanas ve Maestranza kışlalarından birliklerin desteğiyle çıkan isyancılar, stratejik alanlarda büyük askeri birlikleri toplayacak, önemli binaları ele geçirecek, General Goded'in Mayorka'dan gelmesini bekleyecekti. Goded Barselona'daki isyan güçlerinin komutasını alır almaz, birlikler işçi sınıfı mahallelerine yayılacak ve Sevilla'daki Milliyetçi birlikler ne yaptıysa onu yapacaktı.

19 Temmuz Pazar sabah beş civarında yaklaşık 12.000 isyancı asker, planlandığı gibi kışlalarından çıktı. Onlar kışladan çıkar çıkmaz, sirenler Barselona proletaryasını evlerinden çıkmaya çağırdı. Nakliyat sendikası bütün kamu taşıtlarını durduran bir genel grev çağrısı yaptı. Kentin önde gelen anarşist grubu Nosotros, halk direnişini koordine etmek için, Ramblas olarak bilinen merkez bulvarın yakınında geçici bir karargâh kurdu. Diğer caddelerde silahlı ve silahsız işçiler isyan birliklerinin görünmesini gözleyerek hazır beklediler.

Birlikler göründüğünde halk direnişe geçti. Militanların ve *Asaltos*'un desteklediği sıradan siviller (en azından Barselona'da Cumhuriyete bağlı kalanlar), onları peşpeşe silah atışlarıyla karşıladı. Diğerleri şiddet kullanmadan direndi: işçi sınıfı aileleri askerlere bağırıp küfrettiler. Sıradan işçiler tüfekle-

rini tehlike arz etmeyecek şekilde havaya kaldırdı ve onlardan kardeşlerine ateş etmemelerini isteyerek sakin bir şekilde askerlere doğru yürüdü. İşçilerin ısrarı ve cesareti, sonunda arzulanan etkiyi gösterdi: birçok asker halka ateş etmeyi reddederken, diğerleri silahlarını ya teslim etti ya da kalabalıklara dahil oldu.

İsyancı askerlerden bazıları caydırılamadı, bu birlikler kent merkezinde hedeflenen noktalara ulaştı. Orada Plaza de España, Plaza de la Universidad ve hepsinden önemlisi Telefónica ile Ritz ve Colón otellerini işgal ederek Plaza de Cataluña'nın yönetimini ele geçirdiler. Bu binalar Barselona askeri isyanının stratejik merkezleri oldu. CNT-FAI militanları telgraf binası ve (Nosotros grubunun önderi Ascaso'nun bir keskin nişancı tarafından öldürüldüğü) Atarazanas kışlalarını ele geçirerek kendilerine göre bir zafer kazandılar. Kışlaların ve cephanelerin ele geçirilmesiyle birlikte yaklaşık 60.000 tüfek, yüzlerce makineli tüfek ve hatta top CNT üyelerinin eline geçti. Hiç kullanılmayan havaalanı Barselona'nın plaza hotellerinin bombalanması için uçak tedarik ediyordu.

Mücadeleler Katalon başkentinin farklı kısımlarında baş gösterse de, Plaza de Cataluña'daki savaş en şiddetlisiydi. Burada iyi silahlanmış *Asaltos*'un yanı sıra işçiler de yeni ele geçirilen makineli tüfek mermilerini ve top mermilerini içeride saklanan isyan birliklerinin üzerine yağdırarak, Telefónica ve otelleri geri almak için savaştı. Halk güçleri, sonunda pencerelerde beyaz teslim bayrakları görülene kadar, güç ve sayı bakımından sürekli büyüdü. 19 Haziran öğleden sonra geç bir saatte işçiler ve *Asaltos* bütün meydanı yeniden ele geçirdi.

General Goded Mayorka'dan geldi, fakat isyancıların komutasını alır almaz kadrolarıyla birlikte teslim olmak zorunda kaldı. Ele geçirilen general, radyoda bir konuşma yaparak, taraftarlarına Barselona ayaklanmasının kaybedildiğini ve askerlerin kendi komutasına tabii olmadıklarını söyledi. Goded'in açıklamasını duyan Milliyetçiler Katalonya'dan çıktı ve Franco güçlerinin yönetimi ele geçirebildiği Aragon'unun batı kesimlerine doğru çekildi.

Topu topu iki günlük savaştan sonra Barselona'da ve aslında Katalonya'nın büyük kısmında fiili siyasi iktidar, ayaklanmaya karşı direnişi başarıyla seferber edip ona öncülük eden CNT-FAI işçilerinin eline geçmişti. İşçilerin iktidarı, Katalon işçilerinin kendi çıkarlarını temsil etmesi için emanet ettikleri emek örgütünün (CNT-FAI) iktidarından ayrılamaz gibi görünüyordu.

İsyancılara karşı zaferlerinin sonrasında, işçilerin —CNT-FAI'nin— siyasi kontrolü, birçok Akdeniz limanı dahil, İspanya'nın kuzey doğusunun büyük bir kısmını içine alıyordu.

CNT-FAI militanları, Katalonya'nın dört bir yanında ve Fransız sınırına doğru, mahallelerde, caddelerde ve fabrikalarda hareketlerinin onyıllardır mücadelesini verdiği halk iktidarının yaratıcısı devrimci komiteleri en sonunda kurdu. Bu komiteler kendi topluluklarının provizyonuyla meşgul oldu, onların savunmasını örgütledi, yerel milislere savaşçı devşirdi, sokakları kontrol altında tuttu ve fabrikaları yönetti —işin doğrusu, fiilen bir işçi sınıfı hükümeti kurdu. Barselona işçileri zafere ulaştıktan sonra en dikkat çeken şey, halk iktidarının CNT-FAI denetimine bırakılmasıydı.

Barselona'nın çehresi neredeyse bir gecede değişti. Büyük turist otelleri işçi ailelerine, milislere ve yoksullara bedava yemek temin etti; otel odaları yaralıların iyileşmesi için revirlere dönüştürüldü. Anarko-sendikalist renkler — kara ile kızıl— her yerde görülüyordu: Cumhuriyetçi üç rengin yerini alan bu renklerin ışıyan flama ve bayrakları neredeyse her bayrak direğinde, kentin tüm balkonlarında, pencerelerinde ve pervazlarında asılıydı. "CNT-FAI" ve "UHP" imzalı, "faşistleri" lanetleyen (zira Milliyetçiler Cumhuriyetçi İspanya'nın her yanında hep aynı şekilde faşist diye nitelenmişti) ve yurttaşları işçi milislerine ve devrimci örgütlere katılmaya çağıran afişler neredeyse bütün duvarlarda görülüyordu.

Artık CNT-FAI'nin elinde çok sayıda top, birkaç uçak ve zırhlı aracın yanı sıra, binlerce tüfekli, tabancalı, makine tüfekli ve el bombalı bir proletarya gücü vardı. En az 30.000 işçi kenti savunmak ve denetlemek için tam teçhizatlı silahlanmıştı. Eski polis güçleri —Sivil Muhafızlar, *Asaltos* ve Jandarma— neredeyse ortadan kalkmıştı, bazıları halk hareketinin saflarına karışmış, diğerleri ise kırsaldaki Milliyetçilere katılmak üzere Barselona'ya kaçmıştı.

Mahalli polisin yerine, fabrika komiteleri, idari komiteler ve sendika komiteleri caddelerde devriye gezmeleri için işçi ekiplerini görevlendirdi. Ekiplerin mavi milis tulumları (*monos*) içerisinde omuzlarından sallanan tüfekleri ve kemerlerine bağlı tabancaları vardı. Ağustos 1936'da Barselona'yı ziyaret eden Franz Borkenau, silahlı işçilerin bütün kamu binaları ve sendika merkezlerinde nöbet tuttuklarını gözlemliyordu; Borkenau'nun tahminine göre erkeklerin yüzde otuzundan fazlası (ve kadınların birçoğu) kolay kazanılan

Ramblas'de, her zamanki iş elbiselerinin parçası olarak omuzlarında silah taşıyordu.

Kriz Ânı

19-20 Temmuz Barselona sokak savaşı sırasında Katalon Özerk Yönetim binasına yerleşmiş olan eski Katalon hükümetinin mensupları korku ve tereddüt içerisindeydi. Katalon polis müdürü Federico Escofet, Katalonya cumhurbaşkanı Luis Companys'e, CNT-FAI'nin bölgenin tek hâkim kurumu haline geldiği bilgisini verdi. İşçi komitelerinin elindeki güç büyük ölçüde sendikalar aracılığıyla koordine ediliyordu. Companys'in danışmanları, çeşitli yollardan onun anarko-sendikalistleri (açıkça belirtilmeyen araçlarla) ezmesi, kenti terk etmesi ya da —en makulü— CNT-FAI ile anlaşmayı bozması için zorladılar. Fakat Companys'in her güçlüğün altından kalkmak gibi bir özelliği vardı. Daha önce, avukat olarak, tutuklu CNT'lileri savunarak ün yapmıştı ve Esquerra'nın lideri olarak 1934 ayaklanmasına sembolik destek vererek hapsi göze almıştı. Birçok CNT-FAI lideri onu şahsen tanıyordu, askeri isyanın arifesinde işçilere silah vermeyi reddetmiş ve işçi gazetelerine ağır bir sansür uygulamış olmasına rağmen, onların pek çoğunun kendisiyle sembiyotik bir ilişki içerisinde olduğuna inanıyordu.

Companys, CNT-FAI ile bir anlaşma hazırlamaya karar verdi. 20 Temmuz Pazartesi öğleden sonra, Konfederasyonun Barselona'daki genel merkezini aradı ve "nüfuzlu militanlar"dan oluşan bir delegasyonun kendisiyle görüşmek üzere gelmesini istedi. Umduğu gibi beş "nüfuzlu militan" — Buenaventura Durruti, Diego Abad de Santillán, Juan García Oliver, José Asens ve Aurelio Fernández—, birkaç sokak muharebesi halen devam etse bile, Katalon Özerk Yönetim binasının yolunu tuttu. García Oliver, toplantı hakkında yıllar sonra yazarken canlı bir betimleme sunar:

> Companys bizi bariz bir heyecanla ayakta karşıladı. Tokalaştık; bize söylemek zorunda olduğu şeylerin çokça etkisi altında olduğundan bizi kucaklamaktan imtina ettiği belliydi. Kısaca kendimizi tanıttık. Tüfeklerimiz dizlerimiz arasında oturduk.

Companys, CNT-FAI'nin artık Katalonya'yı kontrol ettiğini kabullenerek söze şöyle başladı:

> Bugüne kadar CNT ve FAI, anlaşmayla elde ettikleri itibarla hiç bağdaşmayan bir muameleye maruz kaldı. Hep zulüm gördünüz, sizin yanınızda olan ben,

> tüm üzüntüme karşın, siyasi gerçeklerin zorlamasıyla sonradan size karşı koymak ve baskı uygulamak zorunda kaldım. Bugün kentin ve Katalonya'nın sahipleri sizlersiniz, zira faşist militaristleri yendiniz, şu anda partimin ve muhafızların ve [Katalon Özerk Yönetimine karşı sorumlu özel bir güç olan] *mozos*'un az çok sadık üyelerinin yardımından yoksun kalmadığınızı size hatırlatmam, umarım gücünüze gitmez.

Companys bir an düşündü ve CNT-FAI'ye olağanüstü bir öneride bulundu.

> Fakat şurası bir gerçek ki, düne kadar eziyet gören sizler bugün orduyu ve faşistleri yendiniz. O halde kim ve ne olduğunuzu bildiğim için sizinle samimi konuşmak zorundayım. Kazandınız ve her şey sizin ellerinizde: bana ihtiyaç duymaz ya da Katalonya cumhurbaşkanı olarak kalmamı istemezseniz bana şimdi söyleyin, ben de faşizme karşı mücadelede bir nefer olurum.

Bu görevden çekilme teklifinin samimi olup olmadığı asla bilinemeyecek. Fakat Companys daha sonra delegasyona ikinci bir seçenek sundu:

> Buna karşılık söz konusu vaziyette ... partimden insanlar, adım ve itibarım dolayısıyla ben, bugün kentte çok iyi sonuçlanan mücadelede işe yarayabiliriz. (...) Bugün utanç verici bir geçmişin bittiğine ikna olan ve Katalonya'nın kendisini bütün toplumsal meselelerde en ilerici ülkelerin başına koyması gerektiğine yürekten inanan bana ve sadakatime, bir insan olarak ve bir siyasetçi olarak güvenebilirsiniz.[6]

Bu noktada Companys ayağa kalktı, kapıyı açtı ve "nüfuzlu militanları" askeri isyana muhalefet etmiş Katalon partilerinin temsilcilerinin bulunduğu bitişikteki odaya davet etti: Katalon Esquerra'dan Venturra Gassol, Katalon PSOE'dan Rafael Vidiella, Unió Socialista de Catalunya'dan Juan Comorera, Katalon Hareketi'nden Pey Poche, POUM'dan Andrés Nin ve kiracı çiftçileri sendikası Unió de Rabassaires'den José Calvet. Companys Katalonya Özerk Yönetimi'nin başı olarak kalırken, bu anti-faşist temsilciler bozguna uğratılan ayaklanmanın ardından Katalonya'yı yönetmesi için daha önce kendi aralarında Merkezi Anti-Faşist Milis Komitesi'nin (Comité de Milicias Antifascistas, CCAFM) kurulması üzerinde anlaşmışlardı. CCSFM'yi meydana getiren grup listelerinde yalnızca —proletarya adına konuşabilen Katalonya'daki tek örgüt— CNT-FAI yoktu. Companys, dört dörtlük bir sinizmle, "nüfuzlu militanlara" CCSFM'nin oluşumunu kabul etmelerini ve hatta ona katılmalarını

---

[6] Juan García Oliver, akt. Vernon Richards, *Lessons of the Spanish Revolution*, 3. Baskı, (Londra: Freedom Press, 1983), s. 34; çeviri biraz değiştirilmiştir.

önerdi. Daha sonra García Oliver'ın teslim ettiği gibi, "O anda Companys karşı devrimci olmuştu."[7]

CNT-FAI delegasyonu Companys ile yalnız görüşmek için odayı terk etti ve kısa bir "görüş alışverişinde" bulunduktan sonra ona "herhangi bir karar alma yetkileri olmayıp yalnızca dinlemeye geldiklerini" söylediler. Karar için teklifi CNT-FAI'nin bölgesel komitesine aktaracaklarını bildirdiler.[8] Delegasyon, Katalon Özerk Yönetim binasından ayrıldı ve Companys'in önerisi hakkında bölgesel komiteye bilgi verdi. Bölgesel komite üyeleri "hızlı bir görüşme" yaptı, daha sonra telefonla Companys'e "ilkesel olarak Katalonya Anti-Faşist Milis Komitesi'nin kuruluşunu kabul ettiklerini" bildirdiler —fakat bu kabulleri CNT-FAI'nin Genel Yerel ve Mahalli Sendikaları tarafından da onaylanmalıydı.[9]

Daha 23 Temmuz'da Barselona'daki barikatlar kaldırılırken, CNT-FAI'nin Genel Yerel ve Mahalli Sendikaları aceleyle Companys'in teklifini kabul etmeye karar verdi. Genel kurulun delege ve ziyaretçilerle dolu salonuna "mümkün olduğunca çok kişi sıkışmıştı", zira García Oliver'in de anımsadığı gibi, "örgüt ortamında daha önce görülmemiş, akıbeti çok önemli olması beklenen tartışmayı kimse kaçırmak istemiyordu."[10] Başkan, Companys'in teklifine büyük önem ve ilgi gösterilmesini isteyerek genel kurulu açtı.

İlk konuşan delegeler, CCAFM'nin devrimci bir örgütlenme olmadığını ve ona katılmanın Konfederasyon'un devrimci ve liberteryen taleplerine ters düşeceğini ileri süren militan Bajo Llobregat Comarcal üyeleriydi. Genel Kurul, Bajo Llobregat delegelerinin tekliflerinin reddedilmesinde ve bunun yerine "devrimin devam ettirilerek örgütün istekleri, ilkeleri ve ideolojik amaçları doğrultusunda liberteryen komünizmin kuruluşunun tamamlanması"nda ısrar etti.[11] Böyle bir yol izlemek elbette anarko-sendikalist bir ekonomik ve sosyal yönetim —aslına bakılırsa devrimci bir işçi hükümeti— kurmak anlamına gelecekti. García Oliver (kendisinin de belirttiği gibi) açıkça ve tartışmasız bir biçimde Bajo Llobregat delegasyonunun görüşünü destekledi.

---

[7] Juan García Oliver, *El Eco de los pasos* (Paris: Ruedo Ibérico, 1978), s. 178.

[8] A.g.e., s. 177.

[9] A.g.e.

[10] A.g.e., s. 186.

[11] A.g.e., s. 184.

CNT-FAI'nin "nüfuzlu militanları" bunun üzerine harekete geçtiler ve bu görüşe hararetle karşı çıktılar. Federica Montseny liberteryen komünizm ilan etmenin "anarşist bir diktatörlük" kurmak anlamına geleceğini ileri sürdü. Abad de Santillán, daha pragmatik bir şekilde, eğer CNT-FAI şimdi enerjisini liberteryen komünizmin inşasına harcarsa devrimin yenilgiye uğrayacağını ve yabancı ülkelerin cumhuriyete müdahale edeceğini ileri sürdü: "Dünyanın kaderine hükmeden güçler, cumhuriyet bir devrime sahne olduğu takdirde ona yardım etmeye razı olmayacaktır."[12] Durruti tartışma boyunca alenen sessiz kaldı.[13] Sonunda Bajo Llobregat delegasyonu ve García Oliver dışında, genel kurul CNT-FAI'nin CCAFM'ye katılmasına onay verdi. Asla tekrar oluşamayabilecek son derece olumlu koşullarda bir toplumsal devrime girişmek yerine, genel kurul, Konfederasyonun kararlı bir şekilde Milliyetçilere karşı savaş yürütmesine ve devrim yapma meselesini belirsiz bir geleceğe ertelemesine karar verdi.

Kararın tarihsel önemi ne denli vurgulansa yeridir. García Oliver'in gözlemlediği gibi, "karar, anarşizmin radikal doktrinlerinden yoğun bir şekilde etkilenmiş bir örgüt olarak CNT tarihinin en temel yönlerini bir kalemde çizerek, onun bütün temel ilkelerini dışarıda bıraktı."[14] Bu karar proletaryanın CNT-FAI bünyesindeki iktidarını elinden alarak onu soğukkanlılıkla CCAFM'ye teslim ediyordu —CNT'den üç, FAI'den iki delegenin yanı sıra, (Stalinist eğilimli sendikanın bir kolu) Katalon UGT'den üç, (bir orta sınıf partisi) Katalon Esquerra'dan üç, (düpedüz Stalinist bir parti) PSUC'dan iki ve POUM, Katalon Hareketi, Sosyalistler ve Rabassaires'den (Esquerra'nın etkisi altındaki bir sendika) birer delege içeren bir komiteydi bu. Anarko-sendikalistlerin böylece yalnızca beş delegesi olurken (POUM'un delegesinden destek aldıktan sonra altı), geriye kalanların —çoğunluk— dokuz delegesi olacaktı. Anarko-sendikalistler CCAFM'ye katılarak kendilerinden daha

---

[12] A.g.e., s. 186.

[13] García Oliver, Genel Kurul'dan sonra Nosotros grubunun bir toplantısında Barselona'nın kamu binaları ve şirketlerine el koymak ve liberteryen komünizmi ilan etmek için, kendi komutasında şekillenen milis kolunu kullanması için Durruti'yi ikna etmeye çalıştığını iddia eder. Tereddüt içerisindeki Durruti, İspanya'da özgürlükçü bir toplumun kurulmasının ancak kendi milisleri Francocuların elinde bulunan Saragoza ve Aragon'u kurtardıktan sonra tasavvur edebileceğini ileri sürer.

[14] A.g.e, s. 188.

az halk desteği olan partileri güçlendiriyordu. Geriye kalanların dördü Stalinistti ve çok geçmeden CNT-FAI ile ters düşeceklerdi.

Genel kurulun kararı, bileyerek ya da bilmeyerek, CNT-FAI'i Katalon proletaryasının iktidarını burjuva bir devlete devreden bir mecraya soktu. Binlerce işçinin onyıllardır uğruna hayatlarını verdiği, uzun zamandır beklenen liberteryen devrimin daha başında, CNT-FAI, işçilerin kendisine emanet ettiği iktidarı yalnızca burjuvazinin iktidarına dönüştürmekle ilgilenen güçlerin eline geçmesine müsaade etmişti. Konfederasyon liderleri, tam da Konfederasyonun kuzeydoğu İspanya'nın epeyce bir kısmı üzerinde kontrolü ele geçirdiği bir zamanda, ilan ettikleri liberteryen komünizmi kurma amaçlarından vazgeçtiler. Ancak Katalonya'daki CNT-FAI hükümeti bu hedefi benimseyerek liberteryen komünizmi ilan etmiş olsaydı, kendisini Milliyetçi güçlere karşı savunmak durumunda kalan Madrid, buna karşı ciddi bir muhalefet başlatamazdı.

Companys ile görüşen anarko-sendikalistler (García Oliver hariç) yalnızca halk komitelerinin dağılmasının yolunu açmakla kalmadılar, aynı zamanda CNT-FAI'nin (göreceğimiz gibi) komite yapısını yıkmaya ve bunun yerine Katalon Özerk Yönetimini getirmeye adanmış bir örgüte —CCAFM— katılmaya imkân verdiler. İspanyol devrimciler, CNT-FAI'nin aslında kendisine verilen iktidarı *istemediği* yönündeki inanışlarında haklı çıkmışlardı.

İspanyol devrimcilerin tutumu büyük ölçüde anarşist toplumsal değişim vizyonuna atfedilmelidir. Anarşizm, özgür bir topluma ulaşmak için iktidarın çözülüp dağılması gerektiğini savunur —iktidar, soluduğumuz havadan daha fazla kendini hissettirmemelidir. Her türlü devrimin karşılaştığı asıl mesele, iktidarın özgür toplumun elinde olup olmayacağı, *kimin* elinde olacağı ve *nasıl* ve hangi kurumlar aracılığıyla tatbik edileceğidir. Companys ve Escofet bunu yeterince anlamış gibi görünüyordu, fakat "nüfuzlu militanlar" açıkçası pek de anlamamışlardı. Escofet, 20 Temmuz'da Barselona'daki durumu şöyle anımsıyordu:

> Caddeler, silahlar ve ulaşım fiilen CNT-FAI'nin denetiminde iken, başka bir deyişle iktidar CNT-FAI'nin elinde iken, cesur, enerjik ve deneyimli birer savaşçı olan liderlerinin kafası karışıktı. Hiçbir planları, net doktrinleri, ne yapacakları ya da başkalarının hangi eylemlerine imkân tanıyacakları konusunda hiçbir fikirleri yoktu. CNT'nin liberteryen komünizm kavramı gerçekçilikten

uzaktı, devrimci bir dönemde izlenmesi gereken yol konusunda sessiz kalıyordu.[15]

CNT-FAI devrimci lafazanlıkla meşgulken, Companys ve Escofet, örgüt liderlerinin can alıcı iktidar sorunuyla karşı karşıya kalırlarsa bocalayacaklarını fark etmişlerdi. Aslında yalnızca beklemeleri gerekiyordu ve çok geçmeden anarko-sendikalistleri etkisiz kılabileceklerdi. Beklenildiği gibi CNT-FAI önderliği kitlelerin devrimci iktidar yapısının koordine edilmesine yardımcı olmak yerine, iktidarı pekiştirmemek ve kullanmamak için bahaneler uydurdu. Victor Alba ve (eski bir POUM üyesi) Stephen Schwartz'ın gözlemlediği gibi:

> CNT Katalonya'da iktidarı almadığı takdirde, gerçek bir devrim gerçekleşemezdi. Fakat CNT iktidarı istemedi. Ekonomi üzerindeki iktidarın yeterli olacağına inandılar, devlet iktidarından vazgeçmelerini bir büyüklük işareti olarak sundular; aslında bu, ideolojik önyargılara teslimiyeti yansıtıyordu.
>
> Fakat Katalon Özerk Yönetim Sarayındaki ayrışmada yetki, potansiyel olarak [Antifaşist] Milislerin [Merkez] Komitesindeydi... Gerçekte iki iktidar vardı. Bunlardan birinin, işçilerle ilgili olanın, gücü vardı fakat yönetme iradesi yoktu; diğeri, küçük burjuva cumhuriyetçi kuvvet, güçten yoksundu fakat iktidarı almak için net bir iradesi vardı.[16]

Elli yıl kadar sonra Federica Montseny, başında olduğu örgütün Temmuz 1936'da kendi ellerindeki iktidarı neden bıraktığını şöyle açıklıyordu.

> Çoğunluk olduğumuz için iktidarı almış olsaydık, çok farklı taraflardan — sosyalistler, sendikacılar, hepsinden önemlisi anarşistler — birçok insanımızın

---

[15] Aktaran Escofet, Burnett Bolloten, *The Spanish Revolution: The Left and the Struggle for Power during the Civil War* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1979), s. 372.

[16] Victor Alba ve Stephen Schwartz, *Spanish Marxism Versus Soviet Communism: A History of POUM* (New Brunswick ve Oxford: Transaction Books, 1988), s. 115, 118. Anti-Faşist Milisler Merkez Komitesi'nin Katalon Özerk Yönetimi'ne muhalefete karşı alternatif bir olası proleter iktidarı olup olmadığı tartışmalıdır. CCAFM'deki Esquerra'nın ve diğer burjuva ya da küçük burjuva partilerin mevcudiyeti onun işçi sınıfı karakterini belirsiz kılıyordu ve elbette özellikle işçi ve asker temsilcilerinden meydana gelen, çoğunun Marksist ve Sosyalist Devrimci örgütleri desteklediği 1917 Petrograd Sovyeti'nden farklıydı. Katalon Özerk Yönetimi'nin yerini alabilecek gerçek proleter ve köylü iktidarı, bölgesel ve mahalli düzeylerde koordineli olan komiteler ve federasyonlardı.

> kanıyla mühürlenen ortak mücadele anlaşmasına ihanet anlamına gelecekti bu.[17]

Montseny'nin açıklaması bir başarısızlığı yansıtıyor —"sosyalistler, sendikacılar ve anarşistler" arasındaki "ortak mücadele anlaşması" ölümcül bir yanılsamaydı. Birçok Sosyalist, Komünist ve POUM militanı, anarko-sendikalistlerle birlikte aktif bir şekilde savaştı; çoğu işçi, bağlı oldukları sendika ya da parti ne olursa olsun Özerk Yönetime hiç yakınlık duymuyordu. Fakat aslında çatışmayı kazanan CNT'lilerdi —Katalonya'da muzaffer bir sonuca ulaşacak güçte üye sayısına tek başlarına ulaşmışlardı. Montseny "biz [CNT-FAI] çoğunluktuk" dediğinde fazlasıyla bunu kabullenmişti. Montseny, CNT-FAI'nin iktidardan vazgeçmesine şöyle bir açıklama daha getirmiştir:

> Bolşeviklerin iktidarı alarak Lenin ve Troçki'nin Sovyetler Birliği'nde yaptığının aynısını ... Katalonya'da yapmak anlamına gelecekti bu. Biz bunu yapmadık ve bunun için defalarca eleştirildik. Geriye dönüp baktığımda, kim bilir, belki de bunu yapmamız gerekiyordu.[18]

Fakat işçilerin iktidarını eşitlikçi bir biçimde cisimleştiren yerel komite ağlarının bir diktatörlükle, hele hele Lenin ve çalışma arkadaşlarının Rusya'da yapıp ettikleriyle hiç ilgisi yoktu. Aynı zamanda CNT-FAI'nin eylemlerini de savunan Alman sendikacı Helmut Rüdiger, aşağıdakileri ileri sürdüğünde bu görüşü saçmalık noktasına taşımıştı:

> CNT'nin 1936'da kendi diktatörlüğünü kurmuş olması gerektiğini söyleyenler neyi talep ettiklerini bilmiyor. (...) CNT bir hükümet programına, iktidarı icra etmek için bir programa ihtiyaç duyacaktı; iktidarın icrasında eğitime, merkezi olarak yönetilen bir ekonomik plana ve devlet aygıtının kullanımında deneyime [ihtiyaç duyacaktı]; ... CNT'de bunların hiçbirisi yoktu. (...) Üstelik 19 Temmuz'dan önce böyle bir programı olmuş olsaydı CNT, CNT olmazdı; bolşevik bir parti olurdu; bu tür yöntemlere Devrimde başvursaydı, anarşizme ölümcül bir darbe indirirdi.[19]

Montseny gibi Rüdiger de sosyalist bir hükümetin, "merkezi olarak yönlendirilen" ekonomik bir plan ve ancak diktatoryal bir "bolşevik parti" —yani Stalinist totaliter bir devlet— öngördüğünü ve ancak bu sayede başarılı olabileceğini düşünür. Rüdiger'in anarşist lafazanlığı, hükümeti devletle karıştırır.

---

[17] Federica Montseny, *The Spanish Civil War* belgeselinden röportaj, 5. kısım (Londra: Granada Television, 1983).

[18] A.g.e.

[19] Akt. Bolloten, *Spanish Revolution*, s. 372-73.

Anarşistler karşı oldukları acımasız oluşuma değinmek için, bıkıp usanmadan *devlet* ve *hükümet* sözcüklerini birbirinin yerine kullandılar. Devlet polis, askerler ve mahkemeler biçiminde şiddet tekelini elinde bulunduran, kanun koyucular ve yürütme organlarından meydana gelen profesyonel bir yapıdır. Devletler egemen sınıfların hizmetinde varlık bulurlar ve tarihsel olarak sınıflarla birlikte ortaya çıkmışlardır. Cumhuriyetçi devletlerde bile egemen sınıflar iktidarlarını ve otoritelerini zora dayanarak kullanmayı devam ettirirler. Şurası açık ki, bütün devletler bir idari sistemi (*governments*) niteler, fakat bütün idari sistemler ille de devleti nitelemez. Her toplumun bir idari sistemi —yani toplumun ortak meseleleri hakkında kararlar alan bir kurumlar sistemi— olmalıdır. Fakat mülk sahibi sınıflar emeğe el koymaya ve kendi çıkarları için onu sömürmeye kalkıştıklarında idari sistemler devletlere dönüşür.[20]

İroniktir, CNT-FAI'nin 23 Temmuz'da aldığı kararı savunmak için ortaya atılan her argüman, gene CNT-FAI'nin 1933'teki "ayaklanma döngüsü"ne karşı ileri sürülebilirdi (CNT üyeleri devleti alaşağı etmek amacıyla devrimci kalkışmalara giriştiklerinde). "Ayaklanmalar döngüsü", Temmuz 1936 kitlesel devrimci kalkışmadan çok daha az halk desteği almasına rağmen, Montseny ve çalışma arkadaşları cansiparene bir şekilde bu ayaklanmaları destek-

---

[20] Devletler, tarihsel olarak, büyük ölçüde farklı biçimler almıştır. Temsili bir devlet — İspanya'nın İkinci Cumhuriyeti gibi— kendi yapısının mekanizmalarında bir nebze kamu katılımına imkan tanır; Nazi Almanya'sı gibi faşist bir devlet, kamunun onayı almadan kaba kuvvet uygular; Sovyet Rusya gibi totaliter bir devletse keyfi ve otokratik bir yönetim sergiler. Eğer 1930'lann ortaya koyduğu bir şey varsa o da kitlelerin maruz kaldığı devlet türünün bir toplumsal hareketin beklentilerini büsbütün farklılaştırmasıydı. İspanya'da Milliyetçi isyan, bütün liberal ve solcu hareketleri acımasızca ezecek ve yeni bir topluma dair tüm beklentileri yok edecek bir devlet yaratma niyetindeydi.

Ne var ki Anarşistler bu devletler arasında nadiren fark gözettiler; demokratik, cumhuriyetçi, faşist ve totaliter devletler arasındaki farklılıklara önem vermeyerek, hepsini otoriter ve despot diye görerek mahkûm ettiler. Anarşistler özgür bir toplumun yalnızca devleti ve hükümeti değil, fakat bütün yasaları —aslında, bir kişinin davranışının bir diğerinin özerkliğine tecavüzü dışında, kişisel hareket üzerindeki bütün kısıtlamaları— terk etmesi gerektiğini savunur. Bu görüş anarşistler açısından o kadar temeldi ki, "anarşi" onu savunanların aklında, bireyin bütün kısıtlamalardan azade olduğu ideal bir durum, her türlü toplumu işlevsiz kılacak bir durum oldu. Bununla birlikte Avrupa ve Ortadoğu tarihinde yasanın bağlayıcılığı altında bir idari sistemi, aslında anayasalarda cisimleşen temel yasayı, talep edenler öncelikle kitleler olmuştu. Örneğin, ilk yasakoyucu Hammurabi'ye büyük saygı gösterilmiştir, çünkü keyfi ve baskıcı otoriteye karşı kesin, yazılı yasal engeller ortaya koymuştu.

ledi ve savundu. Eğer CNT-FAI militanları devrimci bir hükümetin yaratılmasından korktuysalar, 1933 isyanlarını neden desteklediklerini merak etmemek elde değildir. Ayaklanmalardan biri gerçekten başarılı olsaydı ne olurdu, o da hiç açık değildir. Siyasi gücü temsil eden bir idari sistem olmadan, işçiler İspanyol ordusunu yenme ya da orta sınıfı yatıştırma beklentisi içerisinde olamazdı.

11. BÖLÜM

SİYASAL VE TOPLUMSAL DEVRİM

Civic Boyut

Devrim gözle görülür bir şekilde köyleri, kentleri ve mahalleleri kökten dönüştürdü. Sol örgütler ve sendikalar, daha önce ticaret erbabıyla, rahiplerle ya da hükümet bürokratlarıyla dolu binalara el koydu ve bunları yerel komiteler, okullar ve halk toplantıları için kullanılan merkezler haline getirdiler. Gerici süreli yayınlara el koydular ve böylece eski toplumsal düzende ulaşılamayan fikirleri ve enformasyonu halka açık hale getirerek solcu ve liberal gazete ile dergilerin çoğalmasına yol açtılar.

Yeni eşitlikçi toplumsallık biçimleri ortaya çıktı. İspanyollar eskiden üst sınıfların kıyafetleri ve otoritenin işaretleri gibi ayrıcalıklı statüyü temsil eden sembolleri terk ettiler, bunların yerine proleter kıyafet ve işaretleri getirdiler. Katalon Özerk Yönetimi, memurlarına kravat ya da şapka takmamalarını salık verdi; *senyör* ve *senyorita* unvanlarının yerine *camarada* (Marksist) ve *campañero* (anarşist) getirilirken*, bir selamlaşma ve veda ifadesi olarak tanrıya gönderme yapan geleneksel *adiós*'un yerini *salud* aldı.**

Kentlerde zafer kazanan işçiler olağanüstü bir hızla —savaş sırasında askıya alınan— kamu hizmetlerini yeniden iyileştirdiler. Yabancı yorumcular Barselona ve Cumhuriyetçi bölgedeki diğer kentlerin normale dönüş hızına şaşıp kaldı. Birkaç gün içerisinde caddeler enkazlardan temizlendi; kaldırım taşları tekrar yerleştirildi; bütün iletişim sistemleri normal bir şekilde işledi;

---

* *Campañero* ve *Camarada* sözcükleri yoldaş, kardeş anlamlarında kullanılıyor (ç.n.).

** *Adiós* daha çok *Allahaısmarladık* anlamında kullanılırken, *salud* sözcüğü *sağlıcakla kal* anlamında kullanılıyor (ç.n.).

gıda stokları da yeterli düzeydeydi. Zenginlerin terk ettiği evler hastane ya da okullara dönüştürüldü. Sokaklarda dilencilik kalktı; muhtaçlar el konulan evlerde barındırıldı; ortalıkta neredeyse hiç fahişe kalmamıştı. Evlilik ve boşanma sekülerleştirildi ve dinsel törenlerden çok birer formalite halini aldı. Kürtaj isteğe bağlı olarak uygulandı.

Anarşist ideoloji parayı ahlaken yozlaştırıcı olarak gördüğü ve maddi zenginliği sınıf kibrinin bir ifadesi olarak değerlendirdiği için, Barselona ilk başta asgari düzeyde para kullanımıyla yetindi. Bir liman kenti olarak Barselona dış ticaret için paraya ihtiyaç duysa da, neredeyse yerel kullanımda ortadan kalkmıştı. İşçi kitleleri yığınla peseta banknotunu şenlik ateşlerinde göstere göstere yaktılar. Birçok perakendeci, müşterinin kaç saat çalışmış olduğunu gösteren kuponlar karşılığında onun yiyecek ve başka ihtiyaçlarını temin ediyordu. Perakendecinin almayı umduğu bedeli karşılayan bu para makbuzları fabrika komiteleri ya da sendikalar tarafından onaylanıyordu. Birçok örnekte, sendikalar ile yerel komitelerin maliyetini karşıladığı kuponlar ve mübadele sistemleri aracılığıyla insanlar yiyecek alıyorlardı.

Kiliseler (alt kademedeki ruhban sınıfının Cumhuriyeti desteklediği Bask Ülkesi haricinde) tıpkı kilise idaresindeki okullar gibi genellikle Cumhuriyetçi bölgede kapatılmıştı. Kutsal dinsel objeler çoğunlukla yok edildi. Gerici olduğu bilinen rahipler ve papazlar ya kendilerini cezaevinde buldular ya da isyancılara yardım ettiklerinde kurşuna dizildiler. Yüzlerce manastır ve rahibe okulu (özellikle Barselona bölgesinde) semt merkezleri ve seküler okulların kullanımı için daha sonra yeniden kullanılmak üzere kapatıldı ya da yakıldı.

Bütün çatışmalarda olduğu gibi, kendi bölgelerinde galip gelen Milliyetçiler ve Cumhuriyetçiler, birbirlerine karşı korkunç misillemeler yaptılar. Fas'ta ayaklanmanın başladığı gün, isyancılar ayrım gözetmeden Tercios ve Regulares'in tutsaklarının öldürmelerine müsaade etti; daha sonra Milliyetçi güçler hiçbir sınırlama olmaksızın, hatta bu tabiri liberallere de tatbik ederek, gerçek ya da şüpheli "Kızılları" katlettiler. Yabancı Lejyonlar ve Mağribi paralı askerleri Sevilla'yı aldıklarında, General Queipo de Llano —Milliyetçi politikanın davası gereği— işçi sınıfından erkek, kadın ve hatta bazı durumlarda çocukları işkenceden geçirmeleri ve infaz etmeleri için onları cesaretlendirdi. Çoğu kez çılgınlık nöbeti geçiren General, radyoda yaptığı konuşmalarda Cumhuriyete bağlı olan herkesi fiziksel imhayla tehdit ediyordu. Ya-

bancı basının Cumhuriyete bağlı diye nitelediği, "Krala sadık" olduğundan şüphelenilen aileler bile infazla tehdit edildi. Örneğin Durruti'nin oldukça yaşlı annesi, General Mola'nın birlikleri León'u aldığında infaz edilmişti. İsyancılar yeni işgal edilen kentlerdeki sıradan yurttaşların politik yönelimlerini ortaya çıkarmak için, kişilerin politik okuma meraklarının kanıtı olarak yerel kütüphaneden ödünç alınan kitapların kayıtlarını bile incelediler ve politik fikirlerinden dolayı okuyucuları ya hapse attılar ya da infaz ettiler.

Cumhuriyet taraftarları, özellikle anarko-sendikalistler, başlangıçta bu terörizme neredeyse aynı şekilde karşılık verdi. Queipo de Llano'nun Sevilla'dan yayımlanan tüyler ürpertici radyo konuşmalarının yanı sıra Sevilla, Saragoza ve Córdoba'daki Milliyetçilerin infaz edildiğine ilişkin raporlar; "Loyalistlerin" nefret nesnesi rahipleri, Falanjistleri, Sivil Muhafızları, sanayicileri, büyük toprak sahiplerini ve *haçlı seferinin* diğer tanınan destekçilerini toplayarak yargısız kurşuna dizdiği yolunda haberler dolaşıyordu ortalıkta. Cumhuriyetçi kamp yine de çok geçmeden adaleti Milliyetçilerden daha sorumlu bir şekilde idare etmeye başladı. Liberteryen sosyalistlerden liberallere kadar bütün "Loyalist" liderler kendi yandaşlarının keyfi cinayetlerini alenen mahkum ettiler. Birkaç ay içerisinde Cumhuriyetçi bölgede bireysel kendiliğinden eylemler ya da kalabalığın kışkırttığı öç almalar neredeyse sona erdi, halk komiteleri Milliyetçilerle daha dikkatli bir biçimde başa çıkmak için resmi bir hukuki prosedür başlattılar; duruşmalar modern standartlara göre düzenlendi ve verilen hükümler suçlamalarla orantılı hale getirildi.

Buna karşın Milliyetçiler adli prosedürü resmileştirilmiş bir terör sistemine dönüştürdü. Milliyetçi terör etkisini kaybetmek bir yana, aylar geçtikçe ivme kazandı. Franco'cu hükümet yönetiminde Milliyetçiler, devam eden tasfiye içerisinde sistematik olarak şüpheli erkek ve kadınları, özellikle sol ve liberal siyasi partilerin üyelerini infaz ettiler. Milliyetçi devlet, en dindar Katolik bölgelerin dışında, çoğunlukla Falanjist ölüm mangaları ya da askeri mahkemelerin örgütlediği bu kitle katliamlarını Kilise ve eski yargıçların aleni desteğiyle organize etti.

Devrimci Hükümet

Cumhuriyetçi bölgede, özellikle kuzeydoğuda gördüğümüz gibi devrim, komiteler ağına dayalı, silahlı bir işçi ve köylü hükümetine yol açmıştı. Bu ağ ismi var cismi yok burjuva devletle birarada varoldu ve aslında onun otorite-

sinin yerine siyasal iktidarın her düzeyinde, en küçük kasaba ve mahallelerden bütün vilayetlere kadar, halkçı/liberteryen bir otorite getirdi. Bu yeni hükümet İspanyol Devrimi'nin harikulade bir özelliğini içinde barındırıyordu. Komiteler, çoğunlukla ya kendi inisiyatifleriyle ya da *ad hoc* seçimler sırasında, genellikle milis birliklerinde, kent ilçelerinde, kasabalar ve köylerde etkili konumlara geçen militanlardan, özellikle bir bölgenin en kavgacı sendikacılarından meydana geliyordu. Gaston Leval'in (Birinci Dünya Savaşı sırasında İspanya'da oturma izni alan Fransız anarşist) gözlemlediği gibi, Katalonya'nın birçok kısmında "Sol Katalonlar, sosyalistler, federalist cumhuriyetçilerin yanı sıra bazen Merkez cumhuriyetçiler, ... CNT'nin liberteryenlerinden meydana gelen yerel siyasi partiler belediyede tek bir grup altında toplanmışlardı; merkezi hükümet ile Katalon hükümetine bağlı olmayan yeni komünal yetkili makamlar ... yerel bir idari blok kurmuşlardı. Yaşam böylece neredeyse otonom, komünal bir karakter kazandı."[1] Özellikle bu komünal topluluklar barınma işini ve kiraları kontrol etti; kamu hizmetlerini ve ulaşımı idare etti; eğitim ile sağlık hizmetlerine baktı. Bunların yanı sıra, ikmal komiteleri büyük ölçüde liberteryen bölgelerde kentlere ve kasabalara yiyecek temin ederken, savaş ve savunma komiteleri Milliyetçi askeri birliklere karşı milis direnişini örgütledi, milis birliklerine taraftar topladı, karşı devrimcilerin peşine düştü.

Komitelerin adlarına iliştirilen sıfatlar genellikle onların siyasal komposizyonunu gösteriyordu. Özgürlükçü ve POUM yanlısı komite taraftarları onları "devrimci işyeri komiteleri" ya da "devrimci işçi ve köylü komiteleri" olarak adlandırırken, Komünistler ve ılımlı Sosyalistler "anti-faşist komiteler" ismini aldı. Komiteler İç Savaş'ın ilk günlerinde birçok siyasi muhalefete rağmen halkın desteğiyle iktidara geldi ve otoritelerini yerel savunma komitelerindeki militanların öncülük ettiği silahlı işçi polislerle, *patrullas de control*, pekiştirdi.

Devrimin ilk günleri sırasında yazan Fransız işçi lideri Robert Louzon, İspanya'ya girer girmez komitelerin canlı bir tasvirini verir:

> Hududu geçer geçmez silahlı insanlar tarafından durduruluyorsunuz. Bu insanlar kim mi? İşçiler. Milisler, yani gündelik kıyafetler giyen işçiler, fakat kollarında görevlerini ya da yetkilerini gösteren tüfekleri ya da tabancalarıyla

[1] Gaston Leval, *Collectives in the Spanish Revolution*, çev. Vernon Richards (Londra: Freedom Press, 1975), s. 72. Aslı Fransızca olarak 1971'de *Espagne libertaire* adıyla basılmıştır.

> teçhizatlı işçiler. (...) Ülkeye girip giremeyeceğinize karar verecek ya da bunu "Komiteye" havale edecek olan ... onlar.
>
> Komite, komşu köyden sorumlu ve orada tam yetkili olan bir grup insandır. Sıradan belediye işlerini [gören], yerel milisi oluşturan, onu silahlandıran ve bütün sakinlerden alınan bir vergiyle toplanan fonlardan ona yiyecek ve barınak tedarik eden işte bu komitedir. Şehre girmenize ya da terk etmenize izin veren, Faşist dükkanları kapatan ve temel ihtiyaçları karşılayan onlardır. Kiliselerin içini o kadar tahrip etmişlerdi ki, artık "Katalon Özerk Yönetimi'nin mülkiyeti" olan kiliseler, kapılarına asılan bildirilere göre, halk kurumları olarak kullanılabilecekti.[2]

Belediye komitelerinin gücü, Gaston Leval'in gözlemlediği gibi, devrimin *civic* doğasını yansıtıyordu:

> Toplumsal yeniden inşa biçimleri esnasında, canlı kalmış, kökleri İspanya geleneğinde varolan, bizim *belediyeci* ya da *komünalist* olarak adlandıracağımız örgütlenmeler bahsedilmeye değerdir. Kenti bir bütün olarak kucaklayan yerel örgütlenmenin ağır bastığı bu örgütlenme *kentin, komünün, belediyenin öncü roliiyle nitelenir.* Diğer kurumlar, en modern olanı bile, en modern oldukları için çok köklü değildir. Sendika [olduğunda] ve önemli bir rol oynadığında bile, sendikalizm teorisinin aksine, bütün toplumsal yaşamı sendika yönlendirmez.[3]

Katalonya'da Milliyetçilerin yenilmesinde en fazla CNT-FAI'nin rolü olduğu için, başlangıçta belediye ve diğer komitelerin üyeleri CNT-FAI militanlarından oluşuyordu. Topluluklardaki işçilerin çoğunluğu CNT-FAI yandaşı ya da üyesi oldukları için bu düzenleme genel hatlarıyla demokratikti. Fakat böyle bir sistem demokrasiye benzer bir şey olabilirdi ancak. İspanyol komiteleri aslında 1917 Rus sovyetlerinden (Bolşevikler onları otoriter çizgiye çekmeden önce) daha az demokratikti: başlangıçta sovyet delegeleri işçiler tarafından demokratik bir şekilde seçiliyordu. Oysa İspanyol komitelerinin üyeleri atanmış kişilerden oluşuyordu çoğunlukla. CNT-FAI, zaman içerisinde, komitelerde çalışması için Halk Cephesi hükümetine mensup olan bütün partilerin yanı sıra sendikalardan (UGT gibi), yeni partilerden (PSUC gibi) ve hatta liberal partilerden temsilcileri kabul etti. Örgüt her koltuğu dolduracak üyeleri genellikle kapalı kapılar ardında tek tek seçtikten sonra, her siyasi

---

[2] Robert Louzon, "Notes sur Barcelone," *La revolution proletarienne,* 10 Ağustos 1936; akt. Pierre Broué ve Emile Témime, *The Revolution and the Civil War in Spain* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1970), s. 127.

[3] Leval, *Collectives,* s. 279; vurgu eklenmiştir.

parti ya da emek örgütlenmesine bir komitede belli sayıda koltuk ayırdı. Komite üyelerinin ille de tabanlarının onayına sahip olması gibisinden bir zorunluluk yoktu. Pierre Broué ve Emile Témime'nin gözlemlediği gibi, "komitelerin atandıktan sonra daha geniş bir oylamayla oluşumlarını onaylatması ender görülen bir şeydi."[4]

Devrimci Katalonya'daki komiteler, işçi ve köylü çoğunluğunun isteklerini yansıtmış olsaydı, hemen hemen kesinlikle, Sosyalist ve Komünistlerden çok daha az delegeye sahip olacak, ağırlıklı olarak CNT üyelerinden meydana gelecekti. CNT-FAI liderleri diğer partilerin temsiline izin vererek Konfederasyonun gücünü en aza indirdi. Böyle bir "cömertlik" hiç de demokratik değildi: komite, gücünü hatırı sayılır bir oranda Katalonya'da, görece çok az halk desteği olan partilere ve sendikalara tahsis etti ve süreç içerisinde çok sayıdaki liberteryen üyesini yetkisiz bıraktı.

Partilerden ya da sendikalardan hiçbiri —CNT-FAI bile— komite sisteminin demokratikleştirilmesini savunmadı. Aslında komiteler demokratikleştirilseydi, yeni bir idare biçiminin —ne pasif bir idari makinenin ne de baskıcı bir tiranlığın— temeli olabilirlerdi. Kadın ve erkeklerin can havliyle barikatların gerisinde savaştıkları ve maharetli liderlere acilen ihtiyaç duyulan savaş sırasında, onun demokratik olmayan pratikleri kaçınılmaz olmuş olabilir. Ancak iyi örgütlenmiş bir devrimci hareket savaş bittikten sonra demokratik olmayan özelliklerinden kurtulabilirdi. Ne yazık ki CNT-FAI önderliği —kendisine kumpas kuran cumhuriyetçi partilere karşı çıkmasın diye— komiteleri demokratikleştirmek için hiçbir şey yapmadı.

Askeri ayaklanma günlerinden önce ve sonra ortaya çıkan milisler yalnızca ayaklanmayı yenmek için değil, aynı zamanda Devrimi de konsolide etmek açısından çok önemliydiler. Her devrimci parti ve sendika, bir savaş komitesi aracılığıyla, kendi milis gücünü kararlı bir şekilde politik bir karaktere büründürdü ve kontrol etti. İlk milis kıtalarından biri 24 Temmuz'da Durruti komutasında oluşturuldu ve açıkça CNT-FAI tarafından kontrol edildi. Devrimci coşkuya sahip 3.000 yeni üyenin çoğu, havan topu, makineli silahlar, ağır silahlar ve tanklar konusundaki bilgisizlikleri bir yana, savaşın örgütlenmesi ve askeri eğitim konusunda da bilgi eksikliği olan militanlardı. Bu militanlar savaşta disiplinli davranan profesyonel Milliyetçi birlikleri yenemezdi.

---

[4] Broué ve Témime, *Revolution and the Civil War*, s. 127-28.

Neyse ki kuzeydoğu İspanya'daki Milliyetçiler böyle bir gücü harekete geçirmekten acizdi; böylece Barselona milisleri kolaylıkla onları yendi. Katalon Milliyetçileri yenilgilerinin ardından, zapt ettikleri Saragoza, Huesca ve Teruel kentlerinin bulunduğu Aragon'a çekildiler. Fakat Saragoza'nın doğusundaki çoğu kırsal bölge, Milliyetçilerin dağınık direnişi nedeniyle, CNT-FAI'nin eline geçti. Neticede Konfederasyon bölge topraklarının daha fazlasını, özellikle CNT-FAI'nin ana merkezi Saragoza'yı geri almayı denemek için Barselona'dan Aragon'a milis kıtaları gönderdi.

Milisler güçlerini proleter bir ordu içerisinde yapılandırmaya çalıştı. Temel milis birimi on kişiden oluşuyordu, on birim ise bir "bölük" meydana getiriyordu. Böylece birkaç bölük bir kıta oluşturuyordu. Fakat bu, belirgin biçimde liberteryen bir ortama sahip olan bir orduydu. Kumandan ve kurmay subaylarının hemen yanında, kıtanın merkezi otoritesi bölüklerden seçilen temsilcilerin oluşturduğu bir İşçi ve Asker Konseyi vardı. Son olarak savaş konseyi kıdemli subayları seçiyor ve savaş planlarını formüle ediyordu. Bütün alt kademe subaylar komuta edecekleri askeri birlikler tarafından seçiliyordu. "Subayları" sıradan milislerden ayıran hiçbir rütbe işareti yoktu ve "subaylar" ile milislerin birbirlerine *"yoldaş"* olarak hitap edebilmesi için askeri protokolden vazgeçildi. Selamlama kaldırıldı. "Subaylara" maaş ya da makam bakımından hiçbir ayrıcalık tanınmadı; Durruti Kıta'sında ya da Tierra y Libertad kıtasında bir "subay" olmanın yeterince onur verici olduğu düşünülüyordu. Eylem planları çoğunlukla milis toplantılarında tartışılıyor ve eğer "subaylar" ve sıradan erler "emirler" üzerinde anlaşamazlarsa, anlaşmazlıkları gidermek için (her zaman olmasa da) genellikle baskı yerine iknâ yöntemi kullanılıyordu.

Anarko-sendikalistler, askeri başarı elde etmenin en önemli faktörleri olarak disiplinli değil, gayretli olmayı ve eşitlikçi ilşkiler kurmayı gördükleri için profesyonellikten ve askeri hiyerarşiden kaçınıyorlardı. Gördüğümüz gibi yine de eşitlikçi özellikler, modern savaşta ille de başarılı askeri sonuçlar sağlamamıştı.

Sanayi Kolektifleri

Anarşist teori, proletarya kontrolü ele alıp fabrikaları (ve köylüler toprağı) kolektifleştirirse, devletin varlık nedenini yitireceğini ve yerini işçilerin kontrolünde konfederal bir sistemin alacağını savunuyordu. Kolek-tivizasyonun

kaçınılmaz olarak kapitalist sınıfın ve büyük toprak sahiplerinin zorunlu temellüğünü gerektireceği olgusu, yönetme hakkına, üretim araçlanna sahip olmasa da fabrikaları ve arazileri işletenlerin sahip olması gerektiği yönündeki ahlaki argümanla gerekçelendirildi. Bu kolektivist idealin temelinde, kapitalizmin beslediği ahlaki yozlaşma bir kez kaldırıldığında, fiziksel olarak çalışabilen herkesin başkalarının emeğini sömürmeden ahenk içerisinde çalışmak isteyeceği fikri vardı. Bu yüzden gönüllü olarak kolektif teşekküller ve işletmeler kurulacak ve üretim dahil bütün kararlar işletmeleri çalıştıranlar tarafından alınacaktı.

CNT-FAI kendisini, programatik olarak, bütün İspanyol ekonomisinin kolektifleştirilmesine adadı; fakat 1936 Temmuz Devrimi sırasında Konfederasyonun çoğu lideri bu radikal perspektifi değiştirmeye başladı. 23 Temmuz'da Barselona'daki genel kurulda, gördüğümüz gibi, bölgesel CNT liderliği liberteryen komünizmi ilan etme teklifini büyük çoğunlukla reddetti. Fakat General Goded'in birliklerini yenen Barselona işçileri ve anarko-sendikalist militanlar, kendi liderlerinin tercihlerini yok hükmünde saydılar ve Burnett Bolloten'in gözlemlediği gibi, çalıştıkları işletmelerin çoğunu "kamulaştırmaya" devam ettiler. Bolloten şöyle yazıyor: "Binlerce zanaatkâr, küçük imalatçı ve esnafa göre, kendi mülkleri ve araç gereçleri, anarko-sendikalist CNT'nin işçi sendikaları ve çoğu defa kısmen az radikal olan Sosyalist UGT'nin işçi sendikaları tarafından kamulaştırılıyordu."[5] Aslında "kamulaştırmalar" genellikle sendikalardan ziyade, tabandaki işçi liderleri tarafından yapılıyordu. Sendikalar daha sonra Devrim üzerindeki kontrollerini sürdürmek için bu el koymaları kabullenmek zorunda kaldı. İşçiler, Barselona'nın en önemli ulaşım sistemini ve sanayi kurumlarını, otelleri, kamu kuruluşlarını, savaş boyunca bir hayli mücadeleye sahne olan yabancıların elindeki telefon şirketi Telefónica'yı bile ele geçirdiler. CNT-UGT'nin ortak delegasyonu bütün kamu hizmetlerinin idaresini üstlendi.

Cumhuriyetçi bölgenin çoğu kentinde, özellikle CNT-FAI'nin hakimiyetinde olanlarda, kamulaştırmalar mobilya atölyelerini, kunduracıları, gıda toptancılarını, perakendecileri ve hatta berberleri —kısacası büroları ve depoları, modern ticari ve endüstriyel ekonomiyi biraraya getiren her türlü acente, aracı ve bayiiyi— kapsadı. Cumhuriyetçi bölge kolektiflerindeki toplam işçi

[5] Burnett Bolloten, *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution* (Chapel Hill ve Londra: University of North Carolina Press, 1991), s. 62.

sayısını tahmin etmek güçtür, fakat Frank Mintz "toplam bir buçuk milyon [işçi] sayısını kabul edilebilir bir rakam olarak" telaffuz ediyor.[6]

İşçiler bir işletmenin kontrolünü ele geçirir geçirmez onu ille de kamulaştırmadılar. Ronald Fraser'in belirttiği gibi, bir kamulaştırma "işçilerin sevk ve idare faaliyetlerinden daha ileri gitmeyebilirdi; mal sahiplerinin, idareci ve yöneticilerin gelecek korkusuyla büyük ölçüde çekilmeleri, birçok fabrikada bir sonraki adıma yol açmıştı."[7] Asturias'da Devrimin ilk günleri boyunca, CNT-FAI ve UGT işçileri birçok bölgenin madencilik ve sanayi tesisini ele geçirdi, fakat bunları kolektifleştirmek yerine, idarelerini neredeyse hiç değiştirmeden, onların daha önce nasıl işliyorlarsa öyle işlemelerine müsaade ettiler. Bask Ülkesi'ndeki işçilerin kontrolü olsa olsa yalnızca birkaç işletmeyle sınırlıydı.

Yine de Katalonya'nın sanayileşmiş bölgelerindeki işçiler tek başına kamulaştırmayla tatmin olmadılar. Savaşın sıcaklığında bile işçiler, mücadelelerini sürdürmek için ihtiyaç duydukları işyerlerini ve işletmeleri hemen her fırsatta ele geçirip kamulaştırdı. Bir semtte savaş çıkar çıkmaz, geçici bir işçi komitesi zuhur edecek ve fabrikaları, mağazaları ve depoları ele geçirecekti. Perakandeci dükkânları ve berberlerin camlarında binanın kolektif mülkiyet olduğunu gösteren işaretler görülüyordu. Ürken fabrika sahipleri, yöneticiler ve patronlar, işletmelerini terk ederek Milliyetçi bölgeye ya da Fransa'ya sürgüne giderek süreci kolaylaştırdılar. Kolektifler aslında ekonominin her dalında, büyük tekstil ve kağıt fabrikalarında, inşaat şirketlerinde, tüketim maddeleri işletmelerinde, madencilik ve metalurji sanayilerinde, yerel ulaşım sistemlerinde hayata geçirildi. Kolektivizasyon süreci Barselona ile sınırlı değildi. Katalonya'nın geri kalanı ve civar bölgelerde işçiler çoğu sanayi işletmesini ele geçirdi. Eylül başında POUM lideri Andrés Nin, son derece abartılı bir yorumla, "proletarya diktatörlüğünün" Katalonya'da vücut bulduğunu ilan etti.[8] İşçilerin denetimi şu ya da bu biçimde çoğu Katalon sanayisinde ve Doğu Akdeniz bölgesinin büyük kısmında hakim oldu.

---

[6] Frank Mintz, *L'Autogestion dans l'espagne révolutionnaire* (Paris: Éditions Bélibaste, n.d.), s. 148.

[7] Ronald Fraser, *Blood of Spain: An Oral History of the Spanish Civil War* (New York: Pantheon Books, 1979), s. 139.

[8] Durum buysa, Marx ve Engels'in proletarya diktatörlüğü terimiyle öngördükleri şey hemen hemen hiç de bu değildi. Açıkça Marksist yönelimine rağmen POUM, Katalonya'da CNT-FAI'nin devrimci bir temelde kalıcı bir ittifak kurabileceği bir örgüttü. Özellikle

İşçiler bu kolektivizasyonları, liderleri kendilerine öyle söylediği için değil —aksine liderler onların şevkini kırmaya çalışmıştı—, anarşist ideallere fazlasıyla adanmış oldukları için gerçekleştirdiler. Ronald Fraser'in devrime ilişkin harikulade sözlü tarih çalışmasında gözlemlediği gibi:

> [Barselona] günden güne daha çok işçi sınıfı denetimine girdi. İşçiler tarafından örgütlenip çalıştırıldığı ölçüde kamu taşımacılığı işliyor, fabrikalar çalışıyor, dükkanlar açık tutuluyor, yiyecek malzemeleri ulaştırılıyor, telefon çalışıyor, gaz ve su stokları iş görüyordu. Bu nasıl oldu? Öncü CNT komiteleri böyle bir emir yayımlamamıştı... Devrimci inisiyatif CNT'nin öncü komitelerinden değil de —nasıl oluyordu da liberteryen devrim resmi olarak "ertelenmişken" bu olabiliyordu?— en ileri sendikalist militanların harekete geçirdiği CNT sendikalarından çıkmıştı.[9]

Tüm bunlar göz önüne alındığında İspanyol işçilerinin bilinç düzeyinin işçi sınıfı tarihinde benzersiz olduğu söylenebilir.

Sosyalist Madrid'de devrim genellikle kolektivizasyona değil, ama işyerlerinin işçi ve patronlar tarafından ortak idare edildiği bir tür işçi denetim biçimine yol açtı. İşçi katılımı (*intercención*) olarak bilinen bu sistemde işyeri demokratikleştirildi, yönetimin ve hatta hükümet temsilcilerinin yanı sıra işçiler de üretim süreciyle ilgili kararlarda söz sahibi oldu. Asıl odak noktası aslında işçiler ile işletme arasında işbirliğine hazır olan bir ilişkiydi. Broué ve Témime şu gözlemde bulunur: "UGT'nin en etkili olduğu Madrid bölgesinde ticari işletmelerin yüzde 30'una ikili hükümet ve sendika denetimi altında *müdahale edilmişti*: En önemlileri onlardı."[10]

Bununla birlikte eşi benzeri görülmemiş sayısız kolektivizasyonun olduğu Katalonya'da farklı bir işçi denetimi —özyönetim ya da *incautación**— biçimi egemendi. Başka bir deyişle işçiler, işletmenin mülkiyetini üzerilerine

---

POUM'daki liberteryenler bir yöne eğilmişken ve millileştirme yerine kolektifleştirme için artan desteğini ifade etmişken, özgürlükçüler ve bağımsız Marksistlerden oluşan bir hükümet mükemmel olabilirdi. POUM taraftarları CNT-FAI liderlerine "yoldaş" olarak hitap ediyor ve son derece ihtiyatla olsa da, —CNT-FAI liderleri kendi başlarına istekli siyasetçiler olana dek— onların açık anti-politikliğine biraz ödün veriyorlardı. Liberteryen Gençlik (FIJL) ve sol-kanat FAI üyeleri ortak devrimci amaçları adına genellikle POUM taraftarlarıyla yoldaşça bir temelde çalıştılar. Her biri diğerine fena halde ihtiyaç duydu, fakat asla tam bir işbirliği düzeyine ulaşmadılar.

[9] A.g.e., s. 138, 139-40.

[10] Broué ve Témime, *Revolution and the Civil War*, s. 152.

* [İsp.] El koyma (ç.n).

alarak üretim araçlarını kamulaştırdılar ve tek başlarına —patronsuz ve hükümet görevlileri olmadan— üretimi yönetmeye devam ettiler. Hangi malların üretileceğine, hammaddelerin nasıl elde edileceğine, hangi üretim yöntemlerinin kullanılacağına ve ürünlerin nasıl dağıtılacağına kendileri karar verdiler. İşçiler genellikle bu kararları ya yetkili komiteler ya da bir işletmenin yönetim kurulları veya çeşitli faaliyet merkezleri aracılığıyla aldı. İşletmenin kârı —*incautada*— ya beceri temelinde ya da daha komünist bir tarzda, ailelerin ihtiyaçlarına göre bütün işçilere pay ediliyordu. Katalonya'nın fabrikalarının yüzde 70'i *incautadas* şeklinde kolektif-leştirilirken, Doğu Akdeniz bölgesindekilerin yüzde 50'si kolektifleştirilmişti. Elbette Barselona'nın çoğu anarko-sendikalist bölgesinde işçilerin özyönetimi hâkimdi.

Her bir *incautada*'dan fabrikadaki toplantılarda seçilen bir kontrol komitesi sorumluydu. Bir kontrol komitesinin büyüklüğü temsil ettiği düşünülen işçi sayısına bağlıydı; fakat Myrna M. Breitbart'ın belirttiği gibi "ortalama delege sayısı üç ile dokuz arasıydı."[11] Komiteler işyeri sorunlarını, bölüşümü, işyeri koşullarını ve finansmanı ele aldı. Breitbart'a göre bu komitelerin çoğunun,

> ürünlerin piyasa değeri, hammaddelerin maliyeti ve genel mali durum hakkında bilgi içeren şirket kayıtlarına erişim hakkı vardı. Eski mülk sahiplerinin devam ettirdiği verimlilik derecesi, işgücünün militanlığı, önceki işçi/işveren ilişkileri ve işçilerin doğasındaki teknik beceri tarafından belirleniyordu. Geçmişte işçileri istismar edenleri işten atarak ve iş sürecindeki tutum ve rollerini değiştirmeye ayak direyenlere baskı yaparak, yönetimsel faaliyetleri yeniden düzenlediler.[12]

Incautadas'ın yapısı fabrikadan fabrikaya değişiyordu. Örneğin 500 kadar işçiyi istihdam eden Ford Iberia Motor Şirketi fabrikası, yarısı CNT mensubu, diğer yarısı UGT mensubu yirmi işçiden oluşan bir komite tarafından idare ediliyordu. Komite parça başına çalışmayı ve ikramiyeleri kaldırdı; çalışma temposunu hafifletti; iş kazası geçiren işçilere verilen ücretleri arttırdı. Bununla birlikte komünist aile ücreti sistemini reddetti çünkü daha vasıflı işçilerin gelirini azaltmak istemedi.

---

[11] Myrna Margulies Breitbart, *The Theory and Practice of Anarchist Decentralism in Spain, 1936-39: The Integration of Community and Environment* (Doktora tezi, Clark University, Worcester, Mass., 1978), s. 332.

[12] A.g.e., s. 332-33.

Yedi bin işçiyi istihdam eden (6.500'ü CNT-FAI üyesiydi) Barselona'nın tramvay sisteminde bütün işçilerin oluşturduğu genel kurul bir kontrol komitesi seçti. Bu komite, Gaston Leval'e göre, "farklı sendika şubelerini" (elektrik santralleri, kabloları, tamiratları, iletkenleri, depoları, büroları, idaresi vb.) temsil eden yedi CNT üyesinden oluşuyordu. Görevi Barselona'nın 60 dolayındaki çaprazlama kesişen yolunu ve 600 tramvayını koordine etmekti —bu zorlu iş yine de başarıyla yerine getiriliyordu,

> Çünkü bu işin içerisinde yer alan adamlar iyi örgütlenmişti. (...) Her bir şubenin başında Sendikalarla anlaşarak görevlendirilen bir mühendis ve bir işçi temsilcisi vardı ve işçiler ile iş bu şekilde idare ediliyordu. Tepede toplanan delegeler mahalli genel *Komiteyi* oluşturuyordu. Şubeler bağımsız olarak değerlendirilebilecek kendi özel faaliyetlerine ilişkin bir sorun olduğunda ayrı bir şekilde toplanıyordu; genel bir sorun olduğunda bütün işkollarından işçiler genel bir toplantı düzenliyordu. (...) Hiçbir mühendis yerel Komiteye başvurmadan önemli bir karar alamazdı.[13]

Çeşitli kontrol ve sorumluluk düzeyleriyle bu sistem karakteristik olarak, katı anarşistlerin pekâlâ otoriter diye mahkûm edebilecekleri, sendikalist bir temelde yapılandırılmıştı. Fakat daha üst bir komitede bir karar alınmadan önce o şubedeki işçilere danışılıyordu. CNT-FAI militanları, karmaşık bir yapı içerisinde, kendi özgürlükleri konusunda son derece hassastı. Genel kararlar alınacak olduğunda işçiler meclislerde toplanıyordu. Otoriter eğilimleri sınırlamadaki başarıları, büyük ölçüde belirledikleri düzenleyici anlaşmalara ve şartlara dayanıyordu. Kısacası kolektifleştirilen bir işletmenin liberteryen ilkeleri uygulamaya koyma derecesi, sadece duygusal yükü belirgin olan sloganlar ve bireysel "kendiliğindenliğe" değil, ağırlıklı olarak işçilerinin bilincine dayanıyordu.[14]

CNT-FAI militanları ayrıca Katalonya'nın demiryolu sistemini ele geçirmişlerdi –ve orada Barselona tramvaylarınınkine çok benzeyen bir özyönetim sistemi kurdular. Demiryolu işçileri altı CNT üyesinden oluşan bir

---

[13] Leval, *Collectives*, s. 246-47.

[14] CNT-FAI militanları, emeği ve makineleri etkili bir şekilde kullanma gerekliliğinin son derece farkındaydı. Kunduracılar, gözlükçüler, fırınlar ve tekstil atölyeleri gibi küçük işletmeleri büyük sanayileşmiş fabrikalarla birleştirerek insiyatif aldılar. Burada da kısmi delegasyon sistemi kuruldu, çeşitli loncalardan ya da sanayilerden temsilciler demokratik bir şekilde buna dahil edildi.

denetleme komitesi seçti, daha sonra bu komiteyi UGT delegasyonunu eşit ölçüde içerecek biçimde genişletti. Leval'in söylediği gibi:

> Başından itibaren bu [demiryolu] şubelerinin kontrolü, devletçi ve merkezi bir sistemde olduğu gibi yukarıdan aşağıya işlemiyordu. Devrimci *Komite*'nin bu tür yetkileri yoktu. Yeniden yapılanma aşağıdan yukarıya gerçekleştirildi; her kısım ve şubede işten sorumlu bir *Komite* oluşturulmuştu. (...) Her bir yerelin bütün işçileri iş ile ilgili yapılması gereken her şeyi incelemek için ayda iki kez buluşacaktı. Buna paralel olarak öncü militanlar haftada bir kez buluşuyordu. Daha sonra mahalli genel meclis her istasyon ve onun ek binalarında genel faaliyeti yöneten bir *Komite* atıyordu. Düzenli olarak toplanan bu *Komite*'nin yönetimi ... raporları dinleyip soruları yanıtladıktan sonra ... işçilerin onayına ya da itirazına tabiydi.[15]

Bu tür aşağıdan kontrol edilen konfederal yönetim biçimleri, yeni oluşturulan anarşist toplumun doğal ortamını oluşturdu. FAI püristleri elbette bu örgütlenme tarzına şiddetle itiraz etti; her üretim biriminin —tercihen bir lonca atölyesinin— bir bütüne entegre olmaktansa tamamen özerk olması gerektiğine inanıyorlardı. Bu lonca zihniyeti yüzyıl öncesinde anlamlı olabilirdi, fakat kitlesel üretim artık bunu gereksiz kılıyordu. Sendikalistler tartışmayı kazandı, onların denetiminde birçok sanayii daha az etkili birimlerin yerine daha gelişmiş olanların geçirilmesiyle büyük ölçekli birleşik sistemlerle birleştirildi. Örneğin, doğrama sanayiinde küçük atölyelerde çalışan işçilerin çoğu (yaklaşık yüzde 75), her biri yaklaşık 2000 kişi istihdam eden iki büyük fabrikada toplandı. Bu işgücü yalnızca mobilya değil, aynı zamanda milisler için dubalı köprüler ve kulübeler ve hatta Cumhuriyetçilerin az sayıdaki hava kuvveti için hangarlar imal etti.

Aslında tabandaki militanların yarattığı toplumsal devrim birçok CNT-FAI liderine rahatsızlık veriyordu. CNT-FAI'nin ulusal sekreteri Horacio Prieto, işçilerin fabrikaları ele geçirdiğini öğrendiğinde telaşlanmıştı. Sonradan anımsayacağı üzere:

> Alfredo Martínes ve bir diğer militan daha sonra Barselona'dan geldiler ve bize Katalonya'daki durum hakkında bilgi verdiler. Raporları beni ürküttü. (...) Toplumsal kolektiviteleri, kitlesel kamulaştırmaları vs. kavrayamamıştık. Bize Katalonya'daki [liberteryen] hareketin gücünü kısaca açıkladıklarında onlara şunu demekten kendimi anlamadım: "Bu imkânsız, çok ileri gittiniz ve bunu

[15] A.g.e., s. 255.

> pahalıya ödeyeceksiniz. Şu anda savaşı kaybedeceğinizden kesinlikle eminim çünkü yabancı müdahale olacak."[16]

Ne var ki Prieto'nun söylediklerinin aksine, işçilerin pahalıya ödeyeceği hataları, yeterince ileri gitmemiş olmalarıydı.

Tarım Kolektifleri

Cumhuriyetçi bölgenin kırsal alanları, Temmuz'un sonu ile Ağustos'un başında başlayan ve birkaç ay devam eden geniş çaplı bir tarım kolektifinin oluşumuna tanık oldu. Bazı bölgelerde UGT militanları önemli roller oynasalar da, kolektiflerin oluşturulmasındaki en etkin güç genellikle CNT-FAI militanlarıydı. Doğu Aragon'daki tarım devrimi İspanya'daki diğer yerlerden çok daha fazla gelişme kaydetti. Katalonya'dan gelen CNT-FAI milis kıtaları, oraya vardıklarında büyük toprak sahiplerinin elindeki toprakları ele geçirerek ve bunu nüfusun çoğunluğu olan köylülere dağıtarak Devrimin yayılmasında önemli bir etmen oldular. Ağustos'ta köylülere tarım kolektiflerinin kurulmasında yardımcı oldular. Bu çaba o kadar başarılıydı ki altı ay içerisinde CNT-FAI doğu Aragon'daki köylülerin yüzde 70'inin 450 kolektif içerisinde örgütlendiğini iddia ediyordu.

Yoksul işçi ve köylülerin halen büyük arazileri ekip biçtiği güney latifundiya bölgesi potansiyel olarak kolektivizasyona çok uygundu, fakat Endülüs İç Savaşı'nın hemen başlarında Milliyetçiler tarafından istila edilmişti. Yine de Guadalajara vilayetinin üçte ikisi, Gaston Leval'in de gözlemlediği gibi,

> Madrid, Toledo ve Ciudad Real vilayetlerinin neredeyse hepsi ve Cuenca vilayetinin tamamı kolektifleştirilmişti. Bir yıl içerisinde yaklaşık 100.000 üyenin aileleriyle birlikte 230 Kolektif oluşturuldu. Altı ay sonra Kolektiflerin sayısı 300'e çıktı. ... En sonunda UGT ile ilişkili Toprak İşçileri Federasyonu bizzat Kolektiflere katıldı.[17]

Görece muhafazakâr Castile'de bile üç yüz kır kolektifi oluşturuldu. Fakat en çok kır kolektifi bulunan İspanyol bölgesi 900 kadar kolektifin olduğu Doğu Akdeniz bölgesiydi. İspanya'da kolektivizasyonun boyutunu tahmin etmek değişen askeri cephelerden ötürü genelde zordur; birçok kolektif daha

---

[16] Prieto, akt. César M. Lorenzo, *Les Anarchistes Espagnols et le Pouvoir, 1868-1969* (Paris: Editions de Seuil, 1959), s. 120 n.31. İspanyol devrimini "tüm zamanların belki de en radikali" olarak tanımlayan Lorenzo (s. 119) Prieto'nun oğluydu.

[17] Leval, *Collectives*, s. 182.

işin başında Milliyetçiler tarafından istila edilmişti. Ancak Frank Mintz "Temmuz 1937'de, hiç şüphesiz kolektiflerin son aşamasında, 802 [tarım] kolektifinde en az 400.000; 1938 sonuna doğru 1.015 kolektifte en az 230.000 kişinin bulunduğunu tahmin ediyor."[18]

Anarko-sendikalist milis kıtalarının varlığı, köylülerin kolektifleri ne derece gönüllü olarak kurduğunu ve buna ne ölçüde mecbur edildiklerini belirlemeyi güçleştirir. Aragon'da bazı kolektiflerin başarılı bir şekilde işlemesi milis kıtalarının varlığına bağlıydı. Bununla birlikte Doğu Akdeniz bölgesindeki milis kıtaları birçok kolektifin nedenini açıklayacak sayıda değildi. Başka yerlerde, özellikle Madrid'in batısındaki bölgelerde, kolektiflere milis kıtalarının örgütçü üyeleri pek yardım da etmemişti.

Cumhuriyetçi bölge kentlerinin yaptığı gibi, kırsal köyler de önceki belediye yönetimlerinin yerine Halk Cephesi parti üyelerinden meydana gelen komiteler getirdi. Bu komiteler topluluğun ekonomisinin yanı sıra politik yaşamının da idaresini ele aldı ve ne kadar toprağın kolektif-leştirileceğini ve kolektivizasyonun nasıl yürütüleceğini belirledi. Tarım kolektifleri, anarşist sendikalardan ziyade belediye komiteleriyle iç içe geçti; komiteler neredeyse kırsal Cumhuriyetçi bölgedeki her yerde tapu belgelerini yok etti, kirayı yasakladı ve büyük bir toplumsal eşitlik yarattı. Kolektivizasyonun boyutu ve mahiyeti bir köyden diğerine değişiklik arz ediyordu: bazı köyler bütün çiftlik alanlarını kolektifleştirirken, diğerleri yalnızca kaçmış ya da savaşta öldürülmüş olan mülk sahiplerine ait toprağı aldılar.

Kolektifler demokratik karar olma mekanizmasını genelde büyük bir özenle işlettiler. Devrim sırasında anarko-sendikalist harekette bulunan José Peitras, "[tarım] kolektiflerinde karar alma sürecinin fevkalade demokratik olduğunu" gözlemlemiştir. Örneğin 15.000 kilometrenin üzerinde 1500 aileyi içine alan ve CNT'nin hâkim olduğu Katalonya'daki Hospitalet de Llobregat kolektifi,

> üretimin nasıl gittiğine bakmak ve yeni ihtiyaçlarla ilgilenmek için her üç ayda bir genel toplantı düzenledi. İdari Konsey kimi zaman muhasebe defterlerini incelemeye açtı. Her Cumartesi Ademuz'da toplantılar düzenlendi. Alcolea de Cinca'da toplantılar gerekli olduğunda yapıldı.[19]

---

[18] Mintz, *L'Autogestion*, s. 148.

[19] José Peirats, *Anarchists in the Spanish Revolution* (Londra: Freedom Press, 1990), s. 146.

Kolektifleştirilen köylülük, iş performasından ziyade ihtiyaç temelinde, kentli proleter muadillerinden daha fazla olmak üzere işçileri maddi açıdan tatmin ediyordu. Burada komünist çalışma biçimleri ve bölüşüm (genellikle sanayiiyle ilgisi olan emek yönelimli anarşist sistemin aksine) en geniş ve kalıcı başarısını elde etti. Kırsal kolektifler, kent kolektiflerinden daha uzun süreli dönemler, özellikle Aragon, Doğu Akdeniz bölgesi, Yeni Kastilya, Murcia ve Endülüs'deki köylerde parayı kullanımdan kaldırdı. Geleneksel para, köy dışından malzemeler almak ve diğer dış kullanımlar için yine de gerekliydi; fakat yerel ticaret açısından kolektifleştirilen köyler para yerine başka şeyler icat etti. Bazı köyler yalnızca kendi yörelerinde geçen kendi paralarını bastı. Diğerleri işçilere çeşitli komünal dükkânlarda mallarla mübadele edebildikleri makbuz ya da kuponlarla ödeme yaptı. Bununla birlikte, başkaları da, bireysel üretkenlikten ziyade ailenin büyüklüğü temelinde, bir aileye komünist bir anlayışla ürünleri bölüştüren bir "aile kartı" verdi. Ekmek, şarap ya da zeytinyağının bol olduğu köyler bunları rahatlıkla dağıttı. Üstelik birçok kolektif yetimlerin, dulların ve muhtaçların iyi beslendiği, üyelere ücretsiz sağlık hizmeti sağlandığı sosyal refah programlarını kurumsallaştırdı. Diğerleri daha önce hiç okul olmayan yerlerde okullar kurdu ve kırsal İspanya'daki geniş çaplı cehaletin üstesinden gelmeye çalıştı.

Birçok kolektif yapı bakımından görece basitti. Franz Borkenau, Córdoba yakınındaki Castro del Rio'daki bir Endülüs kolektifini ziyaret ettiğinde, orada anarşist köylülerin manevi gayretini gördü. Borkenau (8 Eylül 1936 tarihli güncesinde) Castro hakkında şöyle diyordu,

> Endülüs'deki en eski Anarşist merkezlerden biridir. Onun CNT grupları yirmi altı yıllık bir maziye sahiptir; Muhafızların Castro'daki yenilgisinden beri anarşistler orada varolan örgütlerden biridir. (...) Ana savunma hatları köyden birkaç mil ötede olan isyancılar, Castro'ya iki defa, başarısız saldırı gerçekleştirmişti. Bütün girişler büyük bir barikatla kapatıldı ve olağanüstü teknik güçle gözetim altında tutuldu. Dolayısıyla yerel anarşistler, birçok açıdan 1534'te Münster'deki Anabaptistlerin başlattığına çok benzeyen, kendi anarşist Cennetlerine başlamak için zaman buldu.
>
> Castro'daki anarşist rejimin dikkat çeken noktası paranın kaldırılmasıdır. Para değişimi baskılanmıştır; üretim çok az değişmiştir. (...) Komite malikânelere el koydu ve onları işletiyor. Bunlar birleştirilmedi bile, fakat her biri gene aynı işçilerin faaliyetine sahne oluyor. Ücret karşılığı çalışma kaldırılmış. Bunun yerine ayni ödemenin geçtiğini söylemek de yanlış olur. Ücret gibisinden bir şey

yok; bu yerleşim yerinin sakinleri doğrudan köy ambarlarından geçimlerini sağlıyorlardı.

Üst sınıflara olan kinleri ekonomik olmaktan ziyade ahlakiydi. İstedikleri şey mallarına el koydukları kişilerin kaliteli yaşam tarzına sahip olmak değil, kendilerine fazlasıyla ahlaksızlık gibi görünen, üst sınıfların lüks şeylerinden kurtulmaktı. onların yeni düzen anlayışı bütünüyle çileci bir anlayıştı.[20]

Castro belki de Devrim sırasında ortaya çıkan en temel kırsal kolektif örneğiydi; kuzey Teruel'de çokça bahsedilen Más de las Matas kolektifi daha karmaşık işletmeler yarattı. Nüfusu, ekonomik bakımdan kendi ayakları üzerinde duracak saygıda zanaatkâr ve ustanın yanı sıra 2.300 köylü barındırıyordu. Devrimden önce çiftlikleri, sulama haklarını paylaşan zengin küçük çiftlik sahipleri tarafından ekilip biçiliyor ve çok çeşitli mahsuller üretiliyordu. Nüfus ekonomik bakımdan görece eşitlikçiydi —ne çok zengin ne de çok yoksul köylü vardı. Más de las Matas, devrimden sonra İspanya'daki bütün kır kolektiflerinin en başarılılarından biri oldu.

Eylül 1936'da Milliyetçiler doğu Aragon'dan çıkarıldıktan sonra, Saturnia Carrod komutasında bir CNT milis kıtası buraya ulaştı ve yaklaşık 200 yerel CNT üyesi Más de las Matas kolektifini kurdu. Köylü ve işçilerin coşkusuyla harekete geçen liberteryenler, kolektifin sıkı komünist ilkelere göre işlemesini öngördüler. Köylüler kolektifi hayata geçirmek için topraklarını, mallarını, ürünlerini, araçlarını ve paralarını bir havuzda topladı. Liberteryen Gençliğin bir üyesi olan Sevilla Pastor, bazı kolektivistlerin açıkça hissettiği coşkuyu Ronald Fraser'a şöyle ifade ediyor: "O kadar coşkulu, o kadar fanatiktim ki, ailemin evindeki her şeyi —bütün tahıl stoğunu, bir düzine koyunu, hatta gümüş paraları— alıp kolektife verdim." Pastor'un ailesi bölgedeki en varlıklı aileler arasındaydı: İki evleri ve geniş bir arazileri vardı. "Dolayısıyla gördüğün gibi CNT içerisinde yevmiyemi savunmak için bulunmuyordum; idealist nedenlerle onun içerisindeydim. Ailem [davaya] elbette benim kadar inanmamıştı."[21] Köylüler hem tek tek hem de gruplar halinde kolektife katıldı, Leval'in ziyareti sırasında (tarih bilinmiyor) 600 ailenin 550'si kolektife katılmıştı.

---

[20] Franz Borkenau, *The Spanish Cockpit: An Eye-Witness Account of the Political and Social Conflicts of the Spanish Civil War* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1963), s. 166-67.

[21] Aktaran Fraser, *Blood of Spain*, s. 352.

Seçilmiş bir vekil tarafından idari komitede temsil edilen yeni kolektif, her birinin bir düzine insan tarafından işletildiği yirmi kısıma bölündü. Para kullanımı yasaklandı, mallar ortak ambardan hiçbir sınırlama olmaksızın dağıtıldı. Açıkçası Más de las Matas kolektifi, kolektifin sekreteri Ernesto Margeli'nin Fraser'a daha sonra anlattığı gibi, bir tarım işletmesi değildi. Fraser "hayır hayır!" diye onaylıyordu:

> Más de las Matas genel bir köy kolektifiydi. Yedi ya da sekiz yerel marangozun kolektif için mobilya ve onarım yaptığı —her şeyin bir kolektivistin evinde bedava yapıldığı— köyün civarında bir garajda kolektif bir marangoz atölyesi kurduk ve kolektifleştirilen duvar ustaları ile birlikte bina projeleri üzerine çalıştık. Bütün köy berberlerinin çalıştığı bir berber dükkanı, kamulaştırılmış bir kasap dükkanı vs. inşa ettik.[22]

Más de las Matas halkı, azınlıkların görüşlerine oldukça hoşgörülü gibi görünüyordu: Kolektifin dışında kalan köylüler genellikle UGT üyesiydi ve bağımsız ya da "bireysel" çiftçi olarak kaldılar, fakat tehditkâr ve saldırgan muamelelere maruz kalmadılar. Sağ-kanat görüşleriyle bilinen yerel bir doktor, kolektifi ziyaret eden Augustin Souchy'ye göre, saldırıya uğramamıştı ve çalışmalarını huzur içerisinde sürdürüyordu. Doktorun belki de anarkosendikalistlerin denetimindeki bölgelerde birçok sağcının kaderini yaşamamasının nedeni, son derece ihtiyaç duyulan becerileriydi. Başkaları tacizden yakalarını bu kadar kolay sıyaramamışlardı. Ernesto Margeli'ye göre herhangi bir sol-kanada ya da Cumhuriyetçi örgüte bağlı olmayan Más de las Matas'daki köylüler, kolektife katılmaya "zorlanmıştı." *Milisleri* merak eden Carod'dan bir grup, politik bakımdan köyü "temizlemek" için bölgeye geldi ve yarım düzine insanı infaz etti; bunun üzerine "2.300 köylünün 2.000'i ... kolektife katıldı." Margeli bazen "fiziksel olmasa da manevi açıdan" baskı gördüklerini, fakat geriye dönüp baktığında bu baskıdan üzüntü duyduğunu, "şimdi bunun bir hata, çok büyük bir hata olduğuna inanıyorum" diyerek Fraser'a itiraf etmişti.[23]

Yine de yoksul ve orta sınıf köylüler genellikle kolektife katılmanın pratik avantajları olduğunu gördü. Kaynaklarını birleştirerek işgünlerini kısalttılar, çalışma saatlerini düzene koydular, kendilerine daha çok vakit ayırdılar. Bu

---

[22] Aktaran a.g.e.

[23] Aktaran a.g.e., s. 353. Margeli'nin tanıklığı, Leval'in rakamları ya da kolektifteki üye sayısının yalnızca tedrici olarak arttığı iddiasıyla bağdaşmaz.

rahat sistem son derece adil (bazı üyelere göre savurgan) bir ürün paylaşımına neden oldu ve kolektifin yeni makinelerine erişebilenlerin iş yükünü fazlasıyla hafifletti. Kolektife katılmaya zorlanan köylüler bile daha sonra, Fraser'in bazı görüşmelerine göre, kolektifin kendilerine daha iyi bir yaşam tarzı sağladığını gördü. Bir "bireyci", kolektifteki yaşamın kendisine daha insani değerler aşıladığını ve kapitalizmin omuzlarına yüklediği birçok zahmetli mesuliyeti üzerinden attığını kabul ediyordu. Babası ve ağabeyi liberteryen bir milis grup tarafından vurulan bir başka köylü, Fraser'a, kolektifte çalışırken hiçbir "sıkıntı" çekmediğini anlatmıştı.[24]

O halde, Más de las Matas kolektifi hem baskının hem de gönüllülüğün ürünüydü; bazı köylüler coşkulu, liberteryen ateşleriyle ona katılırken, diğerleri kolektif içerisinde duydukları korku yüzünden yer aldı. Zorlananlar ile gönüllüler arasındaki nispi oranlar muhtemelen asla bilinemeyecek. Belli bir bölgede gönüllülerin zoraki kolektivistlere oranını tahmin etmek için bir ikinci derecede dayanak, köylülerin Temmuz 1936 öncesi ekonomik durumu olabilir. Devrimden önce çok sayıda hali vakti yerinde ya da orta halli köylünün varlığı, büyük ihtimalle kolektif üyelerinin büyük bir oranının iknadan çok korkuyla hareket ettikleri anlamına geliyordu. Yine de zamanla bazı hali vakti yerinde köylüler kolektifte bulunmanın avantajlı olduğunu anladılar. Fırsat bulduklarında, kolektifleştirilen Aragon köylülerinin en azından yarısı, mal edinmeye ya da gıda üreticiliğinin "bireyci" biçimlerine geri döndüler. Buna karşın Devrimden önce yoksul olanlar hiç pişmanlık duymaksızın kolektiflere katıldılar ve ayrılabilecekken onların içerisinde kalma eğilimi gösterdiler. Doğu Akdeniz bölgesinde, hükümetin tarım temsilcisi, Franco'nun zaferinden sonra, komünal üretimi özel gıda üreticiliğine açıkça tercih eden köylülerin kolektifini ortadan kaldırmanın zorluklarından yakınıyordu.

[24] A.g.e., s. 355.

12. BÖLÜM

CNT-FAI HÜKÜMETE KATILIYOR

Caballero Hükümetinin Oluşumu

Ağustos 1936'da Fas'tan 20.000 kadar paralı asker —Tercio ve Regulares askerleri— Milliyetçiler adına savaşmak üzere Cebelitarık boğazından karşıya uçakla ve feribotla geçirildi. Afrika Ordusu'ndaki bu askerler çok disiplinliydi, kendilerini görevlerine adamışlardı ve Fas'taki isyancı kabilelerle savaşa savaşa katılaşmışlardı. Avrupa'daki en acımasız askerler arasındaydılar.

Savaş cephesindeki birkaç haftalık duraklamadan sonra Afrika Ordusu Franco'nun liderliğinde kuzeye, Ekstremadura'dan geçerek Portekiz sınırı boyunca Endülüs'den Madrid'e doğru ilerlemeye başladı. Bu arada kuzeyde General Mola'nın Kraliyet yanlıları ile Falanjistler, Navarre ve Kastilya'dan güneye doğru yürüyordu. İki Milliyetçi ordu İspanya'nın ortasında birleşerek İspanya başkentini almak için orada güçlerini birleştirmeyi planlamıştı. Büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma silahlarıyla hayret verici cesaret sergileyen milisler, Franco'nun Madrid'e ilerlemesini üç aydan daha fazla süre sekteye uğrattı. Ancak milisler yavaş yavaş ve kaçınılmaz bir şekilde merkeze geri püskürtüldü. Geri çekilme sırasında milisler büyük kayıplar verdi; kurşuna dizilerek infaz edilen asker sayısı savaş alanında ölenlerinkinin sayısına eşitti.

Ağustos sonu itibarıyla Giral yönetimine —Madrid'deki liberal hükümetin— güven duyulmadığı ve Cumhuriyetçi bölgede kitlelerin desteğini kaybettiği açıklık kazandı. Solcu partileri, özellikle Sosyalistleri, hükümete getirecek yeni bir hükümetin oluşturulması gerekiyordu. Neredeyse evrensel bir mutabakatla tek uygulanabilir görünen seçenek, pek çok solcunun ve hatta liberalin desteğine sahip olan sosyalist lider Francisco Large Caballero'nun

bu "zafer hükümetinin" başına geçmesiydi. Peki Caballero böyle bir hükümetin oluşturulmasına hevesli olacak mıydı? Gördüğümüz gibi, "İspanyol Lenin", her türlü burjuva Cumhuriyetçi hükümetle işbirliğinin Marksist ilkenin ihlali olduğuna ve İspanya'yı faşizmden ancak bir işçi devletiyle sonuçlanacak kusursuz bir toplumsal devrimin kurtarabileceğine inanıyordu. Yine de onun eski UGT bürokratik dürtüleri göz önüne alındığında, Caballero'nun ülkedeki liberal unsurlarla uzlaşma yolu araması beklenebilir bir şeydi. Sonunda, yoğun görüşmelerden sonra, 4 Eylül'de yeni bir sol-liberal hükümet kurmayı kabul etti.

Bu arada sağ kanat ve ılımlı Sosyalistler —ve ayrıca sayıları giderek artan Rus danışmanlar— eski Sosyalist'i ikna etmeye gittiler ve —Cumhuriyetçi İspanya'nın Milliyetçilerle savaşta fena halde ihtiyaç duyduğu— silahları yurtdışından elde etmek için Caballero'nun devrimci imajını yumuşatması gerektiğine onu ikna etmeyi başardılar. Ağustos 1936'da dünya basınının büyük bir kısmı, iç savaşı, dindar Katolik generallerin ateist "Kızıllara" karşı dişe diş mücadelesi olarak lanse ediyordu. Caballero, bu imaja karşılık vermek üzere, kendi hükümetini faşizmle savaşan liberal bir parlamanter rejim olarak sunmak zorunda kalacaktı. Hükümet aynı zamanda işçi ve köylülerin, özellikle CNT üyeleri ve sol-kanat sosyalistlerin devrimci itkilerini de törpülemek ve ekonominin büyük kısmını denetimi altına almış olan kolektifler etrafındaki Cumhuriyetçi bölgede oluşmuş çok sayıda komitenin ikili iktidarını bastırmak zorunda kalacaktı.

Caballero iktidarda kalmak için kendi hükümetinin asıl tabanı devrimci işçileri de yatıştırmak zorundaydı. Her iki hedefe birden nasıl ulaşabilirdi? Caballero'nun çözümü şöyledi: aralarında donanma ve hava kuvveti bakanı olarak Indaleco Prieto, maliye bakanı olarak Juan Negrin ve başbakan ve savaş bakanı olarak kendisinin olduğu beş burjuva vekili altı Sosyalistle dengeleyen bir hükümet kurmak. Liberal burjuva grupları desteklemesi beklenen iki Komünist kabineyi tamamlıyordu. Aslında Caballero'nun kabinesi sadece görünüşte sosyalistti; kabinenin gerçek hedefleri liberaldi: yani cumhuriyeti korumak, özel mülkiyeti güvenceye almak ve cumhuriyet savunmasında yer alan bütün askeri güçleri birleştirmekti.

Yine de "İspanyol Lenin", CNT-FAI'nin katılımı olmazsa, kendi hükümetinin militan işçi ve köylülerin, özellikle Franco'yu kuzey doğuda durdurması gerekenlerin gözünde radikal meşruiyetini kaybedeceğinin farkındaydı. Onların desteğini alma çabasıyla, liberteryen liderlerin sorumluluğu olmayan

bakanlıkları kabul etmesini isteyerek, onları kabinesine katılmaya davet etti. Konfederasyonun büyüklüğü göz önüne alındığında bu fena halde hakaretamiz bir teklifti. CNT-FAI'nin ulusal komitesi, hiç beklenmedik bir şekilde —elbette bölgesel federasyonların teklifi onaylaması koşuluyla— Caballero'nun teklifini tereddütle de olsa kabul etti. 3 Eylül'de CNT bölgesel federasyonlarından oluşan ulusal kurul, daveti değerlendirmek üzere biraraya geldi, daha sonra bu teklifi devlet karşıtlığıyla uyuşmadığı için reddetti. Cumhuriyetçi bir ulus-devletin hükümetine katılmak, her şeyden önce liberteryen hareketi en çok tanımlayan ilkeden toptan vazgeçmeyi gerektirecekti. *Solidaridad Obrera* şöyle bir fikir yürütüyordu: "Eğer burjuva tipi bir yapının kurumlarıyla ortaklığımız olursa, kitleler hayal kırıklığına uğrayacaktır."[1]

Bu görüşe rağmen CNT-FAI liderlerinin çoğu caydırılamayacaktı. Hatta liberteryen komiserleri Madrid'teki çeşitli bakanlıklara gönderip hükümet politikası hakkında fikir ve tavsiyelerini sorarak Caballero ile yakın ilişkilerini sürdürdüler. Caballero onların tavsiyeleriyle çok az ilgilendi, asıl istediği şey sahip oldukları çok geniş kitle desteğiydi.

Katalonya: Özerk Yönetim İktidarı Geri Alıyor

CNT-FAI Eylül'de Caballero'nun hükümetine girmeyi tercih etseydi, yine de bu daha önce emsali görülmedik bir şey olmayacaktı. Gördüğümüz gibi Temmuz Devrimi boyunca Katalon Özerk Yönetimi —bölgesel bir parlamento ve bir yürütme konseyinden meydana gelen yarı-özerk Katalonya'nın bölgesel yönetimi— hem politik hem de askeri olarak içi boş bir kabuğa dönüşmüştü. Yönetimin Temmuz Devrimi'nden sonra yetkisi çok azaldı, idari bürokrasisi aslında can çekişmekteydi. Esas itibarıyla (İkinci Cumhuriyetin oluşturduğu) emrindeki birkaç Taarruz Muhafızı, Sivil Muhafız ve birkaç ılımlı milisten oluşan savaş güçleri de yok olmak üzereydi.

Bölgedeki asıl güç, Cumhuriyetçi bölgenin geri kalanında olduğu gibi, devrimci milisler ve liberteryenlerin hâkimiyetindeki *patrullas de control* tarafından desteklenen belediye, fabrika, savunma, levazım, ulaşım ve diğer komitelerdi. Bu komitelerin oluşturduğu ağ, desteğini, Özerk Yönetime değil, artık fiilen Katalonya'daki yürütme erkini meydana getiren Anti-Faşist Milislerin Merkez Komitesi'ne veriyordu. Komiteler ağı ve milisler CCAFM'yi her

---

[1] Aktaran Pierre Broué ve Emile Témime, *The Revolution and the Civil War in Spain* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1970), s. 201

şeyden önce CNT-FAI ona katılmaya razı olduğu için destekledi. CCAFM'de gücünü devrimi kontrol altına almak ve savaşı Aragon cephesine yöneltmek için kullandı. Hatta öncelikle CNT-FAI'nin kendisine verdiği yetkilerden ötürü yasama ve yargıyı ele geçirdi.

CNT-FAI, CCAFM'ye katıldıktan sonra, Özerk Yönetimin devam eden varlığından pek de rahatsızmış gibi görünmüyordu. Onu ortadan kaldırmak ya da her ne kadar manasız olsa da yasal statüsünden soyundurmak için herhangi bir girişimde bulunmamıştı. Fakat Özerk Yönetim —özellikle onun ana zümresi Esquerra— iktidarını geri almak ve Katalonya'nın bölgesel hükümeti olarak görevine geri dönmek için her türlü girişimde bulundu. Özerk Yönetim'in başkanı Luis Companys, adım adım CCAFM ve işçi komitelerinin yetkisini azaltmaya çalışıp bu yetkiyi Özerk Yönetim'e kaydırdı. Companys'i ve müttefiklerini meşgul eden (Almanya'da Ebert'e sıkıntı veren) asıl yakıcı sorun, Barselona işçi sınıfı isyana kalkışmadan bu görevin nasıl başarılacağıydı. Burnett Bolloten, "Companys, CNT-FAI'nin tam da zafere doğru ilerlediği bir zamanda ona karşı çıkmayacak kadar açıkgöz bir siyasetçiydi" gözleminde bulunur. "Direnişin tehlikeli olacağını ve partisinin suyun dibini boylamak ile hâkimiyetini ilan edene kadar fırtınaya katlanmak arasında seçim yapması gerektiğini biliyordu."[2]

Katalon Özerk Yönetimi bu yüzden adım adım hedeflerini gerçekleştirmek için çalıştı. İlk adımı, ironik bir şekilde, kendi bilinçli yönelimi dışına attı. Temmuz Devrimi'nden kısa bir süre sonra, gördüğümüz gibi köy kolektifleri parayı kaldırdılar, Barselona'daki ateşli anarşistler pesetalardan oluşan şenlik ateşleri yaktılar ve haftalarca takas, komite erzak kuponları ve aile kartları yoluyla ürünleri mübadele ettiler. Önemli bir liman kenti olan Barselona, sağlam ve konvansiyonel bir para biriminin kesinlikle gerekli olduğu uluslararası ticarete aşırı derece angajeydi. Bundan dolayı kentin iç ekonomisi —daha önceki mal stokları yettiği müddetçe— büyük ölçüde parasız işlerken, maliyetli metalleri kullanmaya devam etti. Bununla birlikte stokları tükendiğinde, değiş tokuş ve aile kartlarının yerine paranın geçirilmesi zorunlu oldu. Dolayısıyla para yeniden kullanıma sokuldu ve burjuva ticari kurumları kabul edilmek zorunda kalındı.

---

[2] Burnett Bolloten, *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1991), s. 390.

Özerk Yönetimin göreve dönmesindeki en önemli faktör, hiçbir zaman Katalonya'nın sivil hükümeti gibi hareket etmeyi bırakmamasıydı. Özerk Yönetim yalnızca boş bir kabuk gibi olsa da, yaptırım gücü olmayan ve varolan olguları ne kadar kolay bir şekilde onaylasa da, kararnameler çıkarmaya devam etti. 24 Temmuz kadar erken bir zamanda, Barselona'nın sokaklarındaki mücadele için için kaynarken, Milliyetçi partilere üye olan Katalon belediye meclis üyelerini uzaklaştırdı. İki gün sonra, haftalık çalışma süresini 40 saat olarak "resmen" ilan etti ve ücretleri yüzde 15 arttırdı. Konseyleri ve devrimci komiteleri "resmen tanıdı ve milislerin kurulmasını bildiren bir "kararname" yayımladı. 31 Temmuz'da Özerk Yönetim, milis üyelerini tahliye etme uygulamasını askıya aldı; 6 Ağustos'ta, kurnaz bir şekilde, her fabrika kontrol komitesine bir delege atama ve kamulaştırılan fabrikaların yönetimine katılmayı talep etti.

Özerk Yönetim, bu kontrol komitelerinin yaygın istilasından bir gün sonra, Kilise ve Milliyetçilerin mülküne "resmi olarak" el koydu. Mühimmat üretiminde yer alan çeşitli sanayilerin temsilcilerinden oluşan bir Savaş Endüstrileri Komisyonu "kurdu". 11 Ağustos'ta siyasi nedenlerle işlerinden atılan işçileri işe "geri aldı", 21 Ağustos'ta kendisine fabrika kontrol komiteleri seçimlerini denetleme yetkisini tanıdı.

Kararnamelerin çoğu gereksizdi; belirtilen değişiklikler Özerk Yönetim onları kağıt üzerinde "meşrulaştırmadan" önce işçi komiteleri, milis birlikleri tarafından gerçekleştirilmişti. Fakat Özerk Yönetim, bu kararnameler silsilesini çıkararak yavaş yavaş halkın gözünde meşruiyet kazandı ve adım adım fiili güç biriktirdi. Devrimin başarıları çok geçmeden devrimci bir işçi hükümetinin meyvelerinden çok, sevimli ve cömert bir burjuva devletin yasal girişimleri gibi görünüyordu. Ebert'in 1918-19'da yaptığı gibi, İspanyol devleti de kendini yeniden oluşturuyor ve devrime rağmen otorite biriktiriyordu.

Luis Companys, yakın Esquerra'lı çalışma arkadaşı José Tarradellas ve onların arkadaşları, yanlışa meydan vermeden ve kararlı bir biçimde, az sayıda yetkilerini dikkatli bir şekilde kullandılar. CCAFM'de Esquerra temsilcisi olmayı başaran burjuva siyasetçi Tarradellas, Katalon ekonomisini Özerk Yönetimin mali kontrolüne alabildi. Bu başarıyı basit fakat kaçınılmaz bir gerçekten ötürü elde etti: Kolektifleştirilen fabrikaların işlemesi için krediye ihtiyaçları vardı. İşçilere maaş ödemek, hammadde temin etmek ve makine parçaları almak zorundaydılar. Başlangıçta bazı kolektifler Devrim sırasında ele geçirdikleri iktisadi kıymetleri kullanarak ya da Milliyetçilerin şahsi ser-

vetlerini kamulaştırarak bu masrafları karşılayabildiler; diğer işletmelerin dayanabilecekleri kendi mali rezervleri vardı. Fakat birçok kolektifin mal varlığı ya da birikmiş parası yoktu. Anarşistlerin para yakma şenliklerinin neticesinde sayısız peseta yok olup gittiğinden, bazı durumlarda acil bir şekilde olmak üzere, faaliyete devam etmek için kredi almak zorunda kaldılar.

Muhtaç durumdaki kolektifler ilk önce yardım için devrimci komitelere, özellikle CCAFM'nin kontrol ve levazım şubelerine yöneldi; fakat bu kuruluşlar Katalon ekonomisinin yasal kontrolünde olmalarına rağmen, tahvil çıkaracak kaynaklardan yoksundu. Kolektifler bunun üzerine 30 milyon peseta kredi talebiyle Madrid hükümetine başvurdu, fakat zamanın maliye bakanı sağ-kanat Sosyalist Negrín onları geri çevirdi. Katalon Özerk Yönetimi elbette ekonomiyi finanse edecek araçlara sahipti: Katalonya'daki İspanya Bankası'nın kaynakları onun denetimindeydi. Diego Abad de Santillán gibi bazı anarko-sendikalistler, devrimcilerin bankayı kamulaştırmasını önerdi[3], fakat CNT-FAI liderliği buna şiddetle karşı çıktı. Kolektifler bunun üzerine sanayi ve kredi için yeni bir bankanın oluşturulmasını talep etti, fakat Özerk Yönetim bunu kabul etmedi. Kolektiflerin mevcut Katalon bankalarına yönelmekten başka çaresi yoktu.

CNT-FAI'nin harekete geçmedeki eksikliğinden ötürü Tarradellas, kolektifleri avucunun içine aldı. Bankalara kendi rızası olmadan kolektiflere kredi vermemelerini emretti, bu rızayı yalnızca şartlı olarak verdi. Ne zaman makamına kredi isteyen bir kolektif temsilcisi çıkagelse, nezaketen kredi sağlamayı —kolektifin hükümetin kontrol komitesinin bir üyesi olarak bir denetleyici hükümet müfettişini kabul etmesi şartıyla— kabul etti.[4] Bu maskaralığın tarihsel emsalleri yok değildi: anarko-sendikalistler bankaları kamulaş-

---

[3] İspanya'nın bankalardaki altın rezervi vaktiyle dünyadaki en büyük üçüncü rezerv olarak değerlendiriliyordu ve kesinlikle kolektiflerin sorunlarını çözebilirdi. Buna karşın Giral ve Caballero hükümetleri rezervleri Fransa'dan nakit para almak için kullanmıştı. Caballero hükümeti, Ekim ayının ortasında, Sovyet büyükelçisi Marcel Rosenberg'e, Stalin'in, İspanya'nın altın rezervini, vereceği silahların teminatı olarak kabul edip etmeyeceğini sordu. Rosenberg'den doğrudan olumlu bir cevap geldi. 22-25 Ekim'de rezervler gemilere yüklendi ve Sovyet hükümeti tarafından usulüne uydurularak yağmalanacağı Odesa'ya götürüldü.

[4] Bazı tarihçiler kontrol komitesinin Özerk Yönetimin *müfettişini* gerektirdiğini iddia eder; diğerleri Tarradellas'ın *müfettişleri* zorunlu kıldığını söyler. Bununla birlikte Granada Televizyonunun 1983 tarihli *İspanya İç Savaşı* belgeselinin beşinci kısmında ("Devrim") çıkan bir röportajda, Tarradellas kredi almak için iznini istiyorlarsa, kontrol komitelerinin bir *müfettişi* kabul etmeye zorladığını oldukça açık bir şekilde belirtir.

tırmayı başaramayarak, Paris Komünü'nün 1871'deki hatasını yinelediler. Ekim 1936'ya kadar Katalonya'da 435 kadar fabrika (bunların 360'ı Barselona'daydı) kredi almak için kendilerini Özerk Yönetimin denetimi altına sokan *müfettişleri* kabul etmek zorunda kaldı. Bu rakam sonraki aylarda sürekli bir şekilde arttı. Bir süreliğine devlet kontrolünden muaf kalacak kadar kaynakları olan kolektifler bile sonunda kredi aramak zorunda kaldılar. Hükümet Ocak 1937 kadar erken bir tarihte Cumhuriyetçi bölgede 11.000 işletmeden *müfettiş* talebi almıştı.

Müfettişler kolektifleştirilen fabrikaların yönetiminde kontrol komitelerine yalnızca sembolik bir rol kalana kadar, adım adım Özerk Yönetim lehine, kontrol komitelerinin yetkisini kısıtladı ve azalttı. İşçilerin özyönetimi işçilerin katılımına dönüştü, *incautadas* ise *intervenidas* haline geldi. Bazı vakalarda Katalon devleti bu işletmeleri millileştirdi ya da onları eski sahiplerine geri verdi.

CCAFM, Özerk Yönetimin işçilerin kontrolünü sürekli olarak tahrip etmesine karşı koymak şöyle dursun, kendi iktidarından bile kurtulmakla meşgul iken, Companys "anti-faşist" güçler arasında birlik yolunu arıyordu. Sonunda, Ağustos'un son günlerinde, CCAFM Özerk Yönetimin Savunma Konseyinin otoritesini kabul etti ve ekonomik faaliyetlerini Özerk Yönetimin çeşitli bakanlıklarıyla senkronize etmeye razı oldu. CCAFM böylece Katalonya'nın resmi hükümeti olarak Özerk Yönetimin egemenliğine resmiyet kazandırdı. CCAFM, karşı gücün devlete karşı lideri olarak faaliyet yürütmek şöyle dursun, işçilerin iktidarını Özerk Yönetimin otoritesine kanalize ederek ve Özerk Yönetimin artan gücünü işçilerin aleyhine onaylayarak işbirlikçi bir araç olarak işlev gördü.

PCE ve PSUC'un Yükselişi

Özerk Yönetim, devrimci komitelerin ve örgütlerin iktidarını tahrip etmeye ve kaybettiği gücünü geri kazanmaya çalışırken, ona fevkalade şevkle yardım eden bir müttefiği vardı: Komünistler ya da Soldaki muhaliflerinin yerinde nitelemesiyle Stalinistler. Stalinistler devrimin ilk haftaları boyunca, — genellikle kendi açılardan — Franco'ya karşı savaş koşullarında birlik çağrısında bulunarak ve kolektifleştirme dahil özgürlükçü devrimin bütün veçhelerine hararetli bir şekilde karşı çıkarak Cumhuriyetçi hükümetin en enerjik destekçisi oldular. 8 Ağustos'ta PCE politbürosunun bir üyesi olan Jesús

Hernández, bu pozisyonu kesin surette şöyle ifade ediyordu: "Bugün İspanya'da proleter devrimden bahsedemeyiz, çünkü tarihsel koşullar buna olanak vermiyor."[5] PCE genel sekreteri José Díaz ise şu açıklamayı yapıyordu: "Yalnızca geniş bir toplumsal tabanı olan demokratik cumhuriyet için savaşmak isteriz. Şu anda bir proletarya diktatörlüğü ya da Sosyalizm söz konusu olamaz, yalnızca faşizme karşı demokrasi mücadelesi vardır."[6] Stalinistler, Giral ve Caballero hükümetlerinin en bağnaz destekçileri olduklarını kanıtlamışlardı.

Muazzam bir destek verdiler ve etkili oldular. Rusya, Ekim 1936'dan itibaren, PCE'ye danışman, subay ve polis ajanlarından oluşan küçük bir ordunun yanı sıra Cumhuriyetçilerin bol bol altın rezervlerinden ödemesini yaptığı silah ve yiyecek ikmali temin etti. Kasım itibarıyla, İspanya'da Milliyetçileri Madrid'i ele geçirmekten alıkoyacak kadar yeterli sayıda Sovyet uçak ve tankı vardı –ve askeri yardım iki yıl boyunca kenti koruyacak kadar yeterli miktardaydı. Fakat tek başına Rus savaş malzemesinden faydalananlar Cumhuriyetçi dava sahipleri değildi: İspanyol Komünistleri en çok faydalanan kesimler arasındaydı. Gördüğümüz gibi PCE'nin kökeni İspanya'nın dışındaydı ve yalnızca Sovyet dış politikasının çıkarları adına hareket ediyordu. Stalinistler partinin gücünü arttırmak ve Cumhuriyetçi bölgede etkili olmak için bıkıp usanmadan çalıştı. Rus yoldaşların Madrid savunmasındaki yardımları onların İspanyol kitleleri içerisindeki itibarlarını bir hayli arttırıyor, uluslararası Komünist propaganda aygıtına dahil olmaları da muazzam bir toplumsal devrimi ideolojik olarak salt bir iç savaş boyutuna indirgeyebilmelerini sağlıyordu. Devrimden sonraki aylarda Rus fonları ve danışmanlarından yardım alan PCE, Milliyetçi karşıtı kamptaki hakim siyasi parti oldu. Temmuz ayında 30.000 üyesi olan PCE, Haziran 1937'de bir milyon yeni üye katılımının olduğunu iddia ediyordu. Bu rakam ne kadar şişirilmiş olursa olsun, Stalinist yükseliş yine de hayret verici ölçüde ve dikkat çekecek derecede hızlıydı.

1936 sonlarında Stalinistler aynı zamanda Cumhuriyetçi bölgedeki en güçlü karşı-devrimci güçtü ve birçok açıdan Franco'nun askeri harekâtına eşit güçteydiler. Kasım 1936'ya kadar Komintern ajanları —en dikkat çekenleri NKVD şefi Alexander Orlov'du— bölgede faaliyet gösteren etkili bir po-

---

[5] Aktaran Broué ve Témime, *Revolution and the Civil War*, s. 195.

[6] A.g.e.

lis şebekesi kurmuştu; bu şebeke Komünist faaliyetleri eleştiren binlerce POUM yandaşının sol Sosyalistin anarşistin ve sendikal karşıtlarının canına kastetti; bağımsız İspanyol Soluna karşı tutuklamalar, adam kaçırmalar ve suikastlerden oluşan bir harekât yürüttü.

Komünistler 1 Nisan 1936'da çok geçmeden etkin bir Stalinist örgüt olan Birleşik Sosyalist Gençliği (JSU) oluşturmak üzere Sosyalist Gençlik Örgütü'nün Komünist Gençlik Örgütü'yle birleşmesini sağladı. Daha da önemlisi devrimci İspanya'nın Katalon kısmında Komünist-Sosyalist kaynaşımı bir partinin ortaya çıkmasıydı.

Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi'nin (Partit Socialist Unificat de Catalunya, PSUC) kuruluşu, Katalon Komünist Partisi'nin Birleşik Katalonya Sosyalistleri ve başka iki küçük partiyle birleştiği, 23 Temmuz 1936 gibi geç bir tarihe rastlıyordu. Stalinistler, Sosyalistlerin teşkilatlarına, basın organlarına ve işçi liderlerine hakim olmakta hiç güçlük yaşamadı. PSUC neredeyse doğrudan —Avrupa'daki ilk birleşik Sosyalist-Komünist parti— Komünist Enternasyonal'e katıldı, böylece Katalon UGT'yi doğrudan Stalinist kontrolün altına aldı. Juan Comorere, Komintern'in en acımasız ajanlarından biri olan (İspanya'da "Pedro" takma adıyla bilinen) Macar Ernö Gerö ile —daha doğrusu onun emrinde— çalışarak PSUC'un ilk sekreteri oldu. Burnett Bolloten'in gözlemlediği gibi, "Pedro" partinin yürütme organına hâkim olarak ve parti yaşamını her açıdan idare ederek, fiilen "olağanüstü enerji, ölçülülük ve etkinlikle ve perde arkasından" PSUC'u yönetti.[7]

Cumhuriyetçi bölgede PCE'nin devrimci Sola karşı Cumhuriyetçi hükümeti ve ılımlı Sosyalistleri desteklemesi gibi, Katalonya'da da PSUC, komitelerin gücüne karşı Özerk Yönetimi destekledi. PSUC Katalonya'da iktidarı geri alma mücadelesinde Özerk Yönetimin en etkin faili oldu. Genellikle Özerk Yönetimin en güvenilir savunucusu Esquerra kendi geleneksel —orta sınıf— siyasi tabanındaki desteğini yitiriyordu, çünkü Companys, Katalonya işçilerinden bir parça destek —ya da en azından hoşgörülerini— alma umuduyla, onların devrimci kurumlarını çok sert bir şekilde eleştirmekten kaçınıyordu. Bu hoşnutsuz orta sınıflar Companys'in Devrimi frenleme gücüne olan inançlarını kaybederek yandaş bulmak için başka yerlere baktılar ve bu yandaşlığı, militan işçilere karşı çıkışlarıyla giderek takdir ettikleri PSUC'da

[7] Burnett Bolloten, *The Spanish Revolution: The Left and the Struggle for Power during the Civil War* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1979), s. 378.

buldular. PSUC aslında komitelerin feshedilmesi ve söz konusu yetkinin Özerk Yönetime iade edilmesinde ısrar ederek komitelere uzlaşmaz bir şekilde karşı koymuştu.

Genel olarak Cumhuriyetçi bölgedeki PCE gibi, PSUC da çok geçmeden proleter bir örgütten çok muhafazakâr kesim ve orta sınıf unsurlar için bir sığınak haline geldi. Aralık 1936 itibarıyla bir hayli fazla olan üye sayısı, büyük ölçüde anarşist terör ve kamulaştırmalardan korkan beyaz yakalı işçiler, memurlar, yargıçlar, subaylar, polisler, küçük üreticiler ve dükkan sahiplerinden oluşuyordu. Bunlar destek ve sığınma için PSUC'a akın ettiler. Bir zamanlar oybirliğiyle Esquerra'yı destekleyen *rabassaires*'in (ortakçılar) yanı sıra çok sayıda bireyci köylü onlara katıldı. Çok geçmeden PSUC, Katalonya'daki Devrime muhalefetin lideri Esquerra'yı geride bıraktı. PSUC kitlesel bir üye sayısına ulaştıktan sonra, Katalonya'nın devrimci partilerinin aşılması zor gücüne meydan okuyacak bir durumdaydı. Esquerra, CNT-FAI'yi yalnızca ehlileştirmek ve Stalinistlerin eyalette kontrolü ele almasını önlemek isterken, PSUC, Konfederasyonu düpedüz yok etmek istiyordu.

Katalonya: CNT-FAI, Katalon Özerk Yönetimine Katılıyor

Eylül sonunda CNT-FAI liderliği, üyelerini ve etkisini kaybetme korkusuyla Konfederasyonun liberteryen mirasını reddetmeye karar verdi. 24 Eylül'de 500 delegeden oluşan bir kongre, Katalon bölgesel federasyonunda CCAFM'nin doğrudan Özerk Yönetime katılması doğrultusunda oy kullandı. Bu noktada iki kurum birleşti, CCAFM Özerk Yönetimin alt organı oldu.

Özerk Yönetimin liderlerinin bir sonraki adımı CNT-FAI'nin kendisini Özerk Yönetime dahil etmekti. Bunun önündeki asıl engel CNT-FAI'nin devlet karşıtlığıydı. Liberteryenlere göre Özerk Yönetim bir devletti; şüphesiz bölgesel bir devletti, fakat yine de bir devletti. Bununla birlikte "nüfuzlu militanlar" Özerk Yönetim kendisini "Konsey" olarak yeniden adlandırırsa, bunu gözden ırak tutmayı teklif ettiler. Bu şekilde işçi-militan tabanlarının onları devlete dahil olmakla suçlayamayacağını düşündüler. Pratik bir siyasetçi olan Companys bu saçmalık karşısında zorlanmadı ve CNT-FAI'nin isteğini kabul etti. Böylece Özerk Yönetim, "Özerk Yönetim Konseyi" adını aldı ve Companys, 26 Eylül'de yeni "konseyin" başkanı sıfatıyla, José Tarradellas'ı başbakan olarak atadı. Tarradellas böylece bütün işçi partileri ve sendikalarından temsilcilerin olduğu yeni bir kabine kurdu.

"Özerk Yönetim Konseyi"ni hiç kimsenin devlete benzetmemesi için yeni kabine ve alt organları ayrı şekilde yeniden adlandırıldı. Nitekim bütün bakanlıklar ve bakanlar, "konseyler" ve "konsey üyeleri" oldular. Fakat iktidar CNT-FAI'nin asıl yetkisini kısıtlamak için partiler arasında öyle bir bölüştürüldü ki, Esquerra stratejik Maliye ve İçişleri Konseyleri'nin, Rabassaires ise Tarım Konseyi'nin kontrolünü ele aldı; PSUC'a Çalışma ve Kamu Hizmetleri konseyleri verilmişti; POUM ise Adalet Konseyi'ni devralmıştı.[8] CNT-FAI, Ekonomi, Levazım ve Sağlık Konseyini aldı. Stratejik olan Maliye, İçişleri (yani polis), Tarım ve Çalışma Konseylerinin, Esquerra, Rabassaires ve PSUC liderlerine verilmesi anlamlıydı.

Devlete —*her türlü* devlete— katılmayı reddeden kutsal anarko-sendikalist ilke artık ciddi bir şekilde kirlenmişti. CNT basını resmi olarak, Özerk Yönetim Konseyi'nin aslında bir devlet olmayıp bir "savunma konseyi" olduğunu açıkladı. Broué ve Témime'nin gözlemlediği gibi:

> Anarşistler "burjuva tipi kurumlara katılımlarını" çeşitli savlarla gerekçelendirdi. Yeni hükümete onların ısrarıyla atfedilen "Konsey" terimi üzerinde durdular. Onlara göre CNT temsilcilerinin varlığı bir güvence, devrimci kazanımların yasallaştırılmasıydı.[9]

Her ne kadar CNT-FAI'nin kendi ilkelerini terk etmesi onu güçsüzleştirse de, Özerk Yönetim, Katalonya'daki en büyük proleter örgütünün -CNT-FAI- varlığından aşırı derecede faydalanmıştı. Şimdiye dek siyasi gücü aldatıcıyken, şimdi Konfederasyona katılıp onun tarafından meşrulaştırıldığından beri gerçek gücü elde etmişti.

CNT-FAI'nin teslimiyetinin mantıksal sonucu kısa sürede sonuç verdi. 1 Ekim'de, kuruluşundan yalnızca yaklaşık iki ay sonra CCAFM kendisini feshetti, CNT-FAI ve POUM'un onayıyla resmi yetkilerini Özerk Yönetim Konseyine devretti. Bu arada Özerk Yönetim Konseyi işçilerin kazanımlarını "resmi olarak" yasallaştıran kararnameler çıkarmaya devam etti. En dikkat çekeni Katalonya'da sanayinin kolektivizasyonunu "yasallaştıran" 24 Ekim kararnamesiydi. Bu kararnameye göre emek gücünün dörtte üçü kolektifleş-

---

[8] İdeolojik bakımdan karmaşık olan POUM'un bu anarko-sendikalist maskaralığa katılması rahatsız ediciydi. Yeni Özerk Yönetim Konseyini "proleter bir iktidar" yapan nitelikler —muhtemelen CNT-FAI'nin varlığı— banndırdığını iddia ediyordu. Böylesi bir bahane partinin herhangi bir Emek ya da Sosyal Demokrat kabineye katılmasını mazur gösterebilirdi.

[9] Broué ve Témime, *Revolution and the Civil War*, s. 203.

tirme istediği takdirde, 200 işçi veya daha fazlasını istihdam eden bütün endüstriyel işletmeler kolektifleştirilebiliyordu; işçilere her kolektifleştirilen fabrikayı işletecek bir konsey oluşturma hakkı "bahşedilmişti."

CNT-FAI'nin propaganda makinesi, bu kolektivizasyon kararnamesini aslında büyük bir devrimci başarı olarak selamladı. *Solidaridad Obrera* 27 Eylül'de şöyle diyordu "Bu gerekliydi. Bir şekilde örgütsel kontrol açısından çalışan nüfusun ezici çoğunluğu yönetsel ve idari kararlar alma yetkisine sahip olacaktır"[10] —başka bir deyişle bir devlet tarafından onaylanacaktır! Bununla birlikte, Katalonya'nın birçok devrimci işçisine göre, kolektivizasyonu "yasallaştırma" kararnamesi bir zaferden çok bir ricattı. Şimdiye kadar işçiler bir konseyin oluşumu için izin almak yerine, onu yalnızca ilan ediyorlardı, kolektivizasyon istemek için bir fabrikanın dörtte üçünden ziyade, emek gücünün salt çoğunluğu yeterliydi. Elliden daha az işçi çalıştıran Katalon fabrikaları —fabrikaların büyük bir bölümü— artık yalnızca mülk sahibinin izniyle kolektifleştirilebilirdi. Son olarak, Özerk Yönetim Konseyi'nin her fabrika konseyine bir temsilci atamasına izin verilecekti ve daha büyük kolektiflerde bu temsilci konsey başkanının atamasını veto edebilecekti. Kararname böylece kolektifleri sendikaların ve işçi meclislerinin denetiminden aldı ve onu Katalon devletinin denetimine soktu. Bir müddet kolektifleştirilen fabrikalardaki işçiler kararnameyi adeta görmezden geldiler, fakat çok geçmeden Özerk Yönetim tarafından onun hükümlerine uymaya zorlandılar. Kolektivizasyon, devrimci gerçeklik salt kelimelerin tanımlarındaki değişikliklere indirgenerek, geçersiz hale getirildi.

CNT-FAI Caballero Hükümetine Katılıyor

CNT-FAI liderliği, Caballero'nun ilk başta Madrid hükümetine katılma önerisini reddetmesine rağmen, gelişmeler, çok geçmeden örgütün fikrini değiştirmesine neden oldu. 15 Eylül'de bölgesel komitelerden oluşan bir genel kurul, "İspanyol Lenin"in önerisini yeniden değerlendirmek üzere biraraya geldi. Devlete katılma fikrini reddetti, fakat Caballero'nun Madrid hükümetinin hem adını hem de yapısını değiştirmesini teklif etti. "Ulusal Savunma Konseyi" —önerdikleri addı bu —tamamen CNT-FAI ve UGT ("delegeler" olarak adlandırılan) temsilcilerinden oluşacak ve yerel düzeyden çıkan bir

[10] Akt. a.g.e., s. 203.

konseyler piramidinin zirvesi olacaktı. Bu hükümette bölgelerin ve yerelliklerin,, Ulusal Savunma Konseyi'nin koordine ettiği konseyler aracılığıyla işleyen, nispeten yüksek derecede özerkliği olacaktı. Eski hukuk sisteminin yerini "halk mahkemeleri" alacak, İspanya Bankası ve Kilisenin yanı sıra başlıca sanayiler ve büyük arazi parçaları da kamulaştırılacaktı. Federal sanayi konseyleri ekonomiyi bir kez daha CNT-FAI ve UGT rehberliğinde kontrol edecekti. Hükümet, tabiatı gereği sendikalist olacak, fakat potansiyel yabancı silah tedarikçilerini ürkütmekten sakınacak, burjuva Azaña cumhurbaşkanı olarak kalacaktı. Savunma için CNT-FAI ve UGT'nin örgütlediği bir "savaş milisi" mevcut askeri kuvvetlerin yerini alacaktı. Milise katılım zorunlu olacak ve "askeri teknisyenler" komutanların yerini alacaktı.

CNT genel kurulunun gerçek bir devrimci rejim önerisi yalnızca POUM tarafından destek gördü. Caballero onu toptan reddetti –POUM'un açıkça sendikalist yapısı, tartışmasız bir şekilde Britanya ve Fransa'yı uzaklaştıracak ve onlardan silah alma olasılığını ortadan kaldıracaktı. O sıralar askeri durum da kötüleşiyordu: Cumhuriyetçi milisler bir dizi önemli askeri yenilgi yaşıyor, Milliyetçiler Madrid'e yaklaşıyordu. 30 Ekim'de başbakan şu açıklamayı yaptı: "Önce savaşı kazanalım, daha sonra devrimden bahsedebiliriz."[11]

CNT-FAI'nin "Ulusal Savunma Konseyi" üzerindeki ısrarının yine de bir katılım şartı olarak daha az katı olduğu ortaya çıktı. Ulusal komite 28 Eylül'de (Konfederasyonun Katalon kolunun "Özerk Yönetim Konseyi"ne girmesinden kısa bir süre sonra), bir Ulusal Savunma Konseyi kurulmasının imkansız olduğunu açıklamak için bölgesel CNT-FAI federasyonlarında hazır bulundu; liderler milletvekillerine, CNT-FAI ekonomi hakkındaki kararlara ve savaşın yürütülmesine katılmak isterse CNT-FAI'nin Caballero hükümetine girmesi gerektiğini söylemişlerdi. 18 Ekim'de ulusal komite sekreteri Horacio Prieto, bölgesel genel kurula CNT-FAI'nin "birçok tereddütüne, ahlaki ve politik öyargılarına, birçok gerçekliği yadsımaya ve lafazanlığa son vermesini" salık veriyordu.[12] Prieto'nun savları baskın çıktı, genel kurul kendisine "İspanyol Lenin" ile görüşmesi için tam yetki verdi.

Görüşmeler başladı ve görünüşe bakılırsa bu görüşmeler aslında CNT-FAI'nin alacağı bakanlık sayısına odaklanmıştı. "Nüfuzlu militanlar" başlangıçta Savaş Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı dahil beş bakanlık istediler,

---

[11] Akt. a.g.e., s. 207. Caballero'nun görüşü burada Stalinistlerinkiyle örtüşmüştü.

[12] Prieto, akt. Bolloten, *Spanish Revolution*, s. 188.

fakat Caballero en sonunda CNT-FAI'nin en çok ilgilendiği askeri ve siyasi meselelerle daha az alakalı olan yalnızca dört bakanlığı —Adalet, Sanayi, Ticaret ve Sağlık Bakanlıklarını— kabul etti. Anarko-sendikalistlerin üç yerine dört bakanlık elde edebilmesi için Ticaret Bakanlığı iki bakanlığa —Ticaret ve Sanayi— ayrılmıştı. 3 Kasım'da CNT-FAI bu küçük düşürücü şartları kabul etti. Ertesi gün Konfederasyon Cumhuriyetçi hükümete girdi. Federica Montseny Sağlık Bakanı, Juan García Oliver Adalet Bakanı, eski bir *treintista* olan Juan López Ticaret Bakanı ve yalnızca lafta bir anarşist olan Juan Pieró Sanayi Bakanı oldu.

Bu gelişmenin İspanyol liberteryen hareketi üzerinde derin bir etkisi oldu. Bazı "nüfuzlu militanlar" hareketi pratik ve gerçekçi olduğu için kararlı bir şekilde savundu, iç savaş koşulları ve yabancı yardımı gereksiniminin liberteryen ideolojiye dikte ettiği, son derece ihtiyaç duyulan bir değişiklikti bu. Diego Abad de Santillán, toplumsal meselelere sözde-liberteryen bakış açısını getirdiği için yeni hükümeti öve öve bitiremedi. Birçok sıradan CNT-FAI militanı, özellike FAI üyeleri, anarşizmin ve devrimci sendikalizmin temel ortak ilkesini rafa kaldıran bu girişimi ana ilkenin çiğnenmesi olarak görüyordu. Şüphesiz, CNT-FAI liderleri Katalon ve Cumhuriyetçi hükümetlere katılarak Devrimin kazanımlarının korunmasını garantiye alabileceklerine inanmışlardı. Ancak işin doğrusu maksatlarının tam tersi oldu: her iki hükümete de katılarak onu ve Devrimi boşa çıkarmak ve burjuva rejimi yeniden kurmak için giriştikleri bütün eylemleri meşrulaştırdılar. Aynı zamanda, bu en önemli kapitülasyonları gerçekleştirerek, ardından gelen ikinci derecedeki kapitülasyonları daha kolay imzalayacaklardı.

Madrid Muharebesi

23 Ekim'de Franco birlikleri Madrid civarına yaklaşıp kente saldırmaya hazırlanırken, Nazi Almanya'sından Junker uçakları semada belirdi ve başkenti bombalamaya başladı. 2 Kasım'daki Alman Junkerlere karşı Sovyet savaş uçaklarının kazandığı zafere rağmen, Madrid her an düşebilir gibi görünüyordu. Başkentin savunulamayacağı sonucuna varan Caballero hükümeti 6 Kasım'da —CNT-FAI'nin saflarına katılmasından iki gün sonra— Valencia'ya gitmek üzere Madrid'i terk etti. Bir daha da Madrid'e geri dönmeyecekti.

Yeni CNT-FAI bakanları, Madrid'i Cumhuriyetçi subayların ve sivil idare komitelerinin denetimine bırakarak bu kaçışta mesai arkadaşlarını yalnız bırakmadılar. Ünlü anarko-sendikalist lider Cipriano Mera, hükümeti, bırakıp gitmemek konusunda ikna etmeye çalışmıştı: "Hükümetin Madrid'teki varlığı" diyordu, "halka büyük moral değer olabilir ve durumu lehimize değiştirmeye yardımcı olabilir. (...) Hükümetin ayrılması ... utanç verici bir kaçıştır."[13] Hükümetin bu kaçışını tiksintiyle karşılayan Mera Madrid'te kaldı ve artık iç savaşın odak noktası ve efsanevi savaş alanı olan kentin savunmasında diğer ordu subaylarına katıldı.

Madridliler Mera kadar cesur çıktılar. Milliyetçi isyanı takip eden aylarda Endülüs ve Ekstremadura'dan binlerce mülteci başkente akın etti ve Afrika Ordusu'nun yenilgiye uğrattığı topluluklara yaşattığı acımasız baskıyı anlattı. Franco'nun İspanyollara karşı savaşta Faslı askeri birlikleri kullanıyor olması, kimliği Yeniden Fetih'e* dayanan bir ülkede, birçok sıradan insana aykırı gelmişti. Birlikler Madrid'e yaklaşırken, Franco saldırı esnasında evlerinde kalan Madridlilere zarar verilmeyeceği yönünde bir bildiri yayımladı —birçok kişi bundan Franco'nun acımasız Fas birliklerinin Sevilla'nın ele geçirilişinden beri yaptıkları gibi, sivil ve asker ayırt etmeksizin bütün direnişçileri katledeceği anlamını çıkartmıştı.

Çoğu Madridli direnmeye karar verdi. Halk Cephesi partileri kenti savunmak için bir Madrid Savunma Konseyi oluşturdular. Kadın, erkek ve hatta çocuklar kaldırım taşlarından barikatlar inşa ettiler ve pencerelerine makineli tüfekler kurdular. Kadınlar Milliyetçi birliklerin üzerine pencerelerden dökmek üzere kaynar sular hazırladılar. Metal işçileri, ilkel de olsa, cephane üretti. Milliyetçiler başkente yaklaşırken sayıları on binleri bulan Madrid halkı, istilacıların bırakın bir semti, tek bir sokağı bile almalarını önlemek için çelik bir irade ortaya koydu. Madridliler Milliyetçilere karşı kentlerini savunmak için her tür silahı kuşanırken, "silahlı halk" gözle görülür bir gerçeklik kazandı.

7 Kasım'da Milliyetçiler saldırıya geçti. Madridliler onbinler halinde mevzilere koştular ve olağanüstü bir kahramanlıkla savaştılar. Ertesi gün Komünistlerin kontrolündeki Madrid için sevk edilen Onbirinci Enternasyonal Tu-

---

[13] Akt. a.g.e., s. 193.

* Endülüs döneminde İber Yarımadasındaki Hıristiyanların, Müslümanların yarımadadaki varlıklarını ortadan kaldırma çabaları (ç.n.).

gay en modern Sovyet silahları ve eğitimli askeri danışmanlarıyla kente ulaştı. Enternasyonal Tugay ve Beşinci Komünist Alay kentin savunmasında tartışmasız önemli bir rol oynadı, fakat on gün süren savaş sırasında imkânsızı gerçekleştiren Madridliler ve milislerdi: Acımasız Afrika Ordusunun ilerleyişini durdurmuşlardı.

Çok konvansiyonel bir general olan Franco —uzlaşmaz direnişle karşı karşıya geldiğinde— Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir stratejiye başvurdu: emrindeki güçlerine ileri hatlarını siperler ve dikenli tellerle kazdırdı. Madridliler düşmanlarına özenerek aynısını yaptılar ve sonraki birkaç ay iki taraf makineli tüfekleri, el bombaları, havan toplarını ve küfürler eşliğinde savaşa tutuştu, fakat cephenin konumu esas itibarıyla sabit kaldı. Gerçekten de iç savaşın sonunda savunma hatları, başından sonuna kadar, Kasım 1936'da oldukları yerde kalmıştı. Bu arada Milliyetçiler dikkatlerini Bask Ülkesinin ele geçirilmesine yönelttiler.

Katalonya: POUM'un Dışlanması

Savunma hatlarında gerçekleşen en çirkin kavgalardan bazıları Stalinistler ile onların radikal muhalifleri arasında olanlardı. Cumhuriyetçi hükümet Valencia'ya ulaştıktan sonra, PCE bağımsız Solun varlığına son vermek üzere bir kampanya başlattı. İlk hedefi Marksist ilkelere, devrimci sorumluluğa, teoriye önem veren ve işçi sınıfına adanmışlığı Komünistlerinkini epeyce aşan POUM oldu. POUM, Stalinizmi, Bolşevizmin "Thermidorcu" inkârı olarak mahkûm ederek Moskova'daki —o zamanlar 1917 Rus devrimcilerini devam eden göstermelik duruşmalar yoluyla temizleme ve öldürme sürecinde olan— Stalin rejimini sert bir şekilde eleştirmişti. Bu, Stalin'in bütün antifaşist güçlerle "birlik" çağrısı sayesinde liberal düşünceyle flörte kalkıştığı bir zamanda, 1935 ve 1936'da, son derece cesur bir tavırdı.

18 Kasım'da, POUM'un yayın organı *La Batalla,* PCE ve PSUC'u açıkça POUM'u ezmeye çalışmakla suçladı ve Rusları İspanya ve başka yerlerdeki proleter devrimini boğmaya girişmekle itham etti. Böyle bir eleştiri Stalinistler açısından kabul edilemezdi; Katalonya'da PSUC, POUM taraftarlarını Troçkist olarak ve "faşizmin paralı ajanları" olarak tanımladı —her ikisi de çürütülebilir yalanlardı. Troçki'nin POUM'u Cabellero hükümetine girdiği — ve dolayısıyla onun taktiksel yönetiminden saptığı— için eleştirmiş olmasının hiçbir önemi yoktu; Stalinistler POUM'un yalnızca politik olarak değil,

aynı zamanda fiziksel olarak da imha edilmesi gereken bir suç örgütü olduğunu ilan ettiler. Dünyanın dört bir yanındaki yandaşları gibi İspanyol Stalinistler de siyasi muhalifliği suç içeren bir faaliyet sayıyorlardı.

İlk hareketleri POUM'un Madrid Savunma Konseyi'ne dahil olmasına karşı çıkmak oldu. Daha sonra PSUC 24 Kasım'da Katalonya'da, POUM'un Özerk Yönetim'den ihraç edilmesini ve hesap vermeksizin kararnameler çıkarmak üzere "sonsuz yetkileri" olan yeni bir hükümetin kurulmasını talep etti. PSUC aslında Stalinist bir diktatörlük talep ediyordu. Companys ve Esqeurra, devrimi ehlileştirmenin bir aracı olarak öneriyi desteklediler, fakat CNT-FAI'nin meclis üyeleri buna büyük tepki gösterdi. Üç hafta boyunca PSUC'un provokatif önerisine şiddetle karşı çıktılar; bu iki grup arasındaki siyasal savaş Konseyin faaliyetlerini felce uğratmıştı.

En sonunda 12 Aralık'ta Başbakan Tarradellas kabinenin "krizde" olduğunu ve tartışmaları askıya aldığını duyurdu. Bununla birlikte aynı gün PSUC sekreteri Juan Comorera, partisinin talebini tekrarlamakla kalmayıp bir başka talep de daha bulundu: CNT hakimiyetindeki (milisleri kontrol eden) Savunma Bakanlığı ve *(patrullas de control*'ü denetleyen) Güvenlik Cuntası'nın dağıtılmasını istiyordu. Başka bir deyişle POUM'un ortadan kaldırılmasının yanı sıra cephe gerisinde Devrimi savunan silahlı güçlerin de tasfiyesini istiyordu.

Sonunda, 14 Aralık'da, CNT-FAI bakanları Stalinistlerle bir uzlaşmaya vardı. Bakanlar, PSUC'un Savunma Bakanlığı ve Güvenlik Cuntası'nın kaldırılması taleplerinden vazgeçmeleri karşılığında, POUM'un ihracına dair itirazlarından vazgeçtiler. PSUC, CNT-FAI'nin Savunma Konseyi'ni (ya da Bakanlığını) kontrol etmesine müsaade ederken, şimdiye kadar POUM temsilcisinin hakimiyetinde olan Adalet Konseyi (ya da Bakanlığı) yönetimini de ele geçiriyordu.

CNT-FAI'nin uzlaşması hiç de onurlu bir uzlaşma değildi. Konfederasyon tabanının değişikliklere —POUM'un ihaneti dahil— daha kolay kanması için Özerk Yönetim Konseyi'nin bütün PSUC üyeleri, parti üyeliklerini PSUC'tan UGT'ye geçirmeye başladılar; keza bu, yeni organı bir sendika ya da "sendikalist" hükümet gibi gösteriyordu. *Solidaridad Obrera,* değişikliği "sendikalizme" doğru bir adım olarak müjdeledi ama söz konusu tavır yalnızca en naif CNT üyelerini kandırmıştı. POUM'un yayın organı *La Batalla* 18 Aralık'ta şu uyarıda bulunuyordu, "Mademki [PSUC] acil hedefine [POUM'un tasfi-

yesine] ulaştı, kendisinin [karşı devrimci] amaçlarından vazgeçeceğine inanan var mı?"[14]

PSUC, devrimi zayıflatma amaçlarından vazgeçmek bir yana, bu amaçları bıkıp usanmadan ve bütün devrimci siyasi eğilimlere karşı devam ettirdi. "Hizaya gelmeyen" unsurlarla "Troçkist" unsurların (devrimci kurumların otoritesini geliştirmeye çalışan unsurlardı bunlar) kökünün kazınmasına yardımcı olmaları için dört CNT-FAI bakanını ikna edip kandırmaya çalıştı. Dört CNT-FAI bakanı ve Sovyet büyükelçisi Marcel Rosenberg arasındaki ilişkiler öylesine samimi hale gelmişti ki, Aralık 1936'da Federica Montseny (Sovyet elçisinin yerleştiği) Valencia'daki Hotel Metropol'e taşındı ve çalışma arkadaşlarıyla birlikte her gece hafif yemekler ve tartışmalar eşliğinde Rosenberg'e katıldı. Sovyet büyükelçisi CNT-FAI'nin İspanya'da izlemesi gerektiğini düşündüğünü politikalardan uzun uzun bahsediyordu.[15]

Aragon Konseyi

Devrim ve savaş, Cumhuriyetçi bölgenin hem endüstriyel hem de kırsal yüzlerce kolektifinde, yeni ekonominin çözmekte yetersiz kaldığı birtakım ciddi ekonomik sorunlar yaratmıştı. Sanayi kolektifleri; hammadde kıtlığı, teknik beceri yetersizliği ve hepsinden önemlisi, gördüğümüz gibi, Cumhuriyetçi hükümetle uzlaşma olmadığı takdirde kredi alamamanın sıkıntısını yaşıyordu. Üretim sürekli düşüş yaşadı. Tarımsal kolektiflerin sıkıntısı belirsiz mali durum, makine yokluğu ve istikrarlı bir şekilde köylü desteğini almak için yakındaki milislere duyulan bağımlılıktı. Daha birçok yeni CNT üyesinin de liberteryen ekonomik düzenin içeriğine dair fikirleri net değildi. CNT-FAI, sendikalizmden öncelikle ahlaki ve ideolojik açıdan bahsettiği için, ekonominin temelini oluşturan gerçeklikler hakkında üyelerini eğitememişti.

---

[14] Akt. a.g.e., s. 386.

[15] Montseny'nin Sovyet elçisine gecelik ziyaretleri ve Rosenberg ile dostluğu Agustin Guillamón'un *Friends of Durruti Group: 1937-1939*, çev.: Paul Sharkley (San Francisco ve Edinburgh: A.K Press, 1996 s. 113) eserinde tartışılır. Montseny, Rosenberg ile olan mesaisinde yalnız değildi. Burnett Bolloten'a 1950'de bulunduğu bir itirafta anımsadığı gibi, bakanlar "García Oliver ve López'i, Rosenberg'in makamına gelip giderken" görmüşlerdi. "Ara sıra [CNT'nin ulusal komite sekreteri] Mariano R. Vázquez benimle birlikte davet ediliyordu, saatler süren rahat sohbetlerde peş peşe çay ya da kahve içiliyordu." Sonrasında Rus NKVD ajanları tarafından öldürülecek olan CNT-FAI militanlarının bunu ne kadar bildikleri belli değildir.

Bazı varlıklı ve endüstriyel açıdan ileri olan kolektifleştirilmiş fabrikalar, daha az kaynağı ve daha az gelişmiş makineleri olan kolektiflere yardım ederek işbirliği içerisinde hareket ettiler. Yine de savaş zamanındaki yaygın kıtlıktan ötürü birçok kolektif fabrika, hammadde, teknoloji, işgücü ve hatta müşteri için birbirleriyle rekabet eder hale geldi. Bir tür işçi denetiminin varlığı ve yerleşkelerinin tepesinde dalgalanan kızıl ve kara bayraklar, birçok sanayi kolektifini kapitalist bir tarzda rekabet etmekten alıkoymamıştı. Gaston Leval'in gözlemlediği gibi:

> Çoğu zaman Barselona ve Valencia'daki işçiler, fabrika ve iş yükünü ya da atölyenin, makinelerin, hammaddelerin kontrolünü ele geçirdiler; para sistemi ile normal kapitalist ticari ilişkilerin devam etmesinden faydalanarak üretimi kendileri için örgütlediler, kendi emeklerinin sonucu olan ürünleri kendi yararlarına sattılar. (...) Dolayısıyla gerçek sosyalizasyondan çok kapitalizm ve sosyalizmi bir arada idare eden bir özyönetim, bir işçi neo-kapitalizmi söz konusuydu, ki bu, Devrim onu bizim sendikalistlerin güdümü doğrultusunda genişletilmiş olsaydı asla gerçekleşmeyecek olan bir gelişmeydi bize göre.[16]

Diego Abad de Santillán bu özelci eğilim konusunda çok daha eleştireldi:

> Biz anti-kapitalist, mülkiyet karşıtı bir hareketiz. Emek araçlarının, fabrikaların, ulaşım araçlarının özel mülkiyetinde, yani kapitalist bölüşüm aygıtlarında sefalet ve adaletsizliğin asıl nedenini gördük. (...) İyi yapamasak da, bir şeyler yaptık. Eski mülk sahiplerinin yerine, bir idareyi nasıl örgütleyeceklerini ve eskisinden üstün bir yönetimi nasıl kuracaklarını bilmemelerinin dezavantajıyla, kontrol ettikleri fabrikayı nakliye aracı sanan, bu aracın kontrolünü sahiplikle karıştıran sanan yarım düzine kişiyi getirdik. Hayır, Katalonya'da henüz devrim yapmadık; İspanya'da yeni bir mülk sahipleri kategorisi yaratmaya gerek yok, ama kapitalizmi karakterize eden özel mülkiyeti kamulaştırmaya ihtiyaç var.[17]

Ayaklanmadan yaklaşık bir yıl sonra, 17 Mayıs 1937'de, Barselona CNT komisyonu aynı sorunu ele alan bir rapor yayımladı:

---

[16] Gaston Leval, *Collectives in the Spanish Revolution*, çev. Vernon Richards (Londra: Freedom Press, 1975), s. 227-28. Leval rekabet sorununu ayrıntılı açıklamaz –yalnızca bir ya da iki örneğe değinir ve başka vakaların da gerçekleştiğini öne sürer. Dolayısıyla "[kolektifleştirilmiş] fabrikalar arasındaki rekabete" değinir (s. 291); "bazı sanayilerin şanslıyken, diğerlerinin zararına çalıştığını" belirtir (s. 292); ve Devrim'den sonra bazı fabrikalarda işçilerin sergilediği "aşırı gevşeklikten" yakınır (s. 303).

[17] Diego Abad de Santillán, *After the Revolution: Economic Reconstruction in Spain Today*, çev. Louis Frank (New York: Greenberg, 1937), s. 121.

> Her şeyi özellikle para rezervleri olan şirketleri kolektifleştirme konusundaki ivedi kaygı, kitleler arasında faydacı ve küçük burjuva bir ruhu ortaya çıkardı. (...) Her kolektifin özel mülkiyet olarak değerlendirilmesi yalnızca kullanım hakkını değil kolektifin geri kalan paylarının da [kolektivistler tarafından] hiçe sayılmasıydı. (...) Kolektifleştirilen şirketler yalnızca kendi borçlarıyla ilgileniyor, ki bu da diğer şirketlerin finanslarında dengesizliğe yol açıyor.[18]

Rapor birçok kolektifin komünizmden çok "kitleler arasındaki faydacı ve küçük burjuva ruhtan" etkilenmiş gibi göründüğünü belirtiyordu.[19]

Tekerrür eden sorunları eşitlikçi bir tutumla çözmek için kolektiflerin — hem endüstriyel hem de tarımsal— kendilerine kısıtlama getirecek bir siyasal sisteme oybirliğiyle katılması gerekliydi. Bu maksatla CNT-FAI'nin 15 Eylül tarihli Ulusal Savunma Konseyi teklifine karşılık olarak bölgesel savunma konseyleri oluşturuldu. Bölgesel konseyler Málaga, Valencia ve Asturias'da kuruldu ve kolektifleri birbirine bağlayan, yerel milis kıtalarına destek sağlayan, genel nüfusa hizmet veren, kolektiflerdeki sağlık ve gerekli iş miktarı açıklarını kapatan koordinasyon organları gibi işlemeye devam etti. Savunma konseyleri bir tür yönetim sistemleriydi, fakat köylülerin şimdiye dek gördüklerinden daha özgür bir toplumun altyapısına sahipti.

Bu bölgesel konseylerin açık ara en önemlisi Aragon Konseyi idi. Daha önce gördüğümüz gibi, Aragon Ağustos 1936'da CNT milis kıtaları tarafından yoğun şekilde kolektifleştirilmişti. Aragon kırları kolektiflerinin federasyon haline getirilmesi yönündeki ilk adım, CNT-FAI'nin kendi milislerinin himayesinde, vilayet için Bölgesel Kolektifler Federasyonu'nun kurulmasında inisiyatif aldığı Ekim ayında atıldı. Federasyon 275 kolektifteki yaklaşık olarak 140.000 üyeden meydana geliyordu. Federasyonun tüzüğü, daha sonra yaklaşık on beşe çıkarılacak sekiz üyeden (bazıları altı diyor) oluşan bir yürütme organı (ya da konseyi) öngörüyordu. Başlangıçta Madrid hükümetinin —yerinde bir tavırla— "yasal" onayını alamamasına rağmen, bu Aragon Konseyi'nin Aragon'un siyasi, toplumsal ve ekonomik işlerine bakma yetkisi vardı.

CNT-FAI bütün sol siyasi grupların aşağıdaki oranlarla konseyde bulunmasını teklif etti: yedi liberteryen, iki UGT üyesi ve bir Cumhuriyetçi. Ancak UGT mensupları ve Cumhuriyetçiler daveti geri çevirdi, netice itiba-

---

[18] Akt. Broué ve Témime, *Revolution and the Civil War*, s. 163.

[19] A.g.e.

rıyla başlangıçta yalnızca anarko-sendikalistlerin sandalyesi vardı. Joaquín Ascaso (eski bir anarko-sendikalistin kuzeni ve Durruti'nin eski hemşerisi olan Francisco) başbakan oldu. Konsey, kolektif üyeleri arasında gıda dağıtımını standartlaştırmaya, paranın yerine karne uygulamasını getirmeye ve deneysel çiftlikler ve tarım okulları yoluyla tarımı desteklemeye çalıştı. Düzeni yeniden tesis etmek için bölgedeki liberteryen milislere dayandı ve milisler için gıda talebinde bulundu. Nitekim birçok kolektif imkânı olduğunda, bu gıda yardımına gönüllü olarak katıldı. Konsey birçok yönden, bundan böyle özgürleştirilen Aragon'daki idari sistemdi, bir işçi ve köylü hükümetiydi.

Konseyin kuruluşundan itibaren Stalinistler onu yasadışı bir kurum olarak mahkûm ederek ve zoraki kolektivizasyondan düpedüz hırsızlık ve cinayetlere kadar uzanan bir sürü suistimalle suçlayarak bir dolu hakaret yağdırdılar. Konseyin tüm anarko-sendikalist bileşenleri çok geçmeden Komünist ve cumhuriyetçi üyeleri kabullendi. Yine de Stalinistler Joaquín Ascaso'ya o kadar gözü dönmüş bir halde saldırdı ki, 31 Ekim'de konsey başkanı, Caballero hükümetinden onun varlığını meşrulaştırmasını istemek zorunda kaldı. Aragon'daki "sivil hükümetin yokluğunu" delil olarak sunan Ascaso, "hiçbir disipline tabi olmayan bazı kıtaların" —yani bölgedeki PSUC kıtalarının— varlığına dair açık bir şekilde bir uyarıda bulunuyordu. Dilekçe, konseyin ekonomik kaosa meydan vermemesi ve düzeni tesis etmesi gerektiğini — kısacası bütün "kamu görevlerini" üstlenmesi gerektiğini— belirtiyordu. Dilekçe "azami yetkiyle çalışmak için Cumhuriyet hükümetinin onayını" isteyen bir taleple bitiyordu.[20]

Bu zamana kadar az çok Stalinistlerin artan tehdidine karşı uyanık olan Caballero hükümeti, Ascaso'nun dilekçesine duygudaş bir şekilde yanıt verdi, ama Aragon Konseyi'nin yasallığını ve otoritesini Aralık sonuna kadar onaylamadı; Peirats o zamanlar bile "ancak uzun ve zahmetli görüşmelerden sonra" kabul gördüğünü belirtiyor.[21] Konseye ulusal hükümetin meşru bir kolu olarak varolma hakkı lütfedilmişti.

---

[20] Aktaran José Peirats Valls, *The CNT in the Spanish Revolution*, çev. Paul Sharkey ve Chris Ealham (East Sussex, U.K.: Meltzer Press, 2001), 1:174.

[21] José Peirats, *Anarchists in the Spanish Revolution*, çev. Mary Ann Slocombe ve Paul Hollow (Londra: Freedom Press, 1990), s. 250.

O gün bugündür Devrime ilişkin Anarşist açıklamalar CNT kontrolündeki Aragon Konseyi'ni liberteryen kolektivizmin en ileri başarılarından biri olarak göklere çıkarmıştır. Ancak onun da epey bir sınırı vardı. Demokratik bir şekilde seçilmiş bir organ değildi; herkesin bildiği gibi kolektiflere karşı zorba bir tutumu vardı ve yolsuzluk nedeniyle çatırdıyordu. Konseyin özellikle Cumhuriyetçi hükümetin bir kolu olduktan sonra, Anarşizmin liberteryen vaadini ne kadar başarılı icra ettiği tartışmalıdır. Konsey, doğruyu söylemek gerekirse, kanlı iç savaşın neticesinde devasa güçlüklerle karşılaştı, fakat kendisine atfedilen liberteryen özelliklerin hiçbirine sahip olmadı.

Komitelerin Baskı Altına Alınması

PSUC, POUM'u Özerk Yönetim Konseyi'nden başarıyla uzaklaştırdıktan sonra ve Aragon Konseyi'ne karşı seferberlik harekâtıyla birlikte, komiteler sisteminin —Cumhuriyetçi bölgenin çoğunda ve özellikle Katalonya'da halen dikkate değer ölçüde yetki kullanan mahalle, polis, milis, gıda, erzak ve fabrika komitelerinin— yetkisini ortadan kaldırmaya kesin karar vermişti. CNT-FAI'nin ve bir ölçüde UGT'nin devrimci ve militan kanatlarının hakimiyetinde olan komiteler, kendi çeşitli yetki alanları dahilinde, neredeyse sınırsız yetkiye sahipti. Anarko-sendikalist militanlar açısından bu komiteler, yaratmaya çalıştıkları yeni toplumun temel birimleriydi.

Ne var ki Stalinistler, bu komiteleri, kurmaya hevesli oldukları burjuva rejime engel olarak gördü. Komitelerin, yetkileri devlet tarafından sınırlanan eski tarz belediye konseylerine dönüşmesini talep ettiler; her bölgenin vali tarafından seçilen bir belediye başkanı ve dolayısıyla halka değil de Barselona'ya sorumlu bir hükümeti olacaktı.

Konseylerde üyelik, yukarıdan aşağıya, bütün Halk Cephesi partileri ve sendikaların İç Savaş öncesi oranları dahilinde pay edilecekti. Sosyalistler ve cumhuriyetçiler önergeyi desteklediler, zira bu yapı, anarko-sendikalizmin son derece popüler olduğu birçok bölgede onlara daha fazla temsiliyet sağlayacaktı.

CNT-FAI liderleri Eylül'de, Katalon Özerk Yönetimi Konseyi'ne girdikten sonra, Halk Cephesi partileri yeni bakanlara bu önergeyi yürürlüğe koyması için baskı yaptı. En sonunda 9 Ekim'de, Özerk Yönetim Konseyi resmi olarak, komitelerin yerine Özerk Yönetim Konseyi'ndeki temsiliyetlerine göre Halk Cephesi partilerinden ve sendikalardan oluşan belediye konseylerinin geti-

rilmesi emrini verdi. Kararname haberi komitelere ulaştığında, komiteler tek kelimeyle onu görmezden geldiler; Barselona hükümeti ise onu dayatamadı, zira *patrullas de control* komitelerin silahlı güçlerini elinde bulunduruyordu. Örneğin, Doğu Akdeniz bölgesindeki popüler bir yürütme komitesi, kendi erkini merkezi hükümet tarafından atanmış bir belediye konseyine vermeyi düpedüz reddetti.

Öfkeden kuduran PSUC ve Esquerra, Katalon komitelerini ortadan kaldırmak ve onların yetkilerini belediye konseylerine devretmek için 1936-37 sonbaharı ve kışında sert bir ajitasyon kampanyası başlatmak üzere güçlerini birleştirdiler. Companys, 16 Kasım'da yerel yönetimdeki 3.000 pozisyonu tasfiye etti ve en militan devrimci solcuların yönetimindeki devrim mahkemelerini lağvetti. 22 Aralık'ta levazımdan sorumlu konsey üyesi Juan Comorera, açıkça levazım komitelerini fiyatları arttırmakla suçladı ve dört gün sonra ana yollar ile köy girişlerindeki bütün kontrolleri durduran bir kararname yayımladı. 31 Aralık tarihli bir kararname belediye konseylerinin oluşumunu yeniden onayladı. 7 Ocak 1937'de Comorera, köylerden kentlere gıda alımını yöneten işçi levazım komitelerinin tamamen dağıtılmasına karar verdi. Sonuçta kentler ile kırsal bölge arasında bir dağıtım boşluğu doğdu. Toptancılar temel gıdaların fiyatını arttırdı, bu ise Barselona ve diğer Katalon kentlerinde enflasyonun hızla yükselmesine neden oldu.

Yine de bütün bu çabalara rağmen, Katalon hükümetinin komitelerin iktidarını tasfiye etme girişimi başarısız oldu. Caballero hükümeti Cumhuriyetçi bölgenin her yerinde benzer önlemleri kurumsallaştırmaya çalıştığında aynı direnişle karşılaştı; Temmuz ortasında sokak savaşlarında yaratılan devrimci canlılık halen hükmünü sürdürüyordu. Karşı devrimin bir sonraki adımı ancak güç kullanmak olabilirdi. Katalon ve Cumhuriyetçi hükümetler *patrullas de control*'u ve milisleri yok etmek için kontrolleri altındaki çeşitli polis güçlerini seferber etmek zorunda kalacaktı.

13. BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ DEVRİM -VE YENİLGİ

Polis Gücü Üzerine Mücadele

Gördüğümüz gibi Devrim sırasında milisler ve *patrullas de control* (işçilerden oluşan polis mangaları) Cumhuriyetçi bölgede devrimci iktidarı savunmak üzere kurulmuştu —devrimci coşkuları ve arz ettikleri önemleri onları amansız kılıyordu. Buna karşın Cumhuriyetçi devleti savunan güçler —(İkinci Cumhuriyet yönetiminde oluşturulan) Taarruz Muhafızları ve Sivil Muhafızlar— nispeten zayıftı. Muhafızların birçoğu Milliyetçilerin safına geçerken, diğerleri firar etti.

Hem Cumhuriyetçi hükümet hem de Katalon Özerk Yönetim Konseyi, *patrullas*'ı ve gelecekteki herhangi bir devrimci meydan okumayı yenebilecek, kendilerine ait bir polis gücü yaratmaya çalıştı. 31 Ağustos 1936 kadar erken bir tarihte —işçiler Barselona'da Milliyetçileri yendikten ancak bir hafta sonra— liberal Giral hükümeti eski Sivil Muhafızları Ulusal Cumhuriyetçi Muhafızlar (NRG) şeklinde yeniden örgütledi. Giral'ın hükümeti yerini Caballero'nun hükümetine bıraktıktan sonra, Stalinist ajanlar onun düzenli bir polis gücü kurmasını özellikle destekledi. 20 Eylül'de Caballero hükümeti, İçişleri Bakanlığını bütün partilerin ve sendikaların teyakkuz organlarını, Artçı Teyakkuz Milisi olarak adlandırılacak geçici birleşik bir teşkilatta toplaması için yetkilendiren bir kararname çıkardı. "Bu kararnamenin tayin ettiği milislerle ilgisi olmadan onun işlevlerini yürütmeye kalkışanlar isyancı olarak değerlendirilecektir" uyarısında bulunan söz konusu kararname ile birlikte Mad-

rid, bütün yönetim dışı polis kuvvetlerini, özellikle *patrullas*'ı yasakladı.[1] Komünistler, Sosyalistler, cumhuriyetçiler ve diğerleri, yeni polis gücüne hevesle katıldılar, ama anarko-sendikalist militanlar kendi eski *patrullas*'larına sadık kaldılar. Birkaç ay sonra, 15 Aralık'ta, hükümet, iki hafta sonra Artçı Teyakkuz Milisini dağıtıp yeni bir Güvenlik Teşkilatı oluşturarak yeni bir Ulusal Güvenlik Konseyi kurdu. Bu teşkilatın kamu düzeni üzerinde ayrıcalıklı yetkisi vardı. Bunun üzerine Teyakkuz Milis üyelerinden, on beş gün içerisinde Güvenlik Teşkilatına üyelik için başvurmaları istendi. Bu arada Caballero'nun Maliye Bakanı Juan Negrín, geleneksel olarak İspanya'nın gümrük görevlileri olan *carabineros*'u bir polis ordusuna, Carabinero Teşkilatına dönüştürmeye kalkıştı; Nisan 1937 itibarıyla 40.000 tam teçhizatlı üyeyi Fransız sınırında görevlendirdi. Bu hükümet güçleri çok geçmeden Cumhuriyetçi bölgenin birçok kısmında faaliyet yürütmeye başladı. Hükümetten gelen emirlerle anarko-sendikalistlerin kontrolündeki bir bölgeye girecek, özgürlükçüleri yerinden edecek ve yerel *patrulla*'nın kökünü kurutarak yetkileri kendi üzerlerine alacaklardı. Bir bölgedeki birkaç yeri ele geçirdiklerinde, bölgesel bir konsey kuracak ve konsey başkanı olarak hükümetin atadığı bir valiyi başa geçireceklerdi.

Bu önlemler Cumhuriyetçi bölgenin bazı kısımlarında başarılı olurken, Katalonya'da *patrullası* yok etmek —Stalinistlerin gayretine rağmen— son derece güçtü. Mart ayında Özerk Yönetim'in İç Güvenlik Konseyi bütün *patrullas*'ların —ve Taarruz Muhafızlarının— dağıtılmasına ve üyelerinin birleşik bir iç güvenlik gücüne katılmasına karar verdi. Özerk Yönetim Konseyi'ndeki CNT-FAI konsey üyeleri bu kararnameyi reddetti, ama UGT/PSUC ve Esquerra onların itirazlarını hiç önemsemediler ve 4 Mart 1937'de kararnameyi geçirdiler. Bir zamanlar mücadeleci olan CNT-FAI, burjuva parlamenter bir devlet içerisinde sadık bir muhalefete dönüştürülmüştü. Liberteryenler, onun hükümetle işbirliğine girmesi konusunda bozuntuya vermemeye çalışırken, anarko-sendikalist basın, özellikle FAI'nin organı *Tierra y Libertad*, kararnameyi mahkum eden iri manşetler atıyordu. Muhalefetleri o kadar etkileyiciydi ki bir hükümet krizi çıktı ve kararname uygulanamadı. Şimdilik *patrullas* mevcut biçimiyle devam edecekti.

---

[1] Aktaran José Peirats, *Anarchists in the Spanish Revolution* (London: Freedom Press, 1990), s. 197.

Militarizasyon Üzerine Mücadele

1936 yazının sonunda orta İspanya'da Milliyetçilerle savaşan Cumhuriyetçi milisler bir dizi ağır askeri mağlubiyet aldı. Franco, Afrika Ordusu'nu, birçoğu tüfeği nasıl tutacağını bile bilmeyen *milicianos*'un üzerine saldı. *Milicianos* müthiş kişisel cesaret gösterileriyle savaşmasına rağmen, hiçbir coşkunun askeri eğitim ve deneyim eksikliğini telafi edemeyeceği açıklık kazanana kadar, yenilgi üstüne yenilgi yaşandı.

Gördüğümüz gibi *milicianos* kendilerini devrimci bir ordu olarak görüyor ve profesyonel orduların standart yöntemlerine tepeden bakıyordu. Askeri disipline uymayı liberteryen ilkelerden vazgeçme olarak düşünüyorlardı. Gerekçesi kendilerine yeterince açıklanmayan ya da katılmadıkları emirleri uygulamayı reddediyorlardı. İtaatsizlik genellikle cezasız kalıyordu.[2] Savaşın başında *milicianos* birkaç gün dinlenmek için evlerine gidip, daha sonra cepheye geri dönüyordu; ancak bu, birliklerde düzensizliğe yol açmıştı. Milis birlikleri çoğunlukla emirlerle ihtilaf içerisinde oldu ya da kendi taktiklerini kendileri geliştirdi, bunlar cephenin birçok kısmında dikkate değer ölçüde düzensizliğe yol açtı. *Milicianos*'un askeri eğitimi yoktu ve silahları eski ve az sayıdaydı; işin doğrusu ellerindeki çok az sayıdaki silaha aşina değillerdi ve onları nasıl kullanacakları ya da muhafaza edecekleri konusunda çok az bilgileri vardı.

Merkezi koordinasyon eksikti: merkez cephe Aragon, ya da Bask ülkesindeki her birim, gerekli olduğunu düşündüğü şeyi yaptı. Her milis belli bir siyasi partiye veya sendikaya bağlı olduğu için milisler birbirleriyle işbirliği yapmadılar ve etkili askeri eylem adına çoğu kez birbirleriyle rekabet ettiler. Bazen farklı siyasi görüşlerden birimler, bir askeri girişimde birbirlerinin başarısızlığını görmek konusunda isteksiz davrandılar. Taktik olarak daha büyük bir stratejiyle koordine edilmeyen cesaret gösterisi can kaybı ve yenilgiye yol açabiliyordu. Durruti'nin belirttiği gibi, "Şimdiye kadar kendi liderleri — günden güne inanılmaz şekilde değişen—, kendi adamları, kendi cephanelikleri, yük trenleri, erzakları, halka yönelik kendi özel politikaları ve çoğu kez

---

[2] 1967'de İspanyol milislerin liberteryen veteranlarıyla görüştüğümde, anarşist bağlılığın disiplinsizliği telafi ettiği yönündeki her türlü varsayımı küçümsediklerine tanık oldum. Hiç kuşkusuz işçilerin özellikle kent mücadelesinde beraberinde getirdikleri çatışma azmi olmasaydı, Milliyetçiler Barselona ve Madrid'i hızlıca ele geçirirdi. Fakat savaş alanında *milicianos*'un profesyonel askerlere karşı kazanma şansı çok azdı.

savaş konusunda kendi özel yorum tarzı olan çok sayıda farklı birliğimiz oldu."[3]

Ne var ki doğası ve işleyişi gereği hiçbir ordu tamamen liberteryen olamaz. Emirlere itaat askeri operasyonlar açısından elzemdir, belli ölçüde merkezi komuta ve koordinasyon muharebeleri kazanmak için kaçınılmazdır. Açıkçası İspanyol milisler kendilerine çekidüzen vermeliydiler —fakat nasıl? Caballero, Temmuz Devrimi boyunca milis sistemini fazlasıyla destekledi, fakat Ağustos yenilgileri, Durruti ve Cipriano Mera gibi anarko-sendikalistler gibi, onun da bakış açısını değiştirdi. Komünistlere gelince, onlar milislerin amatörlüğünü eleştiriyor ve bütün parti ve sendika milislerinin tek bir konvansiyonel kuvvet içerisinde birleştirilmesi doğrultusunda milislerin "askerileştirilmesini" talep etti. Kıtaların ordu birimlerine dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürdüler, hepsi tek bir genelkurmayın vesayetine alınmalıydı. Rütbe ve ayrıcalık yeniden yürürlüğe konmalı, subayları Savaş Bakanlığı atamalı, ayrı maaş oranları yeniden getirilmeli, ikmal ile levazım koordine edilmeli, askerler emre itaatsizlikten ötürü sert cezalar almalıydı. Komünistler bu kuvvetin Halk Ordusu olarak adlandırılmasını önerdi –bu, sözkonusu "militarizasyonu" liberteryenler açısından daha yenilir yutulur kılmayı amaçlayan bir adlandırmaydı. Militarizasyonun Devrimin silahlı güçlerini tasfiyesinin ardından gelmesi hiç de tesadüf değildi.

Başbakan olduktan birkaç hafta sonra Caballero ve hatta Cipriano Mera, Stalinist görüşü kabul ettiler: "İspanyol Lenin", milislerin askerileştirileceği ve Halk Ordusunun yaratılacağını resmen ilan etti. 29 Ekim'de sağlığı yerinde bütün erkekleri mecburi hizmetle yükümlü kılan kararnameler yayımladı; kararname bütün milisleri düzenli askeri disipline tabi kıldı; geleneksel olarak örgütlenen karma birlikler oluşturdu, bir kurmay sınıfı kurdu. CNT-FAI bakanları, militarizasyonun gerekliliğini kabullenmekte neredeyse hiç güçlük çekmediler –bu, tabandaki özgürlükçü milisler arasında kargaşa çıkaran bir tavırdı. CNT üyeleri Caballero'nun askerlik çağrısı bir yana, ateşli bir şekilde militarizasyona da karşı çıkarak, her iki hareketi Devrimi silahsızlandırma çabası olarak yorumladı. Çoğu anarko-sendikalist birim başlangıçta militarize olmayı kabul etmedi. CNT-FAI'nin Ulusal Komitesi, milislerin militarizasyo-

---

[3] Aktaran Pierre Broué ve Emile Témime, *The Revolution and the Civil War in Spain* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1970), s. 174.

nunu kabullenmeye razı etmek için cephelere ve Barselona'ya delegasyonlar yolladı, fakat kıta toplantılarındaki milisler öfkeleriyle onların sesini bastırdı.

Ne var ki Ağustos 1936'da yabancı Komünistler tarafından oluşturulan Komünist Beşinci Tümen, militarize birim modeli olarak diğer hepsinin arasından sıyrıldı. Profesyonel subayları merkezi bir komutaya tabiydi. Askerleri iyi eğitilmiş, disiplinli ve Rusların temin edebildiği en iyi silahlarla donatılmıştı. Bu devrimci olmayan tümen pek etkili olduğu ve çetin çatışmaları kazanabildiği ölçüde, profesyonel subayları ve orta sınıf çevrelerin mensuplarını cezbetti. Eylül ayının sonu itibarıyla Beşinci Tümen'in 30.000 askeri vardı; Aralık'ta ise bu rakam 60.000'e çıktı. Tümen, İspanya'da benzer disiplinli birliklere yol açan askeri eğitim için bir okul haline geldi, askeri başarısı diğer birliklerin militarizasyonu kabullenmesi açısından çok ikna edici oldu.

Bu arada Cumhuriyetçi güçler aşırı derecede Sovyet silahlarına bağımlı hale geliyordu. Komünistler Caballero hükümetinin Savaş Bakanlığında, kaygı verici bir şekilde, önemli görevlere geldiler. Stalinistler çok geçmeden bakanlığa hâkim olmaya başladı. Bu, silah, cephane ve erzak dağıtımında onlara denetim imkânı veren bir durumdu. Kayırmacılık aldı yürüdü: en iyi silahlar ve erzaklar Komünistlere verilirken, anarko-sendikalistler ve diğer militarize olmamış birlikler işlevsel silahların ve yeterli erzağın eksikliğini çok hissettiler.

Ocak 1937'de Beşinci Tümen kendi birliklerini dağıtıp yeni Halk Ordusunda birleştirerek "askeri" davranışı standarda bağladı. Beşinci Tümen'in askeri birlikleri, birbirine benzeyen Komünist ve Komünist olmayan birliklerden askerlerin oluşturduğu "karma tugaylara" dağıtıldı. Halk Ordusu'nun disiplini ve etkinliğinden irkilen —özellikle orta İspanya'da— birçok yeni üye geleneksel disiplini, eğitimli subayları ve askeri normu kabul etmeye başladı. Bir zamanlar eşitlikçi olan yoldaşlar ayrıcalıklı amirler oldu, iç demokrasinin yerini hiyerarşi, emir ve itaat aldı. Şubat 1937'de anarko-sendikalist kale Málaga iç politik bölünmeler neticesinde Milliyetçilerin eline geçtiğinde CNT yayın organı, milislerin komutanlarının emirlerine uymaları, aksi takdirde infazla karşı karşıya kalacakları uyarısını yapıyordu.

Yine de Aragon cephesi gibi anarko-sendikalist kesimlerde militarizasyon kampanyası daha az başarılı oldu. Burada CNT-FAI birlikleri bilfiil olmasa da şeklen militarizasyonu kabullendi. Kendi siyasi renklerini ifade eden eski milis isimlerinin değiştirilip yerlerine tümen rakamlarının getirilmesine razı oldular. Eski Durruti Kıtası 26. Tümen olarak yeniden adlandırıldı, Francisco

Ascaso Kıtası 28. Tümen oldu vs. Ancak Aragon birlikleri bu yüzeysel değişikliğin ötesinde, dağılıp Halk Ordusu'nda birleşmeyi ya da Savaş Bakanlığı'nın atadığı anarşist olmayan subaylara boyun eğmek şöyle dursun, "karma tugayları" oluşturmayı bile kabul etmedi. Buna karşın çoğu CNT-FAI milisi kendi birimlerinin özerkliğini ve politik kimliğini muhafaza etmeye kararlıydı. Stalinistlere artık güvenmeyen Caballero hükümeti sessizce bu ikili oyunu kabul etti ve daha fazla uyum göstermedi. Dolayısıyla Anarko-sendikalist birlikler görünürde Halk Ordusu'yla birleşse bile tamamen militarize olmadılar, ama ne yapacakları hakkında hiçbir fikirleri olmayan aklı karışmış CNT-FAI liderlerinin kontrolünde kaldılar.

1937 kışı itibarıyla Halk Ordusu'na Komünistler hükmediyordu ve savaş meselesinde Rus "danışmanların" müdahalesi her tarafta hissediliyordu. Savaş Bakanlığı'ndaki Komünist görevliler diğer görevlileri ya ikna ettiler ya da PCE üyesi olmaya zorladılar. Sovyet büyükelçisi Marcel Rosenberg, Caballero'ya genellikle parti bağlantısı temelinde hangi subayları terfi ettireceğini ya da yerini değiştireceğini çekinmeden "tavsiye ediyordu." Caballero'nun yakın arkadaşı Luis Araquistáin'in daha sonra anımsadığı gibi:

> Bir büyükelçiden daha çok [Rosenberg] İspanya'da bir Rus genel valisi gibi hareket etti. Bazen üst rütbeli askeri ya da sivil Rusların eşliğinde Largo Caballero'ya günlük ziyaretlerde bulundu. Rosenberg saatlerce süren ziyaretler sırasında, İspanyol hükümetinin başı olan Caballero'ya savaşı başarılı bir şekilde yönetmesi için ne yapması gerektiği konusunda talimatlar vermeye çalışıyordu. Aslında emir olan Rosenberg'in tavsiyeleri esas itibarıyla subaylarla ilgiliydi. Şu şu generaller ve albaylar görevden alınmalı ve onların yerine şunlar atanmalıydı. Tavsiyeleri subayların yeteneğine göre değil, siyasi bağlantıları ve Komünistlere boyun eğme düzeylerine dayanıyordu.[4]

Tek tek ordu birliklerine Komünist bir siyasi komiser bağlanırken, merkezi bir destek hizmetleri ordu birliklerini baştan aşağı teftiş etti ve parti çizgisine ayak bağı olan "güvenilmez" unsurlar ayıklandı. Bu siyasi komiserler her yerde hazır ve nazırdı ve cephedeki savaşçılar arasında bile soğuk bir şüphe ve korku havası yarattı. Stalinistler ve milislerin işçi-militanları kaçınılmaz biçimde nihai çarpışmaya doğru yol alıyorlardı.

---

[4] Aktaran Burnett Bolloten, *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution* (Chapel Hill ve Londra: University of North Carolina Press, 1991), s. 319.

Durriti'nin Dostları

Katalonya'daki anarko-sendikalist milisler, yalnızca Caballero'nun 29 Ekim tarihli kararnamesine değil, hükümetin CNT-FAI ve POUM elindeki on binlerce silahı ele geçirmesine imkan tanıyan Kasım kararnamesine de direnerek, uzlaşmaz bir şekilde militarizasyonu reddetti. Caballero hükümeti ile Katalon Özerk Yönetim Konseyi'nin milisleri tasfiye etmek, zorunlu askerliği dayatmak ve Cumhuriyetçi güçlere sert önlemler getirmek için attığı adımlar onlara çok koymuştu.

Özerk Yönetim Konseyi'nin huzurunu, özellikle, bir başka ayaklanma olduğu takdirde açıkça Barselona prolateryasının emrinde olmaya can atan bağımsız devrimci güç olan Aragonlu milisler kaçırıyordu. Bu milisler —ve *patrullas de control*— CNT-FAI'ye karşı sorumluydu, Özerk Yönetim Konseyi'nin yayımladığı hiçbir karşı-devrimci kararname işe yaramayacaktı. Comorera ve onun PSUC'lu dostları, CNT-FAI'nin Özerk Yönetim Savunma Konseyi'nin başı Francisco Isgleas'a, milislerin Halk Ordusu'nun disiplinini kabul etmeye zorlaması için baskı yaparak, bıkıp usanmadan anarko-sendikalist milislerin militarize edilmesini istedi.

Şubat 1937'nin sonunda PSUC, Katalonya'da militarizasyonu destekleyecek bir lobi olan Halk Ordusu Komitesi'ni kurdu. Kurulduğu ilk gün bu Stalinist komite bir güç gösterisi olarak büyük çaplı bir askeri geçit töreni düzenlemeye karar verdi. CNT-FAI, hem yeni komiteyi hem de onun geçit törenini kendisinin kontrol ettiği Savunma Konseyi'nin otoritesine karşı küstah bir meydan okuma olarak gördü. Isgleas, konseyin başı olarak istifa etme tehdidini savurdu, fakat CNT-FAI liderleri PSUC'un Halk Ordusu Komitesi'ni Savunma Konseyi'ne yardımcı bir yasal kurum olarak bağlama önerisini kabul ettiklerinde kriz engellenmiş oldu. Bu, PSUC açısından bir zaferdi çünkü önceden görev icabı olarak komiteye resmi onaylama yetkisi vermişti; nitekim bundan böyle komite Stalinistlerin CNT-FAI'nin önderliğindeki Savunma Konseyi'ne gerçekten baskı yapabildiği bir güç odağı haline geldi.

CNT-FAI militanları militarizasyonu kabullenmemeye devam etti ama çok geçmeden önemli bir sorunla karşı karşıya kaldı: bütün Cumhuriyetçi milisler gibi onların da silahlara, cephaneye ve erzağa ihtiyaçları vardı. Mart başında hiçbir alternatif olmadığını gören Özerk Yönetim Konseyi, Caballero hükümetinin kararnamelerine boyun eğmeye razı oldu ve resmi olarak Katalon milislerini Savaş Bakanlığı'na tabi kıldı. Isglead, 18 Mart'ı, Katalon milis-

lerin Halk Ordusu'nda göreve başlamasının beklendiği tarih olarak belirledi. Haberin yayılması üzerine Gelsa'da Aragon cephesindeki yaklaşık bin öfkeli milis silahlarıyla birlikte cephedeki yerlerini terk etti ve Durruti'nin Dostları (Los Amigos de Durruti) adında kurdukları bir grupla Barselona'ya geri döndü. Liderleri, devrimci Paris ile 1936 devrimci Barselona'sı arasında yakın benzerlikler gören, Büyük Fransız Devrimi'nin üstün yetenekli öğrencisi, teorisyeni ve gazetecisi Jaime Balius'un da aralarında bulunduğu işçi-aydınlar ile FAI militanlarından oluşuyordu.

İlerleyen aylarda Caballero hükümetindeki CNT-FAI bakanları, Durutti'nin Dostlarını hükümetle işbirliği yapmak için (davranışlarını mazur göstermek için "şartların" korumasına sığınarak) temel liberteryen ve devlet karşıtı ilkelere ihanet eden "yanar dönerler" olarak mahkum ederek onları yerin dibine geçirdiler. Balius, Dostların söz konusu tutumunun asıl nedeninin teorinin önemini küçümsemeleri olduğunda ısrar ediyordu.

> CNT'nin devrimci teorisi neredeyse hiç yoktu. Somut bir programımız yoktu. Nereye gittiğimize dair en ufak bir fikrimiz yoktu. Bizde fazlasıyla lirizm vardı: Fakat sonuçta işçi kitleleriyle ne yapacağımızı ya da halkın coşkunluğunun örgütümüzde yol açtığı patlamalara nasıl bir içerik vereceğimizi bilmiyorduk. Ne yapılacağını bilmediğimiz için burjuvaziye ve önceki senenin maskaralığını destekleyen Marksistlere devrimi altın tepside sunduk. Daha da kötüsü burjuvaziye geri dönmesi, yeniden şekillenmesi ve bir fetihçi olarak davranması için nefes alacak alan açtık.[5]

Balius, Pablo Ruiz ve yoldaşları CNT-FAI'nin siyasi ve aynı zamanda ekonomik iktidarı alması gerektiğini kavramışlardı; bu yüzden Dostların programı iktidarın devletten CNT-FAI'nin kendisine devredilmesini istiyordu. Yeniden yetkilendirilen bir Konfederasyonun Özerk Yönetim Konseyi'ni devirmesi ve yerini aslen Devrime rehberlik eden komitelerin oluşturduğu bir ağın alması gerektiğine inanıyorlardı. Komitelerin ekonomiyi ve yönetim biçimini anarko-sendikalist temelde yeniden yapılandıracak bir konsey tarafından koordine edilmesi gerektiğinde ısrar ediyorlardı. 14 Nisan tarihli manifestoları şunu bildiriyordu:

---

[5] Jaime Balius, *Toward a Fresh Revolution*, akt. Agustin Guillamón, *The Friends of the Durruti Group: 1937-1939*, çev. Paul Sharkey (Edinburgh ve San Francisco: A.K. Press, 1996), s. 78.

> Halkın kaygılarını yansıtan örgütler olarak CNT ve FAI çıkmaz sokaktan devrimci bir çözümle çıkmalıdır. (...) Harabeye dönmüş bir Devletin yerini alacak organlarımız olmalı. Sendikalar ve belediyeler ekonomik ve sosyal yaşamın sorumluluğunu üstlenmeliler.[6]

Bu belediyeci vurgu kendi zamanının çok ötesindeydi. Devrimci sosyalizmin proletarya vurgusu, daha açık bir toplumun oluşumunda demokratik bir belediyeciliğe zemin oluşturacak daha kapsamlı, daha komünalist bir program ihtiyacına uzun süre ket vurmuştu.

Dostlara yönelik tutkulu bir destek vardı ama bu kapsam bakımından sınırlıydı. Üye sayısı 40.000 olarak bildirilse de yazar Ruiz, 1967'de grubun 300 ila 500 adanmış üye sayısına sahip olduğunu belirtir. Üstelik etkisi Barselona ve Aragon cephesi dışında çok azdı.[7] *El Amigo del Pueblo* (Halkın Dostları) sayısı 20.000'den fazla olmayan kaçak bir yayındı ve yalnızca yirmi sayı çıkmıştı. Yine de Dostlar, sürekli devrim çağrısında bulunan "devrimci bir muhalefet" oluşturmak konusunda yalnız değillerdi. Özerk Yönetim Konseyi'nden ihraç edilmelerinden sonra açıkça devrimci muhalefete geçen ve (uzlaşan liderlerinin aksine) CNT-FAI militanlarıyla ittifaklar arayan POUM ile müttefiktiler. Nisan başında POUM, hükümetin yeniden devrimci bir reorganizasyona tabi tutulması çağrısında bulundu: açıklamalarından biri yasama organının fesh edilmesi gerektiğini ve yerine fabrika komiteleri ve köylü ile asker konseylerine dayalı bir kurucu meclisin getirilmesini bildiriyordu. Devrimci muhalefetin bir üçüncü bileşeni devrimci gençlik hareketiydi: POUM gençlik grubu, Juventud Comunista Ibérica (JCI), anarkosendikalist gençlik grubunun sol kanadı Federeción Ibérica de Juventudes Libertaria (FIJL ya da Özgürlükçü Gençlik), ve Komünist gençlik grubunun

---

[6] Aktaran Guillamón, *Friends of Durruti*, s. 38. Yazar Mingo (takma ismi Ponciano Alongo) anlamlı bir biçimde yeni bir liberteryen toplumun kurulmasında belediyenin merkezi rolüne odaklanmıştır.

[7] Pablo Ruiz'in yazarla röportajı, Paris, Ağustos 1967. Biyografisi *El Eco de los Pasos*'da García Oliver, Ruiz'i, yoldaşların "her zaman ... şüpheyle baktığı" ve "herhangi bir gruba, ne bir eylem ne de ilişki bakımından bağlı olmayan" birisi olarak niteler. Bu nitelendirmenin gerçeklikten uzak olduğuna inanıyorum. Aragon cephesinde savaşan Ruiz, Durruti'nin Dostları'nda lider bir şahsiyet olarak kendini ilkelerine adamış bir kişiydi. Ne yazık ki García Oliver'in iftirası, Robert Alexander'ın *The Anarchist in the Spanish Civil War* (Londra: Janus, 1999), 2: 928 eserinde tasvip edilerek anılır. Ruiz'in daha sevimli ve gerçeğe uygun portresi Guillamón'un *Friends of Durruti*'sindedir.

(JSU) bazı sol militanları. 14 Şubat'ta bu gruplardan oluşan 14.000 kişi Barselona'da toplandı ve Devrimci Gençlik Cephesi'ni kurdu.

Ne var ki bu devrimci muhalefetin asıl eksikliği, bütünlüklü bir örgütlenmenin, disiplinin ve hepsinden önemlisi sorumlu bir önderliğinin olmamasıydı. Özgürlükçü bir üçüncü devrimi üstlenmek için Barselona proletaryasının (Balius'un belirttiği gibi) tutarlı bir teoriye, (POUM'un istediği türden) devrimci bir stratejiye, (liberteryen görüşlerin genellikle itiraz ettiği) devrimci bir önderliğe gereksinimi vardı. Bu eksiklikler devrimci harekete pahalıya patlayacak ve sonunda trajediye yol açacaktı.

1 Mayıslar

1937 kış aylarının sonu ve bahar başında, Katalonya hiç görmediği kadar kötü bir ekonomik kriz geçiriyordu. 1936 Temmuz Devrimi ile Mart 1937 arasında hayat pahalılığı ikiye katlanırken, ücretler yalnızca yüzde 15 artmıştı. Kırsal bölgenin kentleri beslediği bölüşüm sistemi çökmüştü. Karnelerin verdiği asgari paylar çoğunlukla bulunmuyordu, fırınlardaki kuyruklar uzadıkça karaborsa yaygınlaşıyordu. 14 Nisan'da Barselonalı kadınlar yüksek gıda fiyatlarını protesto etmek için yürüyüş yaptı. Katalonya'nın dört bir yanından birçok işçi, devrimci kazanımların özellikle Komünistler tarafından tehlikeye atıldığına inanıyordu. Dolayısıyla Cumhuriyetçi ve Katalon hükümetleri devrimi dizginlemeye çalışırken bile, Barselona'nın işçi sınıfı artan bir kaygı ve hatta öfke içerisindeydi.

O ilkbahar, komitelerin, *patrullas de control* ve milislerin —ve son olarak silahlı halkın— iktidar mücadelesi dönüm noktasına gelmişti. 3 Mart'ta Özerk Yönetim Konseyi, *patrullas*'dan sorumlu olan ve CNT-FAI'nin egemenliğindeki Güvenlik Cuntası'nı feshetti. 12 Mart'ta Cabellero hükümeti tekrardan bütün parti ve sendikalara silahları hükümete teslim etmelerini emretti. Katalonya'daki CNT ve POUM taraftarları silah bırakmayı ya da Halk Ordusu için devam eden askerlik çağrısını reddettiler.

7 Nisan'da PSUC, Katalonya için beş hususdan oluşan bir "zafer planı" yayımladı: Halk Ordusu'nun parçası olacak Katalonya Halk Ordusu'nun kurulması; ordunun siyasi olarak "karma tugaylar" içerisinde yeniden örgütlenmesi; bütün savaş endüstrilerinin (kolektifleştirmeden ziyade) millileştirilmesi; iç polis gücünün oluşturulması ve bütün silahların hükümete teslimi. Bir kez daha anarko-sendikalist basın CNT-FAI tabanının şiddetli itirazlarını

dile getirdi. 10 Nisan'da, pür anarşizmin Katalonya'daki son kalesi *Tierra y Libertad*, işçilere "karşı-devrimi yıkma" çağrısında bulunurken, 17 Nisan'da *Solidaridad Obrera* şu uyarıda bulunuyordu: "İspanyol anarşistlerinin mahut yoldaşlar tarafından ayaklar altına alınmaya müsaade edeceklerini ... kimse düşünmesin." *Tierra y Libertad* şu öngörüde bulunuyordu: "Bizim savaşı sürdürmeye hazır olduğumuzu görecekler." Aynı gün, Liberteryen Gençlik, "Devrimin askeri örgütünü şekillendirmeleri, ... devrimci gençlik müfrezelerinin kadrolarını oluşturmaları" için gençliğe çağrıda bulundu.[8]

Liberteryenler silahlı mücadeleye hazırlanırken, Komintern'in yönlendirdiği İspanyol Stalinistler, Rusya'nın NKVD ajanları ve Büyükelçi Rosenberg bütün liberteryenlere karşı yoğun bir kampanya başlattı. Stalinist basın, Liberteryenleri, anarko-sendikalistler yanlısı iseler "başıbozuklar" *(incontrolado)*, diye, POUM yanlısı iseler "Troçkistler" diye kötüledi; başıbozuklar sözcüğü Temmuz Devriminin devamlılığını ve genişlemesini isteyen herkese yapıştırılan bir yafta oldu.

Son olarak, Nisan ortasında Caballero hükümetinin Maliye Bakanı Juan Negrín (Stalinist anlayışı yoğun olan sağ-kanat bir Sosyalist), Devrim'den beri CNT-FAI'nin önderliğindeki işçi komitelerinin elinde tuttuğu sınır kasabalarını geri almak için kuzeye doğru bir karabinalı askeri güç yolladı. 17 Nisan'da karabina askerleri Puigcerdá sınır kasabasına ulaştı ve Fransa-İspanya sınırının kontrolünü geri aldı. Bu provokasyon liberteryen militanlar açısından bardağı taşıran son damla oldu. Bir hafta sonra harekete geçtiler ve can düşmanları olarak değerlendirdikleri Komünist polis şefi Rodríguez Salas'ı öldürmeye çalıştılar. Girişim başarısız oldu, fakat ertesi gün Molins de Llobregat'daki (Barselona yakınında bir kasaba) Belediye İşçileri Federasyonu'nun başı Roldán Cortada, Komünist yanlısı bir UGT üyesiydi o, bilinmeyen kişiler tarafından öldürüldü. PSUC Cortada'nın cinayetinin sorumluluğunu derhal anarko-sendikalistlere yükledi ve hem Stalinist hem de cumhuriyetçi basın CNT-FAI "başıbozuklarına" verip veriştirerek, Cortada'yı martirlik mertebesine yükseltti. CNT-FAI kendi payına cinayeti kınadı ve suikastte rolü olduğunu şiddetle reddederek kapsamlı bir soruşturma istedi ve cinayeti Komünistlerin işlediğini öne sürdü, zira Cortada onların bazı politikala-

---

[8] Aktaran Burnett Bolloten, *The Spanish Revolution: The Left and the Struggle for Power During the Civil War* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1979), s. 396, 398-99.

rına ters düşüyordu. Gerçekten de davaya bakan hâkim, anarko-sendikalistlerin Cortada'yı öldürdüğüne dair hiçbir kanıt bulamamıştı.

Ne var ki Cortada'nın ölüsü, Stalinistler açısından, dirisinden daha değerli hale geldi. Öldürülmesinden birkaç gün sonra, 27 Nisan'da, orta sınıf PSUC yanlılarının, cumhuriyetçilerin ve UGT'nin seferber ettiği işçiler tarafından kitlesel bir cenaze töreniyle naaşı mezarına taşındı. PSUC'un denetimindeki silahlı polis birimleri ve askeri birlikler, kraliyet askeri müfrezeleri içerisinde provokatif bir şekilde mezarlığa yürüdü. PSUC yol boyunca, merasimi, üç buçuk saat süren bir cenazeden CNT-FAI ve POUM karşıtı bir gösteriye dönüştürdü. PSUC yayın organı *Treball*, merasimi bir "halk oylaması" olarak selamladı ve ısrarla "anti-faşist kitlelerin, içerdeki düşmana karşı, başıbozuklara karşı ... birleşmesi gerektiğini" vurguladı.[9]

Cortada'nın cenazesinde güç gösterisi yapan yalnızca PSUC değildi — Özerk Yönetim Konseyi de CNT-FAI ve POUM'un 48 saat içerisinde silahlarını teslim etmeleri gerektiğini emrederek kendi payına düşeni yerine getirdi. Ertesi gün, 28 Nisan'da Özerk Yönetim polisi, Cortada'nın öldürüldüğü Molins de Llobregat'a saldırdı ve sekiz anarko-sendikalisti tutuklayarak elleri kelepçeli bir şekilde Barselona'ya getirdi. Bu arada karabinalı askerlerin Fransız sınır kasabalarının denetimini komitelerden almaya çalıştığı Puigcerdá'da savaş çıktı ve kasabanın devrimci komitesine başkanlık eden ve yerel kolektivizasyonu yönlendiren anarşist militan Antonio Martin birkaç yoldaşıyla birlikte öldürüldü. Savaş sırasında karabinalı askerler Puigcerdá'yı ve diğer sınır kasabalarını ele geçirdi –böylece CNT-FAI'nin, Barselona savunma komitelerinin ve Aragon cephesindeki milislerin fena halde ihtiyaç duydukları silahları ülkeye sokmalarını engellemiş oldular.

Taarruz Muhafızları ve Sivil Muhafızlar, Özerk Yönetim Konseyi'nin Barselona'daki işçileri silahsızlandırmaya dönük en son kararnamesini uygulamaya koymak için cansiperane çalıştılar. En ufak şüphede işçileri durdurup aradılar ve işçilerin taşıdıkları silahları ellerinden aldılar. Kent savunma komiteleri bu aramaları devrime yönelik doğrudan bir saldırı olarak gördü ve 29 Nisan'da proletaryanın güç gösterisi için, sokakları işgal etmek üzere, silahlı işçi gruplarını yolladılar. O akşam saat altıda Özerk Yönetim Konseyi toplandı ve bütün silahlı gruplar sokaklardan temizlenene kadar tüm toplan-

[9] A.g.e., s. 400.

tılarını askıya almaya karar verdi. 30 Nisan'da Barselona işçileri ile polis arasında çatışmalar oldu.

1 Mayıs'da POUM yürütme organı, savunma komitelerinin eylemini alkışladı ve Devrimi tamamlamak ve aynı zamanda Franco'ya karşı savaşı devam ettirmek için bütün işçi sınıfı örgütlerinin katılımıyla oluşacak bir Devrimci İşçi Cephesi çağrısında bulundu. Aynı gün Durruti'nin Dostları, açıkça POUM tarafından desteklenen bir çağrıyı, bütün iktidar işçilere talebiyle, kenti afişlerle donatıyordu. Ertesi gün işçilerin silahlarını karşıdevrimci bir hükümete teslim etmeyi kabul etmediklerini ifade eden *Solidaridad Obrera* şu uyarıda bulunuyordu: "Hiç kimse silahlarının ellerinden alınmasına izin vermesin."[10] O akşam, 2 Mayıs'ta, silah sesleri Barselona'nın kenar semtlerinden ve işçi mahallelerinden duyulabiliyordu. Katalon başkentindeki gerilim o kadar yüksekti ki Barselona proletaryasının kitle halinde sokaklara dökülmesini sağlayacak olan şey yalnızca ufak bir provokasyondu.

Provokasyon 3 Mayıs 1937 Pazartesi günü gerçekleşti. Öğleden sonra saat üçte —herkesin nefret ettiği Komünist polis müdürü Rodríguez Salas'ın başında bulunduğu— ağır silahlı üç kamyon dolusu Taarruz Muhafızı, Plaza de Katalonya'daki on katlı Telefónica binası önünde durdu. Telefónica, Barselona haberleşme merkezi, 19 Temmuz ayaklanması sırasında anarko-sendikalistler tarafından ele geçirilmişti; anarko-sendikalistler o zamandan beri ellerinde bulunan şirketi kolektifleştirip (24 Ekim 1936 kolektifleştirme kararnamesiyle yasallaşan bir durum) kentin telefon sistemini kontrol etmişlerdi. CNT-FAI'nin Telefónica işgalinin, proletaryanın askeri başarısının bir göstergesi olarak muazzam sembolik önemi vardı. Anarko-sendikalistler açısından Telefónica'nın askeri bir faydası da söz konusuydu —Devrim karşıtlarının telefon görüşmelerini gizlice dinlemelerini sağlıyordu.

Hükümet adına binayı ele geçirmeyi amaçlayan Taarruz Muhafızları giriş kapılarına hücum etti ve ilk birkaç katta uyuklayan CNT-FAI muhafızlarının silahlarını aldı. Ancak merdivenleri çıkarken tüfeklerin ve makinelilerin saldırısına uğradılar. Üst katlardaki işçiler telefon aracılığıyla saldırıdan haberdar olmuştu, haber hızlı bir şekilde tüm kente yayıldı. CNT-FAI'nin işçi-militanları, liderlerinden herhangi bir parola ya da işaret almadan hemen genel greve gitti, grev de hükümet karşıtı bir isyanı alevlendirdi. Taarruz Mu-

---

[10] Aktaran Stanley G. Payne, *The Spanish Revolution* (New York: W. W. Norton, 1970), s. 296.

hafızları ya CNT-FAI güçlerine teslim oldular ya da kışlalarında kaldılar. Telefónica saldırısından birkaç saat sonra işçiler, Özerk Yönetim kontrolündeki polis karakolları, parti genel merkezleri ve hükümet binaları dışında, Barselona'nın neredeyse yüzde 80'ini, özellikle yerleşim alanlarını denetim altına aldı.

Akşam olduğunda kent merkezini saran caddelerde yüzlerce barikat görüldü; tam teçhizatlı militanlar stratejik noktalarda arama merkezleri kurdular. George Orwell, Ramblas'daki barikatlardan şaşkına dönmüştü, onun tanıklığı Alexander Herzen'in 1848 Paris Haziran ayaklanmasına ilişkin anlatımına benzer:

> Barselona caddeleri barikat örmeye elverişli kaldırım taşlarıyla döşenmişti, kaldırımların altında da kum torbaları hazırlamaya elverişli çakıl taşları vardır. Bu barikatların yapısı tuhaf ve harika bir görüntüydü. (...) İspanyollar herhangi bir işe başlamaya kesinlikle karar verdiklerinde tutkulu bir enerjiyle erkek, kadın ve minnacık çocuklar halinde kaldırım taşlarını söküp bir yerlerden buldukları bir el arabasına dolduruyor ve kum torbaları altında iki büklüm, bir ileri bir geri, gidip geliyorlardı. (...) Bir iki saat içinde barikat bir adam boyu yükselmiş, gözetleme deliklerine silahlı adamlar yerleştirilmişti.[11]

POUM gazetesi *La Batalla*, ertesi sabahı (4 Mayıs Salı) şöyle tasvir ediyordu:

> Özgürlüğün barikatları kentin dört bir yanına yayıldı. 19 Temmuz ruhu Barselona'yı yeniden ele geçirdi. Katalonya'daki kentlerin çoğu, başkentteki olayları aynen tekrar etti. İşçi sınıfı güçlüdür ve her türlü karşı-devrim girişimini nasıl ezeceğini bilmektedir.[12]

Ayaklanma haberleri Durruti'nin Dostlarını, POUM'u ve Liberteryen Gençliği harekete geçirdi. 3 Mayıs Pazartesi akşamı saat yedide POUM'un (Andrés Nin, Juan Andrade ve Julián Gorkín'den oluşan) bölgesel komitesi ve Liberteryen Gençliğin liderleri CNT-FAI'nin bölgesel komiteleriyle toplanmak için Casa CNT yerel Konfederasyon merkezinin yolunu tuttular. Herkes ayaklanmanın gerçek bir proletarya inisiyatifi olduğunda hemfikirdi.

---

[11] George Orwell, *Homage to Catalonia* (1958; yeniden basım. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1952), s. 127. [Katalonya'ya Selam, Çev.: Jülide Ergüder, s. 143, Alan Yayıncılık, 1985.]

[12] Aktaran Victor Alba ve Stephen Schwartz, *Spanish Marxism versus Soviet Communism: A History of the P.O.U.M.* (New Brunswick, N.J., and Oxford: Transaction Books, 1988), s. 191.

POUM taraftarları kitlelere devrimci önderliğe katılmaları için CNT taraftarlarına sesleniyordu: "Ya iç düşmanı yok etmek için hareketin başına biz geçeceğiz" diyordu Gorkín, "ya da hareket çökecek ve düşman onu yok edecek. Tercihimizi yapmalıyız: devrim mi yoksa karşı-devrim mi?"[13] Liberteryen Gençlik cansiperane bir şekilde ayaklanmaya katıldı. Fakat yerel CNT-FAI liderleri şimdiye kadar Özerk Yönetim Konseyi ile işbirliğine o kadar alışmıştı ki, yalnızca polis müdürü Rodríguez Salas'ın görevden alınması için çağrıda bulunmuşlardı. Agustin Guillamón'un yorumladığı söz konusu toplantının raporlarından birine göre:

> CNT Bölgesel Komitesi adına POUM'dan Valerio Mas'ın eylem olanaklarının uzun ve ayrıntılı analizinden sonra, tartışma ve müzakerelerin son derece ilginç olduğu ve bunu bir kez daha yapmaları gerektiği defalarca vurgulanarak Nin, Andrea ve Solano'ya bu güzel akşam için teşekkür edildi.
>
> Ancak herhangi bir anlaşmaya varılmadı. CNT kadrolarının miyopluğu ve siyasi beceriksizliği, inaçlarını boşa çıkardı. CNT'liler dişlerini göstermelerinin yeterli olması gerektiğini, barikatların artık yıkılması gerektiğini çünkü CNT'nin gücünü sınayan Stalinistlerle Cumhuriyetçilerin bunun ötesine geçmeye cesaret edemeyeceklerini düşünüyorlardı. Andrade, Remblas'a geri dönerken ve barikatların üzerinden birer birer atlarken "Ne hoş bir akşam! Ne hoş bir akşam!" diye mırıldanmaktan kendini alamamıştı.[14]

Gorkín'in daha sonra anımsadığı gibi, "Biz [POUM] kendimizi hareketin tarafında saydık, ... [ama] kitleleri direniş için örgütleme konusunda önderlik edecek kadar fiziksel ve ruhsal olarak kendimizi güçlü hissetmedik."[15] CNT-FAI yeterince güçlü olabilirdi —Katalon işçileri arasında bir geleneği ve dikkate değer bir prestiji vardı— fakat liderleri kendi taraftarlarının militanlığından ürktü ve bu militanlığı yatıştırmaya çalıştı. Ve Konfederasyon isyanın sonlandırılması bakımından hükümetin en etkin faili oldu.

Kurumsal olarak ayaklanma, sendikalardan çok Temmuz Devrimi'nden beri varolan mahalle savunma komitelerine dayalıydı ve anlaşılan sokak savaşını da koordine etmişti. 4 Mayıs'ta makineli tüfeklerin, el bombalarının, dinamit ve havanların kullanılmasıyla birlikte savaş sertleşti. Onbinlerce işçi, Barselona'nın yönetim merkezine toplu bir saldırı başlatmak üzere CNT-FAI

---

[13] Aktaran Bolloten, *Spanish Revolution*, s. 406.

[14] Wilebaldo Solano'nun sözlerini Guillamón mealen aktarmaktadır: *Friends of Durruti*, s. 57-58.

[15] Aktaran Bolloten, *Spanish Revolution*, s. 409.

liderliğinden bir işaret beklerken, sabit bir şekilde barikatların arkasında durdu. İnsan ve silah bakımından ezici üstünlüklerinin farkında olduklarından, Özerk Yönetim Sarayı dahil, kent merkezini ele geçirmeyi epeyce ummuş olmaları ihtimal dahilindedir: Victor Alba ve Stephen Schwartz'ın belirttiği gibi, CNT "isteseydi yirmi dört saatten kısa bir sürede ... iktidarı alabilirdi."[16]

Bu arada Valencia'da saat on birde, Stalinistler, Caballero'ya bölgenin askeri kontrolünü ele almak üzere birliklerini Katalonya'ya yönlendirmesi için baskı yapıyordu. Hemen razı olmak istemeyen Caballero, o akşam düşmanlıkların halen devam ediyor olması şartıyla buna razı olacağını söylemişti. Companys, Barselona'da radyo yayınına çıktı ve işçilerden sakin olmalarını rica etti: "Silahlarınızı bırakın. Yok etmemiz gereken faşizmdir."[17] Perde arkasında yine de Companys, Cabellero'dan derhal Barselona'ya askeri birlikleri göndermesini, hatta Casa CNT'yi bombalamak için savaş uçaklarını kullanmasını istedi.

Katalon cumhurbaşkanının talebini görmezden gelen Caballero, bunun yerine CNT-FAI'nin ulusal komitesinden (ve UGT yürütme komitesinden) düşmanlıklara son verme çabasıyla, derhal bir uçağa atlayıp Valencia'dan Barselona'ya uçmalarını istedi. Juan García Oliver ve Mariano Vázques (CNT ulusal sekreteri) hemen uçağa bindiler ve çoğunluğu CNT üyesi olan işçilerin kent merkezine ilerlemekten vazgeçmeleri için onlara yalvararak, o öğleden sonra sırayla Özerk Yönetim'in radyosunda söz aldılar. "Silahlarınızı bırakın ve kardeşlerinizi kucaklayın! (...) Barışa bir şans tanıyın! Faşizme karşı ölümüne savaş!"[18] İşçilerin liderlerinden beklediği işaret asla gelmedi. Bunun yerine duydukları şey, CNT-FAI'nin ateşkes istemi oldu. Savunmacı bir pozisyonda kaldıkları için, PSUC ve polisle şiddetli, ama tek tük ve faydasız karşılıklı top atışlarında bulundular.

Bu arada Valencia'da Komünist bakanlar halen Caballero'nun Katalonya'yı işgal etmek için birlikleri göndermesinde ısrar ediyordu. O akşam bir kabine toplantısında başbakanı derhal böyle bir kararname çıkarmadığı tak-

---

[16] Alba ve Schwartz, *Spanish Marxism*, s. 190.

[17] Broué ve Témime, *Revolution and the Civil War*, s. 284.

[18] Aktaran Peirats, *Anarchists in the Spanish Revolution*, s. 214. Vázquez 1936'da kolektiflerin kurulmasına karşı çıkmıştı ve anti-semitik olabilirdi, ancak bu duruş CNT ve FAI içerisinde katiyen yaygın değildi. Bakınız Michael Seidman, *Workers Against Work* (Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, 1991), s. 336.

dirde hükümetten çekilmekle tehdit ettiler. Akşam Valencia'dan dönen CNT-FAI bakanları Cumhuriyetçi bakanlarla birlikte saatlerce PCE liderleriyle tartıştı. Oylama yapıldığında Komünistler galip geldi: hükümet ertesi gün Katalonya'nın işgalini emredecekti.

5 Mayıs Çarşamba öğleden sonra Valencia hükümeti Cumhuriyetçi anayasanın olağanüstü hal koşullarında Katalon özerkliğini askıya aldı ve Katalon olayları için yeni bir ordu komutanı ve kamu düzeni için yeni bir müfettişin yanı sıra bir de bakan atadı. Bütün ordu ve güvenlik güçleri bu görevlilerin emri altında girdi, böylece CNT-FAI'nin, sayesinde milisleri ve *patrullas*'ı kontrol ettiği Savunma Konseyi ve Güvenlik Cuntası etkisizleştirildi.

Bu arada liderlerinin ateşkes çağrısıyla şoka uğrayan ama yine de ayaklanma için bir işaret bekleyen işçiler barikatları terk etmedi. CNT-FAI liderleri —bu defa Montseny dahil— o sabah Barselona'ya geri döndüler ve taraftarlarına silahlarını bırakma ve işlerine dönme çağrılarını yinelediler. Onlar barikatların arasında işçilere isyanı sonlandırmaları için yalvarıp dolaşırken, devrimci gruplar işçileri ayaklanmaya çağırıyordu. Durruti'nin Dostları, "Devrimci cunta. Sorumlular vurulsun. Sokakların teslim edilmesine hayır. Önce devrim." çağrısında bulunan bir broşür yayımladılar; POUM "Uzlaşmaya hayır. (...) Gün bugündür. Yarın çok geç olacak. (...) Yaşasın CNT-FAI ile POUM'un eylem birliği" diyen bir broşür yayımladı.[19] Fakat yerel CNT liderliğinin korkaklığı yüzünden 3 Mayıs toplantısından itibaren herhangi bir CNT-FAI-POUM koalisyonu olamadı.

5 Mayıs'ta Durruti'nin Dostları'nın lider kadrosu açıkça CNT-FAI'yi atlatmaya karar verdi ve POUM yürütme komitesiyle birlikte ortaklaşa iktidarın alınmasına dair olasılıkları tartışmak üzere gizlice buluştu.[20] Fakat toplantı, Dostların "CNT tabanıyla doğrudan çalışmaya ve CNT liderliğini görevden almaya hevesli olmaması, hareketi etkilemekten başka bir sorumluluk istememesi" nedeniyle ümitsizliğe kapılan POUM taraftarlarını hayal kırıklığına uğrattı.[21] Bir devrimci grup olarak Dostların bu noktadaki sınırları

---

[19] Her iki alıntı için Bolloten, *Spanish Revolution*, s. 415.

[20] Toplantıda bulunan Ruiz, POUM'un Durruti'nin Dostları'nı destekleyeceğini ilan ederek, ondan iktidarı almasını istediğini 1967 yılında bana bildirmişti. Durruti'nin Dostları, POUM'un kendilerinden daha fazla kaynağa sahip olduğunu ve POUM iktidarı alırsa destekleyecekleri yanıtını verdi. Ruiz, POUM liderlerinin inisiyatif olmayı reddettiğini ve toplantının kördüğümle sonlandığını söyledi.

[21] Aktaran Guillamón, *Friends of Durruti*, s. 150.

tamamen açıklık kazanmıştı. İktidarı almaya hazır işçilere önderlik etmek yerine, işçi sınıfı onları yeni bir toplum kurmaya itekleyecek iyi kötü devrimci bir "sezgiye" sahipmiş gibi, bir ayaklanma çıkarmak için işçi sınıfının kendiliğindenliğine bel bağladılar. Gerçekte Barselona barikatlarının arkasında bekleyen işçilerin fena halde önderliğe ihtiyaçları vardı, onların gözünde tek bir örgütün (itibarı, kaynakları, nüfuzu itibarıyla) kesin bir zafer elde etme yolunda kendilerine öncülük etme yetisi vardı: O örgüt CNT-FAI'ydi.

Buna karşın CNT-FAI liderleri bir ateşkes çağrısında bulunurken, CNT-FAI militanları onların eyleminin ihanetten başka bir şey olmadığını düşünüyordu. İşçilere makineli tüfeklerle saldırıda bulunulurken, García Oliver ve Montseny onlara karşılık vermemelerini söylüyordu. İşçiler kendi özsavunmalarını terk etmelerine dönük bu taleple uzlaşmak yerine süratle barikatların arkasına geçtiler. 5-6 Mayıs gecesindeki savaş sırasında öldürülenlerin arasında CNT-FAI'nin "nüfuzlu militanları"nın işbirlikçi politikalarına sert eleştiri getiren, saygın İtalyan anarko-sendikalist Camillo Berneri de vardı.[22]

6 Mayıs'ta savaş asıl olarak Plaza de Catalunya ve Özerk Yönetim Sarayı'nın civarındaki alanlarda devam etti. CNT-FAI kitleleri, iki gün boyunca "nüfuzlu militanların" taleplerine epeyce direndi. Fakat işçiler —özellikle tam da yıllarca ikonlaştırdıkları liderlerinin muhalefetine rağmen— güçbela barikatlara adam yetiştirdi. Sonunda bitkin, kırgın ve morali bozuk olan Barselona prolateryası, hiç istemeden barikatlardan çekildi. Birçok işçi açısından CNT-FAI adeta kutsaldı –bir militanın söylediği gibi, "CNT onun tüm hayatıydı." Çok sayıda isyancı CNT kartlarını yırtıp attı ve büyük bir öfkeyle evlerine döndü. POUM bile devrimci çağrılarına son verdi ve daha fazla can kaybını önlemek için isyancıları işlerine geri dönmeye zorladı. Sonunda, 7 Mayıs'ta, Valencia'dan gönderilen yaklaşık 5.000 Taarruz Muhafızı Barselona'ya direnişle karşılaşmadan girdi. Birkaç gün içerisinde 12.000 hükümet birliği bölgeye tayin edilene kadar kara ve denizden takviye edildiler. Denizcilik Bakanlığı, gemileri Barselona limanında görülen Fransa ve İngiltere gibi, savaş gemilerini sevk etmişti.

---

[22] García Oliver ve diğer "nüfuzlu militanlar" daha sonra absürt bir şekilde, Berneri cinayetini faşist ajanlara yükleyerek Stalinistlerin bu çirkin olaydaki rollerini gözlerden saklamaya çalıştılar. Berneri cinayetine dair farklı açıklamalar Bolloten'in *Spanish Civil War*, s. 875-76'da ele alınıyor.

Mayıs olaylarında tahminen beş yüz kişi öldü ve 1.500 kişi de yaralandı. Cumhuriyetçi bölgenin ve Katalonya'nın hükümetleri, Stalinistler ve CNT-FAI bakanlarıyla birlikte Mayıs ayaklanmasına ve başarılı bir üçüncü devrim olasılıklarına son noktayı koydular. Mayıs olaylarının sonucunda Stalinistler acımasız işgüzarlıklarıyla bir karşı-devrim gerçekleştirmişlerdi. Süreç içerisinde İspanyol Devriminin yanı sıra, İspanya'daki özgürlükçü hareketin kalesini, anarko-sendikalizmin Katalonya'daki iktidarını yıktılar. Bu süreç boyunca (1933 ve 1934'de Mayıs ayaklanmasından daha az kazanma şansı olan "ayaklanmalar döngüsünü" destekleyen) CNT-FAI liderleri Stalinistlerin faaliyetlerini kolaylaştırmış oldular.

Devrimin Bastırılması

Komünistlerin idaresindeki hükümet artık Katalonya'nın devrimci kurumları üzerinde tüm gücünü tatbik edebilirdi. 13 Mayıs'ta İçişleri Bakanı, bireylerin ve —sendikalar, siyasi partiler, kent konseyleri ve savunma komiteleri gibi— sivil örgütlerin artık yasal olarak silah taşıyamayacağını ilan etti. Bütün ateşli silahlar resmi polis yetkililerine teslim edilmek zorundaydı, aksi takdirde bu kişiler bozguncu olarak görülüp cezalandırılacaktı. Hükümet tarafından dağıtılmamış olan tabancaların ruhsatları geçersiz ilan edildi. Ruhsatsız silahla yakalanan birine yasal takibatta bulunulacaktı. Polis anarko-sendikalistlerin evleri ve bürolarında silah aramalarına kaldığı yerden devam etti.

Bu defa hükümet güçleri silahlara el koymakla kalmayıp yüzlerce POUM taraftarı ve anarko-sendikalisti tutukladı ve çok sayıda kişiyi kurşuna dizdi. Bağımsız sol-eğilimli süreli yayınları ve radyo istasyonlarını kapatarak basın üzerinde katı bir sansür uyguladı. 15 Mayıs'ta hükümet devrimci komiteleri yasadışı ilan etti ve onları pervasızca feshetti. İşçiler, yasal olarak komiteleri fesheden ve yerlerine Halk Cephesi belediye konseylerini getiren Özerk Yönetim Konseyi'nin 9 Ekim tarihli kararnamesini o güne kadar kaale almamışlardı, fakat artık kararnameyi görmezlikten gelemezlerdi. Taarruz Muhafızları ve *carabineros* bazı komiteleri cebren dağıttı, 4 Haziran'da (Valencia tarafından atanan) Esquerra içişleri danışmanı Carlos Martí Freed, *patrullas de control*'u darmadağın etti. Komitelerin yerini demokratik olmayan belediye konseyleri aldı.

Hükümet Katalon işçilerin liderlerini, silahlarını, basın özgürlüğünü, komitelerini ve karakollarını ellerinden alırken, bir yandan da POUM'un peşine

düşmüştü. Mayıs ayının ilk günlerinde Komünistler, yasal bir örgüt olan POUM'u Mayıs ayaklanmasını tertiplemekle suçlayarak, Caballero hükümetine onu ezmesi için baskı yaptı. 9 Mayıs'ta PCE sekreteri José Díaz, "Troçkist" ve "faşistleri"nin "Katalonya'daki menfur darbeye" sebep olduğunu bildirerek[23] POUM'u cezalandırmalarını istedi. Bir hafta geçmeden, 15 Mayıs'ta, Rosenberg, Caballero'dan POUM'u yasaklamasını istedi.

Caballero yine de prensip gereği POUM'u —ya da bir başka hakiki işçi örgütünü— ezmeyi kesinlikle reddetti. CNT-FAI bakanları bunu kabul etmeye zorlandı. Caballero, önceki aylarda Komünistlerin Sosyalist Parti'yi PCE ile birleştirme, Savaş Bakanlığı'ndaki makamını bırakma, Rusların askeri kararlar almasına müsaade etme ve Stalinist bir polis terörünü kurumsallaştırma gibi çeşitli önerilerini reddederek, onların defalarca canını sıkmıştı. Caballero'nun POUM'un ezilmesine itiraz etmesi Komünistlerin artık onun görevinden kesin olarak alınmasına karar vermelerinde etkili oldu.

15 Mayıs'taki bir kabine toplantısında iki komünist bakan, Jesús Hernández ve Vicente Uribe, açıkça POUM'un yasadışı ilan edilmesini ve liderlerinin "faşist" suçlamasıyla tutuklanmasını istedi; kabine harekete geçmezse istifa edeceklerdi. Caballero isteği bir kez daha reddetti. İki komünist bakan Caballero'yu beceriksizlikle suçlayarak yerlerinden kalkıp salondan çıktılar ve hükümetten ayrıldılar; üç ılımlı Sosyalistin onlara katılmasıyla birlikte bir yönetim krizi çıktı. Komünistlerin ve ılımlı sosyalistlerin daha sonraki ayak oyunları Caballero'nun yeni bir hükümet oluşturmasına imkân vermedi. Cabellero, Komünistleri yeni hükümetine almayı kabul etmedi, bunun üzerine Sosyalist Parti ve Cumhuriyetçi Sol, Komünistlerin olmadığı bir hükümete katılmayacaklarını ilan ettiler.

Sonunda Komünistlerin manevrası nihai hedefine ulaştı: Başbakan Caballero görevinden alındı. 17 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı Azaña eski yaşlı başbakanın yerine ılımlı bir Sosyalist olan Juan Negrín'i getirdi. Negrín Komünistler tarafından uygun, yumuşak başlı olduğu için tercih edilmişti ve kurduğu hükümet Komünistlerin bir dediğini iki etmemesi beklenen dalkavuklardan oluşuyordu. CNT-FAI yeni hükümete dahil edilmedi.

28 Mayıs'ta yeni hükümet POUM'un yayın organı *La Batalla*'yı yasakladı, 16 Haziran'da ise Barselona Komünist polis müdürü POUM merkezlerini kapattı ve partinin yürütme komitesinin üyelerini Franco için casusluk yap-

[23] Aktaran Bolloten, *Spanish Revolution*, s. 418.

makla suçlayarak tutukladı. Tutuklanan liderler arasında Stalinistlerin Moskova'dakilerden farksız bir "göstermelik duruşma" için kullanmayı umdukları, POUM'un asıl lideri Andrés Nin de vardı. Tıpkı Stalin'in üst düzey Bolşeviklere yaptığı gibi, Nin'in de işkence altında ihanet ve casusluk faaliyetinde bulunduğunu itiraf etmesini beklediler. Ancak olağanüstü metanetli bir adam olan Nin belli ki Stalinist işkenceye direnmişti. Sonunda onu alt edemeyen ve kesinlikle serbest bırakmaya razı olmayan Stalinistler büyük olasılıkla onu öldürdü. Örselenmiş, darb izleriyle dolu bedeni Nin'in işkence gördüğünü tanıtlayacaktı. POUM lideri İspanya dışında bir hayli tanınan, kamuoyunca bilinen bir şahıstı; Ağustos 1937 itibarıyla kaybolması, nerede olduğunu bilmek isteyen uluslararası bir protestonun ateşini fitilledi. Stalinistler, absürd bir biçimde, (anlamsız bir şekilde "faşist" olarak yaftaladıkları) Nin'in Gestapo ajanları tarafından güvenli bir yere kaçırıldığını söylediler.

Diğer POUM liderleri kendilerinin göstermelik duruşmalarda kullanacak olan Komünist planlarla işbirliği yapmaya aynı biçimde razı olmadıklarını gösterdi. Alba ve Schwartz şu gözlemde bulunuyordu: "İşin aslı kimse herhangi bir şey itiraf etmedi, çünkü itiraf edilecek tek bir şey bile yoktu. Tutuklanan tek bir POUM üyesi bile, olmamış şeylerin itiraf edilmesini hedefleyen ve tüm boyutlarıyla yürürlükte olan tehditlere, işkencelere, tekliflere boyun eğmedi."[24] Ekim 1938'de POUM liderleri mahkemede ihanet suçlamalarıyla, Mayıs ayaklanması sırasında Caballero hükümetini devirmeye çalışmak ve —kuyruklu bir yalan olan— "Hitler taraftarlarının karşı-devrimci uşakları" olmak suçlamasıyla yargılandı. CNT-FAI liderleri POUM liderlerine destek verdi; Montseny onların lehine tanıklık etti; sürgüne yollanan Caballero da onların lehine şahitlik yapmak için İspanya'ya geri döndü. Hakimler POUM yandaşlarını —"faşist" ya da "casusluk" olmasa da— isyan etmekten suçlu bularak hapiz cezası verdi.

1937 yazında Stalinistlerin karşı-devrimi, Franco'nun ilerlemesi, liberteryen hareketin zayıflatılması neticesinde, Temmuz 1936'da büyük umutlarla başlayan devrimci ilerleme hızla zayıfladı. Stalinistlerin rehberliğindeki Negrín hükümeti, bağımsız bir devrimci örgütün Cumhuriyetçi bölgede varolmasını neredeyse imkansızlaştırdı. Ağustos başında Aragon'daki bir Halk Cephesi toplantısında Stalinistler —Barselona dışındaki son anarko-sendikalist kale olan— Aragon Meclisi'nin dağıtılmasını önerdi. Valencia hü-

[24] Alba ve Schwartz, *Spanish Marxism*, s. 230.

kümeti özellikle Joaquín Ascaso'yu Mayıs ayaklanması sırasında bazı isyancı unsurları kışkırtmakla suçlayarak, 11 Ağustos'ta müesses nizama ve mülkiyete bağlılığını kanıtlama hevesiyle konseyi feshetme kararı aldı. Daha önce konseyin kullandığı yetkiyi üstlenmek üzere yeni bir vali, Cumhuriyetçi — Komünist sempatizanı — José Ignacio Mantecón'u atadı.

12 Ağustos'ta Moskova eğitimli Komünist general Enrique Líster, Onbirinci Tümenini Aragon'a getirdi, Mantecón'u devreye soktu ve konseyi ezmek için acımasız önlemler aldı. Çok sayıda anarko-sendikalist, Ascaso da dahil olmak üzere, tutuklandı; Mantecón, kolektif çiftliklerin dağıtılmasını emretti. Líster'in tam teçhizatlı birlikleri onun emirlerini gerektiğinde şiddet uygulayarak yerine getirdi; kamulaştırılan toprakları, makineleri ve hayvanları eski sahiplerine iade etti. (İroniktir, Eylül'de kolektifleştirmenin feshi tamamlandıktan sonra birçok kolektif ordu ve kentlere yeterli gıda sağlamak üzere yeniden kurulmak zorunda kaldı). Líster'in birlikleri geriye kalan belediye komitelerini dağıttı ve beklendiği gibi yerlerine belediye konseylerini getirdi.

En sonunda askeri birlikler yerel CNT-FAI bürolarına saldırdı ve içeridekileri vurdu. José Peirats'a göre 600'den fazla militan tutuklandı, yaralandı ya da öldürüldü; binlercesi kaçtı. Ağır silahlar ve tanklarla donatılmış olan Onbirinci Tümen birlikleri 21 Eylül'de CNT-FAI'nin Barselona Savunma Komitesi'nin merkezine, Los Escolapios'a saldırdı. Bu geniş çaplı saldırıda Peirats'ın gözlemlediği gibi "içerdekiler binayı saatlerce yiğitçe savunurken, silahlar temizleniyor ve uzlaşma belgeleri imha ediliyordu."[25] Fakat CNT-FAI çoğunlukla, nam salmış savaşkanlıklara rağmen, baskıya karşı önemli bir direniş göstermedi. Birçok CNT üyesi lider bir gün kabineye geri dönebilme umudu içerisindeydi. Dolayısıyla 25, 26 ve 28'inci anarko-sendikalist tümenlerin üyeleri Aragon'daki yoldaşlarının yardımına gitmek istediklerinde, CNT-FAI üst komiteleri onlara oldukları yerde kalmalarını emretti.

Devrimden Savaşa

Milliyetçilere karşı Cumhuriyetçilerin savaşı, Devrim Mayıs 1937'de bastırılanana kadar, yaklaşık iki yıl sürdü. Milliyetçilerin nihai zaferine birçok faktör neden olurken, CNT-FAI'nin saçma bir nedenle parlamentarizmden ve

[25] Peirats, *Anarchists in the Spanish Revolution*, s. 221.

geleneksel sendikacılıktan vazgeçmesi —ve bu tutumun militanlar arasında yarattığı moral bozukluğu— süreci büyük ölçüde kolaylaştırdı. Yaklaşık bir buçuk yıl Stalinistler Valencia hükümeti üzerinde neredeyse mutlak bir iktidar kurdular; bunu daha sonraki yıllarda Doğu Avrupa'daki "halk cumhuriyetleri"ne de yaptılar. NKVD ve onun yerli uzantısı SIM, Stalinistlere yönelik geride kalan bütün devrimci muhaliflere karşı aralıksız temizlik hareketleri yürüttü.

Ancak Stalinistlerin düzenli bir ordu kurma, bağımsız Solu yok etme ve "düzeni" tesis etme çabaları Franco'nun ilerleyişini durdurmada başarılı olmadı. Mart 1937'de Milliyetçiler İspanya çelik endüstrisinin merkezi Bask Ülkesine saldırarak kuzeyde önemli bir harekât başlattı. 31 Mart'ta Alman uçakları Durango kentini bombaladı, 26 Nisan'da Milliyetçiler Bask ulusal özerkliğinin geleneksel merkezi Guernica'ya ağır bombardıman uçaklarıyla bomba yağdırdı. Basklılar azimli bir şekilde direndi ama Almanların ve İtalyanların muazzam şekilde geliştirmiş oldukları Milliyetçi askeri makineyle hiçbir şekilde başa çıkamazlardı. 19 Haziran'da Bilbao kenti, ardından 25 Ağustos'ta —Bask hükümetinin kaçtığı Cantabrian kenti— Santander Franco'nun eline geçti. 19-20 Ekim'de Gijón, Milliyetçilerin eline geçen son kuzey kenti oldu.

Kuzeyi istila ettikten sonra Milliyetçiler gözlerini doğuya çevirdiler. Onlar saldırıya geçmeden Cumhuriyetçiler saldırmaya çalıştı. Uçakları ve ağır silahları olmayan en iyi askeri birliklerini Aragon'daki Teruel civarına yoğunlaştırdılar ve 15 Aralık'ta kente saldırdılar. Çok sayıda can kaybıyla Teruel'i aldılar ama on dört gün sonra Alman Lejyonun desteğindeki Milliyetçiler karşı saldırıya geçerek, Cumhuriyetçileri 21 Şubat 1938'de Teruel'i terk etmek zorunda bıraktılar. Rusların tank ve uçak desteğinin 1937'nin ortalarında hızla azalması Milliyetçilere fevkalade bir maddi üstünlük sağladı; Cumhuriyetçi İspanya'nın Anglo-Fransız ablukası altında olması, hükümetin askeri birlikleri için giderek ikmallerini uluslararası karaborsadan edinmek zorunda kalması anlamına geliyordu.

Cumhuriyetçilerin yaşadıkları yenilgiler tüyler ürpetici ve moral bozucu bir şekilde arka arkaya gelmeye başladı. 9 Mart'ta Franco Aragon'daki kuzey cephesine karşı saldırıya geçti. Franco'nun kuvvetleri hızla Ebro'ya doğru ilerledi, nitekim bu ilerleyiş kuzey Katalonya'nın çöküşüne yol açtı. Teruel'den sonra bitkin düşen ve silahları olmayan Cumhuriyetçi güçler Franco kuvvetlerine karşı şaşırtıcı ölçüde az direniş gösterdi. Bu noktada Mussolini

kendi inisiyatifiyle Barselona'yı bombalamaya karar verdi; 16-19 Mart'ta kente düzenli bir şekilde gece gündüz İtalyan bombaları yağdı.

Durumun vahametini göz önüne alarak CNT ile UGT politik bir ateşkes ilan ettiler ve 18 Mart'ta ılımlı UGT hedefleriyle ortak çalışmaya söz veren bir Birlik Anlaşması imzaladılar. CNT kendisini geleneksel bir sendika olarak yeniden tanımladı. Birlik Anlaşması yine de Milliyetçilerin denize ilerleyişini durduracak hiçbir şey yapmadı. 2 Nisan'da daha yeni CNT'ye katılan İspanyol Liberteryen Hareketi'nin parçası olan FAI, Franco'ya karşı savaşı sürdürmek için "her şeyi vermeyi" kabul etti. Birçok iç değerlendirmeden ve sert fraksiyon kavgalarından sonra FAI bile geleneksel bir parti olmaya ve seçim bölgesine girmeye karar verdi. FAI'nin dayanışma grupları feshedildi, onların yerini düzenli parti kolları aldı. Fakat FAI'nin eski radikal şöhreti bile Milliyetçilerin Ebro Nehri vadisindeki ilerleyişini durduramadı. 8 Nisan'da Milliyetçiler en sonunda Barselona'nın Akdeniz'deki güney ucuna ulaştı ve (şimdiye kadar aynı zamanda Cumhuriyetin başkenti olan) Katalon başkentinin Cumhuriyetin geri kalanıyla olan bağlantısını kestiler.

Temmuz'da Cumhuriyetçiler son önemli karşı saldırılarını başlattılar. Birkaç gün içerisinde askeri güçler yakın zamanda Franco'nun birliklerine kaptırılan Ebro'daki köyleri geri aldı ve orada bir cep kurdu. Fakat 15-19 Ağustos'ta Milliyetçiler karşı saldırıya geçti. Yaz sıcağı fenaydı ve her iki tarafın askeri birlikleri de bitap düşmüşlerdi. Cumhuriyetçiler ağır kayıplar verdi, ama taraflar haftalarca birbirine üstünlük kuramadı. Daha sonra Eylül'de Stalin ve Hitler ertesi yıl saldırmazlık anlaşmasına yol açacak gizli bir flörte başladı. Rus silahlarının İspanya'daki Cumhuriyetçi güçlere akışı sona erdi ve Cumhuriyetçi güçler için her türden silahı bulmak zorlaştı. Ekim'de halen Almanya ve İtalya'dan silah temin eden Milliyetçiler karşı saldırıya geçti ve Ebro bölgesindeki kayıplarını telafi etti. Cumhuriyetçi savunma güçleri çok ağır top atışları altında zayıf düştü; Cumhuriyetçiler toplam olarak 70.000 kişi kaybederken, Milliyetçiler bunun yarısından daha az kayıp verdi. Cumhuriyetçilerin kuzey ordusu artık yoktu.

Bu arada Almanya'dan yeni malzemeler temin eden Milliyetçiler 23 Aralık'ta Katalonya'ya karşı yeni bir saldırı başlattı. Temmuz 1936 kahraman anarko-sendikalist direniş artık yalnızca belleklerde bir anıydı. 15 Ocak'ta Tarragona düştü ve 26 Ocak'ta İspanyol Devriminin merkezi Barselona, neredeyse tek bir kurşun sıkmadan, sokaklarını Milliyetçi kuvvetlere teslim etti.

Kabaca yarım milyon Katalon, aziz vatanlarını 27 Ocak ile 10 Şubat arasında Fransız sınırından terk etti. Azaña, Negrín ve Companys'in yanı sıra içinde Komünistlerin de bulunduğu birçok sendika ve siyasi lider mülteci kervanına katıldı. Halen Barselona'da hapiste olan POUM liderleri firar edebildiler ve kuzeye doğru kaçtılar. 12 Şubat'ta sınır kapatıldı ve 27 Şubat'ta Fransa ve İngiltere Milliyetçi hükümeti tanıdı. 27 Mart 1939'da Milliyetçi güçler direnişle karşılaşmadan Madrid'i aldılar, 1 Nisan'da iç savaşın resmen bittiği ilan edildi. İspanyol İç Savaşında ölen insan sayısına dair tahminler 500.000 ile 1 milyon arasında değişir. Hitler'in Stalingrad'ı alamamasıyla Almanya'nın savaşı kaybedeceği netleştiğinde, 1943'e kadar, yaklaşık 200.000 kişi Franco yönetimi tarafından infaz edilmişti. Ancak bundan sonra Franco ve generalleri kendi halkına kitlesel katliam yapmaktan kaçınmış ve faşist uygulamalarına rötuş yapmaya çalışmışlardır.

Fransa, İspanya sınırından gelen yarım milyon mülteciye yardımcı olmak için çok az çaba sarf etti. Hükümet, mültecileri hiçbir barınağın olmadığı ve çok az gıda, su ya da sağlık hizmetinin bulunduğu kamplara kapattı. Mültecilerin bazıları Fransız Ordusu'na kaydoldu; diğerleri kırsal bölgede gözden yitip gitti; fakat çoğu kamplarda kaldı. Müttefik güçler bu yerinden edilmiş radikalleri, cumhuriyetçileri ve liberalleri çok az önemsedi, birçoğu ya hastalıktan can verdi ya da Nazi ölüm kamplarına nakledildi.

İspanya'nın otoriter yönetim kabusu neredeyse kırk yıl sürdü. Başkomutan Francisco Franco ülkeyi 1975'e kadar demir yumrukla yönetti. Onun ölümü üzerine Juan Carlos, XIII. Alfonso'nun torunu, İspanyol tahtına Burbonları geri getirerek kral oldu. Şaşırtıcı ölçüde duyarlı bir monark olan Alfonso, daha sonra bir ordu darbesini durdurmayı başardı ve İspanya'nın parlamenter monarşiye geçişine ön ayak oldu.

İç savaşa katılmış olanlar ve İspanya'da bulunanlar öldüler, ama çatışmanın anısı pekâlâ İspanya sınırlarının ötesinde varlığını sürdürüyor. Tarihçi Michael Seidman şöyle diyor: "İspanyol iç savaşı üzerine yirmi bin kitap olduğu söyleniyor —şüphesiz bu rakam, İspanyol çatışmasından daha önemli olaylar olan Fransız Devrimi ya da İkinci Dünya Savaşı kadar fazladır."[26] Bunun nedeni, Seidman'ın gözlemine göre, savaş esnasında modern zamanlardaki bütün önemli siyasi ideolojilerin sahada olmasıdır. İspanyol İç Savaşı li-

---

[26] Michael Seidman, *Republic of Egos: A Social History of the Spanish Civil War* (Madison: University of Wisconsin Press, 2002), s. 3.

beralizmi, sosyalizmi ve anarşizmi katı gerçekliğin sınavına tabi tuttu ve bunların toplumsal hedeflere ulaşmak veya faşizmle savaşmak konusunda yetersiz oldukları ortaya çıktı. Silahlı halktan korkan liberaller, Franco'nun anakarada tutunmasını önleyebilecekleri bir zamanda işçileri silahlandıramadılar. Sosyalistler defalarca liberallerle uzlaştılar. Anarşistler ülkenin ezilen çoğunluğunu harekete geçirebilecek devrimlerini tamamlamakta başarısız oldular ya da liderleri tarafından ihanete uğradılar. İnsanların ellerindeki çok az silahla, ne kadar azimli olsalar da, tüfeklere, makineli tüfeklere, toplara ve savaş uçaklarına karşı zafer kazanamayacakları ortadadır. Devrim, ideallerin silahlardan üstün olmasına çalışsa da, o da bu konuda başarısız olmuştur. İspanyol Devrimi tarihin üçüncü bir devrim olasılığını ortaya çıkardığı son denemeydi. Bu nedenle tek başına devrimci sürecin zirvesi oldu ve böylece üç yüzyıllık devrimci tarihin hem sınırlılıklarını hem de olanaklarını ortaya koydu.

Son olarak, İspanyol Devriminin tarih tarafından ihanete uğradığı görmezden gelinemez. İspanyol emek hareketi iki yüzyıllık proletarya sosyalizminin son büyük dışavurumu olarak zirveye çıktığında, 1936-37'de, sosyalizm Avrupa'nın geri kalanında zaten reformizme kaymıştı. Elbette 1930'ların uluslararası ekonomik krizi proleter militanlığın kısa bir canlanışını beraberinde getirdi, fakat bu tür hareketler çok geçmeden ya faşist yönetim değişiklikleriyle şiddetli bir şekilde ezildiler ya da moral çöküntü nedeniyle zayıfladılar. 1937'de devrimci İspanya dünyada tek başına kalmıştı —çok geçmeden hem İspanya'da hem Avrupa'nın geri kalanında anı haline gelen, İkinci Dünya Savaşı'nın yakında büsbütün unutturacağı bir çağın geride bıraktığı bir anakronizm gibiydi bu.

SONUÇ

On yedinci yüzyılda İngiltere'de başlayan isyanlar-devrimler döngüsü gelecekte de devam edecek mi? Tartıştığımız türden bir devrimin Avrupa'da ve Amerika'da hâlâ gerçekleşme olasılığı var mı?

Buna kesin bir cevap vermek zor. Devrimci çağın sona erip ermediğini ancak zaman gösterecektir. Fakat tarihsel olayların gidişatını şekillendirmede kendine özgü olanın, rastlantısal olanın ve bireysel olanın oynadığı rol, başarılı bir devrimi gerçekleştirmek için kullanılabilecek bir "elkitabı" sunmayı güçleştirmektedir. Birbirine benzer olaylar çarpıcı bir şekilde mevcut olsa da, bütün devrimci gelişmelere uygulanabilecek şematik formüllere ya da yasalara sahip değiliz. Bu tür formüllerle yasaları üretme yönündeki girişimler insanları hep yanlış yönlere sevk etmiştir, Bolşeviklerin 1920'lerde kendi Ekim Devrimlerine (ya da darbelerine) özgü olayları dünyanın başka yerlerinde girişilen devrimlere empoze etme gayretlerinde görüldüğü gibi.

Ancak tarihin bize öğrettiği ders şudur: devrimci bir hareket, kendi ilkelerinin, eylemi bir ağ gibi sarıp kımıldayamaz hale getiren katı bir dogma haline dönüşmesine izin vermemelidir. 1917-18 yıllarında Avrupa'daki hiçbir devrimci parti Rusya'daki Sol Sosyalist Devrimcilerle (SD) ideolojik açıdan boy ölçüşemezdi. SD'lerin programı, Rus işçileriyle köylülerinin büyük çoğunluğunun istediği ve coşkulu bir şekilde destek verecek olduğu şeyleri, diğer bütün Rus sosyalist grupların programlarından çok daha fazla ifade ediyordu. Fakat SD'ler işçilerin kendiliğinden bir devrim başlatacak yaşam enerjilerine şaşmaz bir inanç besliyorlardı. Devrimci partinin tek bir hareketiyle proletarya ve köylülüğün kendiliğinden başkaldıracağını ve yeni bir toplumsal düzen kuracağını ümit ediyorlardı. İsyanı andıran eylemlerine başladıklarında ve hatta Çeka'nın başı Feliks Dzerzhinski'yi rehin aldıklarında, artık avuçlarının içine kadar gelen iktidarı Kremlin'e girip almaya yanaşmadılar.

Bunun yerine, safdil bir tutumla, kitlelerin kendi başlarına ayaklanmasını beklediler. Yani, tarihsel açıdan en kritik anda dogmanın esiri oldular. Böylece kendi hareketlerinin, tam da güçlerinin doruğundayken, yok olmasına imkân verdiler.

Buna karşılık Lenin, kariyeri boyunca büyük bir taktiksel esneklik sergiledi. Kurnaz bir devrimci olan Lenin, koşullara bakarak kavgadan ne zaman vazgeçmesi, ne zaman diretmesi gerektiğini biliyordu. Sol SD'ler devrimci hareketlerine başladıklarında onların yarı gönüllü her çıkışını bertaraf etti ve onları hızla siyaset sahnesinin dışına itti. Diğer hasımlarıyla da gene hiç vakit yitirmeden başa çıkmayı bildi. Dogmanın kendisini felç etmesine izin vermeyen Bolşevik lider, pragmatik bir anlayışla, adamlarını bütün önemli pozisyonlara yerleştirdi ve böylece partisinin Ekim 1917'de ve sonrasında galebe çalmasını mümkün kıldı.

İspanyol anarko-sendikalistler Sol SD'lerle şu temel inancı paylaşıyorlardı: gerçek bir devrim organik ve kendiliğinden olmalıdır; onun başarısı inceden inceye planlanmış bir stratejiye dayanmamalı, "doğal" bir gelişim seyri izlemelidir. Dolayısıyla da anarko-sendikalistler, kendi "devrimci jimnastiklerinde", 1930'ların başındaki her grevi bir kalkışmaya, her kalkışmayı bir ayaklanmaya, her ayaklanmayı da bir devrime dönüştürmeye çalıştılar. Bu ultra-devrimci ilkeler katı bir dogma haline geldi. "Sokaklara dökülmek" diye adlandırılan bu pervasız pratik öylesine klişeleşti ki, ultra-devrimci Asturiaslı madenciler bile 1934'teki Ekim ayaklanması sırasında, CNT üyelerinin devrimi tahammül edilebilir sınırların ötesine taşıyıp başarısızlığa mahkûm edecekleri korkusuyla, CNT-FAI üyelerine silah temin etmeyi reddettiler.

Tarihin bize öğrettiği bir diğer ders de şudur: savaşkanlık/militanlık devrimcilikle aynı şey değildir ve onunla karıştırılmamalıdır. 1918-23 yılları arasında Alman işçiler orta Avrupa'nın en savaşkan, en militan işçileri arasındaydılar. Dışarıdan bakan herkese bu işçiler bir konsey cumhuriyeti istiyorlar gibi geliyordu. Gerçekteyse, Sosyal Demokrat liderler konvansiyonel demokratik reformları sosyalist reformlar ya da en azından sosyalist bir topluma erişmek için atılan adımlar olarak göstererek, bu işçileri yanlış yöne sevk etmekte neredeyse hiçbir güçlük çekmemişlerdir. Ebert ile onun Halk Komiserleri Konseyi'ndeki işbirlikçileri, Alman işçilerini, sosyalist retorikle süslü bir temel demokratik cumhuriyeti kabul etmeye kolayca yönlendirebilmişlerdir.

Bu tarihin öğrettiği bir başka ders, iktidar uğruna birbiriyle çekişenlerin, birbirlerine karşı, yoldaşça davranmak şöyle dursun, genelde hiç de iyicil olmayan bir tavır içerisine girdikleri gerçeğidir. Devrimci çağda, örgütlü askeri birlikler kitlesel ayaklanmaları bastırmada olağanüstü bir yeteneğe sahiptiler. Üç bin civarında Freikorps askeri, 1919 yılında, sayıca kendilerinden on kat büyük ve oldukça iyi silahlanmış olan Bremen işçilerini zorlanmadan dağıtabilmiş, bunda paramiliter kuvvetlerin kente yaklaşmakta olduğu haberi de büyük rol oynamıştır. Troçki kaçan Kızıl askerleri kentin dış bölgelerinde olağanüstü bir kişisel cesaret örneği sergileyerek toparlamamış olsaydı, Beyaz Rus komutan general Yudeniç Petrograd'ı kolaylıkla ele geçirebilirdi.

Karşı-devrimin emrinde de genelde iyi eğitimli, iyi donanımlı ve görece disiplinli ordular vardır. Geçmişte, devrimin başarıya ulaşması çoğunlukla benzer şekilde örgütlenmiş ve eğitilmiş bir asi kuvvetin oluşturulmasına değil sadece, fakat aynı zamanda sıradan neferlerin bağlılıklarını ve desteklerini devrimcilere ne denli sunduklarına da bağlıydı. Bunun en çarpıcı örneği Şubat 1917'de, Kazaklar kalabalığa ateş açmayı reddettikleri zaman vuku buldu; böylece isyan tüm kente yayıldı ve çar devrildi. Troçki, Brest-Litovsk'ta, Alman işçilerini kendi askeri ve politik liderliklerine isyan etmeye çağıran büyük bir kampanya başlattığında, askerlerin sadakatini kazanmanın ne denli önemli olduğunu biliyordu.

Ne var ki bugün ordular, bir zamanlar askerleri halktan ayırmayan askere alma uygulamasına aykırı olarak, gönüllü ve hatta elit askerlerin başı çektiği birliklerden oluşmaktadır giderek. Günümüzde, elit askerler şöyle dursun, sıkı disiplinli askerlerin, kendilerini isyancılardan ayıran o neredeyse mistik çizgiyi geçeceklerine inanmak muazzam derecede güçtür. İroniktir, bugünün anti-militarist radikalleri, askere alma uygulamasına karşı çıkarak, askerlerin devrimcilere/halka bağlılıkla hareket etmesini neredeyse imkânsız kılmışlardır. Dahası, modern silahlar askeri tarzdaki ayaklanmaları daha da geçersiz kılmıştır. Egemen sınıflar teknik olarak çok gelişmiş, politik olarak da herhangi bir kaygı gözetmeyen, inanılmaz derecede etkili bir savaş makinesinin desteklediği bir askeri güce sahip olmanın bütün avantajlarına sahiptir. Lazer ve uydu güdümlü silah sistemleri bir ya da iki kuşak önce tahayyül bile edilmeyen bir isabet kaydetme ve öldürme gücüne sahiptir. Ahlaki ikna ile siyasi ideolojinin güçlü bir psikolojik etki yarattığı inkâr edilemese de, insan bedeni soğuk çeliğe ve güçlü patlayıcılara karşı koyamaz. Bu tür kuvvetler

karşısında zayıf eğitimli, merkezileşmemiş ve eşitlikçi ilişkilerin hâkim olduğu bir kuvvetin yenilgiye uğraması kaçınılmazdır.

Dolayısıyla bugün devrimci bir hareketin önündeki en önemli görev halkın büyük çoğunluğunu kendi safına çekmektir. Devrimci çağın *Üçüncü Devrim*'de incelediğimiz büyük kalkışmaları, farklı yollardan da olsa, bu tür çağrılarda bulunmaya çalıştı. İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimlerinin liderleri —bu devrimler demokratik devrimlerdi ve kendi hedeflerini yönetimsel kurumların değiştirilmesi açısından tanımlıyorlardı— toplumun büyük kesiminin —küçük mülk sahibi beyaz erkeklerin— yararına hareket ettiklerine inanıyorlardı. On sekizinci yüzyıl ansiklopedistleri gibi toplum teorisyenleri, yazılarında, bu kitleye "halk" diye hitap ediyor, soylu sınıfın gasp ettiği özgürlüklerin yeniden getirilmesini savunuyorlardı.

Ne var ki Marksist tarihçilere göre bu demokratik devrimler "burjuva" devrimleriydi, çünkü onların halk için öngördükleri "devrolunamaz doğal haklar", bir bütün olarak, nüfusun ancak küçük bir kesiminin —burjuvazinin— istifadesine sunulan haklardı.* Oysa Marksistler nüfusun çok daha geniş bir kısmının —işçi sınıfının— lehine olan devrimci fikirler ortaya atıyorlardı. Proletaryanın henüz nüfusun çoğunluğunu oluşturmadığı durumlarda bile, işçiler eninde sonunda büyük çoğunluğa ulaşacaklardı. Demografik açıdan bakıldığında toplumda temel bir rol oynamaya yazgılı olan proletarya, tarihsel süreç içerisinde hegemonik güç olacak ve otantik özne olarak hem siyasi hem de iktisadi değişimi gerçekleştirecekti.

Birinci Dünya Savaşı'nı önceleyen on yılda, modern sanayinin ve sivil hakların sürekli gelişme kaydetmesinin proletaryayı mutlak çoğunluk yapacağına ve bir bütün olarak nüfus içerisinde en önemli politik unsur haline getireceğine kesin gözüyle bakılıyordu. Fakat proletarya İngiltere'de, Almanya'da ve Birleşik Devletler'de ne denli büyük olsa da, *bu ülkelerin hiçbirinde nüfusun mutlak çoğunluğu haline gelmedi.* Yirminci yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da kendine özgü tarzda gerçekleşen her sosyalist devrim gerçekte bir azın-

---

* İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimlerini "burjuva devrimler" diye nitelemek saçmadır, çünkü Amerikan İç Savaşı'nın oluşturduğu olası istisna dışında hiçbir burjuvazi bir halk ayaklanmasına "önderlik etmeye" kalkışmamıştır. Tam tersine, burjuvazinin devrimden korkması için sağlam nedenleri vardır. Devrimci "kargaşa" sadece mülk sahibi spesifik sınıfları değil, fakat bizatihi mülkiyet olgusunu da tehdit eder. Sözüm ona "devrimci" burjuvazi ise her türlü kitlesel eylemden, bu eylem hangi davayı güderse gütsün, hep korkmuştur.

lık devrimiydi. 1914'te Rus sanayi proletaryası nüfusun yüzde sekizi bile değildi, oysa köylü sınıfı nüfusun geri kalanının büyük çoğunluğunu oluşturuyordu. Lenin, Sol SD'lerin köy komünleri aracılığıyla toprağın yeniden dağıtılmasını öngören tarım politikalarını benimsememiş olsaydı, Bolşevikler kırlarda tutunamazlardı. Rus köylüleriyle olan ilişkilerinde aldatmacaya başvuran Bolşevikler, kendi aralarında "küçük burjuva" diye gördükleri ve muhtemelen de uygulamak gibi bir niyetlerinin de olmadığı bir tarım programına bağlı kalacaklarını savlamış, ayrıca işçilerin sanayiyi kontrol etmelerini destekleyeceklerini bildirmişlerdi (Ekim Devrimi'nden sadece birkaç ay sonra Lenin'in, tek kişi yönetimi ve sanayinin millileştirilmesi lehine, bir kenara attığı bir görüştü bu). Komünistler esas itibariyle Sol SD'lerin damgasını taşıyan bu politikalardan vazgeçtikten sonra halk desteğini kaybetmeye başladı; belli bir andan sonra komünist rejim varolabilmek için baskı ve zor uygulamasına bel bağlamak durumunda kaldı. Böylelikle bir azınlık diktatörlüğü bile değil, Rus işçileriyle köylülerinin büyük çoğunluğunun karşı çıktığı politikaları uygulamaya koymak için ülke içinde terör estiren ve iç savaş içinde iç savaş veren tek parti diktatörlüğü kuruldu. Bu da çok geçmeden Bolşevikleri ülkenin büyük bir bölümünde halktan tecrit etti ve rejim düpedüz tek kişinin despotizmine dönüştü.

Batı ve Orta Avrupa'daki Sosyal Demokratlar nüfus içerisindeki bir azınlık tarafından kalkışılan bir devrim hareketinin, Rusya örneğinde görüldüğü üzere, kaçınılmaz biçimde iç savaşa yol açacağına ve bu azınlığın, giriştiği darbenin başarılı olması halinde, kendisini ancak nüfusun çoğunluğu üzerinde (bir sınıfsal azınlığın bile değil) sivil bir azınlığın diktatörlüğünü kurarak idame ettirebileceğine inanıyorlardı. Bu bakış açısı, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin lideri Friedrich Ebert'in, 1918'de, devrimi "günahı kadar" sevmediğini söylemesine neden olmuştur. Alman işçi sınıfının büyük çoğunluğu da devrimci falan değildi. Devrimci Marksizmin izolasyonunu, hiçbir şey, 1914 ile 1939 yılları arasında belli başlı hiçbir Avrupa ülkesinde tek bir sosyalist ya da komünist partinin seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başaramaması olgusundan daha kati surette gözler önüne seremez. İşçi sınıfı içerisinde devrimciler hep azınlığı oluşturmuşlardır, 1917-1918 yılları arasında Rusya'daki durum hariç.

Aslında proletarya, bir bütün olarak, genelde ayaklanmalardan korkmuş, ancak çok istisnai koşullarda isyankâr bir tavırla hareket etmiştir. 1919 Ocak

ayının başında Berlin işçilerinin üç günlük silahlı gösterisi bu hükmü geçersiz kılmaz. Hem Luxemburg'un hem de Lenin'in isabetle gösterdiği gibi, ayaklanmadaki gecikmenin —hatta saatlerle ölçülebilecek bir gecikmenin— faturası çok ağır olabilir. Alman proletaryası bütün Batı Avrupa ülkeleri içerisinde mevcut kapitalist sisteme sosyal açıdan en fazla entegre olmuş işçi sınıfıydı belki de; ihtiyat ve ılımlılıkta Avrupa'nın diğer işçi sınıflarından sadece derece bakımından farklıydı. Bunun iki büyük istisnası belki de İspanya ve Rusya'ydı. Bu iki ülkede silahlı işçiler çoğunlukla silah kullanmaya ve kanlı bir altüst oluşa sebebiyet vermeye heves etmemiş olsa da, pek çok işçi-köylü, kırdaki geçmiş yaşantılarının içlerinde bıraktığı tortudan ötürü, doğrudan eylem geleneğinin etkisi altındaydı. İspanya'da ve Rusya'da aleni sömürüye ve kötü muameleye alışıldık tepki verme biçimi toplumsal devrim değil, saf ve basit doğrudan eylemdi.

Yirmi birinci yüzyılın başında çeşitli nedenlerden dolayı sanayi işçileri nüfusun ufak ve giderek de ufalan bir kesimi olarak önümüzde durmaktadır. Fakat başarılı olmayı uman her devrim nüfusun çoğunluğunun desteğini almak zorundadır; dolayısıyla da "işçi partilerinin" ortaya koyduğu programların radikal bir değişime tabi tutulması gerekmektedir. Bu partilerin programı kelimenin tam anlamıyla uygarca bir bildirim olmak durumundadır – iktisadi bir bildirim olmanın yanı sıra hümanist, ekolojik ve ahlaki bir bildirim. Yönetimsel kurumların farklı biçimlerinin doğurduğu karmaşıklıkları dikkatlice çözmek ve özgür bir topluma yaklaşmak için onları kullanmanın yollarını bulmak, tek ve şiddetli bir darbeye değil adım adım gerçekleştirilecek ilerlemelere dayanmak zorundadır.

Devrimler, güçlü bir zorunluluk insanları, kişisel olarak tehlikeli ve toplumsal olarak da istikrarsızlaştırıcı önlemlere başvurmaya —yani, insanların yüzyıllar içerisinde inşa etmiş oldukları demokratik kurumları çoğaltmaya— itmedikçe gerçekleşmez. Marksistlere göre klasik zorunluluklar (Marx'ın *Kapital*'inin üçüncü cildinde betimlendiği üzere) bütünüyle iktisadiydi ve Fransız Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan siyasi zorunlulukları tamamlamayı amaçlıyordu. "Kâr oranındaki azalma kapitalist birikimde genel bir kriz" doğuracak, bu kriz işçi sınıfını sefalet koşullarına itecek, bunun sonucunda da proletarya –nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan sınıf olarak– bütün burjuva kurumlara karşı ayaklanıp onların yerine sosyalist bir toplumu koyacaktı. Dolayısıyla birçok Marksiste göre, kapitalizm "zorunlu" ve "kaçınılmaz"

bir biçimde, yerini sosyalizme bırakacaktır, insan öznesine bile sahip olmaksızın.

Geçen yarım yüzyıl o eski Marksist iktisadi zorunlulukların artık iler tutar bir yanının olmadığını gösterdi. 1930'lardan bu yana hiç "genel kriz" yaşanmadı; kapitalizm bugün, herhangi bir devrimci sosyalistin öngörebilmiş olduğundan çok daha sağlam. Sosyalist teori kapitalizmin gelişimini tamamlayıp tam olgunluğa erişip erişmediği konusunda bile henüz kararını vermiş değil. Kapitalizmin "yaşam döngüsü"nün tam olarak hangi evresinde – ergenlik, gençlik ya da olgunluk dönemi– olduğumuzu doğrusu bilmiyoruz. Dahası, proletarya kendi sınıf kimliğini ve burjuva sınıfına yönelik mücadele geleneklerini giderek kaybediyor. Hatta orta sınıfla büyük bir tutumsal yakınlık içerisinde. Kapitalizm hâlâ sağlam bir toplumsal düzen; onun çöküşü belirsiz bir geleceğe ertelenmiş durumda. Kapitalizm, iki dünya savaşı arası dönemde pek çok Marksistin ileri sürdüğünün aksine, can çekişmiyor, gerilemiyor ya da teknolojik gelişmenin önünde engel oluşturmuyor.

Gelgelelim, kapitalizmin geleceğini tartışmaya açan yeni bir zorunluluk ortaya çıkmış durumda. Bu, iktisadi değil ekolojik bir zorunluluk. Kapitalizmin iktisadi yasası piyasada giderek artan bir rekabetten ve sermayenin sonsuz büyümesinden oluşur. Kapitalist toplum düzeni "büyü ya da öl" diyen teknolojik zorunluluğa dayanır. Böylesi bir zorunluluk ortamında kapitalist toplum en sonunda doğayla çatışmaya girmek ve toprağı kuma, organik olanı da inorganiğe çevirerek doğal dünyanın basitleşmesine yol açmak durumundadır. Kapitalist toplum, amansız bir biçimde, biyosferin zengin florafaunasının yerine camı, çeliği, çimentoyu ve tuğlayı koymaya sürüklenmekte, bu arada denizleri hiçbir canlının yaşamadığı lağım göllerine, ormanları ise kum ve çimento çöllerine dönüştürmektedir. Atmosfere zehirli maddeler bırakırken, nehirleri karmaşık yaşam biçimlerinin muhafazasıyla bağdaşmayan kimyasal atıklarla kirletmektedir. Bu problem soyut bir teori değildir; bu konuda atmosferdeki karbondioksit miktarına, tarıma elverişli toprakları yok eden erozyonun ulaştığı boyuta, tarımın besleyici değeri şüpheli ürünler üretecek şekilde sanayileşmesine, kanser vakalarının artışına vb. bakarak nesnel bir değerlendirme yapılabilir.

Ekolojik çöküş sadece bir sınıfın önündeki problem değildir. Toplumun kendisine içkin olan bir piyasa mekanizmasını içerdiği için bütün sınıfları tehdit etmektedir. Özcesi, devrim artık sınıfla sınırlı bir kavram değil, *bir bü-*

tün olarak insanlığı etkileyen bir kavramdır. Ekolojik çöküşün etkilediği kesimler nüfusun çok büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Ekolojik çöküş ancak rekabetçi piyasa sisteminin ortadan kaldırılması ve doğal verimliliğin desteklenmesiyle önlenebilir.

Böylesi bir devrimin, toplumu ille de şiddet yoluyla dönüştürmesi gibisinden bir zorunluluğu yoktur. Kurumlar, nüfusun büyük çoğunluğunun desteğiyle, toplumu değiştirmenin başat araçları haline gelebilirler. Özgür basının ve yeni iletişim teknolojilerinin verili olduğu bir ortamda, kent konseyleri ve mevcut demokratik kurumların büyümesi, insanların bilincini dönüştürme ve burjuva özçıkarının yerine yeni bir kamusal fayda anlayışını koyacak *civic* bir etik anlayışı canlandırma yolunda büyük mesafe kaydedilmesini sağlayabilir. Rasyonel bir ekolojik toplumda geleneksel siyaset kurumları, mesleki faaliyet ve ilgilerin çeşitliliğine rağmen, geniş kitleler arasında demokrasiyi maksimize etmek üzere geliştirilebilir.

Rasyonel bir ekolojik toplumun eski toplumların binlerce yıl içerisinde üretmiş olduğu bütün değerli teknolojik özellikleri bir kenara atmasına gerek yoktur; tersine, otomasyona dayanan üretimin büyüdüğü bir ortamda yeni toplum, kişilerin kendilerini geliştirmelerine ve siyasete katılmalarına imkan veren boş zamanı temin edebilir. Gerçekten, ürünlerin giderek yeterli hale gelmesi kıtlığın ve zahmetli çalışmanın yerini kullanım hakkı ile boş zamanın almasını sağlayabilir, beşeri potansiyellerin estetiksel, psikolojik ve politik açıdan geliştirilmesi tek boyutlu işçinin yerine toplumun yönetiminin ve değişmesinin öznesi olarak çok boyutlu *yurttaşın* geçmesini mümkün kılabilir.

Devrimci çağ boyunca formüle edilen büyük toplumsal ideallere ulaşmanın, insanlığın sahip olduğu potansiyellerin haddinden fazla kullanımını gerektirip gerektirmeyeceğini ancak zaman gösterebilir. Bana göre, sosyalizmin iki yüzyıl önce ortaya koyduğu o büyük toplumsal proje bugün kırılgan gözükse de asla ölmemiştir. Demokratik kurumlar sahici bir dönüşüme uğradıkça ve zamanla daha da büyüdükçe, devrim nosyonu da değişime açık olmak durumunda kalacaktır. Ancak bu öngörü zamanın vereceği hükmü beklemelidir. Yeni bir toplumsal gerçeklik yaratma görevi gelecek kuşakların çözmesi gereken bir problem olarak karşımızda durmaktadır.

YARARLANILAN ESERLER HAKINDA

İngilizce yazılmış aşağıdaki kitaplar *Üçüncü Devrim*'in dördüncü cildinde özel ilgi duyduğum çalışmalardı.

1. KISIM: ALMAN DEVRİMİ

Arthur Rosernberg'in 1928'de Almanya'da basılan *The Birth of the German Republic, 1871-1918* çev.: Ian F. D Morrow (New York: Russell and Russell, 1962) eseri, Bismarck dönemiyle başlayıp Birinci Dünya Savaşı sırasında Ludendorff'un diktatörlüğü ve Alman İmparatorluğu'nun çöküşüyle devam eden ve bir cumhuriyetin kurulmasına yol açan Almanya'daki siyasi ve toplumsal gelişmeleri anlatır; kitabın kapsadığı zaman dilimi 10 Kasım 1918'de sona erer. Yazarın Weimar döneminden 1930'lara kadarını kapsayan *A History of the German Republic*, çev.: Ian F. D Morrow and L. Marie Sieveking (Londra: Methuen, 1936) eseri önceki çalışmanın devamı niteliğindedir. Eser Halk Komiserleri, Spartakistler, Ebert ve Noske ile Kapp Darbesi arasındaki çatışma üzerine bilgilendirici bölümler içerir.

Alman Sosyal Demokrasisinin tarihsel arka planı üzerine *Üçüncü Devrim*'in ikinci cildindeki bibliyografik makalelere bakınız. Bu kitaplara Peter Gay'in *The Dilemma of Democratic Socialism: Eduard Bernstein'in Challenge to Marx* (New York: Columbia University Pres, 1952) eserini eklemek isterim. Kitap devrimci ilkelere bağlılık ile reformist araçlarla iktidarın kazanılması arasındaki sosyalizm içi çatışmaya odaklanır. Bu farklılıkları İkinci Enternasyonal'deki diğer partilerden ziyade Alman partisinde görmek daha kolaydı. A. J. Ryder'in *The German Revolution of 1918: A Study of German Socialism in War and Revolt* (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), Alman sosyalizminin her iki kanadını da -devrimci sosyalizm ve reformist Sosyal Demokrasi- dikkatle ele alır ve savaş öncesinde, sırasında ve sonrasında onların uzun ve karmaşık çatışmalarını enine boyuna irdeler. Kasım 1918, Ocak 1919 ve Kapp Darbesi'nin yanı sıra USPD'nin oluşumu ve etkisi iyi işlenir.

Abraham Joseph Berlau, *The German Social Democratic Party, 1914-1921* (New York: Octagon Books, 1975) Birinci Dünya Savaşı sırasında SPD'nin rolünü, onun USPD ile ilişkilerini, Kasım 1918 devriminin başlamasının engellenmesindeki rolünü ve devrimci sosyalistlere karşı kampanyalarını inceler. Bağımsız Sosyalist Parti (USPD) üzerine

David W. Morgan'ın *The Socialist Left and German Revolution: A History of the German Independent Social Democratic Party, 1917-1922* (Ithaca ve Londra: Cornell University Pres, 1973) eseri başlangıcından Birinci Dünya Savaşı, Kasım 1918 ve Ocak 1919'daki rolünden 1920'lerin sonunda yok olmasına kadar kapsayan söz konusu devrimci partinin tarihini mükemmel ve yoğun bir şekilde inceler. Özellikle çelişen programlara, ideolojilere ve hem partiyi yaratan hem de onun ortamını oluşturan hiziplere yakından bakar.

Kasım 1918 ve Ocak 1919 isyanları üzerine Rudolf Coper'ın şaheseri *Failure of a Revolution: Germany in 1918-19* (Cambridge: Cambridge University Press, 1955) gördüğüm en iyi kuramsal analizdir. Coper, Ebert'in nasıl kurnaz bir şekilde Alman askerlerini ve işçilerini manipüle ederek, gerçek bir devrimden çok sahte bir "devrim" ortaya koyduğunu gösterir. Anlamlı bir biçimde maceracı anarşistlerden oluşan bir grubun - Spartaküs üyelerinin çoğunu meydana getiren sabırsız gençliğin- nasıl her gösteri ya da hatta her grevi bir ayaklanma fırsatı olarak gördüğünü gösterir. Anlaşılması güç birçok görüşünden ötürü Coper'ın kitabını çok fazla tavsiye edemem. Richard M. Watt'ın *The Kings Depart: The Tragedy of Germany: Versailles and the German Revolution* (New York: Simon and Schuster, 1968) genel okuyucu için Kiel İsyanı, konseyler, Kasım 1918 isyanları ve Bavyera devriminin yanı sıra Versalles'deki görüşmelere dair mükemmel bir tarih anlatısıdır. Hayatla iç içe yazıldığı için kitap Noske'nin rolünü canlı bir şekilde "Devrimin tazısı" olarak abartır.

Alman olayları üzerine başlıca kaynak olarak Charles B. Burdick ve Ralph H. Lutz editörlüğünde hazırlanan *The Political Institutions of the German Revolution, 1918-1919* (New York, Praeger, 1966), çeşitli devrimci kurumlarla (Vollzugsrat, Halk Komiserleri Konseyi, Birinci İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi ve Zentraltat) ilgili belge derlemeleriyle bir harikadır. John Riddell editörlüğündeki *The German Revolution and the Debate on Soviet Power: Documents, 1918-1919: Preparing the Founding Congress* (New York: Pathfinder, 1986) Luxemburg, Liebknecht, Lenin, Kautsky, Radek, Levi, Fröhlich, Spartaküs Grubu ve USPD tarafından yazılmış yazıları bir araya getiren mükemmel bir derlemedir. Bu olmazsa olmaz derleme Kasım 1918 olayları, SPD ile çeşitli devrimci partiler, konseyler arasındaki çatışmalar, KPD'nin oluşumu, Ocak 1919 ayaklanması ve Üçüncü Enternasyonal'in oluşumu üzerine kısımlara bölünmüştür.

Spartaküs grubu üzerine Eric Waldman'ın *The Spartacist Uprising of 1919 and the Crisis of the German Socialist Movement: A Study of the Relation of Political Theory and Party Practice* (Milwaukee: Marquette University Pres, 1958), grubun doğuşunu ve Kasım 1918 olayları üzerindeki etkisini, halen yanlış bir şekilde onun adını taşıyan Ocak 1919 ayaklanmasındaki rolünü kaleme alan mükemmel bir tarih çalışmasıdır. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in biyografileri için *Üçüncü Devrim*'in ikinci cildindeki kaynakça makalelerine başvurulmalıdır. John Plamenatz'ın *German Marxism and Russian Communism* (New York: Harper and Row, 1965) Bolşevikler ve Luxemburgcular tarafından geliştirilen farklı Marksizm yorumlarını ele alır.

Komünistlerin giriştiği 1920'lerin başındaki isyanlar üzerine bakınız: Werner T. Angress, *Stillborn Revolution: The Communist Bid for Power in Germany, 1921-1923* (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1963). Mart 1921 Ayaklanması ve 1923 "Alman Ekimi" üzerinde odaklanan eser, Alman Komünizminin devrimci evresine dair ayrıntı-

lı bir eleştirel analiz sunar. Ruth Fischer'in *Stalin and German Communism: A Study in the Origins of the State Party* (Cambridge, Mass.: Harvard University Pres, 1948) adlı eseri, 1920'lerde KPD'nin önde gelen bir üyesi tarafından yazılmıştı. 1919 ve 1923 arasındaki devrimci dönem üzerine bazı doğru bilgiler sağlamasına rağmen nesnellikten uzaktır ve tam olarak güvenilir değildir.

Alman Sağının yükselişi üzerine Eric J. Leed'in *No Man's Land: Combat and Identity in World War I* (Cambridge: Cambridge University Pres, 1979), Birinci Dünya Savaşı'ndaki savaş deneyiminin siperlerdeki askerlerin kişiliğini dönüştürerek Alman karşıdevrimci vahşetine nasıl katkıda bulunduğunu gösterir. Robert G. L Waite'in *Vanguard of Nazism: The Free Corps Movement in Postwar Germany, 1918-1923* (Cambridge, Mass: Harvard University Pres, 1952) adlı eseri, Nasyonal Sosyalizme son derece katkıda bulunan Freikorps hareketinin köklerini, yapısını ve Sol ile Weimar Cumhuriyetine karşı savaşlarını inceleyerek, onun gelişimini kaleme alır.

Bavyera Sovyet Cumhuriyeti üzerine, Allan Mitchell'in *Revolution in Bavaria, 1918-1919: The Eisner Regime and the Soviet Republic* (Princeton, N. J: Princeton University Pres, 1965), beklenmedik 1919 Bavyera Konsey (ya da "Sovyet") Cumhuriyeti'ne dair mükemmel, kısa bir tarih çalışmasıdır. Richard Grunberger'in *Red Rising in Bavaria* (New York: St. Martin's Pres, 1973) daha genel okuyucuya yönelik canlı bir anlatıdır.

Macaristan'ın liberal devrimi ve daha sonraki Macar Sovyet Cumhuriyeti üzerine Rudolf L. Tökés'in *Béla Kun and the Hungarian Soviet Republic: The Origins and Role of the Communist Party of Hungary in the Revolutions of 1918-1919* (New York: Praeger, 1967) devrimin düşünsel kökleri, Sovyet cumhuriyetinin yükselişi ve başarıları ve enternasyonal Komünist hareketteki önemi hakkında mükemmel arka plan sağlar. Peter Pastor'un *Hungary Between Wilson and Lenin: The Hungarian Revolution of 1918-1919 and the Big Three* (New York: Columbia University Press, 1976), kısa ömürlü devrim ve onun nihai yenilgisine uluslararası tepki üzerinde durarak benzer belgeleri işler. Oscar Jászi'nin *Revolution and Counter-Revolution in Hungary* (Londra: P. S King, 1924) eseri, 1918-19'deki iki Macar devrimine katılmış belli başlı kişiler tarafından 1923'de yazılmıştı. Yazarın amacı Horthy rejiminin Batı'ya aktardığı yanlış bilgileri düzeltmek ve Çiçek Devrimi'nin, Károlyi hükümetinin, ve Sovyet cumhuriyetinin gerçek hikayesini sunmaktır. Liberal demokrat olan yazar Bolşevik diktatörlüğüne son derece eleştireldir.

Komünist Enternasyonal üzerine Franz Borkenau'nun *World Communism: A History of the Comnunist International* (Ann Arbor: University of Michigan Pres, 1963), Enternasyonal'in talihsizliklerine dair kısa bir açıklama olarak son derece faydalıdır ve proletaryaya atfedilen hegemonik rolün maskesini düşürür.

Avusturya sosyalizmi üzerine, Helmut Gruber'in *Red Vienna: Experiment in Working Class Culture, 1914-1934* (New York ve Oxford: Oxford University Pres, 1991) eseri, Viyana deneyimi mitlerinin ötesini görmeye çalışır, bununla birlikte "'kızıl Viyana' sosyalist harekette kültürel bir deneyim modeli olarak kalır." Beledi sosyalizm, sosyalist parti kültürü, kitle kültürü ve aile üzerine bölümler büyüleyicidir. Anson Rabinbach'ın editörlüğünü yaptığı *The Austrian Socialist Experiment: Social Democracy and Austromarxism, 1918-1934* (Boulder ve Londra: Westview Pres, 1985), Viyana çevresindeki

Avusturya Marksizmi ve beledi sosyalizm ve "Kızıl Viyana"daki kültür siyaseti üzerine denemelerden oluşan iyi bir derlemedir. Rabinbach'ın *The Crisis of Austrian Socialism: From Red Vienna to Civil War, 1927-1934* (Chicago ve Londra: University of Chicago Press, 1983) Avusturya deneyiminin düşüşüne, Avusturya sosyalizmi içerisindeki rakip eğilimlere ve Avusturya Sosyal Demokrasinin Şubat 1934'teki isyanda yok olmasına odaklanır.

2. KISIM: İSPANYOL DEVRİMİ VE İÇ SAVAŞ

İspanya tarihinin arka planı olmadan İspanyol Dervimini anlamak imkânsızdır. Jaime Vivens Vives'in *Approaches to the History of Spain* çev.: Joan Connelly Ullman, 2. baskı (1952; yeniden basım Berkeley: University of California Press, 1972) eseri, İspanya tarihini tarih öncesinden yirminci yüzyıla kadar İspanyol bir tarihçinin kaleminden anlatan kısa bir giriştir. Bu tarihin mükemmel bir açıklaması için bakınız: Eléna de la Souchère, *An Explanation of Spain*, çev.: Eleanor Ross Levieux (New York: Random House, 1964). İlk olarak Fransa'da basılan, son derece kadirşinas ve empatik olan bu bellek tazeleyici kitap, İber yarımadasının farklı kültürlerinin nasıl İspanya'yı bu kadar politik olarak çeşitli ve yaratıcı yaptığını açıklamaya yardımcı olur. Oxford'un Modern Avrupa Tarihi dizisinin parçası olan Raymond Carr'ın *Spain: 1808-1939* (Oxford: Clarendon Press, 1966), İspanyol tarihini on sekizinci yüzyıldan yirminci yüzyıl ortasına kadar getirir. Kuşkusuz çoğu zaman liberteryenlere karşı anlayışsız fakat bilgi bakımından zengin olan liberal bir bakış açısına sahiptir.

Gerald Brenan'ın *The Spanish Labyrinth: An Account of the Social and Political Background of the Civil War* (1943; yeniden basım Cambridge: Cambridge University Press, 1967), İspanyol İç Savaşı sırasında ve hemen sonrasında yazılmıştı ve o zamandan beri bir klasik olmuştur. Özgürlükçü Sola yaklaşımında nesnel olan İngiliz gözlemcisi yazar, İspanyol siyasi tarihini yarımadanın kültürel değerleriyle birlikte dokur. Brenan, İspanyollar arasındaki yerel - eyalet ve belediye- anlayışın derinliği üzerinde durur ve anarşizmi İspanyol siyasetinin genel çerçevesinin içerisine yerleştirir. Temma Kaplan'ın *Anarchists of Andalusia, 1868-1903* (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1977), Güney'deki köylü hareketini inceleyerek, onu yalnızca ahlaki-dinsel bir hareket olarak değil, fakat aşırı ekonomik eşitsizliğe rasyonel bir tepki olarak açıklar.

George R. Esenwein'ın *Anarchist Ideology and the Working-Class Movement in Spain, 1868-1898* (Berkeley: University of California, 1989), özellikle Bakuncilik ve federalizmi inceleyip, bunların liberteryen sendikalar FRE ve FTRE'deki yansımalarını araştırarak, erken özgürlükçü hareketin ideolojik boyutuna odaklanır. Gerald H. Meaker'in *The Revolutionary Left in Spain, 1914-1923* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1974), her birinin evrimini ve karşılıklı etkileşimlerini kaleme alarak, devrimci sol anarko-sendikalistlerin, sosyalistlerin ve Komünistlerin çeşitli bileşenlerini tek bir anlatıda toplar. Bilimsel, bütün yönleriyle araştırılmış, ayrıntılı ve bilgilendirici olan kitap, Rus Devrimine İspanyol işçi sınıfının verdiği yanıt üzerinde durur.

Edward E. Malefakis'in *Agrarian Reform and Peasant Revolution in Spain: Origins of the Civil War* (New Haven ve Londra: Yale University Press, 1970) İspanya'daki arazi kullanım

hakkının yapısının yanı sıra, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki kırsal toplumsal yapıyı da açıklar. Ustalıklı bir şekilde kotarılmış olan kitap, İkinci Cumhuriyet'teki toprak reformunun başarısızlıkla sonuçlanmasının altını çizer. Joan Connelly Ullman'ın *The Tragic Week: A Study of Anticlericalism in Spain* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1968), savaş karşıtı protestonun Kilise mülkiyetine karşı bir isyana ve büyük bir toplumsal kalkışmaya dönüştüğü 1909 Barselona ayaklanmasını inceler. Bu isyanın acımasızca bastırılması reform çağının sonuna işaret ediyordu ve devrimci bir ulusal sendikanın, CNT, oluşumuna epey esin verdi.

Robert W. Kern'in *Red Years/Black Years: A Political History of Spanish Anarchism 1911 to 1937* (Philadelphia: Institute for the study of Human Issues, 1976), özellikle anarşist hareketler CNT ve FAI üzerinde yoğunlaşır. Başlık yanlış bir adlandırmaya dayanır: İspanyol anarşistler İspanya'daki diğer liberteryenlerin aksine siyasete düşmandır. Yine de Kern kökenlerinden, *trienio bolchevista*, diktatörlük, İkinci Cumhuriyet ve iç savaş ile Devrim boyunca CNT tarihini ustaca kaleme alırken, FAI'nin daha kısa tarihine de değinir. Kitabını "belli başlı İspanyol anarşistlerin -Montseny, Ascaso, Abad de Santillán ve Durruti- grup biyografisi" olarak ifade eder. Benim kitabım *The Spanish Anarchists: The Heroic Years, 1868-1936* (1977; yeniden basım San Francisco ve Edinburgh: A.K. Press, 1988), anarşistler, sendikalistler ve anarko-sendikalistler arasında yeterince ayrım yapmaktaki eksikliğiyle maluldür, ama halihazırdaki açıklamayla bu hatayı gidermeye çalıştım.

Jerome R. Mintz'in *The Anarchists of Casas Viejas* (Chicago ve Londra: University of Chicago Press, 1982), Azaña hükümetinin düşüşüne katkıda bulunmuş, 1932 ayaklanmasıyla son bulan Endülüs kentindeki anarşistlere ilişkin ayrıntılı bir çalışmadır. Kitap ayaklanmayı anımsayan kişilerle röportaj yapmış yazarın alan çalışmasının bir sonucu olarak renkli antropolojik ve tarihsel boyutlara sahiptir.

Yıllarca José Peirats'ın İspanyol anarko-sendikalizm üzerine eserleri ulaşılabilir tek kapsamlı çalışmalardı. Peirats (1908 doğumlu) Devrim boyunca Lérida'da Liberteryen Gençliğin bir üyesiydi ve kuzey doğu cephesinde bir *milis* oldu. İç savaştan sonra, İspanyol anarko-sendikalist liderlerin ilkeli bir yaşama uzak düşmelerinden tiksinen Peirats, birinci cildi yakın zamanda İngilizceye *The CNT in the Spanish Revolution* çev.: Chris Ealham ve Paul sharkey, ed. Chris Ealham, cilt. 1 (East Sussex: Meltzer Press, 2001) olarak çevrilen üç ciltlik bir CNT tarihi yazdı. Peirats'ın 1964'te yazılan *Anarchists in the Spanish Revolution* çev.: Mary Ann Slocum ve Paul Hollow (c. 1977; yeniden basım Londra: Freedom Press, 1990) kitabı, anarşistleri keskin bir şekilde "bir devrimin beraberinde getirdiği karmaşık sorunlara" değinmekte hazırlıksız olmakla eleştirir.

Robert Alexander'ın ikinci cildi *The Anarchists in the Spanish Civil War* (Londra: Janus, 1999) iç savaş ve devrimdeki anarşistlere, onların özellikle cumhuriyetçi ordudaki ve tarımsal ve kentsel kolektiflerdeki rollerine ilişkin genel bir bakış sunmaya çalışır. Kitap birçok araştırmanın ürünü olmasına rağmen, Pablo Ruiz hakkında García Oliver'in kötü niyetli dedikodusundan aktarmaları gibi, zayıf kurgusu ve belli hatalarıyla sönük kalır.

1930'lardaki Anarko-sendikalist hareketin en iyi tarihçelerinden biri İngilizcede henüz yayımlanmadı: Stephan John Brademas'ın bilimsel incelemesi, "Revolution and Counter-Revolution in Spain: A Contribution to the History of the Anarcho-Syndicalist Movement in Spain, 1930-1937," Doktora tezi (Oxford University, 1953) İspanyolca'da *Anarcho-sindicalismo*

y revolución en España 1930-1937 olarak yayımlandı (Madrid: Ariel, 1974). Kitap olarak yayımlanmamış bir başka bilimsel inceleme de Myrna Margulies Breitbart'ın "The Theory and Practice of Anarchist Decentralism in Spain, 1936-1939: The Integration of Community and Environment" (Clark University, 1978) adlı çalışmasıdır; bu inceleme İspanyol kolektiflerine ilişkin önemli değerlendirmeler içermektedir.

Juan Gómez Casas'ın *Anarchist Organization: The History of the FAI*, çev.: Abe Bluestein (Montreal: Black Rose Books, 1986), öncülleri Bakunin'in Sosyal Demokrasi İttifakı'ndan günümüze kadar FAI'e dair samimi bir anlatımdır. Stuart Christie'nin *We, the Anarchists!: A Study of the Iberian Anarchist Federation (FAI), 1927-1937* (Malta: Meltzer Press, 2000) FAI'nin kuruluşundan iç savaş sırasında isyancı siyaseti terk edişine kadar ki tarihini hızlı ve son derece aydınlatıcı bir anlatımla verir. Abel Paz'ın *Durruti: The People Armed*, çev.: Nancy MacDonald (New York: Free Life Editions, 1977), Durruti'nin kariyerine ilişkin iyi bir anlatımdır. Durruti'nin yaşamına dair neyin gerçek neyin efsanevi olduğuna karar vermek çoğu kez okuyucuya bırakılır.

Birleşik Devletler'de 1936-39'da, şahsen tanıklık edebildiğim kadarıyla, İspanya'daki Devrime ve CNT-FAI'ye dair bilgiye rastlamak imkânsız olmasa da zordu. 1936-37'de İngiliz yazar George Orwell İspanya'ya seyahat etti ve bir POUM milisiyle birlikte savaştı, İspanyol Komünistlerinin gaddarlığını ve ikiyüzlülüğünü ilk elden deneyimledi, ve artık klasik eseri *Katalonya'ya Selam*'da çok çarpıcı biçimde bunları aktardı. Kitap 1938'de yazıldı ama 1952'ye kadar bir İngiliz yayıncı bulamadı. Ortaya çıkışı gerçek bir sansasyon oldu. Bir başka görgü tanığı, enternasyonal Sol siyasette bizzat deneyim kazanmış çok bilgili bir yazar olan Franz Borkenau idi. Borkenau, 1936 ve 1937'de Cumhuriyetçi bölgedeki koşulları gözlemledikten sonra, Komünistlerin "hem Robespierre'in devrimci merkezciliğini hem de onun takipçisi Thermidorcu siyaseti birleştirdikleri, bir diktatörlük yarattıkları, fakat bunun devrimci sınıflar lehine bir diktatörlük olmadığı" sonucunu çıkaran *The Spanish Cockpit: An Eye-Witness Account of the Political and Social Conflicts of the Spanish Civil War* (1937; yeniden basım Ann Arbor: University of Michigan, 1963) kitabını yazdı.

Burnett Bolloten'ın *The Grand Camouflage: The Communist Conspiracy in the Spanish Civil War* (Londra: Hollis and Carter, 1961) eseri yayımlanana kadar yine de İspanya dışındaki birçok insanın gözü bu gerçekliğe açık değildi. Bolloten'ın dönüm noktası olabilecek önemli kitabı, Stalinistlerin dünya kamuoyunda "büyük bir kamuflaj" yaptığını gösterdi, yani: "Temmuz 1936'da İspanyol İç Savaşını Franco karşıtı kampta -ilk aşamalarında Bolşevik Devrimi'nden birkaç açıdan daha etkili- etki alanı geniş bir toplumsal devrim izlemesine rağmen, İspanya dışındaki milyonlarca zeki insan, tarihte benzeri olmayan bir aldatma ve örtbas politikası aracılığıyla, devrimin yalnızca derinliği ve kapsamından değil, varlığından dahi haberdar edilmedi. Bu tez o zamandan beri Devrime ve aslında iç savaşa dair çoğu tarihsel incelemede belirleyici oldu. 1930'lar sırasında Madrid'te United Press muhabiri olan Bolloten, yoğun bir kişisel arşiv derlemesini biraraya getirdi ve ömrünün çoğunu Stalinistlerin ihaneti ve gaddarlığı olarak telakki ettiği maddi karıtları toplamaya adadı.

The Grand Camouflage'dan on sekiz yıl sonra Bolloten, özellikle Barselona'daki 1937 Mayıs olayları üzerine önceki kitaba yeni malzeme ilave eden *The Spanish Revolution: The Left and the Struggle for Power During the Civil War*'ı (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1979) yayımladı. Bu kitabın çoğu, konu hakkında Bolloten'ın ölmeden

birkaç ay önce tamamladığı son kitabı *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution*'a (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1991) dahil edilmişti. Bu 1400 sayfalık ciltte, POUM'a Komünistlerin saldırısı ve sonuna kadar iç savaşın seyri üzerine malzemeler eklendi. Birçok birincil kaynak ve orijinal belge kullanıldığı için Bolloten'ın kitapları İspanyol iç savaşıyla ilgilenen bütün yazarlar açısından önemli bir kaynak, olgusal bir ansiklopedidir.

David T. Cattell'in *Communism and the Spanish Civil War* (New York: Russell and Russell, 1965), İspanyol Devriminin sözde devrimci liderler tarafından içten yıkılmasını ayrıntılı anlatır. Stanley G. Payne'nin Modern Dünyadaki Devrimler dizisinin parçası olan *The Spanish Revolution* (New York: W. W. Norton, 1970) son derece bilgilendiricidir, fakat eser "yirminci yüzyıl devrimci aşırılığının felaketlerinden biri" olarak tanımladığı liberteryenlere karşı önyargılı liberal bir perspektiften yazılmış bir devrimci sol anlatımıdır.

Pierre Broué ve Emile Témine'nin *The Revolution and Civil War in Spain*, çev.: Tony White (Cambridge, Mass: MIT Press, 1970) eseri, etkili anlatımı ve kavrayışıyla dikkat çeken, yalın bir devrim ve iç savaş tarihidir. Yazarları muhalif Komünistlere anlayışlıdır. Birinci Kısım bizzat Devrime adanmışken, İkinci Kısım iç savaşın uluslararası yönlerini ele alır. Ronald Fraser'ın *The Blood of Spain: An Oral History of the Spanish Civil War* (New York: Pantheon Books, 1979) eserinin, asıl malzeme kaynağı olarak muazzam değeri vardır. Fraser Haziran 1973 ile Mayıs 1975 arasında, Devrime ve iç savaşa katılmış 300'den fazla insanla mülakat yaptı; bu görkemli kitap katılımcıların hikayelerini ve gözlemlerini renkli ayrıntılarla sunar. Aralık 1936 ve Aralık 1938 arasında bir grup anarşist iki haftalık *Spain and World* adında bir mecmua yayımladı. Dergide önde gelen özgürlükçü şahıslar Devrim olayları üzerine yorum yapmıştı. Bu mecmuadan seçmeler *Spain and the World* başlığı altında derlenip basıldı ve iç savaşın çağdaş çözümlemesini meydana getiren *Spain: Social Revolution and Counterrevolution* (Londra: Freedom Press, 1990) başlığıyla yayımlandı.

Adanmış bir anarko-sendikalist olan Gaston Leval, İspanyol özgürlükçü kolektifleri üzerine malzeme toplamak ve konu üzerine yıllardır en güvenilir incelemeyi sağlamak için 1930'ların sonunda cumhuriyetçi İspanya'dan geriye kalanları taradı. *Collectives in the Spanish Revolution*, çev. Vernon Richards (Londra: Freedom Press, 1975), İspanyol kolektivizasyonunun açıklanışı bakımından halen eşsizdir. Ancak eser büyük bir dikkatle okunmalıdır. Leval birçok kolektifi etkileyen burjuva eğilimlere karşı eleştirildi, fakat kitabı kolektiflerin maddi üretimi üzerine verilerle doludur. Diego Abad de Santillán'ın *After the Revolution: Economic Reconstruction in Spain Today*, çev.: Louis Frank (New York: Greenberg, 1937), İspanyol anarko-sendikalistlerin Devrimin neticesinde olup bitebilecekler hakkındaki beklentilerini anlatır. Devrim devam ederken önde gelen bir CNT-FAI figürü tarafından yazılan kitap, yazarın işçi talepleri deneyimlerine ve konseyler aracılığıyla işin örgütlenmesine özel bir vurgu yapar.

Vernon Richards'ın *Lessons of the Spanish Revolution, 1936-1939* (1953, yeniden basım. Londra: Freedom Press, 1983), İspanya'daki liberteryen hareket hakkındaki halen en harikulade bir değerlendirmedir. Bir anarşist olan Richards, "işçilerin Franco rejimine karşı son derece kahramanca mücadelesini" doğal olarak destekler, fakat "Franco'nun askeri zaferinden daha ziyade Devrimin yenilgi nedenlerini ... devrimci hareketin kendi

yenilgisinden ne derece sorumlu olduğunu bulmakla daha fazla ilgilidir." Richards sorduğu soruyu CNT-FAI'nin hatalarına dair acımasız vurgularla yanıtlar.

Durruti'nin Dostlan üzerine Agustin Guillamón *The Friends of Durruti Group: 1937-1939*, çev.: Paul Sharkey (Oakland: A.K Press, 1996), İngilizcede grup hakkındaki en iyi eserdir. Birincil kaynaklan yoğun bir şekilde kullanan kitap, hem Dostların ideolojisini hem de onların fiili siyasi tutumunu inceler. İç savaş üzerinde Troçkist perspektif için, savaş devam ederken yazılan Felix Morrow'un *Revolution and Counter-Revolution in Spain*'e (1938; Londra: New Park Publications, 1963) başvurulabilir. Kitap açıkça Troçkist olmamalarına rağmen Durruti'nin Dostları'nı yoldaş bir örgütlenme olarak değerlendirir. POUM üzerine Victor Alba ve Stephan Schwarz'ın *Spanish Marxism versus Soviet Communism: A History of the POUM* (New Brunswick, N. J.: Transaction Books, 1988), Stalinistlerin "Troçkist" ve "faşist" olarak yerdiği muhalif Marksist partiye dair güvenilir bir tarih çalışmasıdır. 1975'de Paris'te basılan, güncelliği çoktan geçmiş Alba'nın *Historire de Poum* eserinin kısmen çevirisi olan söz konusu kitap, bu trajik ve anılmaya değer harekete ilişkin tutarlı ve nispeten bütünlüklü bir açıklama sunar.

Bookchin'in son ve anıtsal eseri *Devrimci Halk Hareketleri Tarihi* elinizdeki dördüncü ciltle tamamlanmış olmaktadır. Kitabına yirminci yüzyılın ilk çeyreğindeki Alman Devrimini tartışarak başlayan Bookchin, o dönemki Alman işçi sınıfının Avrupa'nın diğer işçi sınıfları arasında en muhafazakâr ve düzene en fazla eklemlenmiş toplumsal kesim olduğunu, Alman Sosyal Demokrat liderler tarafından kurnazca kullanılan bu durumu sağlıklı değerlendiremeyen Spartakistlerin, Rosa Luxembug'un şahsında, kendilerine yanlış bir strateji belirlediklerini ileri sürmektedir. Bavyera, Macaristan ve Avusturya'daki devrimci kalkışmalar da yazarın kitabın birinci kısmında incelediği konular arasındadır.

Üzerinden yetmiş yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen anısı Bookchin açısından hâlâ taptaze olan İspanya Devrimi ise tarihte eşi görülmedik bir enternasyonalist mücadeleyi içerir. Devrim tarihi boyunca hiçbir işçi sınıfı dönemin İspanyol proletaryasının, hatta İspanyol köylüsünün sahip olduğu sınıfsal bilinç düzeyine erişememiştir. Yirminci yüzyıldaki devrimci dalganın ulaştığı en üst nokta olan İspanyol Devrimi, yenilgiyle sonlansa bile, tüm dünyaya, devrimci düşünürlerin o zamana kadar tahayyül bile edemedikleri bir proleter vizyon kazandırmıştır.

İki yüzyıl önce sosyalizmin ortaya attığı o büyük toplum projesi bugün zayıflamış gibi görünse de asla ölmüş bir düşünce değildir. Yeni bir özgürlükçü/eşitlikçi toplumsal gerçeklik yaratma görevi bütün yakıcılığıyla orta yerde durmaktadır; bu görevin üstesinden gelebilmek de ancak genç kuşakların tarihsel bilinçle başarabilecekleri bir iştir. Bookchin'in *Devrimci Halk Hareketleri Tarihi* bu yolu aydınlatan bir ışıldak gibidir.

*dipnot yayınları
Selanik Caddesi 82/24 Kızılay - Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 • Faks: (0 312) 419 25 32
dipnotkitabevi@yahoo.com • www.dipnotkitap.com
ISBN 978-605-4878-14-7